

กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน
ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

นางสาวปอรัชญ์ ยอดเนตร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2555

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์นี้ต้องถูกส่งมาที่ศูนย์บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

LEARNING PROCESS MANAGEMENT FOR DEVELOPING CHARACTERISTICS
OF POLITICIANS BASED ON TRANSFORMATIVE LEARNING THEORY

Miss Paonrach Yodnane

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของ
	นักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
โดย	นางสาวปอรรษม์ ยอดเนตร
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จรรยาพร มาติลกโกวิท)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต)

ปอรรักษ์มัย ยอดแฉนร: กระจบวรการจ้ดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (LEARNING PROCESS MANAGEMENT FOR DEVELOPING CHARACTERISTICS OF POLITICIANS BASED ON TRANSFORMATIVE LEARNING THEORY) อ.ที่ปรีภษาวิทธานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.ชนิตา รัภย์พลเมือง, อ.ที่ปรีภษาวิทธานิพนธ์ร่วม: ผศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 281 หน้า.

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิควิธีการศึกษาแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง 2) เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง 3) เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

1) จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสำรวจความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองและกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 649 คน พบว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองแบ่งออกเป็น 4 ด้าน โดยแต่ละด้านให้ความสำคัญแต่ละเรื่อง ดังนี้ ด้านพฤติกรรมเรื่องการมีมนุษยสัมพันธ์และความรับผิดชอบ ด้านจิตใจเรื่องการเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ด้านความคิดเรื่องการเป็นผู้มีความคิดแบบมีวิสัยทัศน์ และด้านความรู้เรื่องการเป็นพลเมืองที่ดีและการสร้างจิตสาธารณะ

2) จากการใช้เทคนิควิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยนำคุณลักษณะที่พึงประสงค์มาขงกระบวนการจัดการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมตามแนวจิตตปัญญาศึกษา (R1) เมื่อนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อคัดเลือก ทำให้ได้เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง (D1) ประกอบด้วยการเรียนรู้ 4 ส่วน คือ การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม การตระหนักถึงสังคมและส่วนรวมและการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ จากนั้นจึงนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักการเมืองและผู้ที่จะเป็นนักการเมืองในอนาคตจำนวน 18 คน ครั้งที่ 1 (R2) พบว่าการกระตุ้นการเรียนรู้ภายในและการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มส่งผลให้เกิดคุณลักษณะด้านพฤติกรรมเรื่องมนุษยสัมพันธ์และคุณลักษณะด้านความรู้เรื่องการเป็นพลเมืองที่ดี ผู้วิจัยจึงได้ปรับปรุงและพัฒนากระบวนการ (D2) โดยประชุมกลุ่มกระบวนการและผู้เชี่ยวชาญเพื่อเพิ่มการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มและการตระหนักถึงสังคมและส่วนรวมก่อนนำไป ทดลองครั้งที่ 2 (R3) พบว่ากลุ่มตัวอย่างสามารถเกิดการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ได้ด้วยตนเอง แต่ยังไม่มีข้้นการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ อย่างไรก็ตามพบว่าจากการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างสามารถตระหนักถึงคุณลักษณะต่างๆ ดังนี้ คุณลักษณะด้านพฤติกรรมเรื่องการเป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อการกระทำและคำพูดของตนเองและความซื่อตรงต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย คุณลักษณะด้านจิตใจเรื่องการเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่ การเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเข้าใจในความแตกต่างและคำนึงถึงผู้อื่น คุณลักษณะด้านความคิดเรื่องการคิดเชิงกลยุทธ์การรู้จักแก้ปัญหาวางแผนและสร้างโอกาสรวมถึงการคิดแบบประนีประนอม และคุณลักษณะด้านความรู้ เรื่องภาวะผู้นำทางการเมือง ผู้วิจัยจึงประมวลผลและสังเคราะห์เป็นรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (D3)

3) จากการศึกษาสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus group discussion) พบว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองต้องมีขั้นตอนในการดำเนินการ 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) การกำหนดเป้าหมายที่สัมพันธ์กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง (2) การกำหนดเนื้อหาต้องสะท้อนถึงเป้าหมายที่ต้องการเปลี่ยนแปลงและเป้าหมายการเรียนรู้ต้องสะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง (3) การออกแบบกระบวนการต้องทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ใหม่ เชื่อมโยงประสบการณ์เดิม เกิดการใคร่ครวญและแลกเปลี่ยนเชิงประสบการณ์การเมือง (4) การคัดเลือกกระบวนการ ต้องมีประสบการณ์ทางการเมืองและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (5) การลงมือปฏิบัติหรือการทดลองต้องต่อเนื่องและยืดหยุ่น (6) การสร้างบรรยากาศต้องผ่อนคลายเท่าเทียมและเป็นประชาธิปไตย (7) การสรุปและถอดบทเรียน ต้องเน้นการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณและการรับฟังอย่างลึกซึ้ง

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา.....ลายมือชื่อนิติค.....

สาขาวิชา พัฒนาศึกษา.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรีภษาวิทธานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา 2555.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรีภษาวิทธานิพนธ์ร่วม.....

5184237827: MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS: TRANSFORMATIVE LEARNING / POLITICIAN / LEARNING PROCESS MANAGEMENT

PAONRACH YODNANE: LEARNING PROCESS MANAGEMENT FOR DEVELOPING CHARACTERISTICS OF POLITICIANS BASED ON TRANSFORMATIVE LEARNING THEORY .
 ADVISOR: ASSOC. PROF. CHANITA RUKSPOLLMUANG, Ph.D , CO-ADVISOR: ASST. PROF. VEERATHEP PATUMCHAROENWATTANA, Ph.D., 281 pp.

This research is a qualitative research which using the mixed method technique. The objectives of this research are (1) to analyze the desirable characteristics of politicians (2) to develop learning process management for politicians’ characteristics development based on Transformative Learning Theory (3) and to propose a learning process management approach for developing characteristics of politicians based on Transformative Learning Theory.

1) According to the findings from the document study, interviews and surveys conducted among the 649 sample of politicians and Thai citizen in 4 regions, the desirable characteristics of politicians are divided into four areas: the behavior with regard to human relationships and responsibility, the mind concerning sacrifice and social responsibility, the thought in terms of having vision, and the knowledge with regard to an understanding of citizenship and public mind.

2) Based on Research and Development technique to develop learning process management, the researcher incorporated finding from the research into the drafting (R1) process of learning process management based on Transformative Learning Theory and the activity from the Contemplative learning which is presented to the experts. Then, tools are selected (D1) for the first experimental step, which consists of inner-self learning stimulation, group learning process, public and social awareness learning and creation of innovative approaches. Through the first experimental step (R2),the research was later conducted among 18 samples of politicians and prospect politicians, it is found that the learning of inner-self stimulation and group learning processes have a result on the behavior in human relationship and the knowledge of understanding of citizenship. The research then continues to improve the process (D2) by conducting a focus group discussion, along with facilitators to developed learning process by improving the group learning process and the public/social awareness before implementation in the second experimental step (R3). It is found that the sample group can create their own approach but are unable to change their attitude. However, the study showed that the samples are able to grasp on the following characteristic; vividly accept other people’s opinions and have more responsibilities upon their own actions and words. Moreover, they are likely to be more faithful to the duties assigned. For the mind, they are able to open up their mind to receive new things, as well as are more charitable and understanding towards the differences among others. Finally, with respect to the thought in strategic thinking namely, the problem-solving skills and the creation of new opportunity, including the way of compromising and the knowledge about the political leadership, its outcome of this is processed and synthesized into a learning process management for developing characteristics of politicians based on Transformative Learning Theory (D3).

3) According to the findings from focus group discussion with the experts, the process of learning process management for developing characteristics of politicians based on Transformative Learning Theory must consists of 7 steps: (1) setting a target, which related to the desirable characteristics of politicians (2) defining the content that reflects the goals, from which the desirable characteristics of politicians must be attained (3) designing the process to create a new experience, in order to link with the previous experience, that leads to a dialogue regarding politics-related experiences (4) selecting facilitators, who are experienced in political field and transformative learning (5) the implementation or experiment must be continuous and flexible (6) creating an atmosphere that is relaxing and promoting democratic equality (7) the summary and the derived lesson must be carried out continuously and efficiently, with sensible listening throughout the dialogue.

Department: Educational Policy, Management, and Leadership ..... Student’s signature.....

Field of study: Development Education ..... Advisor’s signature.....

Academic Year: 2012 ..... Co-advisor’s signature.....

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา ที่ได้ให้แนวทางในการทำวิจัยพร้อมกับให้คำแนะนำอันมีคุณค่ายิ่ง ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของท่านทั้งสองเป็นอย่างสูง รวมไปถึงขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านอันได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล รองศาสตราจารย์ ดร.จรรยาพร มาดิลกโกวิท รองศาสตราจารย์ ดร.พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต ที่ได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างมากในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอาจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงส์วิทากร อาจารย์ที่ปรึกษาด้านวิชาการที่ให้ความเมตตา และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้วิจัย

งานวิจัยนี้จะสำเร็จมิได้ หากมิได้รับความอนุเคราะห์จากท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญ กระบวนกร และท่านผู้ทรงเกียรติที่เข้าร่วมกิจกรรมการทดลองทั้ง 18 ท่านที่มีอาใจเอื้อนนามได้ ซึ่งได้เสียสละเวลาอย่างมากและให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการดำเนินการในการวิจัยครั้งนี้ ให้ลุล่วง ขอขอบคุณจากคณาจารย์สาขาสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้การเอื้อเฟื้อสถานที่ในการทดลองโดยเฉพาะอาจารย์ ดร.ประภัสสร จันทรสถิตย์พรที่คอยเป็นแรงสนับสนุนในการทำวิจัย รวมถึงบุคลากรทางการเมืองพรรคชาติไทย และสถาบันเจตนาคี ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการประสานงานเรื่องต่างๆมาโดยตลอด จึงขอขอบคุณทุกท่านที่มีอาใจเอื้อนนามได้หมดมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิตในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์สาขาพัฒนศึกษา ที่สอนรู้จักคุณค่าและความหมายของการศึกษา ได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น ภูมิใจที่ได้เป็นคณาจารย์พัฒนศึกษาอย่างเต็มภาคภูมิ อีกทั้งกัลยาณมิตรพัฒนศึกษาในเวลา รุ่น 17 ทุกท่าน โดยเฉพาะธิดารัตน์ วัน โพนทองและภัทร ยืนยง ที่ช่วยเสริมพลังและร่วมสุนทรียสนทนาระหว่างการทำวิจัย รวมถึงท่านที่มีอาใจเอื้อนนามได้ทั้งหมดทุกท่านที่ได้ให้กำลังใจด้วยดีตลอดเวลา ผู้วิจัยได้ใคร่ครวญแล้วและเป็นที่ซาบซึ้งยิ่ง

ท้ายที่สุดนี้ ขอกราบขอบพระคุณ นพ.ปิยะเมธิและคุณมานวิกา ยอดเนตร บิคารมารคาผู้เป็นที่รักยิ่งที่ได้หว่านเมล็ดและรดน้ำให้เติบโต วันนี้ลูกไม้เล็กๆนั้นได้ผลิดอกออกผลแล้ว ภูมิใจที่ได้เกิดในครอบครัวยอดเนตรและครอบครัวเปรมะวิภาต ขอขอบคุณญาติพี่น้องทุกคนและคุณเกรียงไกร พุเกษม ที่คอยอยู่เคียงข้างให้การสนับสนุนความรักและกำลังใจเสมอมา

สารบัญ

		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....		ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....		จ
กิตติกรรมประกาศ.....		ฉ
สารบัญ.....		ช
สารบัญตาราง.....		ฎ
สารบัญภาพ.....		ฏ
บทที่		
1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	คำถามการวิจัย.....	6
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
	ขอบเขตของการวิจัย.....	6
	วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
	คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	8
	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
	ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
	1. แนวคิดระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย	11
	1.1 ความหมายของระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย.....	11
	1.2 หลักการสำคัญของระบอบการเมืองประชาธิปไตย.....	14
	2. แนวคิดคุณลักษณะผู้นำและคุณลักษณะของนักการเมือง.....	17
	2.1 ผู้นำในทัศนะของนักคิดในยุคคลาสสิก.....	18
	2.2 ผู้นำในทัศนะของนักคิดในยุคสมัยใหม่.....	21
	3. แนวคิดรูปแบบการจัดการศึกษา.....	40
	3.1 การจัดการศึกษาและการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง.....	41
	3.2 บทเรียนการพัฒนาประชาธิปไตยในต่างประเทศ.....	43

4. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory).....	44
4.1 นิยามและความหมายของทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง.....	44
4.2 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง.....	46
4.3 กลยุทธ์หรือกระบวนการที่นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง.....	47
4.4 วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์.....	49
5. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลง.....	53
5.1 ที่มาและความหมายแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลง.....	53
5.2 หลักการพื้นฐานของแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนว จิตตปัญญาศึกษา.....	57
6. แนวคิดกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง.....	66
7. ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์.....	75
7.1 หลักการสำคัญของแนวคิดของ Paolo Freire.....	75
7.2 ปรัชญาการศึกษาของ Paolo Freire.....	76
7.3 วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกตามแนวคิดของ Paolo Freire.....	78
7.4 ขั้นตอนการสอนแบบมโนธรรมสำนึกของ Paolo Freire.....	80
8. เทคนิคการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development).....	81
8.1 ความหมายของการวิจัยและพัฒนา.....	81
8.2 กระบวนการวิจัยและพัฒนา.....	83
8.3 เครื่องมือวิจัยในงานวิจัยและพัฒนา.....	85
8.4 การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยและพัฒนา.....	85
8.5 การวิจัยทางการศึกษาของงานวิจัยและพัฒนา.....	86
8.6 กระบวนการของการวิจัยและพัฒนาสำหรับการวิจัยทางการศึกษา.....	88
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	90
9.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของนักการเมือง.....	90
9.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เรื่องการเมือง.....	91
9.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักการเมือง..	92
9.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง.....	93
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	96
ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง.....	96

ญ

หน้า

ภาคผนวก ค.....	278
แนวประเด็นคำถามการสัมภาษณ์.....	279
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	281

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงการเปรียบเทียบประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	35
2 แสดงรายละเอียดเอกสารเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....	97
3 แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารผู้นำทางการเมือง.....	98
4 แสดงรายละเอียดผลการสำรวจความคิดเห็นจากแหล่งต่างๆ.....	100
5 ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1 กลุ่มนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น จำนวน 7 คน.....	111
6 ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 2 กลุ่มบุคคลที่มีความตั้งใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต จำนวน 11 คน.....	111
7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1.....	116
8 การสรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	131
9 แสดงข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างนักการเมือง.....	156
10 แสดงผลร้อยละตามตำแหน่งทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่างนักการเมือง.....	157
11 แสดงผลร้อยละจำแนกการเรียนรู้ทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่างนักการเมือง.....	158
12 แสดงจำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองที่มีต่อหลักสูตร การฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนานักการเมือง.....	159
13 แสดงจำนวนและร้อยละของประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างนักการเมืองคิดว่าหลักสูตรการ ฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนานักการเมืองควรให้ความสำคัญ.....	159
14 แสดงข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มประชาชน.....	160
15 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างประชาชนจำแนกตามความคิดเห็นต่อ นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น.....	161
16 การเปรียบเทียบระดับการให้ความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง และค่าเฉลี่ยของระดับความสำคัญระหว่างกลุ่มประชาชนและกลุ่มนักการเมืองแยก ตามคุณลักษณะด้านต่างๆและประเด็นคุณลักษณะย่อยของด้านต่างๆ.....	163
17 เปรียบเทียบระดับความสำคัญของประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง ของกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองและประชาชนให้ความสำคัญ.....	171
18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1.....	185

ตารางที่	หน้า
19	สังเคราะห์ขั้นตอนการทดลองในครั้งที่ 1..... 198
20	แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2..... 200

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 10
2	วงจรความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม บุคลิกภาพ และวัฒนธรรมทางการเมือง..... 33
3	วงจรการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Mezirow..... 48
4	กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง..... 220
5	ขั้นตอนกระบวนการจัดการเรียนรู้..... 224
6	องค์ประกอบกระบวนการจัดการเรียนรู้..... 227
7	แนวทางกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง..... 242

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยนำเอาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในปี พ.ศ.2475 เป็นระบอบการปกครองที่ยึดหลักสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน ซึ่งถือได้ว่า “เป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” (อับราฮัม ลินคอล์น, 1861: ออนไลน์) โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการบริหารประเทศ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม จวบจนปัจจุบันประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญใช้มาแล้ว 18 ฉบับด้วยกัน(รัฐสภา, 2552) ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ผ่านมากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจากทุกภาคส่วนในสังคมที่ได้มีการกำหนดหมวดที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของชนชาวไทย รวมทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน แต่จากความไม่โปร่งใสของนักการเมือง และประชาชนไม่สามารถตรวจสอบการบริหารงานของคณะรัฐบาลและนักการเมืองในขณะนั้นได้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและเกิดรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2550 ที่ให้ความสำคัญกับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยมีบทลงโทษเพื่อการควบคุมและป้องกันพฤติกรรมของนักการเมือง ดังมาตรา 279 ที่กล่าวถึงมาตรฐานทางจริยธรรมทางการเมืองของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐแต่ละประเภท (รัฐธรรมนูญ, 2550) ถือได้ว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือนักการเมืองเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการบริหารประเทศ จึงได้มีการกำกับควบคุมคุณธรรมจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในรัฐธรรมนูญเพื่อให้เป็นไปตามคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์ของสังคมโดยรวม

คุณลักษณะของนักการเมืองที่ส่งผลต่อการปกครองและบริหารประเทศ นักปรัชญาทางการเมืองการปกครองอย่าง เพลโต (Plato) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ปกครองที่ดีไว้ว่า (Plato, 1955) ผู้ปกครองจะต้องเป็นนักปราชญ์เพราะย่อมแสวงหาแต่ความรู้ ความยุติธรรม ความสวยงาม ความดี และนำรัฐไปสู่ความสงบสุขอันเป็นรัฐที่สมบูรณ์และผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณที่มีคุณธรรมมากกว่าใครๆ ซึ่งสิ่งที่สำคัญในการพัฒนานั้นก็คือการให้การศึกษอบรมแก่ผู้ที่จะเป็นนักปกครอง ผู้ปกครองรัฐที่ดีจะต้องมีร่างกายแข็งแรงและจิตใจที่สมบูรณ์ และจะต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกมาแล้วเป็นอย่างดี ในการบริหารประเทศนั้นจำเป็นต้องยึดหลักผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คือ ผู้ที่เข้ามามีอำนาจในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรที่มีค่าในสังคมและเป็นผู้ประสานประโยชน์จากความขัดแย้งให้เกิดความเป็นธรรม

กับส่วนรวม หากนักการเมืองขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมแล้วปัญหาการอาศัยตำแหน่งหน้าที่ประกอบธุรกิจส่วนตัวอันก่อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อนในรูปแบบต่างๆ เช่น การกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อพวกพ้องหรือการแต่งตั้งโยกย้ายที่ไม่เป็นธรรม เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหาย แก่สังคมโดยรวม

นอกเหนือจากการยึดมั่นในเชิงอุดมการณ์ ปรัชญาและการจะสร้างสังคมประชาธิปไตยที่สมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องอาศัยการสืบทอดโดยการสอนให้เกิดความสำนึก และยึดมั่นในคุณค่าของประชาธิปไตยให้อยู่ในความเชื่อของบุคคลทั้งหลาย ซึ่งสิ่งนี้ในทางวิชาการเรียกว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012) เป็นไปได้ยิ่งไปกว่าส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของสังคมไทย เนื่องมาจากการละเลยในเรื่องการสืบทอดค่านิยมและจิตสำนึกในคุณค่าของประชาธิปไตยซึ่งถือได้ว่าเป็น จุดเริ่มต้นในการเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์

ที่ผ่านมาได้มีการกำหนดแผนและแนวทางในการพัฒนานักการเมือง ในแผนพัฒนาการเมืองที่มีสภาพพัฒนาการเมืองดำเนินการกำกับให้เกิดการปฏิบัติตามแผน (สภาพพัฒนาการเมือง, 2551) โดยมีแผนพัฒนาการเมืองในยุทธศาสตร์ที่ 3 ที่ระบุเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำและนักการเมือง โดยให้ความสำคัญต่อการจัดให้มีกลไก สถาบัน หรือองค์กรในการอบรมหรือให้การศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถและคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้นำและนักการเมือง (แผนพัฒนาการเมือง ของสภาพพัฒนาการเมือง, 2551) เป็นต้น อีกทั้งมีการกำหนดให้มีการจัดการศึกษาในทุกรูปแบบเพื่อส่งเสริมปลูกฝังให้มีจิตสำนึกของความเป็นไทย และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังข้อความในมาตรา 87 (2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ และมาตรา 87 (5) ส่งเสริมและให้การศึกษแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรา 11 ต้องคำนึงถึงสัดส่วนหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้น การให้ความรู้ในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงเป็นภาระหน้าที่ที่รัฐจะต้องจัดให้มีอย่างทั่วถึงจากเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญดังกล่าวจึงนำไปสู่แนวนโยบายในการปฏิบัติจากภาคส่วนต่างๆ โดยรัฐบาลก็ได้มีการจัดการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยให้แก่บุคคลต่างๆ เช่น แผนยุทธศาสตร์ตามนโยบายสถานศึกษา 3 ดี (3D) ของกระทรวงศึกษาธิการ (2552) ซึ่งกำหนดลักษณะอันพึงประสงค์ของ

ผู้เรียนให้มีการปลูกฝังจิตสำนึกทั้ง 3 ด้าน คือ 1) ด้านประชาธิปไตย (Democracy) มีความตระหนักเห็นความสำคัญ ศรัทธา และเชื่อมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งรังเกียจการทุจริต และต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียง 2) ด้านคุณธรรมจริยธรรม และความเป็นไทย (Decency) มีคุณธรรม จริยธรรม ความดีงาม รู้ผิดชอบชั่วดี มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และยึดถือปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิต 3) ด้านภูมิคุ้มกันภัยจากยาเสพติด (Drug - Free) รู้จักหลีกเลี่ยงห่างไกลยาเสพติด ตามด้วยแนวคิดเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยทุกระดับ ของกระทรวงวัฒนธรรม (2552) ที่เน้นการเสริมสร้างประชาธิปไตยผ่านเครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัด ทั้งในระดับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่น โดยมีหลักสำคัญ คือ อำนาจการปกครองเป็นของประชาชน มีความเสมอภาคเท่าเทียม การใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างถูกต้อง การเคารพกฎหมาย และสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับเสียส่วนใหญ่ เคารพเสียส่วนน้อย การใช้เหตุผลและรับฟังความคิดเห็น การยินยอมและสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม มีความสามัคคี ประนีประนอม มีจิตสำนึกสาธารณะและยึดประโยชน์

นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐ/องค์กรอิสระที่ได้ ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดโครงการอบรมความรู้เพื่อพัฒนานักการเมือง โดยการถ่ายทอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ในด้านการเมือง การปกครอง ได้แก่ (1) สถาบันพระปกเกล้า จัดโครงการหลักสูตรผู้นำการเมืองยุคใหม่ สำหรับผู้ที่ดำเนินการทางการเมืองและมีประสบการณ์ทางการเมืองที่มีอายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป (2) โรงเรียนการเมืองของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ จัดการฝึกอบรมการเป็นนักการเมืองสำหรับผู้ที่เป็ นนักการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น (3) สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งจัดการฝึกอบรมหลักสูตรการเมืองและการเลือกตั้งระดับสูงสำหรับนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น และ (4) พรรคการเมืองเองก็มีการจัดหลักสูตรอบรมประชาธิปไตยและการเมืองการปกครองแก่เยาวชน เช่น โครงการยุวประชาธิปไตย ของพรรคประชาธิปัตย์ โครงการเยาวชนชาติไทยของพรรคชาติไทย เป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามในการร่วมมือกันของหลายฝ่ายเพื่อสร้างนักการเมืองที่ดีในการบริหารประเทศ แต่ปัญหาคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของนักการเมืองก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมไทย เช่น การกล่าววาจาไม่สุภาพในการประชุมสภา ความไม่โปร่งใสในการทำงาน การซื้อเสียง เป็นต้น จากการวิจัยเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม: การพัฒนาและพัฒนาการ โดยศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม, 2551) พบว่า กลุ่มอาชีพที่มีระดับคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญต่ออาชีพต่ำที่สุดโดยเฉลี่ย คือกลุ่มนักการเมืองที่มีคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยมาตรฐาน (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2551) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ C.W. Mills ในงานเขียนเรื่อง Power Elite (อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2551) ที่ระบุว่า ชนชั้น

ผู้นำ ซึ่งหมายความถึง กลุ่มคนระดับมีอำนาจ คือ คนชั้นปกครองที่ประกอบด้วย นักธุรกิจ กลุ่มการเมือง และผู้นำทางทหาร ขาดความรับผิดชอบ (Accountability) ต่อประชาชน แต่พึ่งพาวาอาศัยกันเพื่อกุมอำนาจได้อย่างสมบูรณ์ และทำทุกอย่างเพื่อตนเอง

จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาของหน่วยงานข้างต้นที่เน้นในรูปแบบการเรียนรู้แบบบรรยายหรือการสอนแบบให้ความรู้โดยผู้รู้ที่มีประสบการณ์ทางการเมือง ในส่วนของหลักสูตรที่มุ่งเน้นในเรื่องการปฏิบัติพบว่ามีเพียงสถาบันฝึกอบรมผู้นำ โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับประชาชนทั่วไป ที่ก่อตั้งโดยพลตรีจำลอง ศรีเมืองที่มีจุดมุ่งหมายในการปลูกจิตสำนึกและสร้างเสริมคุณลักษณะที่ดีโดยมุ่งเน้นเรื่องความสะอาดทั้งกายและใจ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู โดยมิได้จำกัดว่าผู้เข้าร่วมอบรมจะต้องเป็นนักการเมืองและเนื้อหาในการเรียนรู้ไม่ได้สะท้อนในเรื่องประเด็นการเมือง (สถาบันผู้นำเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต, 2551) จากการศึกษาพบว่าการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาและพัฒนาคน ให้มีความพร้อมในสังคมที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย จะเห็นได้ว่า การศึกษา เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาและพัฒนาคนให้มีความพร้อมในสังคมที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามในการร่วมมือกันของหลายๆ ฝ่ายเพื่อที่จะสร้างนักการเมืองที่ดีเพื่อบริหารประเทศ แต่ปัญหายังคงมีอยู่ ดังนั้นจะทำอย่างไรให้นักการเมืองสามารถพัฒนาอุดมการณ์ทางความคิดในการทำงานการเมืองเพื่อส่วนรวมตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งในต่างประเทศได้มีความสนใจในเรื่องของการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการเมืองโดยนำแนวคิดการเข้าถึงจิตวิญญาณ (spiritual approach to politic) มาใช้กับการเมืองและการสร้างผู้นำโดยมีแนวทางหลักคือ การคิดแบบองค์รวมและการเชื่อมโยงสรรพสิ่งเข้ากับชีวิตในการแก้ไขปัญหาสังคมและความขัดแย้ง และการสร้างผู้นำแนวใหม่จากการสังเคราะห์จุดเด่นของระบบอุปถัมภ์และระบบประชาธิปไตย (Corinne McLaughlin and Gordon Davidson, 1996) ซึ่งมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับกระแสความสนใจเรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) (Mezirow, 1997) ที่มีการนำมาประยุกต์ใช้กับการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ในสาขางานอาชีพต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการคิด วิเคราะห์ และเรียนรู้เพื่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงจากภายในตัวเอง ซึ่งเป็นการปฏิบัติจิตสำนึกใหม่ในการเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม ดังคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ในปาฐกถาสวัสดิ์ สกุลไทย เรื่อง “มหาวิทยาลัยกับ จิตตปัญญาศึกษาและไตรยางค์แห่งการศึกษา” ที่จัดขึ้นโดยสมาคมศิษย์เก่าบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2550 ดังมีความตอนหนึ่งว่า

“การเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม เป็นการปฏิบัติจิตสำนึก... ท่านอาจเลือกศึกษาความจริงที่แตกต่างกันตั้งแต่ย้ายไปหายาก ที่ง่ายที่สุดคือการนึกถึงคนอื่นหรือสิ่งอื่น หรือการมีความเมตตากรุณา” (ประเวศ วะสี, 2550)

การขับเคลื่อนผ่านแนวทางจิตปัญญาศึกษาที่มีแก่นแกนอยู่ที่เรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในนำไปสู่จิตสำนึกใหม่ เป็นผู้นำแนวใหม่โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม การภาวนา และการปฏิบัติธรรมฐาน ยกตัวอย่างเช่น โครงการโรงเรียนผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงของสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระบวนการในการจัดการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ที่เน้นการแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ตรง เพื่อนำไปสู่การสร้าง ความหมายใหม่ของกรอบมโนทัศน์ที่บุคคลมีอยู่เดิมด้วยตนเอง ผ่านวิธีการเรียนรู้ที่ต้องใคร่ครวญ ทบทวนด้านในตนเองและการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกรอบ มโนทัศน์ใหม่ของบุคคลอันนำไปสู่พฤติกรรมตามกรอบความเชื่อใหม่ที่มาหักล้างหรือยืนยันความ เชื่อเดิมที่มีอยู่ให้หมดไป หรือให้แข็งแรงมากยิ่งขึ้นตามแนวคิดของ Jack D. Mezirow ที่มีความเชื่อ ว่าเป้าหมายของการศึกษาคือ การช่วยให้บุคคลเกิดความเปลี่ยนแปลงให้เป็นผู้ที่สามารถคิดได้ด้วย ตนเอง โดยการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนค่านิยมการให้ความหมายต่อสรรพสิ่งต่างๆและกำหนด เป้าหมายของตนเองมากกว่าการยินยอมปฏิบัติตามสิ่งที่คนอื่นกำหนดให้โดยไม่มีข้อโต้แย้ง (Mezirow, 1997) ซึ่งเป็นเป้าหมายทางการศึกษาที่เหมาะสมกับสังคมประชาธิปไตย เพราะบุคคล จำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม กระบวนการเรียนรู้แบบนี้จึงช่วยให้สามารถ วิพากษ์อย่างมีเหตุผล สามารถคิดใคร่ครวญวิเคราะห์และทำความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและ สามารถค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง (ชิดชงค์ ส.นันทนานตร, 2551) นอกจากนี้ แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ยังให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของการใคร่ครวญ การแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ และประสบการณ์ ซึ่งในทางปฏิบัติ แนวคิดจิตปัญญาศึกษา เป็นวิธีการที่นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการ เปลี่ยนแปลง (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และอดิศร จันทรสุข, 2552) โดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดการเรียนรู้เพื่อ การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ภายในตน (Self-Transformation) ที่มุ่งเน้นการ เปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอย่าง ให้ความสำคัญต่อ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ภายใน (tacit knowledge) ไม่วิพากษ์วิจารณ์ ไม่ตัดสิน ภายใต้บรรยากาศของการเคารพ การยอมรับระหว่าง กันแบบไม่มีเงื่อนไข เป็นบรรยากาศแบบเปิด และเอื้อให้ผู้เรียนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยที่จะเปิดเผย ตนเอง (Self-disclosure) เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงภายในจากประสบการณ์ตรง และให้ความสำคัญกับการตระหนักรู้โลกภายในของตนเองที่สัมพันธ์กับโลกภายนอก (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2552)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาวิจัยและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่จะ สามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการ

เปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดการคิดใคร่ครวญและวิพากษ์ตนเอง ผ่านการเรียนรู้ด้วยการใคร่ครวญ และ แลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ภายในตนเองอันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยน มโนทัศน์ในการให้ความหมายใหม่ต่อการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของนักการเมืองด้วยตนเองซึ่ง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน เพราะกลุ่ม นักการเมืองเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อการใช้อำนาจในการบริหารประเทศและส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของสังคมโดยรวม

คำถามการวิจัย

1. นักการเมืองที่พึงประสงค์ควรมีคุณลักษณะอย่างไร
2. กระบวนการจัดการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจะนำไปใช้กับการ พัฒนานักการเมืองให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้หรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง
2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
3. เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ขอบเขตของการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่องกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบน ฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

1.1 ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory) ในการ วิจัยได้นำองค์ประกอบของทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ ประกอบด้วย 1) ประสบการณ์ 2) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ และ 3) การแลกเปลี่ยนความคิดอย่างมีเหตุผล เป็นองค์ประกอบหลักในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาและปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ภายในตนเอง

1.2 แนวคิดเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นำมาใช้ในการวิเคราะห์คุณลักษณะของนักการเมืองเพื่อนำมาใช้เป็นเป้าหมายหรือตัวชี้วัดในการคัดเลือกกิจกรรมในกระบวนการจัดการเรียนรู้ซึ่งจะเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อนำไปสู่คุณลักษณะของนักการเมือง 4 ด้าน ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านพฤติกรรม คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้

2. ขอบเขตด้านวิธีการ

กิจกรรมที่นำมาใช้ในกระบวนการเป็นกิจกรรมตามแนวคิดปรัชญาศึกษาซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาความรู้สึกลึกผ่านกิจกรรมภายนอกซึ่งนำมาเสริมประกอบกันเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ครบทั้ง 3 ฐาน ประกอบด้วย ฐานหัว ฐานกาย และฐานใจ ผ่านกิจกรรมต่างๆ อาทิ การสนทนา (Dialogue) การเรียนรู้จากชีวิตประวัติ ศิลปะบำบัดเพื่อการเรียนรู้ กิจกรรมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เพื่อนำมาเสริมแนวทางบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อพัฒนานักการเมืองไปสู่การมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

3. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

กลุ่มประชากรในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 กลุ่มนักการเมืองที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่ผ่านการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งมาแล้วอย่างน้อยหนึ่งสมัยและมีความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนานักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง กลุ่มที่ 2 กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตและมีความสมัครใจเข้าร่วม กิจกรรมการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนานักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิควิธีการศึกษาแบบผสมผสาน โดยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองใช้เทคนิควิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสำรวจความคิดเห็น เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง แล้วจึงนำมาใช้พัฒนาร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยใช้เทคนิควิธีการวิจัยและพัฒนาในการศึกษาและออกแบบกระบวนการและกิจกรรมตามแนวคิดปรัชญาศึกษา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและด้านการพัฒนานักการเมืองก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการทดลองทั้งสองครั้ง จากนั้นนำผลจากการทดลองมาปรับปรุง

และพัฒนาเป็นรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองเพื่อนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ประกอบไปด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเมือง ด้านการศึกษา และด้านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยใช้เทคนิคการจัดสนทนากลุ่มย่อยเพื่อให้ได้ข้อสรุปในการนำกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ในทางปฏิบัติต่อไป

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

นักการเมือง หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานทางด้านการเมือง อาทิ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกเทศบาล หรืออาสาสมัคร ที่มีประสบการณ์ทำงานด้านการเมืองและผ่านการรับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งมาแล้วอย่างน้อยหนึ่งสมัย และมีความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง การกระทำ การคิดความเชื่อ และความรู้ด้านวิชาการด้านวิชาชีพของนักการเมือง ซึ่งได้มาจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และการประมวลผลจากแบบสอบถาม

กระบวนการจัดการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอน และรูปแบบ การจัดกิจกรรมบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ที่นำไปใช้ในการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อการพัฒนานักการเมืองให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง หมายถึง วิธีการที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ที่สามารถปรับเปลี่ยนกรอบมโนทัศน์เดิมไปสู่กรอบมโนทัศน์ใหม่ ตามแนวทฤษฎี Transformative Learning โดย Jack Mezirow ประกอบด้วย การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยองค์ความรู้ในหลายศาสตร์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการวิจัยมีสาระสำคัญ พอสังเขปดังนี้

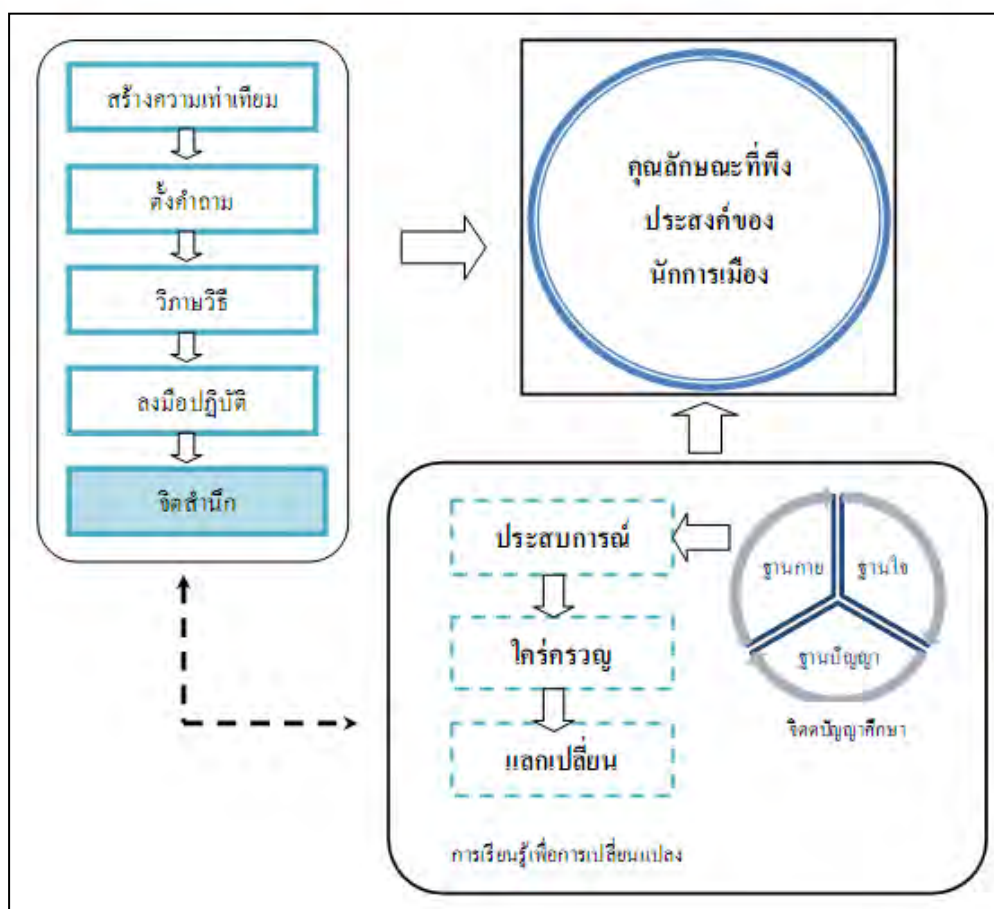
1. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ประกอบด้วย ประสบการณ์ การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ นำมาใช้เป็นแนวทางและวิธีการในการศึกษาและการดำเนินการทดลองร่วมกับกิจกรรมตามแนวคิดปัญญาศึกษา

2. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่ในการเรียนรู้ผ่าน ฐานกาย หมายถึงการกระทำหรือการเรียนรู้ผ่านร่างกาย ฐานปัญญา (ฐานหัว) หมายถึง การคิดหรือการใคร่ครวญจากภายในตนเอง และฐานใจ หมายถึง การเรียนรู้จากอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง เพื่อนำเสริมวิธีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

3. แนวคิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนเมืองที่ได้มาจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

4. แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของเปาโล แพร์ ในการสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน การกระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถาม เรียนรู้โดยใช้วิถีวิธี (Dialectic) และนำไปสู่การลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดจิตสำนึกแบบวิพากษ์วิจารณ์นำไปสู่การปลุกมโนธรรมสำนึกภายในตัวบุคคลให้เกิดการตื่นรู้ด้วยตนเอง

จากทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวสามารถแสดงเป็นแผนภาพของกรอบแนวคิดงานวิจัยปรากฏดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. กระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนานักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
2. นักการศึกษา นักการเมือง และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ สามารถนำกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ไปประยุกต์ใช้กับตนเองหรือสถาบันได้
3. นักการเมืองที่ผ่านการเรียนรู้จากกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเกิดการตระหนักถึงการมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับแนวทางจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองผ่านทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยมีแนวคิดที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัยประกอบด้วย

1. แนวคิดระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย
2. แนวคิดคุณลักษณะผู้นำและคุณลักษณะของนักการเมือง
3. แนวคิดรูปแบบการจัดการศึกษา
4. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory)
5. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลง
6. แนวคิดกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
7. ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์
8. เทคนิคการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development)
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยมีรายละเอียดในการพัฒนาเป็นแนวคิดหลักในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

1. แนวคิดระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย

การวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยตามแนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่ได้กล่าวถึงการเมืองการปกครองของไทย โดยอธิบายถึงพื้นฐานความเข้าใจเบื้องต้น ได้แก่ ความหมายของระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย และหลักการสำคัญของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีรายละเอียดโดยลำดับ ดังนี้

1.1 ความหมายของระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยมาจากภาษากรีก คำว่า “Demos” แปลว่าประชาชน ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติและรัฐบาล แม้ว่าระบอบประชาธิปไตยทั่ว

โลกจะมีความแตกต่างกันไปไม่มากนักน้อย หากแต่ระบอบประชาธิปไตยก็มีหลักการและหลักปฏิบัติที่แตกต่างจากการปกครองในรูปแบบอื่นอย่างชัดเจนเป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนทุกคนเป็นผู้ใช้อำนาจและมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงหรือโดยผ่านตัวแทนที่ได้รับเลือกจากประชาชนอย่างเสรี ประกอบไปด้วยหลักการและหลักปฏิบัติที่คุ้มครองเสรีภาพของมนุษย์ กล่าวได้ว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นระบบที่ทำให้เสรีภาพกลายเป็นสถาบันโดยถือเสียงของคนส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อย ในขณะเดียวกันคอยระวังไม่ให้รัฐบาลกลางมีอำนาจมากเกินไป และกระจายอำนาจลงสู่ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น ด้วยความเชื่อที่ว่าประชาชนต้องสามารถเข้าถึงรัฐบาลท้องถิ่นได้ง่ายและตอบสนองประชาชนให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้(สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012 : 2-3)

การเมือง (Politics) มีความหมายที่หลากหลายแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความรับรู้ และความเข้าใจ หรือขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิดทางสังคมของแต่ละบุคคล สำหรับเพลโต (Plato) นักปราชญ์ชาวกรีกได้ให้ความหมายการเมืองไว้ว่า คือ สิ่งทีนครรัฐ (Polis) ได้กระทำและอาจกระทำ ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดทีนครรัฐได้กระทำไป ทั้งในการบัญญัติกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ของสังคม การจัดสรรภาระหน้าที่แก่สมาชิกในสังคม ตลอดจนการทำนุบำรุงสังคมให้สงบสุข (Jaffa, 1972 อ้างถึงใน สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, 2542)

เพลโตได้กล่าวถึงระบบการเมืองที่พึงปรารถนา ตลอดจนองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินงานกิจการของรัฐ (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2529) เสนอแนวคิดทางการเมืองขึ้นมาในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ว่า ประกอบด้วยจิตหรือวิญญาณที่แตกต่างกัน จึงเป็นผลสำคัญผลักดันให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมาไม่เหมือนกัน โดยแบ่งตามสภาพจิตใจของแต่ละบุคคลออกเป็น 3 ระดับ เพื่อจะเป็นตัวกำหนดหน้าที่บทบาทของชนชั้นในบริบทการเมืองและรูปแบบการปกครองในอุดมคติ อันได้แก่

1) ชนชั้นพลเมือง เป็นบุคคลที่มีจิตใจอยู่ในภาคคณหาคครอบงำ มีความละโมภที่ เกิดพื้นฐานมาจากความอยาก จึงมีหน้าที่ในการผลิต และสร้างเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับรัฐ ถือว่าชนชั้นพลเมืองมีมากที่สุดในครรัฐ

2) ชนชั้นพิทักษ์ เป็นบุคคลที่มีจิตวิญญาณมีน้ำใจครอบครองสังคม เป็นพวกรักเกียรติยศชื่อเสียง มากกว่าทรัพย์สมบัติ มีน้ำใจสูง รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ประชาชน มีความว่องไวกำลังกายดี เหมาะแก่การเป็นผู้นำต่อต้านศัตรูภายนอก และให้ความคุ้มครองประชาชนภายในรัฐ

3) ชนชั้นปกครอง เป็นบุคคลที่มีจิตวิญญาณประกอบด้วยเหตุผล ให้ความคุ้มครองประชาชน มีความฉลาด มีปัญญามาก รับรู้อะไรได้รวดเร็ว หมั่นแสวงหาแนวทางศึกษาเล่าเรียน เป็นผู้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพิทักษ์ผลประโยชน์ของรัฐเป็นหลัก บุคคลประเภทนี้มีจิตวิญญาณสูงส่ง (พระสรสิช รักพรหม, 2537)

นอกจากนั้นยังมีนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ (2549) กล่าวถึงความหมายของการเมืองไว้ว่า การเมืองหมายถึงกิจกรรมของบุคคลและสถาบันในอันที่จะจัดปัญหาหรือความขัดแย้งทางสาธารณะ การจัดสรรแบ่งปัน หรือประสานประโยชน์ทรัพยากรหรือสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมตามโอกาสและความสำคัญของกลุ่มและบุคคลเพื่อความคงอยู่และสวัสดิภาพของสังคมโดยส่วนรวมซึ่งความหมายดังกล่าวเป็นความหมายที่กว้างขวางเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กร และรัฐ สำหรับในประเทศไทยยังมีความเข้าใจการเมืองในวงจำกัด คือเพ่งเล็งที่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล หรือคณะรัฐมนตรีเป็นส่วนใหญ่ และอาจใช้ในความหมายที่ไม่ดีไม่งามก็ได้ ภาพลักษณ์ทางการเมืองที่เสียหายเช่นนี้ ทำให้การเมืองไทยขาดบุคคลที่มีคุณธรรมความดีที่จะอุทิศตัวเองเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) ให้คำจำกัดความ การเมือง คือ การต่อสู้ช่วงชิงการรักษาไว้ และการใช้อำนาจทางการเมือง ซึ่งหมายถึง อำนาจที่จะวางนโยบายในการบริหารประเทศหรือสังคม อำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และอำนาจที่จะใช้ข้าราชการงบประมาณ หรือเครื่องมือเครื่องใช้อื่นในการนำนโยบายที่วางไว้ไปปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม ความหมายของ “การเมือง” ในแง่มุมใดๆย่อมเกี่ยวกับอำนาจของรัฐทั้งหมด ซึ่งถือได้ว่าเป็นอำนาจสูงสุดของแผ่นดินที่ได้ให้ไว้แก่ผู้และโทษ จึงสามารถสรุปได้ว่าการเมือง หมายถึง การจัดสรรอำนาจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2542)

นอกจากนี้ยังมีบุคคลสำคัญ นักคิด นักวิชาการได้นิยามความหมายของ “การปกครองระบอบประชาธิปไตย” ไว้ดังนี้

ประธานาธิบดีอับบราฮัม ลินคอล์น(1861: ออนไลน์) แห่งสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวว่า “ประชาธิปไตย” หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน

Dahl (1961) กล่าวว่าประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองซึ่งให้โอกาสแก่พลเมืองธรรมดาสามัญในการควบคุมผู้นำของตนได้ในอัตราสูง

อมร รักษาสัตย์ (2543) กล่าวว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” ถูกใช้ในความหมายต่างๆ กัน คือ

- 1.ความหมายดั้งเดิม คือ การปกครองแบบหนึ่งซึ่งสิทธิในการตัดสินใจทางการเมืองนั้นเป็นของพลเมืองทั้งปวงเป็นผู้ใช้โดยตรงตามระเบียบวิธีที่ว่าเสียงข้างมากเป็นฝ่ายชนะ เรียกว่าประชาธิปไตยโดยตรง

2. เป็นการปกครองแบบหนึ่ง ซึ่งพลเมืองใช้สิทธิอย่างเดียวกัน โดยผ่านทางผู้แทน ซึ่งประชาชนเป็นผู้เลือกและรับผิดชอบต่อประชาชน พลเมืองทั้งหมดไม่ได้ใช้สิทธิในการปกครองด้วยตนเอง เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน

3. เป็นการปกครองรูปหนึ่งซึ่งมักจะได้แก่ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน แต่ผู้ที่มีเสียงข้างมากใช้อำนาจตัดสินใจภายในขอบเขตจำกัดแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้ออกแบบไว้รับรองสิทธิของชนข้างน้อยให้ได้ชื่นชมสิทธิส่วนบุคคลหรือส่วนรวมบางประการ เช่น สิทธิในการพูดและในทางศาสนา แบบนี้เรียกว่าประชาธิปไตยเสรี หรือแบบมีรัฐธรรมนูญ (Liberal or Constitutional Democracy)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ระบุว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นระบบการปกครองที่จัดสรรสังคมเพื่อให้เกิด โอกาส ที่ดีที่สุดในการสร้างสรรค์ ที่จะทำให้ชีวิตและสังคมบรรลุประโยชน์สูงสุด โอกาสจึงเป็นสิ่งที่ประชาธิปไตยมิไว้ให้แต่ละบุคคลใช้ในการพัฒนาตัวเอง พัฒนาชีวิตและพัฒนาศักยภาพของตน ให้ชีวิตเจริญงอกงาม และให้ประชาชนเหล่านั้นแต่ละคนมีโอกาสที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกไปร่วมสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและประโยชน์สุขให้แก่สังคม เช่น ด้วยการมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกตั้งและสมัครรับเลือกตั้ง

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่มีหลักการ และความมุ่งหมายที่ผูกพันอยู่กับประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ระบอบประชาธิปไตยสามารถแบ่งออกได้ในหลายรูปแบบ อาทิ ระบอบประชาธิปไตยกับประมุขของรัฐ แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือแบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขกับแบบที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข แบบแรก คือแบบที่ใช้อยู่ในประเทศอังกฤษ ญี่ปุ่น และไทย เป็นต้น แบบที่ 2 คือ แบบที่ใช้ในประเทศอินเดีย ฝรั่งเศส และอเมริกา เป็นต้น (เรื่องวิทย์ แสงรัตน และสุนิสิศ สุจิตานานท์, 2551)

1.2 หลักการสำคัญของระบอบการเมืองประชาธิปไตย

หลักการสำคัญซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวชี้วัดระดับความเป็นประชาธิปไตยของสังคมจะประกอบไปด้วย 5 ประการ (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, 2542) คือ

1. หลักอธิปไตยของปวงชน ประชาชนต้องเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เพื่อให้การปกครองเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง โดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครองผ่านกระบวนการเลือกตั้ง รวมถึงการถอดถอน การกำหนดตัวผู้ปกครองคือสัญลักษณ์ของการปกครองโดยประชาชน

2. หลักเสรีภาพ คือ การเคารพในเสรีภาพของประชาชน หลักเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีขอบเขตที่ชัดเจนคือ การไม่ละเมิดซึ่งกันและกันเพื่อประกันความเสมอภาคในการใช้เสรีภาพของประชาชน

3. หลักความเสมอภาค เป็นการยอมรับในความแตกต่างของมนุษย์ในเรื่องความสามารถ ซึ่งเชื่อว่าโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้จะมีความสามารถแตกต่างกัน กล่าวคือประชาชนจะต้องมีโอกาสร่วมกันทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะโอกาสที่จะได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากการเอารัดเอาเปรียบ

4. หลักกฎหมาย กฎหมายต้องมีที่มาอันชอบธรรม คือมาจากอำนาจอธิปไตยของปวงชน ใช้บังคับอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ และต้องให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

5. หลักเสียงข้างมาก เพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ จึงกำหนดให้ใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ แต่จะต้องเคารพต่อเสียงข้างน้อย เพราะเสียงข้างน้อยจะทำหน้าที่ในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบการใช้เสียงข้างมากว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนหรือไม่

สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา (2555) ได้ระบุถึงหลักการและองค์ประกอบของสังคมประชาธิปไตยไว้เช่นกัน ซึ่งประกอบด้วย หลักการ 5 ประการ ดังนี้

1. หลักการถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อย (Majority Rules, Minority Rights) หลักการของการถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์และการคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อย เปรียบเสมือนสองเสาหลักที่ค้ำยันพื้นฐานของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา 2012: 4-5) การถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และวิธีการในการจัดตั้งรัฐบาล อีกทั้งเป็นหลักในการตัดสินใจประเด็นสาธารณะ แต่ไม่ใช่เป็นช่องทางสำหรับการกดขี่ คนส่วนน้อย ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ความเชื่อทางศาสนา ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ระดับรายได้ หรือผู้ที่มีความแตกต่างทางความคิดด้านการเมือง ทุกคนย่อมต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน รัฐบาลหรือเสียงส่วนใหญ่ที่มาจากการเลือกตั้งหรือการแต่งตั้งก็ตามไม่สามารถละเมิดสิทธิได้

2. หลักการเคารพสิทธิมนุษยชน มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนให้อำนาจประชาชนได้ใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี รัฐบาลเป็นเพียงผู้ที่ต้องคุ้มครองสิทธินั้นโดยไม่เลือกปฏิบัติ เสรีภาพซึ่งอยู่บนรากฐานของความยุติธรรม และความเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ว่าประชาชนผู้นั้นจะมีความแตกต่างทางด้าน เพศ อายุ ชาติพันธุ์ ศาสนา สังกัดพรรคการเมือง หรือมีจุดยืนทางสังคมอื่น (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา 2012:18-19) สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่มีความเชื่อมโยงกันและแยกกันไม่ได้ สิทธิมนุษยชนครอบคลุมวิถีชีวิตของมนุษย์ในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ

3. หลักนิติธรรม (The Rule of Law) แนวความคิดเรื่องหลักนิติธรรม รวมทั้งแนวคิดที่ว่าผู้ปกครองต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและปกครองประเทศอย่างมีคุณธรรมด้วยวิถีทางของกฎหมาย หลักนิติธรรมจึงทำหน้าที่ปกป้องสิทธิพื้นฐานด้านการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ กฎหมายในระบอบประชาธิปไตยต้องปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อย่างเท่าเทียมกัน (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012: 16-17)

4. หลักการเสรีภาพ (Freedom) หลักการนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของประชาธิปไตยในส่วนต่างๆ ได้แก่

4.1 หน้าที่ของพลเมือง (Citizen Responsibilities) และพรรคการเมือง (Political Party) การเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การมีเสรีภาพทางความคิดและมีส่วนร่วมทางการเมือง การเป็นพลเมืองดีต้องตระหนักถึงสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ มีความรู้ สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทำให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆของสังคมได้อย่างเต็มที่เท่าที่จะเป็นไปได้ รวมถึงต้องตรวจสอบและสนับสนุนการทำงานของรัฐบาล โดยผ่านช่องทางต่างๆ หรือผ่านระบบพรรคการเมือง ซึ่งเป็นเหมือนจุดเชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับรัฐบาล พรรคการเมืองต้องยึดมั่นในหลักการของระบอบประชาธิปไตย ให้ความเคารพและตระหนักถึงอำนาจของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012 : 8-11)

4.2 อิสรภาพของสื่อสารมวลชน (AFree Press) ในระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อการบริหารประเทศ และสื่อก็ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในเรื่อง “สิทธิในการรับรู้ข่าวสาร” ช่วยให้ประชาชนสามารถควบคุมรัฐให้ทำงานอย่างโปร่งใสได้ รวมทั้งยังสามารถตั้งคำถามต่อนโยบายของรัฐได้ รัฐบาลประชาธิปไตยให้สิทธิแก่สื่อในการเข้าถึงการประชุมและเอกสารของรัฐได้ โดยรัฐไม่สามารถกำหนดกฎเกณฑ์หรือข้อจำกัดในการนำเสนอของสื่อล่วงหน้าได้ โดยสื่อมวลชนต้องทำหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบเช่นกัน (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012: 12-13)

4.3 เสรีภาพในการพูด (Freedom of Speech) เสรีภาพในการพูดและการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะประเด็นทางการเมืองและประเด็นสาธารณะอื่นๆ เปรียบเหมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยจะต้องไม่ควบคุมเนื้อหาสาระการแสดงความคิดเห็นทั้งในรูปของการพูดและการเขียนจึงจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยเต็มไปด้วยแนวความคิดและความเห็นที่แตกต่างกัน (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ 2012:28-29) การโต้แย้งอย่างเสรีและเปิดกว้างจะนำไปสู่ทางเลือกที่ดีที่สุด และทำให้หลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดร้ายแรงได้ การคุ้มครองเสรีภาพในการพูดหรือที่เรียกว่า สิทธิที่ถูกจำกัด

(Negative right) เป็นมาตรการต่างๆ ที่ห้ามรัฐบาลจำกัดเสรีภาพในการพูด ซึ่งต่างจากมาตรการโดยตรงที่กำหนดไว้ในสิทธิที่ต้องมี (Affirmative right) ส่วนใหญ่แล้วผู้มีอำนาจในระบบประชาธิปไตยจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดเห็นในรูปของการพูดและการเขียนในสังคม

5. หลักการยึดมั่นในรัฐธรรมนูญ (Constitutionalism) รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายอันสำคัญสูงสุดในประเทศ จึงมีพื้นฐานอยู่บนอุดมการณ์เรื่องเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิของชุมชน และขีดจำกัดการใช้อำนาจของรัฐบาล เป็นสิ่งที่ทำให้ประเทศมีกรอบในการปกครองในระบบประชาธิปไตย (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012: 26-27) ฝ่ายบริหารและหน่วยงานรัฐมีความสำนึกรับผิดชอบรับผิดชอบ และใช้อำนาจอย่างเหมาะสม (Executive Power and its Subordinate with Accountability) ผู้นำของรัฐบาลประชาธิปไตยปกครองประเทศ โดยได้รับความเห็นชอบจากประชาชนของตน โดยต้องเคารพขอบเขตอำนาจของพวกเขาที่ได้รับมอบจากประชาชนในการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม ผู้นำในระบบประชาธิปไตยจะต้องยอมรับผลการเลือกตั้งที่เสรี และปฏิบัติตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติ ส่งเสริมการยอมรับในความแตกต่างทางความคิดเห็น การปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญจะประสบความสำเร็จ เมื่อนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีความเข้าใจความซับซ้อนของปัญหา และความคิดเห็นที่หลากหลาย จึงต้องเปิดกว้างทางความคิดและมีความประนีประนอมในการตัดสินใจเพื่อรักษาประโยชน์ของประชาชน รัฐมีหน้าที่ชี้แจงผลการดำเนินงานของรัฐบาลต่อประชาชนด้วยกลไกในด้านการเมือง กฎหมาย และการบริหาร ซึ่งออกแบบมาเพื่อป้องกันการทุจริต (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012 : 38-39)

จากการศึกษาแนวคิดในเรื่องประชาธิปไตย พบว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ เน้นการให้สิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ จึงจำเป็นต้องมีความรู้ และมีความสามารถในการรักษาสิทธิและหน้าที่ของตนเพื่อดำรงรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ ดังนั้น ประชาชนต้องมีบทบาทในการเป็นพลเมืองที่ดี ในการพัฒนาตนเองและแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองเพื่อไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ปกครอง ซึ่งในที่นี้หมายถึง นักการเมือง หรือผู้แทนประชาชนก็เปรียบเสมือนเป็นผู้ปกครองประเทศ จึงจำเป็นต้องรู้จักขอบเขตหน้าที่ของตนและมีคุณลักษณะของผู้ปกครองที่เหมาะสมด้วยเช่นกัน

2. แนวคิด ทฤษฎี คุณลักษณะผู้นำและคุณลักษณะของนักการเมือง

แนวคิดคุณลักษณะผู้นำและนักการเมืองนั้นสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ได้แบ่งแนวคิดคุณลักษณะผู้นำและนักการเมืองตามทัศนะของนักคิดใน 2 ยุคสมัยอันได้แก่ นักคิดยุคคลาสสิกและนักคิดยุคสมัยใหม่ ดังนี้

2.1 ผู้นำในทัศนะของนักคิดใน ยุคคลาสสิก

ตามความคิดของมหาปราชญ์ของกรีกโบราณอย่างเพลโตกล่าวถึงผู้ปกครองที่ดีเอาไว้ในงานเขียนที่ชื่อ อุดมรัฐ (The Republic) ดังนี้ คือ ผู้ปกครองที่ดี จะต้องเป็นราชาปราชญ์ หรือ พระราชาผู้มีความรู้ความสามารถเป็นผู้ปกครองคนเท่านั้น ซึ่งรัฐที่จะเจริญก้าวหน้าได้นั้นจะต้องมีนักปกครองที่มีความสามารถ และเป็นผู้ปกครองที่ดี เพราะถ้าผู้ปกครองรัฐมีความฉลาดจะทำให้ประชาชนในรัฐฉลาดไปด้วย สิ่งนี้เองที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองครั้งยิ่งใหญ่ ดังนั้นจึงต้องให้นักปราชญ์เป็นผู้ปกครอง เพราะนักปราชญ์ย่อมต้องการแต่ความรู้ ความยุติธรรม ความสวยงาม ความดี และนำรัฐไปสู่ความสงบสุขอันเป็นรัฐที่สมบูรณ์แบบ นอกจากนี้บุคคลที่จะเป็นคนดีได้ก็โดยการเป็นสมาชิกของรัฐ เป็นคนดีโดยผ่านกระบวนการของรัฐ และความรู้สูงสุดที่คนดี จะต้องทำก็คือ ต้องรู้จักความดี และความดีนั้นต้องเป็นความดีสูงสุด เพราะจุดหมายของชีวิตคือการเป็นคนดี นอกจากนี้ความรู้ต้องเป็นความรู้ที่แท้ซึ่งก็คือการรู้สิ่งที่เป็นจริงด้วย (Plato, 1955)

ดังนั้น การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแบบแนวความคิดของเพลโตจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณที่มีคุณธรรมมากกว่าใครๆ ถ้ายังผู้ใดมีคุณธรรมมากและเข้าใจถึงการกระทำความดีอย่างแท้จริงได้ ไม่ใช่เข้าใจเพียงแค่ว่าความดีก็คือความดีเท่านั้น แต่จะต้องให้เข้าใจความดีว่าความดีนั้นมันสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง และผลสุดท้ายของความดีก็ยังคงดำรงอยู่ตลอดไปซึ่งนักปกครองมีอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ที่มีความดีอย่างบริบูรณ์ ผั่งอยู่ในจิตวิญญาณอย่างบริบูรณ์ เพราะว่าการจะเป็นนักปกครองที่ดีได้นั้นจะต้องใช้เวลาในการพัฒนาจิตใจ ซึ่งสิ่งที่สำคัญในการพัฒนานั้นก็คือให้การศึกษาอบรมแก่ผู้ที่จะมาเป็นนักปกครอง ผู้ปกครองรัฐที่ดีจะต้องมีร่างกายแข็งแรงและจิตใจที่สมบูรณ์ และจะต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกมาแล้วเป็นอย่างดี การศึกษาก็เป็นเกณฑ์สำคัญที่จะต้องทำการควบคุมอย่างเข้มงวดมาตั้งแต่วัยเริ่มต้น เพลโตมีความเชื่อในเรื่องผลทางพันธุกรรม และผลจากการเลี้ยงดูมีอิทธิพลต่อการสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ การคัดเลือกมนุษย์นั้นจะเริ่มต้นจากการให้มีการสืบพันธุ์ร่วมกันระหว่างผู้ชายดีที่สุด ซึ่งผู้หญิงดีที่สุดตามทัศนะของเพลโตได้แนะนำให้มีการแต่งงานหมู่เช่นเดียวกับชุมชนนุพกาล เพราะต้องการขจัดครอบครัวเดียวที่เต็มไปด้วยความลำเอียง เด็กที่เกิดมาแล้วต้องถูกคัดออกจากบิดามารดา เพื่อป้องกันอคติโดยการนำไปเลี้ยงไว้ในโรงเลี้ยงเด็กของรัฐเพื่อให้เกิดภราดรภาพระหว่างกัน จึงจะทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน (เสนห์ จามริก, 2555)

2.1.1 คุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดี

เพลโตยังได้กล่าวถึงคุณลักษณะของนักปกครองที่ดีต้องประกอบด้วยคุณธรรม สำคัญ 4 ประการ คือ

1) ปัญญา (wisdom) บุคคลผู้มีคุณธรรมย่อมกระทำกิจกรรมทุกอย่างด้วยเหตุผลเสมอ หรือกล่าวได้ว่ากิจกรรมที่มีเหตุผลย่อมประกอบด้วยคุณธรรม ดังนั้นปัญญาจึงเป็นคุณธรรมที่รวมเอาคุณธรรมอื่นๆ ไว้ทั้งหมด และเป็นรากฐานของคุณธรรมทั้งหมด เมื่อปราศจากปัญญาแล้ว คุณธรรมที่เหลืออยู่ก็ไม่อาจทำให้เที่ยงธรรมได้ ปัญญาจึงหมายถึงการกระทำที่เหมาะสมกับสถานการณ์ตามเวลา และสถานที่ เพลโตถือว่าการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ความสำเร็จ ความสำเร็จ การตัดสินใจที่แน่วแน่ และความสุขก็รวมอยู่ในคำว่าปัญญา

2) ความกล้าหาญ (Courage) เป็นคุณธรรมที่สำคัญมาก ในการดำรงชีวิต เพราะเป็นคุณธรรมที่จะเป็นการป้องกันชีวิตเรา ความกล้าหาญในที่นี้หมายถึง ความอดทนเข้าไว้ด้วยกัน ความกล้าหาญเป็นคุณลักษณะภายนอก และความอดทนเป็นคุณลักษณะภายในของความกล้าหาญ เพราะความกล้าหาญนี้เอง บุคคลเราจึงบรรลุจุดหมายได้โดยไม่มีอุปสรรค ดังนั้นความกล้าหาญจึงเป็นคุณสมบัติของสังคมที่ทุกคนยอมรับ

3) ความรู้จักประมาณ (Temperance) เป็นคุณสมบัติของปัจเจกชน ซึ่งความรู้จักประมาณ หมายถึง การรู้จักควบคุมตัวเองโดยอาศัยเหตุผลให้อยู่บนความพอดี

4) ความยุติธรรม (Justice) เป็นคุณธรรมทางสังคมที่รวมเอาคุณธรรม ทางสังคมทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกันโดยแท้จริง เช่น ความรัก ความกล้าหาญ ความรื่นเริง ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี การทำหน้าที่และการรักษาสัญญา เป็นต้น บุคคลผู้มีความยุติธรรมควรเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่นด้วย เพราะเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นั้น (พระสรสิข รักพรหม, 2537)

คุณธรรมทั้ง 4 ประการ เพลโตยกย่องความยุติธรรมเป็นคุณธรรมสูงสุดในอุดมรัฐเพราะว่าความยุติธรรมมีองค์ประกอบที่รวมเอาคุณธรรมที่กล่าวถึงทุกข้อเข้าไว้แล้ว ผู้ยึดในอุดมคติว่าคุณค่าที่สำคัญที่สุดของมนุษย์อยู่ที่สี่จะ ความรู้ ความยุติธรรม คุณธรรมและความงาม เมื่อผู้ปกครองมีความฉลาด ผู้พิทักษ์ก็ต่อสู้อย่างกล้าหาญ คนงานก็ทำงานอย่างขยันขันแข็ง ทุกคนมีความเชื่อต่อเหตุผลที่ปกครองตน เมื่อมองจากทฤษฎีภายนอกแล้ว ความยุติธรรมก็คือ การแบ่งปันแรงงานที่สมบูรณณ์นั่นเอง

2.1.2 การพัฒนาบุคลากรทางการเมือง

ทฤษฎีเกี่ยวกับอุดมรัฐของเพลโตที่เน้นการศึกษาเป็นเครื่องมือในการเมืองที่ดีและการแบ่งชนชั้นปกครอง ใครจะสังกัดชนชั้นใดให้ขึ้นอยู่กับความสามารถในทางการศึกษาของเขา เด็กที่เกิดจากพ่อแม่ผู้เป็นพลเมืองของประเทศ อาจจะได้เลื่อนขั้นเป็นนักปกครองก็ได้ ถ้าเขาได้รับการศึกษาที่ดี ส่วนเด็กที่เป็นลูกของนักปกครองอาจเป็นพลเมืองก็ได้ ถ้าไม่ประสบความสำเร็จด้านการศึกษา ดังนั้นระบบการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสร้างคนให้เป็นนักปกครองที่ดี ใน

ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องลั่นกรອງใช้เป็นหลักประกันว่าคนที่มีการศึกษาดี มีคุณสมบัติเหมาะสมเท่านั้น จึงจะได้เป็นนักปกครอง ซึ่งจะได้วิเคราะห์

การจัดการศึกษาในอุดมรัฐเพื่อพัฒนาบุคคลและข้าราชการการเมืองที่ดีได้ตามลำดับดังนี้

1) ชั้นต้น เป็นการให้การศึกษาแก่เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี จะได้รับโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกันทั้งเด็กชายและเด็กหญิง โดยวิชาที่ศึกษาเล่าเรียนประกอบด้วย กายบริหารและดนตรี กายบริหารเกี่ยวข้องกับการพัฒนาร่างกาย ในขณะที่ดนตรีถูกกำหนดขึ้น เพื่อยกระดับจิตวิญญาณ ดนตรีนั้นหมายรวมเอาวัฒนธรรมเข้าไปด้วย ดังนั้นวิชาทั้งสองจึงรวมทุกวิชาที่ทำให้คนเป็นผู้ดี คือวรรณคดี ดนตรี และเลขคณิตเบื้องต้น วิชาเรียนจะต้องไม่เป็นแบบบังคับ แต่อาจมีเล็กน้อยเท่าที่จำเป็น เพราะคนที่เป็นเสรีชนไม่ควรเรียนเยี่ยงทาส การเรียนที่เกิดจากการบังคับจะทำให้วิชาที่เรียนไม่ติดอยู่ในจิตวิญญาณ วิธีเรียนจะต้องมีความสนุกสนานเหมือนวิธีเล่น ด้วยวิธีดังกล่าวจะทำให้รู้ได้ว่าใครมีความสามารถทางไหน และพร้อมจะถูกคัดเลือกในขั้นต่อไปในชั้นเรียนนี้ เป้าหมายของการศึกษาก็เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็ก ด้วยการอบรมให้มีระเบียบวินัย เมื่ออายุประมาณ 18 ปี จะเน้นการฝึกฝนทางการทหาร ทำให้ไม่มีเวลาว่างสำหรับการศึกษา

2) ชั้นกลาง ผู้ที่สอบตกจากการคัดเลือกในชั้นต้นจะออกไปประกอบอาชีพเป็นพลเมือง ส่วนผู้ที่สอบผ่านจะได้เรียนต่อไปอีก 10 ปี วิชาที่เรียนคงเหมือนกันในชั้นต้น เพียงแต่ต้องมีความรู้ลึกซึ้ง และมองเห็นความสัมพันธ์ที่แต่ละวิชามีต่อกัน ได้แก่ วิชาเลขคณิต เรขาคณิต และดาราศาสตร์

3) ชั้นสูง เมื่ออายุครบ 30 ปี มีการทดสอบอีกครั้งหนึ่งผู้สอบไม่ผ่านจะออกไปทำหน้าที่ผู้พิทักษ์ ผู้สอบผ่านจะได้เรียนต่อไปอีก 5 ปี วิชาที่ศึกษาคือวิชาไคอะเลคติก หรือ วิชาวิธี และหลักการสูงสุดทางด้านศีลธรรม เมื่อทุกคนเรียนจบหลักสูตรอายุครบ 35 ปีจะออกไปฝึกฝนปฏิบัติงาน โดยการรับใช้ประชาชนในตำแหน่งผู้ช่วยราชาปราชญ์ จนกระทั่งมีอายุครบ 50 ปี ผู้ที่ผ่านการทดสอบว่ามีความสามารถในทุกด้านแล้ว จึงจะมีสิทธิเข้ารับตำแหน่งราชาปราชญ์ตามวาระที่หมุนเวียนกันมาถึง ซึ่งวิชาที่ให้ศึกษาสำหรับบุคคลผู้ที่เตรียมตัวจะเป็นราชาปราชญ์ เป็นการศึกษาวิชาชั้นสูงสุด อันได้แก่ เลขคณิต เรขาคณิต ไคอะเลคติก (พลศักดิ์ จิตรกรศิริ, 2529)

ในทำนองเดียวกัน คนชั้นผู้ปกครอง ก็คือผู้ที่มีจิตภาพประกอบด้วยเหตุผล คอยควบคุมภาคอื่นทั้งหมด โดยเหตุผลจะเป็นตัวยับยั้งอารมณ์ให้อยู่ในกรอบของความดีและพร้อมที่จะทำงานอันแท้จริงของตน ซึ่งนักปกครองที่พึงประสงค์จะต้องสัมพันธ์ภาพกับการจัดรูปแบบสังคมเบื้องต้น ในลักษณะที่นำเอาความสามารถของพลเมืองทั้งหมด ไปใช้ให้เป็นคุณประโยชน์ต่อ

รัฐ ชนชั้นปกครองนอกจากจะเป็นเพื่อนหรือมิตรกัน มีการฝึกฝน อบรมร่วมกันแล้ว ยังต้องมี ทรัพย์สินสิ่งของที่อยู่อาศัย ภรรยาและมีบุตรร่วมกัน ทั้งนี้การมีภรรยาและบุตรร่วมกัน เพื่อไม่ให้มี ใครรู้จักพ่อแม่ของตน เป็นการมองในแง่ส่วนรวม คือ เห็นว่าความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน การ ปกครองและการเลี้ยงดูเด็กเหล่านี้มีความสำคัญ เกินกว่าจะปล่อยให้เป็นที่ของปัจเจกบุคคล หรือปล่อยให้เป็นเรื่องของโอกาสที่จะเป็นไปในแง่ดีหรือไม่ดี ดังนั้น การแต่งงานของชนชั้น ปกครอง จะต้องได้รับการควบคุมจากรัฐโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้แล้ว ผู้ปกครอง หรือ ราชานายก จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ราชานายก คือต้องมีจิตใจสูงส่งสง่างาม เป็นผู้ใฝ่แสวงหาสัจจะ ความยุติธรรม ความกล้าหาญ ความมีขันติ และรู้จักประมาณ ดังนั้นคุณสมบัติที่สำคัญของราชานายก คือ

- 1) เป็นผู้มีความรู้และคุณธรรม ประสบความสำเร็จทางปัญญาและ ความคิด
- 2) มีความรู้ต่อสิ่งที่ให้คุณค่า ค่านิยม และความหมายแก่สรรพสิ่งทุกอย่าง ในโลก เพื่อดูเห็นว่า การกระทำที่พึงปฏิบัติ ไม่มีวัตถุประสงค์อื่นใดนอกจากเพื่อสิ่งที่ดีงาม
- 3) ก้าวพ้นจากลักษณะภายนอกของสรรพสิ่งไปสู่รูปแบบ หรือความเป็นจริง ดังนั้นเขาจึงก้าวพ้นจากประสบการณ์ส่วนตัวเกี่ยวกับความดีงาม และหยั่งรู้ถึงรูปแบบแห่ง ความดี (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2523)

2.2 ผู้นำในทัศนะของนักคิดในยุคสมัยใหม่

ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กร เป็นผู้ กำหนดทิศทางขององค์กร ประสานความร่วมมือกันของบุคคลในองค์กร เพื่อให้องค์กรดำเนินไป อย่างมีประสิทธิภาพ (Covey, 1999) เป็นบุคคลที่สามารถชักจูงใจให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็ม ใจ ซึ่งสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Burby, 1972)

Dahl (1961) เป็นผู้ที่แบ่งบุคคลทางการเมืองตามลักษณะของการเข้าไปยุ่งเกี่ยวทาง การเมืองมากน้อยแตกต่างกันออกไปเป็น สี่ ระดับ คือ

ผู้ที่ไม่สนใจทางการเมือง หรือสนใจทางการเมืองน้อย The apolitical stratum มักเป็น คนส่วนใหญ่ของประเทศกำลังพัฒนา ได้แก่ ผู้ที่มีความเฉยเมยทางการเมือง ไม่สนใจที่จะเข้าไป ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองหรือกระบวนการทางการเมือง อาทิ ไม่สนใจไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ไม่ สนใจที่จะเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหรือลงสมัครรับเลือกตั้ง หรือไม่สนเรื่องราวต่างๆทาง การเมืองเลย ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความเชื่อว่าพวกเขาไม่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองดีพอที่จะ เข้าไปยุ่งเกี่ยวได้

ผู้สนใจทางการเมือง The political stratum เป็นบุคคลที่สนใจเรื่องราวข่าวสารทางการเมืองและอาจเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการดำเนินกิจการของรัฐ การเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องนี้มีอยู่หลายหนทางที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่น บุคคลที่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นทางการเมืองและมีความเกี่ยวข้องับผลประโยชน์ของตนอย่างไร บุคคลที่รู้ถึงความสำคัญของการตัดสินใจของรัฐบาลหรือสถาบันทางการเมืองอื่นๆ บุคคลที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองระดับหนึ่ง เช่น สนใจไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สนใจสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง แต่ยังไม่ถึงกับที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจหรือการกำหนดนโยบายโดยตรง

ผู้แสวงหาอำนาจและผู้นำ ในสังคมการเมืองมีบุคคลบางคนพยายามแสวงหาอำนาจมากกว่าคนอื่นๆซึ่งทำให้เขามีอำนาจหรืออิทธิพลทางการเมืองมากกว่าบุคคลเหล่านี้

สำหรับคุณสมบัติของผู้นำ มีนักวิชาการได้จำแนกคุณสมบัติไว้ ดังนี้

Dessler (2004 อ้างถึงใน นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, 2550) กล่าวว่าคุณสมบัติของผู้นำที่ดีมี 6 ประการ ได้แก่

- 1) เป็นผู้นำที่มีแรงจูงใจ หมายถึงที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะประสบความสำเร็จ มีพลัง และมีความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ
- 2) มีความต้องการที่จะเป็นผู้นำ ชอบที่จะเป็นผู้นำมากกว่าผู้ตาม และจะเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น
- 3) มีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรม
- 4) เป็นผู้มีความมั่นใจ ซึ่งความมั่นใจ จะมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจ และทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเชื่อมั่นในผู้นำ
- 5) มีความสามารถในการรับรู้และมีความฉลาด
- 6) เป็นผู้ที่รู้จักองค์กรเป็นอย่างดี เพราะจะเป็นข้อมูลที่ช่วยในการตัดสินใจที่ถูกต้องเหมาะสม

Timm and Peterson (2000 อ้างถึงใน นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, 2550) กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ดีในมุมมองของผู้ปฏิบัติงาน โดย Franklin Covey Center for Research ได้สำรวจความคิดเห็นจากคนอเมริกา จำนวน 37,000 คน มี 11 ประการ เรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้

- 1) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสาร (Effectively Communicate) รวมถึงมีความสามารถในการรับฟังด้วย

2) เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ (Exhibit Integrity) มีความซื่อสัตย์ (Honesty) และน่าไว้วางใจ (Trustworthy)

3) เป็นผู้ที่มีความสนุกสนานกับการทำงานเป็นทีม (Enjoy Team Work) ผู้ปฏิบัติงานต้องการผู้นำที่เป็นส่วนหนึ่งของพวกเขา และสามารถทำงานร่วมกับพวกเขาได้เป็นอย่างดี

4) เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ (Be Visionary) และบอกกล่าววิสัยทัศน์นั้นต่อผู้ปฏิบัติงาน มีความคิดสร้างสรรค์ และร่วมทำงานกับผู้ปฏิบัติงานเพื่อจะนำทีมงานไปสู่วิสัยทัศน์นั้น

5) เป็นผู้ที่กล้าตัดสินใจ (Make Decisions) มีความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นนักวางแผน และเป็นผู้มีความสามารถในการจัดระบบการทำงานที่ดี

6) เป็นผู้ที่ใส่ใจต่อความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงาน (Demonstrate Caring) รวมทั้งมีความห่วงใยเห็นอกเห็นใจ และให้การสนับสนุนผู้ปฏิบัติงานด้วย

7) เป็นแบบอย่างที่ดีได้ (Be a Model) ซึ่งมีความสำคัญก็จะส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน

8) เป็นผู้ที่อุทิศตนเองให้กับงาน (Be Dedicated) และทำงานหนักเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย

9) เป็นผู้ที่สามารถจูงใจผู้อื่นได้ (Be a Motivator)

10) เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ (Be Expert) มีความรู้ มีความสามารถ และมีความเฉลียวฉลาด

11) เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ (Be Courageous) และกล้าที่จะยืนหยัดในหลักการที่ถูกต้อง

Stogdill (อ้างถึงใน สมบัติ ชำรงชัยวงศ์, มปป.: ออนไลน์) กล่าวถึง “ภาวะผู้นำ” ว่าเป็นกระบวนการของการใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม เพื่อกำหนดและบรรลุเป้าหมาย ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ

1) ผู้นำในฐานะกระบวนการอิทธิพล

2) เน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและกลุ่ม

3) นำสมาชิกไปในทิศทางของเป้าหมายที่ต้องการ

สำหรับความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำ (Leadership Effectiveness) มีการวัดความมีประสิทธิภาพของภาวะผู้นำ 2 ประเด็น ได้แก่

1) ผู้บริหารที่มีประสิทธิผล (Effective Managers) คือ ผู้บริหารที่สามารถทำให้พนักงานดีและมีความพึงพอใจ ซึ่งประสิทธิผลหมายถึงการบรรลุเป้าหมาย (Goal Achievement) มีกระบวนการและการดำเนินงานภายในราบรื่น (Internal Smooth Process) และมีความสามารถยืดหยุ่นต่อปัจจัยภายนอก (External Adaptability)

2) ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ (Successful Managers) คือ ผู้บริหารที่ได้รับการสนับสนุนให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

ภารกิจของผู้นำที่มีประสิทธิผลและที่ประสบความสำเร็จนั้นมีความแตกต่างกัน คือผู้นำที่มีประสิทธิผลเน้นปฏิสัมพันธ์ในหน่วยงาน ส่วนผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ เน้นที่ปฏิสัมพันธ์จากภายนอก

สำหรับกระบวนการปฏิสัมพันธ์ ของภาวะผู้นำมีองค์ประกอบทั้งสิ้น 4 ประการ คือ

- 1) ผู้นำ (Leader) เป็นบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการชี้นำการปฏิบัติงานและกิจกรรมต่างๆ
- 2) ผู้ตาม (Follow) เป็นผู้ปฏิบัติงานและกิจกรรมภายใต้การชี้แนะของผู้นำ
- 3) บริบท (Context) สถานการณ์ทั้งในลักษณะที่เกี่ยวกับงานและไม่เกี่ยวกับงาน
- 4) ผลที่เกิดขึ้น (By-Product) สิ่งที่เกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตาม

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2553) ระบุว่า ลักษณะของผู้นำเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ (Creative and Productive Leadership) จำเป็นต้องมีลักษณะ 10 ประการ คือ

- 1) Critical Aims คือ เป้าหมายที่ผ่านการวิเคราะห์วิจารณ์ ไม่ว่าจะทำอะไรต้องผ่านการวิเคราะห์วิจารณ์ภายใต้กรอบของสังคมไทย
- 2) Inspiration เมื่อมีเป้าหมายที่ผ่านการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างดีแล้ว ต้องสร้างแรงจูงใจในกลุ่มของเราให้ได้
- 3) Change การเปลี่ยนแปลงเป็นตัวนำในกระบวนการทำงาน
- 4) Culture เข้าใจวัฒนธรรมในการทำงานและกระบวนการที่เปลี่ยนแปลง
- 5) Strategy มียุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน
- 6) Strengthening สร้างความเข้มแข็งให้แก่หน่วยงานและองค์กร
- 7) Empowerment สร้างพลังในการทำงานให้แก่คนในหน่วยงาน เพราะผู้นำไม่สามารถทำงานคนเดียวได้
- 8) Encourage the Heart สร้างพลังใจในการทำงาน/มัดใจผู้ร่วมงาน

9) Don't Let up ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค

10) Our Success ความสำเร็จเป็นของพวกเรา

นอกจากนี้ยังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ปัจจุบันการศึกษาภาวะผู้นำรุ่นใหม่จำเป็นต้องมองถึงตัวปัญหาในการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาไทยด้วย การพยายามที่จะพัฒนาผู้นำในเชิงวิสัยทัศน์ และการเปลี่ยนผ่าน (Transformational Leader) มีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาทั้งในเชิงแนวคิด รูปแบบ และกระบวนการ

จากการศึกษาทำให้เห็นว่าผู้นำเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลโดยสามารถสร้างแรงจูงใจต่อคนอื่น ให้ปฏิบัติตาม มีความคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ และเป็นผู้นำสู่ความสำเร็จ แต่สำหรับนักการเมืองนั้น ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นแล้วว่า เป็นผู้ที่ได้รับโอกาสในการขึ้นมาเป็นผู้นำผู้บริหารประเทศ จึงควรมีคุณลักษณะสำคัญหลายประการที่ต้องมีมากกว่าประชาชนทั่วไป นั่นหมายความว่านักการเมืองต้องมีลักษณะที่พึงประสงค์อื่นๆ มากขึ้น โดยมีนักวิชาการหลายคนได้ศึกษา ดังสรุปได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2552) ได้ประกาศไว้ว่า การเป็นนักการเมืองที่ดี ต้องประกอบด้วยวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนี้

1) วัฒนธรรมสำนึก นักการเมืองที่ดีต้องมีความสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าวัฒนธรรมไทยมีคุณค่า ทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันป้องกันไม่ให้เสื่อม รักษาและส่งเสริมให้มั่นคงให้เป็นหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต โดยปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมด้วยความเต็มใจของตนเอง เช่น “วัฒนธรรมการใช้เวลา” และ “วัฒนธรรมการใช้เงิน” คือต้องรู้จักใช้เวลา และใช้เงินให้ถูกต้องชอบธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้คุ้มค่าที่สุด

2) วัฒนธรรมทางความคิด นักการเมืองที่ดีต้องคิดดีคิดชอบอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เช่น คิดริเริ่มคิดสร้างสรรค์แต่สิ่งที่เกิดประโยชน์ ซึ่งต้องอาศัยการฝึกคิดและหัดใช้ความคิด เพื่อจะได้คิดเป็นในที่สุดมีความรู้ทางโลกและมีหลักคุณธรรมรองรับ เช่น คิดปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์โดยอาศัยการรู้คุณค่าของเวลา และการใช้สติ

3) วัฒนธรรมทางความเชื่อ นักการเมืองที่ดีจะต้องเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อเพราะมีเหตุผลเป็นพื้นฐาน เชื่อว่าผลย่อมมาจากเหตุ เพิ่มความเชื่อและเชื่อตลอดไปในกฎแห่งกรรมที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา พร้อมกับถ่ายทอดความเชื่อเช่นนี้ให้สืบทอดถึงลูกถึงหลาน มีความเชื่อต่อไปว่าเมื่อสร้างเหตุดีจะทำให้มีโอกาสทำความดีเพิ่มมากขึ้น และตัดเหตุที่ไม่ดีที่จะนำไปสู่ความประพฤติที่สังคมไม่พึงประสงค์ได้อย่างเด็ดขาดก็เท่ากับว่าป้องกันตนเองไม่ให้เกิดความชั่วได้สำเร็จ คือ ไม่ให้เกิดความโลภในทรัพย์สิน และอำนาจ

4) วัฒนธรรมทางจิตใจ นักการเมืองต้องแสดงพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่าง คือ ต้องเป็นแบบของความกตัญญูกตเวทียอย่างสม่ำเสมอ โดยเคารพคนดีด้วยการกราบไหว้เชื่อฟังปฏิบัติตาม และรู้บุญคุณของผู้มีพระคุณ (กตัญญู) ตอบแทนพระคุณผู้มีพระคุณ (กตเวที) โดยการปฏิบัติที่ดีสำนึก ในบุญคุณของอาชีพที่อาศัยเลี้ยงชีวิตตัวเองเลี้ยงครอบครัวตอบแทนบุญคุณอาชีพนั้น ๆ โดยประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์ ความเพียร ความอดทน และความเสียสละ วัฒนธรรมทางจิตใจที่แปลงจากความเคารพ และความกตัญญูกตเวทียซึ่งเป็นหัวข้อคุณธรรม เป็นนามธรรมมาเป็นการกระทำที่ดีที่ชอบ อย่างต่อเนื่องโดยมีการถ่ายทอดสืบทอดจากบรรพบุรุษไทยครั้งโบราณกาลมาถึงคนไทยยุคปัจจุบัน นับเป็นมรดกวัฒนธรรมไทยที่ล้ำค่า

5) วัฒนธรรมน้ำใจ นักการเมืองที่ดีต้องแสดงออกซึ่งน้ำใสใจจริงทั้งสีหน้า ท่าทาง รอยยิ้ม คำพูดและการกระทำ เช่น คนตาดีจึงคนตาบอดข้ามถนน ชาวไร่ร่วมเกี่ยวข้าว ได้ทั้งงานได้ทั้งความสนุกสนานและความสามัคคี และร่วมแสดงความเสียใจให้ความเห็นใจแก่เพื่อนที่สูญเสียญาติมิตร เป็นต้น

6) วัฒนธรรมการพูด นักการเมืองที่ดีต้องพูดไพเราะ อ่อนหวาน พูดจริงใจ พูดอย่างมีเหตุผล พูดให้เกิดประโยชน์ พูดเหมาะแก่เวลา พูดเหมาะกับสถานที่ กล่าวพูดเพื่อความถูกต้องชอบธรรม

7) วัฒนธรรมเชิงพฤติกรรม นักการเมืองที่ดีต้องแสดงออกเป็นการกระทำของผู้มีปัญญาโดยใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้องชอบธรรมสอดคล้องกับหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนา มีกิริยามารยาทท่าทางที่งดงาม ยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ประเพณีและกฎหมายเป็นหลักในการกระทำทั้งปวง

8) วัฒนธรรมการทำงาน นักการเมืองที่ดีต้องทำงานทุกอย่างด้วยใจที่รักงาน รู้หน้าที่ ทำงานตามหน้าที่ ไม่ว่าจะป็นงานที่ตนเองทำโดยตรงหรือทำงานกับบุคคลอื่นหรือกับหมู่คณะก็ตาม ในขณะที่เดียวกันก็คิดสร้างสรรค์อ่อนน้อมถ่อมตน ทำตามระเบียบ มีมารยาท มีน้ำใจ มีวินัยในการทำงานรู้ว่าควรทำอะไรก่อน ทำอะไรหลัง ทำตามขั้นตอน ตรงต่อเวลา ทำเต็มเวลา กล่าวตัดสินใจ อาศัยหลักธรรมคุณธรรมของศาสนาเป็นพื้นฐาน ให้เกียรติ ให้กำลังใจ ไว้วางใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ผ่อนสั้น ผ่อนยาว ประนีประนอม ถนอมน้ำใจ ให้ความช่วยเหลือ ให้อภัยและให้ออกาสทำความดี แก่ตัวโดยใช้คำพูดที่สุจริตใจด้วยท่าทางที่สุภาพ และมีความยิ้มแย้มแสดงไมตรีจิตอย่างจริงใจ

9) วัฒนธรรมเสริมสร้างความเป็นมิตร นักการเมืองที่ดีต้องเลือกคบมิตรที่ดีและรู้จักการกระชับความเป็นมิตรแท้ให้มั่นคงถาวรด้วยการประพฤติประ โยชน์ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ เพราะค่าของมิตรแท้ันให้สองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด รวมทั้งความสามารถตลอดจน

ประสบการณ์ชีวิตซึ่งกันและกันซึ่งมีผลต่อชีวิตในทุก ๆ ด้าน เช่น ชีวิตความเป็นอยู่ และชีวิตการทำงานทำให้มีโอกาสช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ป้องกันไม่ให้ฝ่ายหนึ่งหรือฝ่ายใดสำคัญตนเองผิด หลงตนเองและลืมตัวประพาศั่วทั้ง โดยตั้งใจหรือ ไม่มีเจตนา ให้คิดถูกและประพาศั่วดีประพาศั่วชอบ

10) วัฒนธรรมการสร้างตนเอง นักการเมืองที่ดีจะต้องพึ่งตนเองให้มากที่สุด โดยใช้ชีวิตด้วยกำลังกาย กำลังใจ สติปัญญา ความสามารถ ความคิด ความซื่อสัตย์ ความเพียร ความอดทน ความมั่งคั่ง และความเสียสละพร้อม ๆ กัน ไปกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากชีวิตการต่อสู้ของผู้อื่น ทั้งผู้ประสบความสำเร็จ และผู้ล้มเหลวในชีวิตเป็นครูเป็นบทเรียนเพื่อสอนใจตนเองให้สู้ชีวิตใหม่ ให้รู้จักนำตนเองก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางสู่เป้าหมายของชีวิตที่พึงประสงค์ด้วยความไม่ประมาท ในเวลาเดียวกันก็ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ จากสื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ชีวิต ด้านการสร้างตนเองให้บรรลุความสำเร็จในชีวิตพร้อมด้วยความสุขที่แท้จริงเป็นชีวิตที่มีค่า โดยถือว่าอุปสรรคหรือความยากลำบากต่าง ๆ เป็นเครื่องทดสอบความสามารถในการสร้างตนเอง

11) วัฒนธรรมการใช้ชีวิต คือ การรู้จักใช้ชีวิตทุก ๆ ด้าน เช่น การเรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่ ชีวิตการครองเรือน และชีวิตการทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้คุ้มค่ามากที่สุดโดยอาศัยปัจจัยแห่งความสำเร็จต่าง ๆ เช่น การศึกษาตลอดชีวิตและหลักธรรม คุณธรรมของศาสนา และป้องกันใจตนเองไม่ให้ตกอยู่ในอิทธิพลของอำนาจฝ่ายต่ำ คือกิเลสและตัณหา ซึ่งชีวิตจะประสบความสำเร็จในระดับใดนั้นขึ้นอยู่กับความรู้จักตนเองตามสภาพที่เป็นจริงอยู่ตลอดเวลา และใช้ชีวิตประจำวันด้วยความมีสติไม่ประมาทเป็นสำคัญ คือต้องไม่ทำลายตัวเอง

12) วัฒนธรรมการบำเพ็ญประโยชน์ คือ นักการเมืองที่ดีต้องเต็มใจที่จะทำประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อผู้อื่น หมั่นละสังขมส่วนรวมและประเทศชาติในฐานะของผู้ให้ที่ดี เช่น ให้ความร่วมมือด้วยแรงกาย สติปัญญา และเงินเพื่อการพัฒนาการศึกษาในชนบท ให้ความช่วยเหลือผู้ยากไร้ที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้จริง ๆ เพื่อให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้บ้าง เช่น ให้ทุนแก่ผู้พิการให้สามารถประกอบอาชีพตามความเหมาะสมของความพิการให้มีรายได้เลี้ยงชีพโดยชอบ

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2549: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของผู้นำประเทศไว้ 10 ประการ ดังนี้

1) ผู้นำประเทศพึงถือปรัชญาการบริหารบ้านเมืองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ที่มุ่งเทิดทูน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และปฏิบัติหน้าที่เต็มความรู้ความสามารถที่จะยังความเจริญรุ่งเรืองให้ประเทศชาติ

2) ผู้นำประเทศพึงมีวิสัยทัศน์เศรษฐกิจพอเพียง ที่จะมองภาพอนาคตอย่างชัดเจน ในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างสมดุลทั้งทางวัตถุและจิตใจ สังคมบ้านก็ควรรักษาความเป็นไทยที่สอดคล้องกับประเพณีไทย เป็นวิสัยทัศน์ที่ไม่ทำให้ต้องแข่งขันการสร้างควมมั่งมี แต่ควรมุ่งให้ประชาชน “อยู่เย็นเป็นสุข” มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง และรักษาทรัพยากรแก่คนรุ่นหลัง

3) ผู้นำประเทศ พึงเห็นคุณค่าและเกื้อหนุนระบบไทย วิถีไทย และภูมิปัญญาไทย บรรพบุรุษไทยที่ต่อสู้เพื่อแผ่นดินไทยมา ผู้นำประเทศต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการเคารพเกื้อหนุนระบบไทย

4) ผู้นำประเทศพึงมีความรู้รอบในศาสตร์และวิทยาการต่างๆ อย่างสมดุลทั้งองค์ความรู้ของไทยและองค์ความรู้สากล มิใช่พึ่งพาท้องถิ่นความรู้จากต่างประเทศในการบริหารบ้านเมือง

5) ผู้นำประเทศต้องมีความสามารถในการบริหารและการจัดการ ต้องแยกให้ออกระหว่างแนวคิดการจัดการ และแนวคิดการบริหาร การบริหารเป็นเรื่องการกำหนดนโยบาย การกำกับควบคุม ส่วนการจัดการเป็นเรื่องการปฏิบัติตามนโยบายนั้น ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดในการบริการราชการแผ่นดิน ที่มีทั้งการบริหารราชการ ตามนโยบายของรัฐบาล และการบริหารราชการ คือ ปฏิบัติหน้าที่ “ต่างพระเนตรพระกรรณ” ได้แก่ ราชทูต และผู้ว่าราชการ มิใช่นำสองแนวคิดมาผสม ปะปนกัน และอ้างว่า เป็นการบริหารแบบธุรกิจ โดยการใช้นโยบายชี้อีโอ จนสับสนวุ่นวายอย่างที่ผ่านมา ความจริงประการหนึ่ง คือ สมัยนี้ หมดยุคที่จะมีผู้นำเดี่ยวอีกแล้ว ผู้นำในปัจจุบันและอนาคต จึงต้อง เป็นคณะผู้นำที่มีหลายหัวช่วยเหลือและแสดงความคิดเห็น หากมีผู้นำเดี่ยวจะทำให้ประเทศเข้าสู่ยุคเผด็จการ

6) ผู้นำประเทศต้องมีวุฒิภาวะ ทั้งวุฒิภาวะความเป็นมนุษย์ และวุฒิภาวะทางการเมือง วุฒิภาวะความเป็นมนุษย์หรือผู้มีใจสูง คือ การใช้สามัญสำนึกรู้ผิดถูก รู้ชั่วดี ถูกกาลเทศ ส่วนวุฒิภาวะทางการเมือง คือ ความรู้เท่าทันว่า เราอาสามารถรับใช้ชาติบ้านเมือง ไม่ได้มาเป็นเจ้านายหรือมาเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อมีการต่อต้านก็ต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น รับฟัง ไม่หวงแหนเก้าอี้หรือตำแหน่ง ไม่แสดงอารมณ์ โกรธกริ้ว มิโทสะเมื่อมีผู้แสดงความคิดเห็นต่าง

7) ผู้นำประเทศเสียสละ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน จะรู้สึกอย่างไรที่จะรับ แต่รู้สึกอย่างไรเมื่อเป็นผู้ให้ และมักจะให้โดยไม่หวังผลตอบแทน การเสียสละที่ยิ่งใหญ่ คือ การเสียสละความสุขส่วนตนและครอบครัวเพื่อความสุขของส่วนรวมและประเทศชาติ ผู้นำประเทศจะเสียสละได้ก็เมื่อจัดกิเลสคือ ความโลภให้เหลือน้อยที่สุด

8) ผู้นำประเทศต้องเป็นคนใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมชาติ เน้นการเมืองภาคประชาชน คือ ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม จึงต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำควรฟังทัศนะ คำวิพากษ์วิจารณ์ของ ผู้รู้ นักวิชาการ และนักปราชญ์ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ ไม่ดูหมิ่นดูแคลนนักวิชาการ ข้าราชการ และคิดว่าสติปัญญาดีกว่านักธุรกิจ

9) ผู้นำประเทศต้องสามารถควบคุมอารมณ์ จริงใจ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ไม่หลงตนว่า เป็นผู้เสียสละ ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ จึงเห็นคนอื่นต่ำกว่าตนเอง ในการบริหารองค์กร สิ่งที่ดีกว่า เป็นลักษณะเลวร้ายที่สุดของหัวหน้าหน่วยงาน คือ การแสดงอาการโกรธให้ผู้อื่นได้บังคับบัญชาเห็น โดยแสดงอาการโกรธเกรี้ยว พุดจากระชอก ทรหवाद ฯลฯ เพราะเป็นพฤติกรรมที่ขัดกฏหมายรัฐธรรมนูญในมาตราที่ว่า ด้วยศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

10) ผู้นำประเทศต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม คุณธรรม คือ สภาวะแห่งความดี จริยธรรม คือ บรรทัดฐานของการประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรม คือ ซื่อสัตย์ สุจริต คิด พุด และกระทำในที่แจ้ง ไม่ซ่อนเร้น ต้องมีพรหมวิหาร 4 มีความละเอียดรอบาปและเกรงกลัวบาป เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผู้นำประเทศต้องเคารพรัฐธรรมนูญ ไม่หาทางหรือช่องโหว่ที่จะตีความกฎหมายเพื่อเข้าข้างตนเอง ไม่ก้าวก้าวครอบงำองค์กรอิสระหรือกระบวนการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง

ว.วชิรเมธี (2552) กล่าวไว้ว่า นักการเมืองควรมีสติ 5 เพื่อเป็นพื้นฐานของการเป็นมนุษย์ที่ดีให้ได้ขั้นหนึ่งก่อน จากนั้นนักการเมืองจำเป็นต้องมีสติ 10 หรือทศพิชราชธรรม สำหรับการเป็นนักการเมืองที่ดีเพิ่มเข้ามาอีกประกอบด้วย

- 1) เป็นผู้ให้ไม่ใช่ผู้กอบโกย
- 2) เป็นผู้มิจริยธรรม คือ มีความประพฤติที่ถือเอาเป็นต้นแบบได้
- 3) เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว
- 4) เป็นผู้สุจริต โปร่งใส
- 5) เป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน ดังหนึ่งเป็นข้าช่วงใช้ของประชาชน
- 6) เป็นผู้ฝึกตนให้ล่อยพันเหนือผลประโยชน์และอคติทั้งปวง
- 7) เป็นผู้ไม่ลุแก่อำนาจ
- 8) เป็นผู้ไม่เบียดเบียนประชาชนโดยอำนาจ / กฎหมาย / ภาษีที่ไม่ชอบธรรม
- 9) เป็นผู้อดทนต่องานหนัก/ต่อการวิพากษ์วิจารณ์ / ต่อการขู่ขู่ให้ลุแก่อำนาจ
- 10) เป็นผู้ถือธรรม (นิติธรรม/เนติธรรม/สัจธรรม) เป็นอำนาจเป็นธงชัยในการ

บริหารราชการแผ่นดิน

นันทวรรณ อิศรานวัฒน์ชัย (2550) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธ พบว่า ผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรมต้องยึดตามหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย พลละ 4 และสัพปุริสธรรม 7 เป็นต้น เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้ และนำพาคณะและสังคมสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป สำหรับรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดจากการประยุกต์ของภาวะผู้ตามยึดหลัก 3 ประการ คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการพัฒนาตน คน และงาน ให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์ทั้งด้านความสามารถและจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรม และเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนร่วมเป็นหลัก

ศรีเพ็ญ ช่วงไชสง (2540) ได้ศึกษาเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในทศวรรษหน้า พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณลักษณะส่วนตัว ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านภูมิหลัง และด้านความรู้ความสามารถ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณลักษณะส่วนตัว

1.1 บุคลิกภาพ ควรมีความสะอาดเรียบร้อย ไม่ก้าวร้าว มีสัจจะพูดจริง ทำจริง มีการวางตัวที่เหมาะสม มีความละเอียดสุ่มรอบคอบ สามารถสรุปประเด็นได้ดี มีความรวดเร็วในการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง มีความเปิดเผยตรงไปตรงมา มีปฏิภาณไหวพริบ เป็นเลิศในการแก้ปัญหา มีความหนักแน่นมั่นคงในอารมณ์ มีความกระตือรือร้น และตื่นตัว อยู่เสมอ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีอารมณ์เยือกเย็น มีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว มีความอดทน และอดกลั้นสูง เชื่อมมั่นในอุดมการณ์ และมีความเป็นสุภาพบุรุษ

1.2 มนุษยสัมพันธ์ ควรมีการวางตัวเป็นกันเองกับประชาชน ผู้ร่วมงาน และบุคคลทั่วไป สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลทั่วไปในสังคมได้เป็นอย่างดี มีท่าทีที่เป็นมิตร สนใจ และเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ มีความจริงใจ มีความเข้าใจและเห็นใจผู้อื่น ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกิจกรรมของสังคม ให้ความสำคัญกับบุคคลทุกกลุ่ม เสมอภาคกัน เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ และให้คำปรึกษา แนะนำกับประชาชน ผู้ร่วมงานและบุคคลทั่วไป

1.3 ความประพฤติ ควรมีการประพฤติตนเป็นที่น่าเชื่อถือทั้งการกระทำ และคำพูด รู้จักประมาณตนและสำรวจตนเองอยู่เสมอ มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีความหนักแน่นในสิ่งที่ ถูกต้อง มีความสำนึกที่จะทำงานต่อสังคม มีความรับผิดชอบสูง มีวินัยในตนเอง มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง ตรงต่อเวลา เสมอต้นเสมอปลาย ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น และไม่แอบอ้างผลงานผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ควรมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความยุติธรรม รู้จักให้อภัย เสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ปฏิบัติตนตามกฎหมายบ้านเมือง ผสมผสานหลักรัฐศาสตร์ อยู่ในกรอบศีลธรรมและยึดมั่นในพระศาสนา มีความขยัน หมั่นเพียร มีความเมตตาและอนุเคราะห์ต่อประชาชนที่ทุกข์ร้อน ห้ามปรามประชาชนจากการทำความชั่ว ส่งเสริมให้ทำความดี ยึดหลักธรรมมาธิปไตยเป็นรากฐานประชาธิปไตย มีสติในการพิจารณาพิเคราะห์เรื่องราวต่าง ๆ อย่างละเอียดรอบคอบ ให้เกียรติเคารพในสถานที่และสถาบัน รักษาคำพูดสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชนและปฏิบัติตามนโยบายที่แถลงไว้ให้เป็นรูปธรรม ไม่ดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง มีความมุ่งมั่นที่จะยกระดับในเรื่องของสิทธิมนุษยย์ให้ทุกคนอยู่ร่วมกันด้วยความเสมอภาค รักษาจิตสำนึกให้ถูกต้องและชอบธรรมอยู่เสมอ และมีหลักในการดำเนินชีวิตส่วนตัวและในการบริหารประเทศ

3. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านภูมิหลัง คือ ควรมีอายุ 25 ปีขึ้นไป มีระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป หรือเทียบเท่า มีประสบการณ์ทางการเมืองมาก่อน มีการดำเนินชีวิตที่โปร่งใสทั้งชีวิตส่วนตัวและหน้าที่การงานสามารถตรวจสอบได้ มีชีวิตครอบครัวเป็นแบบอย่างที่ดี มีชีวิตที่เปิดเผย มีอาชีพที่แน่นอนเพื่อให้ปรากฏที่มาแห่งรายได้ ควรเป็น ผู้ที่ได้รับการยอมรับในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตเป็นหลักและมีคุณธรรม ไม่เป็นผู้มีอิทธิพล และมีสัญชาติไทย

4. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความรู้ความสามารถ คือ ควรมีผลงานด้านสาธารณะ ผลงานทางการเมือง มีการนำเอาปัญหาต่าง ๆ ไปวางแผนเป็นนโยบายในการพัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง มีความสามารถในการปฏิบัติงานได้ผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ มีวิจรรณญาณในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง มีความกล้าหาญกล้าต่อผู้คัดค้านใจกล้ารับผิดชอบ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักใช้อำนาจในหน้าที่อย่างชอบธรรม มีความเฉลียวฉลาดรู้ทันเหตุการณ์ สามารถรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างรวดเร็ว สามารถทำให้ผู้ร่วมงาน ประชาชน และบุคคลทั่วไปเชื่อมั่นและศรัทธา สนใจในความสำเร็จของทั้งทีมมากกว่าความสำเร็จของตนเอง มีวินัยทัศนกว้างไกล มีการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประเทศชาติ มีความคิดในเชิงรุก หาหนทางแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในระยะ 5-10 ปี ข้างหน้า และมีความคิดในสิ่งใหม่ ๆ ที่สร้างความเจริญทางเทคโนโลยีให้ทัดเทียมกับนานาชาติอารยประเทศ และมีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย ด้านรัฐศาสตร์ และด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง

ชาคริต กงแก้วขาว (2546) ได้ศึกษาคุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในจังหวัดพัทลุง พบว่า คุณสมบัติส่วนตัวที่ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้คิดว่า เป็นปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเลือกผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะในระบบแบ่งเขตก็คืออันดับแรก การพูดจริงและทำจริง (ร้อยละ 33.9) คุณสมบัติที่สองก็คือ ความซื่อสัตย์และคุณธรรม (ร้อยละ 31.7) การมี

วิสัยทัศน์มองการณ์ไกลก็ถูกเลือกเป็นลำดับที่สาม (ร้อยละ 7.3) ส่วนสิ่งที่ประชาชนไม่ชอบมากที่สุดในตัวนักการเมืองก็คือ อันดับแรก โกงกิน คอร์รัปชัน (ร้อยละ 40.6) ส่วนอันดับที่สองก็คือ การซื้อเสียง (ร้อยละ 17.3) อันดับที่สามก็คือการไม่ทำตามสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชน (ร้อยละ 16.0) คุณสมบัติที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ที่ประชาชนในจังหวัดชายแดนใต้มองนักการเมืองในเขตเลือกตั้งของตน อาจจะเป็นตัวช่วยให้นักการเมืองที่กำลังหาเสียงใช้ในการปรับปรุงตัวเองเพื่อให้สามารถเอาชนะจิตใจประชาชนและเปลี่ยนความนิยมหรือเสียงให้เป็นคะแนนในวันเลือกตั้งจริงๆ ได้ในที่สุด

Weber (อ้างถึงใน แผนแม่บทพัฒนาการเมือง พ.ศ. 2552 สถาปนากการเมือง) กล่าวถึงคุณลักษณะเด่นของนักการเมืองในทัศนคติของเขา ว่าควรมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ

1) มีอารมณ์ผูกพันแน่นแฟ้น จริงจังต่ออุดมการณ์ (Passion) ซึ่งหมายความว่านักการเมืองจะต้องรู้สึกห่วง กังวล เอาใจใส่ต่อสิ่งที่เขาจะสู้ คำว่า passion ไม่ใช่อารมณ์ที่เกิดจากความตื่นเต้นที่ไร้ความหมายหรือเป็นเพียงเจตคติภายในเท่านั้น แม้แต่การปฏิบัติที่ปราศจากความรับผิดชอบก็ไม่นับว่าเป็น passion

2) มีความรับผิดชอบ (Responsibility) จริยธรรมของความรับผิดชอบเป็นตัวที่ชี้ให้เห็นว่า นักการเมืองมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่ออุดมการณ์หรือไม่

3) มีวิจารณญาณ (Judgement) หมายถึงความสามารถที่จะรักษาไว้ซึ่งความไม่หวั่นไหวและความสงบ แต่ตอบสนองต่อสภาพความเป็นจริง การขาดวิจารณญาณเป็นบาปอย่างหนึ่งของนักการเมือง เป็นสิ่งที่ทำให้ไร้ประสิทธิภาพทางการเมือง

มรว. คีตกฤษ์ ปราโมช(2518) กล่าวถึงนายกรัฐมนตรีนออดุมคตินางานรับเชิญไปปราศรัยกับสมาชิกสมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศว่า

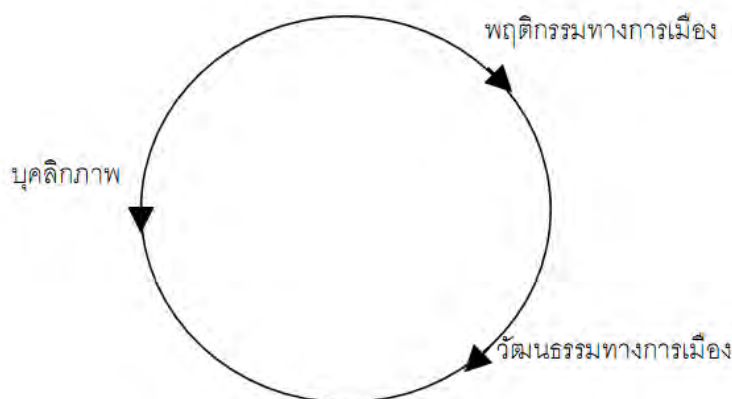
1) ควรจะเป็นคนค่อนข้างหนุ่ม อายุประมาณสัก 45 ปี จะ ได้มีพลังกายเข้มแข็งพอที่จะสู้ได้ประมาณ 18 ชั่วโมงต่อวัน

2) ควรจะเป็นคนที่สายตาแหลม มองอะไรทะลุปรุโปร่งและมีวิจารณญาณดี รู้จักวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ โดยตลอดอย่างทั่วถ้วนทุกแง่มุม ทั้งในด้านผลที่จะเกิดขึ้นภายในประเทศ และในความสัมพันธ์ระหว่างชาติ

3) ควรเป็นคนที่สามารถทำให้กลุ่มพลังผลักดันทุกกลุ่มพอใจได้ โดยสามารถเกลี้ยกล่อมบุคคลที่คิดจะมาองล้างทางการเมือง ให้หันมาเห็นดีเห็นชอบด้วยได้ ในเวลาเดียวกัน ก็เก่งกาจในศิลปะทางการเมืองถึงขนาดเล่นกลเรียกคะแนนเสียงมาช่วยให้ร่างพระราชบัญญัติที่สำคัญ ๆ ผ่านสภาไปได้

- 4) ควรเป็นคนมีพรสวรรค์ขั้นพิเศษ มีบุคลิกที่สามารถดึงดูดใจชาวไทยส่วนใหญ่ให้เกิดศรัทธาในตัวเขา ในวิจารณ์ญาณ และในความสุขจิตของเขา โดยปราศจากข้อกังขา
- 5) ควรเป็นคนที่เคยตระเวนไปทั่วโลก และอ่านมากรู้มาก จะได้เรียนรู้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในสากลจักรวาล แล้วนำสิ่งนั้นมาปรับให้ใช้ได้ในประเทศของเรา
- 6) ควรจะมีชีวิตส่วนตัวที่สะอาดบริสุทธิ์ ไร้มลทินและจุดอ่อนที่จะทำให้เพื่องพลาได้ง่าย
- 7) ท้ายที่สุดจะต้องเป็นคนที่รักษาติบ้านเมือง ไม่แต่เท่านั้นยังจะต้องเป็นผู้มีมนุษยธรรมและการุณยธรรมสูง มีความเข้าใจในทุกข์ยากของมนุษยชาติอีกด้วย

วิชัย ตันศิริ (2539) ได้กล่าวถึงวงจรความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม บุคลิกภาพ และวัฒนธรรมทางการเมือง ว่า พฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ เป็นผลพวงของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพกับสิ่งเร้าจากสิ่งแวดล้อม มนุษย์ทุกคนไม่ได้มีปฏิกิริยาต่อสิ่งเร้าจากสภาวะแวดล้อมในทำนองเดียวกัน ภายใต้สิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้าเดียวกัน มนุษย์สองคนก็อาจมีปฏิกิริยาที่ต่างกัน ฉะนั้น ความแตกต่างของพฤติกรรมในสถานการณ์เดียวกัน จึงน่าจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากบุคลิกภาพ ค่านิยม อุดมการณ์ ปทัสถานแนวปฏิบัติที่อาจจะแตกต่างกัน ปรากฏดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 วงจรความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม บุคลิกภาพ และวัฒนธรรมทางการเมือง
แหล่งที่มา : วิชัย ตันศิริ, 2539: 10

จากข้อมูลสามารถสรุปได้ว่า ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง คือ เรื่องของความรู้สึกนึกคิดที่อยู่ในจิตใจของบุคคล และความรู้สึกนึกคิดนี้เป็นแนวทางหรือรูปแบบหรือมาตรฐานของแต่ละบุคคลที่จะใช้ในการประเมินเหตุการณ์หรือการรับรู้ทางการเมืองของบุคคลนั้น

ผลของการประเมินการเมืองนี้จะแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การออกเสียงเลือกตั้ง การประท้วง การยอมรับ หรือการปฏิบัติตาม เป็นต้น

นอกจากนั้นสภาพพัฒนาการเมืองได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำและนักการเมืองโดยในพ.ศ. 2550 ได้ก่อตั้งแผนแม่บทพัฒนาการเมือง ซึ่งแบ่งยุทธศาสตร์ออกเป็น 6 ยุทธศาสตร์ด้วยกันโดยในยุทธศาสตร์ที่ 3 ได้เน้นหนักในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำและนักการเมือง รวมทั้งได้รวบรวมปัญหาการปฏิบัติงานของนักการเมืองในสภาพการเมืองปัจจุบันพบว่า ปัญหาสำคัญของนักการเมืองคือปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมทางการเมืองอันสืบเนื่องมาจาก การที่นักธุรกิจเข้าสู่บทบาทของนักการเมือง จึงทำให้การบริหารประเทศที่ต้องยึดหลักผลประโยชน์สาธารณะ (Public interest) มาเป็นการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Private interest) ก่อปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การมิได้รับความเป็นธรรมของกลุ่มธุรกิจต่างฝ่าย การกำหนดนโยบายที่เอื้อผลประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม/กลุ่มทุนรัฐบาล การคอร์รัปชัน เป็นต้น จึงได้กำหนดพันธกิจที่สำคัญ 4 ประการ เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรทางการเมืองที่มีคุณธรรมจริยธรรมเข้าสู่ระบบการเมือง ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) การแยกทุนจากการเมือง (Politics and capital) หมายถึง กลุ่มธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ใช้วิธีหาความคุ้มกันทางการเมือง โดยสร้างพันธมิตรกับกลุ่มข้าราชการในลักษณะการอุปถัมภ์ และพยายามสร้างสายสัมพันธ์กับนักการเมือง โดยให้การสนับสนุนแลกกับผลตอบแทนคือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ยิ่งกว่านั้น คือการใช้อำนาจเงินเป็นฐานเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การซื้อเสียง การคอร์รัปชัน การครอบงำระบบราชการเพื่อทำการไม่โปร่งใส อันเป็นผลเสียอย่างมาก

2) การสร้างกลไกป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of interest) ในปัจจุบันมีกลุ่มธุรกิจเข้าสู่ระบบการเมืองเพิ่มขึ้น เพื่อให้ตนเองสามารถเข้ามาเป็นผู้กำหนดนโยบายและออกกฎหมายต่าง ๆ ให้กับสังคม และที่สำคัญคือทำให้ข้าราชการต่าง ๆ ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง นับได้ว่าเป็นการคอร์รัปชันรูปแบบหนึ่ง เพราะไม่ผิดกฎหมาย หากแต่เป็นการใช้อำนาจบริหารเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ส่วนตนและพวกพ้อง

3) การสร้างระบบการควบคุมและลงโทษทางสังคม (Social sanction) ปัญหาของการทุจริตคอร์รัปชันประการหนึ่งคือ การขาดกลไกการเอาผิดและลงโทษที่เข้มงวดและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการควบคุมและลงโทษทางสังคมโดยการบทบาทของประชาชน ดังนั้น การแก้ปัญหาคือมุ่งสร้างกลไกส่งเสริมให้ประชาชนมีความสนใจในเรื่องการเมือง การกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมและตรวจสอบ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของส่วนร่วม รวมถึงข้าราชการที่จะต้องมีความกล้าหาญทางการเมือง กล้าที่จะเปิดเผยความทุจริตเหล่านั้นต่อสังคม

4) การพัฒนากลไกการคัดสรรบุคลากรที่มีคุณธรรมจริยธรรม (Political recruitment) หมายถึง การมีกลไกการคัดสรรบุคลากรที่มีคุณธรรมเข้าสู่ระบบการเมือง โดยเฉพาะการพัฒนา กลไกของระบบราชการ โครงสร้างทางการเมือง โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทุกภาคส่วนใน สังคมให้ปลอดจากระบบอุปถัมภ์ ที่ก่อให้เกิดปัญหาทับซ้อน การบรรจุแต่งตั้งโยกย้ายที่ไม่ เป็นธรรม เอื้อประโยชน์ระหว่างบุคคลในลักษณะต่างตอบแทน อันจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนา ประเทศ รวมไปถึงการพัฒนาทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย

จะเห็นได้ว่าแผนแม่บทพัฒนาการเมือง พ.ศ. 2550 ซึ่งจัดทำโดยสภาพพัฒนาการเมือง ใน ยุทธศาสตร์ที่ 3 เรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำและนักการเมือง มีความมุ่งมั่นที่จะให้ นักการเมืองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สำคัญ คือ การมีคุณธรรมจริยธรรมทางการเมืองสูงสุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระดับต่างๆเพื่อนำมา ประมวลผลคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง โดยศึกษาจากประมวลจริยธรรมของผู้ดำรง ตำแหน่งทางการเมือง 6 ฉบับ ดังนี้

- 1.ประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมาธิการ พ.ศ. 2553
- 2.ประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมาธิการ พ.ศ. 2542
- 3.ประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมือง พ.ศ. 2551
- 4.ประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมือง พ.ศ. 2543
- 5.ประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมืองในฝ่ายบริหารของกรุงเทพมหานคร
- 6.ประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมืองท้องถิ่นฝ่ายบริหารองค์การบริหารส่วน

ตำบล

จากการศึกษารายละเอียดในบทบัญญัติประมวลจริยธรรมทางการเมืองของนักการเมืองทั้ง ในระดับชาติและในระดับท้องถิ่นซึ่งได้แสดงรายละเอียดของข้อจริยธรรมแต่ละประการ ปรากฏดัง ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ข้อจริยธรรมจากประมวลจริยธรรม	ประมวลจริยธรรมฉบับที่					
	1	2	3	4	5	6
หน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย เพื่อรักษา ประโยชน์ ส่วนรวมเป็นกลางทางการเมือง อำนวยความ สะดวกและให้บริการแก่ประชาชน ตามหลักธรรมาภิบาล โดยจะต้องยึดมั่นในมาตรฐานทางจริยธรรมอันเป็นค่านิยม หลัก 9 ประการ ดังนี้						

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (ต่อ)

ข้อจริยธรรมจากประมวลจริยธรรม	ประมวลจริยธรรมฉบับที่					
	1	2	3	4	5	6
1.การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม						
- เป็นแบบอย่างที่ดีในการรู้จักสามัคคี	-	-	-	-	✓	-
- ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบจริยธรรม คุณธรรมและศีลธรรม ทั้งโดยส่วนตัวและโดยหน้าที่รับผิดชอบต่อสาธารณชน ทั้งต้องวางตนให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาของประชาชน	✓	✓	✓	✓	-	✓
- ไม่แสดงพฤติกรรมคุกคามหรือระรานทางเพศต่อผู้ใด	-	-	-	-	✓	-
2.การมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบ						
- ปฏิบัติหน้าที่ และแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตเที่ยงธรรม และมีความเป็นอิสระเพื่อรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นสำคัญ 5	-	-	-	-	✓	-
- รักษาทรัพย์สินของทางราชการและใช้ทรัพย์สินของทางราชการให้เป็นที่ไปตามวัตถุประสงค์นั้นๆ เท่านั้น	✓	✓	✓	✓	-	-
3.การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน						
- ต้องไม่กำหนดคน โขบายหรือกระทำการใด อันเป็นการขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม หรือเป็นการเอื้อประโยชน์ให้แก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยมิชอบ	-	✓	-	-	-	-
- มีอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อประเทศชาติและต้องถือเอาผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นสิ่งสูงสุด	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- ไม่ให้หรือยินยอมให้ผู้อื่นใช้สถานะ หรือตำแหน่งการเป็นข้าราชการการเมืองไปแสวงหาผลประโยชน์ ที่มีควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็ประโยชน์ในทางทรัพย์สินหรือไม่ก็ตาม	✓	✓	✓	✓	-	-
- ไม่วางตนอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเงิน ผลประโยชน์หรือข้อต่อรงใด ๆ เพื่อบุคคลหรือองค์กรอื่นใด ซึ่งอาจมีผลต่อการปฏิบัติ หน้าที่	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- ไม่ใช้สถานะหรือตำแหน่งการเป็นข้าราชการการเมืองเข้าไปก้าวก่ายหรือแทรกแซงการบรรจุ แต่งตั้ง ย้าย โอน เลื่อนตำแหน่ง และเลื่อนขึ้นเงินเดือนของข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ และมีใช้ข้าราชการการเมือง พนักงาน	✓	✓	✓	✓	-	-

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (ต่อ)

ข้อจริยธรรมจากประมวลจริยธรรม	ประมวลจริยธรรมฉบับที่					
	1	2	3	4	5	6
หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ กิจการที่รัฐถือหุ้นใหญ่ หรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือให้บุคคลดังกล่าวพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ เว้นแต่เป็นการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย						
- ไม่เรียกร้อยของขวัญ ของกำนัล หรือประโยชน์อื่นใดจากบุคคลอื่น เพื่อประโยชน์ต่างๆ อันอาจเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของตน และจะต้องดูแลให้คู่สมรส ญาติสนิท หรือบุคคลในครอบครัวของตนปฏิบัติเช่นเดียวกันด้วย	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4.การยื่นหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม และถูกกฎหมาย						
- เป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็นพลเมืองดี เคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- ยึดมั่นในกฎหมายและคำนึงถึงระบบคุณธรรมในการแต่งตั้งผู้สมควรดำรงตำแหน่งต่าง ๆ	✓	-	✓	✓	-	-
5.การให้บริการแก่ประชาชนด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัย และไม่เลือกปฏิบัติ						
- เคารพสิทธิ เสรีภาพส่วนบุคคลของผู้อื่น โดยไม่แสดงกิริยาหรือใช้วาจาอันไม่สุภาพ อาฆาตมาดร้าย หรือใส่ร้ายหรือเลียดสีบุคคลใด	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- รับใช้ประชาชนอย่างเต็มความสามารถ ด้วยความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และปราศจากอคติ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- ต้องพิจารณากฎหมาย ญัตติ กระทำ หรือเรื่องร้องทุกข์ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนส่วนรวม โดยเร็ว	-	-	-	-	✓	✓
- พึงพบปะ เยี่ยมเยือนประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เอาใจใส่ ทุกข์สุข และรับฟังเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชน และรับหาทางช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
6. การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง						
- เปิดเผยข้อมูลการทุจริต การใช้อำนาจในทางที่ผิด การฉ้อฉล หลอกลวง หรือกระทำการอื่นใดที่ทำให้ราชการเสียหาย ต่อเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (ต่อ)

ข้อจริยธรรมจากประมวลจริยธรรม	ประมวลจริยธรรมฉบับที่					
	1	2	3	4	5	6
- ไม่ใช่หรือบิดเบือนข้อมูลข่าวสารของราชการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจผิด หรือเพื่อผลประโยชน์สำหรับตนเองและผู้อื่น	✓	✓	✓	✓	✓	✓
7. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้						
- ระมัดระวังการปฏิบัติงาน หรือการปฏิบัติหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญประจำตัว ผู้ช่วยดำเนินงานของสมาชิก หรือผู้ปฏิบัติงานให้สมาชิก มิให้กระทำการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสีย	-	-	-	-	✓	-
- ปฏิบัติต่อองค์กรธุรกิจที่ติดต่อทำธุรกิจกับหน่วยงานของรัฐตามระเบียบ และขั้นตอนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- ไม่คบหาหรือให้การสนับสนุนแก่ผู้ประพฤติดีตกฎหมาย หรือผู้ที่มีความประพฤติในทางเสื่อมเสีย เช่น ผู้เปิดบ่อนการพนัน หรือผู้ที่ข้องเกี่ยวกับยาเสพติด อันอาจกระทบกระเทือนต่อความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนในการปฏิบัติหน้าที่ของตน	✓	✓	✓	✓	✓	✓
8. การยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข						
- เป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
9. การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์กร						
- เป็นแบบอย่างที่ดีในการกล้าขึ้นหัตทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรม ยึดมั่นหลักการในการปฏิบัติหน้าที่โดยปราศการอคติใดๆ	-	-	-	-	✓	-
- ยึดมั่นในหลักนิติธรรม หลักของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล	-	✓	-	-	-	-
- รักษาความลับของทางราชการ เว้นแต่เป็นการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- เมื่อพ้นจากตำแหน่งแล้ว ต้องไม่นำข้อมูลข่าวสารอันเป็นความลับของทางราชการซึ่งตนได้มาในระหว่างอยู่ใน	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบประมวลจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (ต่อ)

ข้อจริยธรรมจากประมวลจริยธรรม	ประมวลจริยธรรมฉบับที่					
	1	2	3	4	5	6
ตำแหน่งไปใช้เพื่อเกิดประโยชน์แก่องค์กรเอกชน ทั้งนี้ ภายในกำหนดระยะเวลาสองปี นับจากวันที่พ้นจากตำแหน่ง						
- ไม่ประพฤติตนอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อเกียรติภูมิของชาติ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- แสดงความรับผิดชอบตามควรแก่กรณี เมื่อปฏิบัติหน้าที่บกพร่องหรือปฏิบัติหน้าที่ผิดพลาดร้ายแรง	✓	✓	✓	✓	✓	✓
10. คุณธรรมด้านครอบครัว						
- เป็นแบบอย่างที่ดีในการเสริมสร้างสถาบันครอบครัว	-	-	-	-	✓	-
- ไม่ยินยอมให้คู่สมรส ญาติสนิท บุคคลในครอบครัว หรือผู้ใกล้ชิดก้าวท้าวหรือแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ของตน หรือของผู้อื่น และต้องไม่ยินยอมให้ผู้อื่นใช้อำนาจหน้าที่ของตนโดยมิชอบ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
- ระมัดระวังมิให้การประกอบวิชาชีพ อาชีพหรือการงานอื่นใดของคู่สมรส ญาติสนิท หรือบุคคลในครอบครัวของตนที่มีลักษณะเป็นการกระทบกระเทือนต่อความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนในการปฏิบัติหน้าที่ของตน	✓	✓	✓	✓	✓	✓

จากการศึกษาและเทียบเคียงประมวลจริยธรรมของนักการเมืองดังกล่าวสามารถสรุปประเด็นร่วมกันได้ 10 ประการใหญ่ๆ คือ 1) การยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม 2) การมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์และรับผิดชอบ 3) การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน 4) การยื่นหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมและถูกกฎหมาย 5) การให้บริการแก่ประชาชนด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัยและไม่เลือกปฏิบัติ 6) การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง 7) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ 8) การยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข 9) การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์กร และ 10) คุณธรรมด้านครอบครัว เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์

โดยสรุป จากการศึกษารวบรวมและการเปรียบเทียบแนวคิดของนักคิด นักวิชาการ และเอกสารประมวลจริยธรรมสำหรับนักการเมือง เพื่อให้ได้ภาพรวมของคุณลักษณะของนักการเมืองที่

พึงประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาในขั้นตอนต่อไป โดยการศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่จะเหมาะสมกับการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในลำดับต่อไป

3. แนวคิดรูปแบบการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ได้บัญญัติถึง ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

การศึกษาเป็นสิทธิมนุษยชนสากล และยังเป็นหนทางที่จะได้มาซึ่งสิทธิมนุษยชนอื่นๆ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการให้อำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยการลงนามในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ประเทศต่างๆ ในโลกต่างเห็นว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน (สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012: 42) ทุกสังคมมีการส่งต่อหรือถ่ายทอดอุปนิสัยของจิตใจ ธรรมเนียมปฏิบัติในสังคม วัฒนธรรมและอุดมคติจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง มีความเชื่อมโยงโดยตรงระหว่างการศึกษาและค่านิยมประชาธิปไตย ในสังคมประชาธิปไตย เนื้อหาและแนวทางปฏิบัติทางการศึกษาช่วยสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วยเหตุนี้โอกาสการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและการเมืองในทางที่ดีจึงอยู่ในมือของประชาชน ดังนั้น รัฐบาลพึงให้คุณค่าและทุ่มเททรัพยากรให้กับการศึกษา เท่าๆ กับการคุ้มครองประชาชน การรู้หนังสือทำให้ประชาชนได้รับข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมืองจะช่วยพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยได้ ระบบการศึกษาในระบอบประชาธิปไตยต้องส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักโต้แย้งด้วยเหตุผล โดยอาศัยการค้นคว้าข้อมูล และความเข้าใจในประวัติศาสตร์อย่างถ่องแท้ โรงเรียนควรมีการสอนแบบแผนธรรมเนียมปฏิบัติแบบประชาธิปไตยให้ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักและเข้าใจในบทบาทหน้าที่และโอกาสของเสรีชน(สำนักงานสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ, 2012: 45)

3.1 การจัดการศึกษาและการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

3.1.1 UNESCO และการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

สหประชาชาติเป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีบทบาทหน้าที่หลักในการสร้างสันติภาพ ส่งเสริมการปกครองที่ชอบธรรมของโลก โดยที่ตระหนักว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญของความเป็นอยู่ที่ดีของโลก การลดโอกาสและแก้ไขความขัดแย้งระหว่างประเทศ ระหว่างกลุ่มชน

กิจกรรมของสหประชาชาติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประชาธิปไตยมีมากมายในหลายองค์การย่อยของสหประชาชาติ และทบวงการชำนัญพิเศษ ในงานศึกษา เรื่อง Citizenship Education, Democracy and Global Shifts: Re-Thinking Caribbean Social Studies(Glenford D. Howe & Don D. Marshall, 2555) เป็นการใช้มิติการศึกษาเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยที่มีความเชื่อมโยงระหว่างองค์การระหว่างประเทศที่สำคัญอื่นๆ

องค์การ UNESCO นับได้ว่าเป็นหน่วยงานที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาเพื่อประชาธิปไตยมาเป็นลำดับต้นๆ โดยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2538 ที่ประชุมใหญ่ของ UNESCO ได้จัดทำ Integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy ซึ่งมีแกนเรื่อง คือ Education for Peace, Human Rights, Democracy, International Understanding and Tolerance ทั้งนี้ เพราะความตระหนักถึงความไร้พรหมแดนของสังคมโลก และมีความต้องการให้การศึกษาเป็นเครื่องมือตอบสนองวัตถุประสงค์นี้ให้ดีที่สุด องค์การ UNESCO ได้จัดให้มีสื่อการศึกษาทางอินเทอร์เน็ต เพื่อช่วยให้ครูผู้สอนสามารถพัฒนาสื่อการสอนและดำเนินการสอนในห้องเรียนได้อย่างประสบความสำเร็จ

3.1.2 ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย เป็นเรื่องของอารยะชน ที่ต้องการเห็นคนเท่าเทียมกัน การยอมรับในความแตกต่าง การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และการรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องเรียนรู้และฝึกฝนในเรื่องความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ในโรงเรียน (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555)

Werner Blumenthal (2009 อ้างถึงใน ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2554) กล่าวว่า “มนุษย์ไม่ได้มีขันธ์ประชาธิปไตยมาตั้งแต่เกิดเขาจึงไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นนักประชาธิปไตย นักประชาธิปไตยจึงต้องถูกสร้างขึ้น”

ประเทศส่วนใหญ่ในทวีปยุโรปและประเทศในทวีปอเมริกาเหนือที่ประสบความสำเร็จในการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย จึงมี “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” หรือ Civic Education เพื่อสอนและฝึกฝนคนให้เป็น พลเมือง โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล ชั้นประถม จนถึงมัธยม (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555)

“การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะเรียนรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพ ความรับผิดชอบแล้ว ยังต้องเรียนรู้เรื่อง การประนีประนอม (compromise) และ การทำงานร่วมกับคนอื่น (cooperation) ไม่ใช่เรียนรู้แต่การแข่งขัน (competition) เท่านั้น เพราะประชาธิปไตยคือการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงต้องสอนให้เรียนรู้ที่จะแก้ไขความขัดแย้ง เรียนรู้ที่จะ

ตกลงกัน และเรียนรู้ที่จะทำงานและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น โดยมีเครื่องมือหรือวิธีการ คือ การสัมผัสกับปัญหา ตั้งคำถาม ใช้กระบวนการกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา หาวิธีการแก้ปัญหา และเสนอโครงการต่อชั้นเรียน เพื่อให้เกิดความคิดใหม่จากการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงตนเองกับสังคม ทำให้เข้าใจสิทธิเสรีภาพเบื้องต้น และเรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยบรรยากาศ

ในประเทศเหล่านี้นอกจากจะมีการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในโรงเรียนแล้ว ยังมีการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อให้มีการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ (Adult Civic Education) โดยส่งเสริมให้องค์กรเอกชน ชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งพรรคการเมือง มีบทบาทอย่างเต็มที่ในการจัดการศึกษาทั้งยังมีการให้ การศึกษาทางการเมือง (Political Education) แก่ประชาชน ซึ่งเป็นวิธีการทำให้เป็นพลเมืองที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการสร้างความสามารถในการวิพากษ์ อันเป็นการปลดปล่อยอิสรภาพทางความคิดให้กับประชาชน ถ้าประชาชนเป็น “พลเมือง” จะเกิด “สังคมพลเมือง” (Civil Society) และประชาธิปไตยจะเป็นการปกครองโดยประชาชนอย่างแท้จริง (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2552; ทิพย์พาวร ต้นติสุนทร, 2554)

สรุปคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย สามารถประมวลลงได้ 6 ประการดังต่อไปนี้ (วารกรณ์ สามโกเศศ, 2552)

- 1) มีอิสรภาพ (liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์
- 2) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ทั้งนี้ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 28 ที่บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมิใช่...สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น"
- 3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง
- 4) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกันมองคนเป็นแนวระนาบ ไม่ใช่แนวตั้ง
- 5) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย
- 6) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

3.2 บทเรียนการพัฒนาประชาธิปไตยในต่างประเทศ

3.2.1 การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการและทรัพยากรพัฒนาการศึกษาประชาธิปไตยในประเทศต่างๆ ของสหรัฐอเมริกา

Finkel (2000) ได้ยกผลการวิจัยในประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือจาก USAID คือ Dominican Republic และ South Africa ว่าเป็นความพยายามที่ดีในการสร้างหลักสูตรการพัฒนาการเมืองของพลเมืองให้กับผู้นำในทุกระดับ สำหรับประเทศอื่นๆ ที่สหรัฐอเมริกาได้มีส่วนในการช่วยเหลือ เช่น ดินแดนที่เป็นอดีตยูโกสลาเวีย ที่ให้ความช่วยเหลือในการแก้ไขความยุ่งยากจากความรุนแรงการเมือง และอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ และการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

3.2.2 กรณีศึกษาทวีปอเมริกา

การศึกษาด้านการพัฒนาประชาธิปไตยและการเมืองของประเทศในทวีปอเมริกานับเป็นการจัดการศึกษาที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด พบว่าบทเรียนของประเทศในทวีปอเมริกาใต้และอเมริกากลางจำนวนมากประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง และสามารถพัฒนาประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะบทบาทขององค์การรัฐอเมริกา (Organisation of the American States) ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศเพื่อความร่วมมือของประเทศในทวีปนั้น กิจกรรมและแผนงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาและปลูกฝังวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น ให้มีสำนักพลเมือง (Civic Mind through civic education) โครงการเหล่านี้เป็นแผนงานที่สำคัญขององค์การรัฐอเมริกา (Organization of the American States, 2012) ในมติของ INTER-AMERICAN PROGRAM ON EDUCATION FOR DEMOCRATIC VALUES AND PRACTICES เอกสารหมายเลข AG/RES. 2683 (XLI-O/11) ซึ่งมีมติรับรองโดยที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2554 นั้น ได้แถลงกฎบัตรประชาธิปไตยซึ่งเป็นตราสารที่สำคัญที่เป็นเป้าหมายและคุณค่าร่วมกันของการพัฒนาประชาธิปไตยในแต่ละประเทศในทวีปอเมริกา โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้สำนักงานเลขาธิการองค์การแห่งรัฐอเมริกา แปลงหลักการในข้อมติไปสู่แผนการดำเนินงาน และกิจกรรมให้เกิดผลสำเร็จอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นอันเป็นการเผยแพร่หลักการ ปรัชญา แนวความคิดที่บัญญัติไว้ ตลอดจนความตระหนักถึงความสำคัญของกฎบัตรให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนและประชาชนทั่วไป

นอกจากนี้ ยูเนสโก (2003) ได้ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาไว้ว่าเป็นการเรียนรู้เพื่อความยั่งยืน (Learning for sustainable) คือการตระหนักถึงความสำคัญของมิติทางสังคมอื่นๆ ผนวกเข้ากับการเรียนรู้ตามหลักทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยคำนึงถึงความสมดุลของชีวิตและสิ่งแวดล้อม เน้นกระบวนการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การมีส่วนร่วมตาม

บทบาทหน้าที่ทางสังคมผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ได้จริงในชีวิต สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัวยุคนั้น สังคม และประเทศชาติ และการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลง (Learning to change) ที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการกระทำของผู้เรียน (Transformative Learning) พัฒนาศักยภาพทางความคิด การตัดสินใจ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) บนพื้นฐานของความต้องการที่หลากหลายและเสมอภาคทางการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป ในต่างประเทศให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาด้านประชาธิปไตยและการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาประชาชนในประเทศและยังมีการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศผ่านทางองค์กรนานาชาติ ดังเช่น ยูเนสโก ซึ่งมีเป้าหมายในการให้ความสำคัญทางการศึกษาในฐานะเครื่องมือในการหล่อหลอมสังคมและความเป็นประชาธิปไตยโลกโดยการการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน โดยมีกระบวนการสื่อสาร แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลง ที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการกระทำซึ่งพบว่าทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานภายในบุคคล

4. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory)

4.1 นิยามและความหมายของทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory) หรือบ้างก็ใช้คำว่าทฤษฎีการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ซึ่งเกิดขึ้นในวงวิชาการของโลกตะวันตก ตั้งแต่ปีค.ศ.1978 โดย ดร.Mezirow ศาสตราจารย์ด้านการศึกษาระดับผู้ใหญ่ (Adult Education) แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา ซึ่งได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลตีความหรือแปลความหมายจากประสบการณ์เก่า เพื่อการพัฒนา ทบทวน การแปลความหมายของประสบการณ์นั้น และนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป (Mezirow, 2000) และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีนักวิชาการได้กล่าวถึงทฤษฎีนี้ไว้อย่างกว้างขวาง ดังนี้

Mezirow (2000) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิง (Frames of References) ซึ่งได้แก่ มุมมองในการให้ความหมายแบบแผนความคิดที่เคยยึดถือมา (เช่น นิสัย สิ่งที่คุณเคยยึดถือ) ไปเป็นมโนทัศน์ใหม่ที่มีความครอบคลุมกว่าเดิม เปิดกว้าง มีความชัดเจน จำแนกแยกแยะได้ดีขึ้น มีความพร้อมทางอารมณ์ ที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกลึกซึ้งได้ เป็นมโนทัศน์ที่เกิดจากการวิพากษ์อดีต ที่ก่อให้เกิดความเชื่อใหม่

ขึ้นมา และความคิดความเชื่อนี้ได้รับการยอมรับว่าเหมาะสมและสามารถเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป กรอบการอ้างอิงดังกล่าว ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1) แบบแผนทางความคิดที่เป็นความเคยชิน (Habits of Mind) และ

2) มุมมอง (Points of View) นิสัยหรือความเคยชินในความคิด ซึ่งเป็นชุดของข้อสรุปในใจ มีลักษณะทั่วไปกว้างๆ ที่ใช้ในการกลั่นกรองและตีความประสบการณ์

ตัวอย่างของแบบแผนทางความคิดที่เป็นความเคยชิน ได้แก่ อุดมการณ์ทางการเมือง มาตรฐานทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบคุณธรรม สไตล์การเรียนรู้ ความเชื่อทางศาสนา อัตลักษณ์ของตนเอง บุคลิกภาพ นิสัยใจคอ แบบแผนการแสดง อารมณ์ความรู้สึก ความใฝ่ฝัน ทัศนคติเกี่ยวกับความงาม แบบแผนทางความคิดนี้จะแสดงออกเป็นมุมมองในเรื่องต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยชุดของความหมายต่าง ๆ (Meaning schemes) เช่น ความคาดหวัง ความเชื่อ ทัศนคติ การตัดสินใจ และความรู้สึกต่อเรื่องต่าง ๆ ที่เจาะจงลงไป ว่าอะไรดี ไม่ดี อะไรถูก อะไรผิด เช่น ไม่ควรมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน ผู้น้อยต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่

Kegan (อ้างถึงใน Imel, 1998) กล่าวว่า การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงการให้ความหมายของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้นๆใหม่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเปลี่ยนการรู้และวิธีการให้ความหมายกับสิ่งนั้น ๆ ที่มีใช้แค่พฤติกรรม

Grabove (1997) กล่าวว่า การศึกษาทฤษฎีนี้เป็นการนำเสนอผ่านมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย เพื่อที่จะสามารถสะท้อนภาพความซับซ้อนของกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง ซึ่งความเหมือนและความต่างระหว่างสองแนวทางหลักที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แนวทางหนึ่ง คือ การใช้หลักความคิดเหตุผลและการวิเคราะห์ ส่วนอีกแนวทางหนึ่ง คือ การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เน้นปัญญาญาณ ความสร้างสรรค์ และอารมณ์ความรู้สึก ต่างเห็นพ้องในแง่มุมต่าง ๆ อาทิ ความเชื่อมั่นในมนุษยชาติ ความเป็นตัวของตัวเอง ความเป็นอิสระจากการครอบงำทางความคิด การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ ความเท่าเทียมกัน ความรู้ภายในตนเอง การมีส่วนร่วม การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้สนใจต้องแสวงหาแนวทางการปฏิบัติผ่านประสบการณ์จริงและให้ความสำคัญกับบริบทในการจัดกระบวนการเรียนรู้

Gunlaugson (2005) กล่าวว่า เป็นการศึกษาที่ให้ข้อเสนอแนะอย่างเป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการนำองค์ความรู้เชิงบูรณาการในมิติต่าง ๆ มาใช้เป็นสะพานเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง เพื่อตอบรับกับกระแสความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของโลกในปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง คือ การมองการเรียนรู้ในบริบทของผู้ใหญ่ที่เป็นผู้เรียน เป็นการอธิบายการเรียนรู้ที่จะไปเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลในระดับลึก ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับที่มากกว่าเพียงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการเพิ่มปริมาณของความรู้ กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงถึงค่านิยม เจตคติ และความเข้าใจในตัวตนของบุคคล

4.2 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

Taylor (1998) กล่าวว่า องค์ประกอบของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ คือ

1) ประสบการณ์ (experience) เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพราะประสบการณ์จะต้องถูกตีความและรับรู้ผ่านกรอบอ้างอิง หากกรอบอ้างอิงที่มีอยู่สามารถอธิบายประสบการณ์ได้ดี ประสบการณ์นั้นก็กลับไปเสริมและสนับสนุนกรอบอ้างอิงเดิมให้มั่นคงขึ้น แต่ถ้าประสบการณ์นั้นไม่สอดคล้องกับกรอบอ้างอิงเราก็จะต้องขยายกรอบอ้างอิงหรือถึงกับต้องปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงใหม่ โดยหากประสบการณ์ใหม่นั้นมีความสำคัญ และขัดแย้งกับกรอบอ้างอิงอย่างรุนแรง ฉะนั้น ประสบการณ์จึงเป็นจุดขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ที่สามารถจะนำมาใคร่ครวญ และกระตุ้นให้เกิดการใคร่ครวญได้

2) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (critical reflection) ซึ่ง Mezirow กล่าวว่า การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเป็นหัวใจในกระบวนการของการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงหรือกระบวนการทัศน์ และมีความสำคัญทั้งในกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติ หรือการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา (Instrumental Learning) และการเรียนรู้เพื่อการสื่อสาร การตีความ และแปลความหมายที่เกิดขึ้นในการสื่อสาร (Communicative Learning) โดยการใคร่ครวญเนื้อหากระบวนการ และกระบวนการทัศน์

3) การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (rational discourse) ตามความเห็นของ Mezirow การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงหรือกระบวนการทัศน์ โดยบุคคลจะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐาน 2 ประการ จึงจะสามารถทำการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นอิสระได้อย่างแท้จริง คือ 1) จะต้องสามารถใคร่ครวญเกี่ยวกับตนเองอย่างมีวิจารณญาณ (critically self-reflective) ได้ และ 2) สามารถทำการตัดสินอย่างใคร่ครวญ (reflective judgment) ในระหว่างกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเชิงวิภาษอย่างมีวิจารณญาณ (critical-dialectical discourse) ซึ่งถือว่าการประเมินข้อสรุปพื้นฐาน และความคาดหวังในระดับลึกที่เป็นพื้นฐานของแลกเปลี่ยนทางความคิดได้

4.3 กลยุทธ์หรือกระบวนการที่นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นสิ่งที่สำคัญมากที่สุดสิ่งหนึ่ง คือ กลยุทธ์หรือกระบวนการในการสร้างหรือนำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งพบว่ามีนักวิชาการหลายคนที่ให้แนวคิดในเรื่องนี้

Taylor, E. W. (1997) กล่าวไว้ว่าในกระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย

- 1) ผลกระทบของบริบทแวดล้อม
- 2) ธรรมชาติอันหลากหลายของสิ่งที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระหว่างกระบวนการ
- 3) การลดความสำคัญของบทบาทในการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ และการเพิ่มบทบาทของการเรียนรู้ด้วยวิธีอื่นๆ นอกเหนือจากการใช้หลักเหตุผล
- 4) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ส่งผลต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลง และ
- 5) การขยายคำจำกัดความของผลลัพธ์ในการเปลี่ยนแปลงเชิงโลกทัศน์

Cranton, P. (2002) ศึกษาพบว่า กลยุทธ์และกิจกรรมที่จะช่วยเกื้อหนุนให้กระบวนการแต่ละช่วงเกิดขึ้นอย่างมีคุณภาพ ประกอบด้วย

- 1) การสร้างสถานการณ์กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้
- 2) การระบุมุมมองความเชื่อเบื้องต้นของตนเอง
- 3) การใคร่ครวญตนเองอย่างมีวิจารณญาณ
- 4) การเปิดกว้างต่อกรอบการมองโลกอื่นๆ
- 5) การสนทนาแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างกัน
- 6) การปรับมุมมองความเชื่อและมุมมองต่อโลกและชีวิต
- 7) การปฏิบัติตามมุมมองความเชื่อใหม่

แต่ทั้งนี้ ไม่มีเทคนิคหรือวิธีการใดที่จะสามารถการันตีได้ว่า ผู้เรียนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนจึงจำเป็นต้องรักษาสมดุลระหว่างการท้าทายและการสนับสนุนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ในเวลาอันเหมาะสม เพราะท้าทายที่สุด ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้เลือกด้วยตนเองว่าต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือไม่

Mezirow (1991) กล่าวว่า การที่บุคคลสามารถดึงความหมายหรือเกิดการเรียนรู้ขึ้นเป็นเพราะการมีปฏิสัมพันธ์กันขององค์ประกอบ 2 อย่างคือ 1) สิ่งที่ปฏิบัติเป็นประจำ (นิสัย/การคาดเดาจากสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอ ๆ) กับ 2) สถานการณ์ (ที่เราพยายามแปลความหมายอยู่นั้น) ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองสิ่งนี้ กระทำได้โดยการวิพากษ์อดีต (Reflection) อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า

สิ่งต่างๆที่เราเข้าใจ (หรือไม่เข้าใจ) และจดจำมาจากอดีตนั้น ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากความเชื่อหรือค่านิยม (ที่เรียกว่าระบบคิดที่บุคคลใช้สร้างความหมาย (Meaning Scheme) และมโนทัศน์ของบุคคล อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นถ้าเราสามารถดึงความหมายใหม่ ๆ ได้ และการแปลความหมายจากสถานการณ์ในอดีตนั้นมีอิทธิพลทำให้เราเกิดกรอบความคิดหรือค่านิยมใหม่ที่สามารถนำไปปฏิบัติต่อไป ตัวอย่างเช่น การที่เราสามารถย้อนอดีตดูว่าเราเรียนรู้สิ่งใดในช่วงเวลาที่ผ่านมา (อดีต) นั้น เป็นความรู้หรือประสบการณ์ที่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันหรือไม่ การมองย้อนอดีตเช่นนี้จะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้มากขึ้นและเกิดความคิด ความเชื่อใหม่ และมีการปฏิบัติการตามมโนทัศน์ใหม่ที่ได้มาจากกระบวนการวิพากษ์อดีต (Reflection)

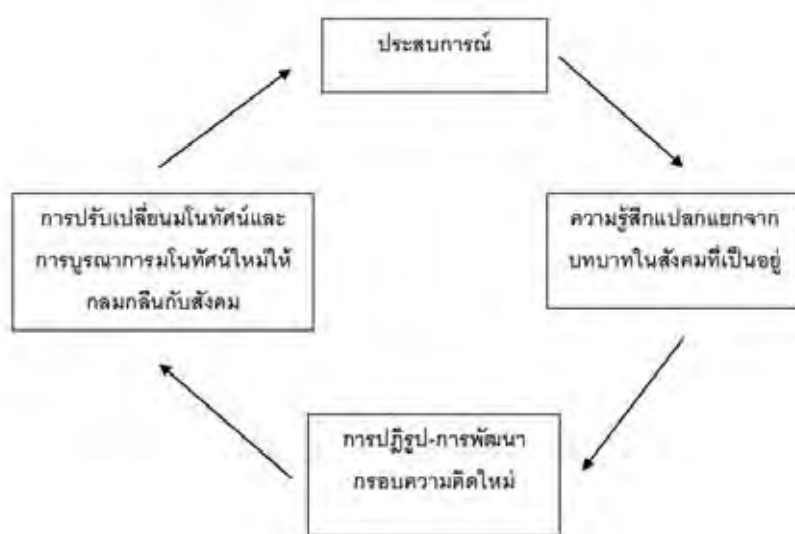
ซึ่งได้สรุปกระบวนการที่บุคคลจะปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของตนในกระบวนการนี้ จะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นขั้นตอน 3 ขั้นตอนที่สำคัญคือ

1) ตระหนักว่าสมมติฐานและแนวคิดต่าง ๆ มีผลต่อการคิดอย่างไรและทำไมสมมติฐานเหล่านั้นจึงมีผลต่อกระบวนการคิด ความเข้าใจ และความรู้สึกของตน และต่อสิ่งต่างๆรอบตัว

2) บุคคลเริ่มปรับเปลี่ยนกรอบความคิด ลักษณะนิสัย ที่จะช่วยให้เกิดมโนทัศน์ใหม่ที่มีความครอบคลุมและชัดเจนและเป็นมโนทัศน์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบหลายๆด้าน

3) บุคคลปฏิบัติหรือทำการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยใช้ความรู้ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ หรือใช้มโนทัศน์ใหม่นี้เป็นแนวทางการปฏิบัติ

ปรากฏผังภาพที่ 3 ดังนี้

ภาพที่ 3 วงจรการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Mezirow

นอกจากนี้ Mezirow เสนอแนะเรื่องหลักคิดหรือเงื่อนไขที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) ความรู้สึกทางลบหรือความไม่พึงพอใจต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่
- 2) การวิเคราะห์บริบทและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง
- 3) การให้ความสำคัญต่อการวิพากษ์อดีตด้วยเหตุผลและมีวิจารณญาณ

ในการสร้างกรอบความคิดใหม่ที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์นั้น จะมีกระบวนการเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) ความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ (Disorienting Dilemma)
- 2) การศึกษาวิเคราะห์ตนเอง (Self-examination)
- 3) การประเมินสมมติฐานเบื้องหลังสถานการณ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล (Critical Assessment of Assumptions)
- 4) ตระหนักว่าคนอื่นๆ มีการปรับเปลี่ยนความคิดเช่นเดียวกัน
- 5) การสำรวจค้นคว้าเพื่อกำหนดบทบาทใหม่หรือแนวการปฏิบัติใหม่
- 6) การวางแผนการปฏิบัติ
- 7) การศึกษาหาความรู้และทักษะที่จะใช้ในการดำเนินการตามแผนที่วางไว้
- 8) การทดลองปฏิบัติตามแผน
- 9) การพัฒนาสมรรถนะและการสร้างความเชื่อมั่นในตนเองในการปฏิบัติตามบทบาทใหม่
- 10) การบูรณาการมโนทัศน์ใหม่เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต

4.4 วิธีการส่งเสริม การเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์อาจใช้วิธีการที่หลากหลาย แต่ที่สำคัญคือ นักการศึกษาหรือผู้สอนควรพยายามสร้าง โอกาสและบรรยากาศให้ผู้เรียนได้การวิพากษ์วิเคราะห์อดีตอย่างมีเหตุผล ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนทำความเข้าใจต่อความคิดความเชื่อของตนเองโดยผู้สอนอาจสร้างสถานการณ์หรือหยาบๆ ประเด็นที่จะให้ผู้เรียนได้อภิปราย วิเคราะห์ว่า ค่านิยม สมมติฐาน หรือแนวคิดต่างๆ เข้ามามีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความเข้าใจของตนเองได้อย่างไร ในกระบวนการนี้ผู้สอนควรมีบทบาทดังต่อไปนี้

-ช่วยผู้เรียนให้ใส่ใจและวิเคราะห์สมมติฐานที่อยู่เบื้องหลังความเชื่อ ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง

-ช่วยประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากสมมติฐานเหล่านั้น

-ช่วยทดสอบความเที่ยงตรงของสมมติฐานใหม่นี้โดยการเสวนาและวิพากษ์

จะเห็นได้ว่าการนำไปสู่การมองเห็นความหมายจากประสบการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องมีการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรีและด้วยใจที่เปิดกว้างยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในกระบวนการนี้จำเป็นต้องใช้ทักษะทางภาษา และกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

4.4.1 วิธีการในการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ต่อบุคคล (Meaning perspectives)

Mezirow (2001 อ้างถึงใน ชิดชงศ์ ส.นันทนาเนตร, 2549) ได้เสนอวิธีการหรือเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการเกิดมโนทัศน์ที่มีความหมายต่อบุคคล (Meaning perspectives) สามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การตีความหมายจากประวัติของตนเอง (ซึ่งถือเป็นมโนทัศน์ที่มีความหมายอย่างหนึ่ง) ถ้าผู้เรียนสามารถตระหนักถึงมโนทัศน์ที่มีผลกระทบหรือมีความหมายต่อกระบวนการคิดและพฤติกรรมต่างๆ ของตนได้แล้วจะเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการวิพากษ์อดีตของตน (Critical self-reflection) และนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ต่อไป เพราะการเข้าใจความหมายต่างๆ คือการเรียนรู้

สำหรับวิธีการที่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในกระบวนการนี้ ได้แก่

- การใช้การวิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น (Critical incidents)
- เขียนประวัติชีวิตของตน (การเรียนรู้จากการนำเสนอประวัติของตน)
- การเขียนบันทึกส่วนตัว
- การวิเคราะห์อิทธิพลของสื่อมวลชนต่อวิถีคิดของคน
- การใช้เอกสาร / วรรณกรรมต่าง ๆ ว่ามีผลกระทบต่อความคิดของบุคคล

อย่างไร

ในกระบวนการการวิพากษ์อดีตนั้น Mezirow ได้แนะนำวิธีการที่ใช้ในการวิพากษ์อดีตอื่นๆ ไว้หลายวิธี เช่น การเปรียบเทียบ การประยุกต์เชื่อมโยง การประเมิน การใช้วิธีการแก้ปัญหา การวิเคราะห์ การอภิปราย และการรื้อฟื้นความจำ เป็นต้น

นอกจากนั้นผู้สอนจำเป็นต้องมีเทคนิคและวิธีการในการช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิพากษ์อดีตเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ด้วยกระบวนการ (Mezirow : 2001 อ้างถึงใน ชิดชงศ์ ส.นันทนาเนตร, 2549) ดังต่อไปนี้

- การให้ผู้เรียนทำการวิพากษ์กระบวนการ (Process Reflection) ซึ่งเป็นการสืบสวนว่าเราปฏิบัติบทบาทอย่างไรในการรับรู้ การคิด การมีความรู้สึก หรือการกระทำ และทำการประเมินว่าเราดำเนินการปฏิบัติพฤติกรรมเหล่านั้นเป็นอย่างไร

- การทำงานร่วมกันกับผู้เรียนในการสร้างระบบการบันทึกเหตุการณ์หรือสถานการณ์เพื่อผู้เรียนจะได้นำเสนอสถานการณ์ในอดีตมาวิพากษ์ได้ เช่น การวิพากษ์และตีความสมมติฐานต่างๆ หลักการต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลังสถานการณ์นั้นๆ ตัวอย่างเช่น ในวงการพยาบาลอาจให้มีการบันทึก ภาวะการณ์การเป็นผู้นำของตนเอง (Leadership autobiography) ของพยาบาลสำหรับทางการศึกษาอาจให้มีการบันทึกประสบการณ์ทางการศึกษาและการเรียนรู้ (Educational biographies) และผู้สอนหรือนักการศึกษาอาจใช้การบันทึกนี้เพื่อวิพากษ์ความรู้ ค่านิยม และความหมายที่เกิดขึ้นกับบุคคล และควรให้ทำบันทึกเช่นนี้ครั้งละหลายคนเพื่อประโยชน์ในการเสวนากลุ่ม

- การเล่าเรื่องราวต่างๆ (Story) จัดว่าเป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ได้เช่นกัน การใช้การเล่าเรื่อง/ตีความเรื่องราวในอดีตและนำมาใช้ในการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ การเล่าเรื่องราวนี ผู้เรียนอาจสรุปประเด็นที่ได้เรียนรู้ การสรุปจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ หรือการให้ผู้เรียนแสดงผลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวนั้นๆ จะช่วยอธิบายเหตุผลของการที่มนุษย์มีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ทำให้ตระหนักถึงปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และเข้าใจลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆที่ทำให้สถานการณ์แต่ละสถานการณ์แตกต่างกันออกไป

- การใช้วิธีการเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Inquiry) เน้นความสำคัญของการใช้วิธีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์วิธีการนี้ใช้ประสบการณ์เป็นประเด็นสำคัญในการเสวนา วิธีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการที่กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มเพื่อนกลุ่มเล็กๆ ร่วมมือกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่กลุ่มมีความสนใจร่วมกัน บุคคลจะเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์การของสมาชิกในกลุ่มและสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาจากการวิเคราะห์วิพากษ์อดีตด้วยกัน และร่วมกันแสวงหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมจากการวิเคราะห์นั้น นอกจากนี้แล้วจะพบว่า การมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในกลุ่มจะช่วยให้บุคคลมองเห็นความหมาย และเกิดการเรียนรู้ภายในบุคคลได้ดี

การเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จะเกิดขึ้น เนื่องจากประสบการณ์ใด ประสบการณ์หนึ่งหรือภาวะวิกฤตในชีวิตก็ได้ การเสวนาหรือการตีความหมายจากเรื่องราวในอดีตอย่างมีเหตุผล จะช่วยให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือกระบวนการทางความคิดและเกิดประสบการณ์ใหม่ขึ้นมา

4.4.2 วิธีการในการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม (Group Process – Base Instruction)

กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการในการทำงานร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันและมีการดำเนินงานร่วมกัน โดยผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มต่างก็ทำหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม และมีกระบวนการทำงานที่ดีเพื่อนำกลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกลุ่มที่ดีจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะทางสังคมและขยายขอบเขตของการเรียนรู้ให้กว้างขวางขึ้น

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการกลุ่มคือการดำเนินการเรียนการสอนโดยที่ผู้สอนให้ผู้เรียนทำงาน/กิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม พร้อมทั้งสอน ฟัง และแนะนำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกลุ่มที่ดีควบคู่ไปกับการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์ โดยมีตัวชี้วัดในการเรียนรู้ ดังนี้

- 1) ผู้เรียนมีการปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรม ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์
- 2) ผู้สอนมีการฝึก ชี้แนะ สอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกลุ่มที่ดีในจุดใดจุดหนึ่งของกระบวนการ เช่น ในเรื่องบทบาทผู้นำกลุ่ม บทบาทสมาชิกกลุ่ม กระบวนการทำงานกลุ่ม องค์ประกอบอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
- 3) ผู้เรียนมีการวิเคราะห์การเรียนรู้ของตนเองทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่เรียน และกระบวนการทำงานร่วมกัน
- 4) ผู้สอนมีการวิเคราะห์และประเมินผลการเรียนทั้งทางด้านเนื้อหาสาระและกระบวนการกลุ่ม (ทิสนา แจมมณี, 2545)

โดยสรุปแล้ว การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่นำมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยยึดแนวทางองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ ประสบการณ์ การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยน มาใช้เป็นแนวทางในกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยมีวงจรการเรียนรู้ของเมซีโรว์ 4 ประการ ประกอบด้วย ประสบการณ์ ความรู้สึกแปลกแยกจากบทบาทในสังคมที่เป็นอยู่ การปฏิรูปและการพัฒนากรอบความคิดใหม่ และการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และการบูรณาการมโนทัศน์ใหม่ให้กลมกลืนกับสังคม เป็นวิธีการออกแบบกระบวนการในการเรียนรู้ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ การเรียนรู้ภายใน การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้เพื่อตระหนักถึงสังคมและส่วนรวม และการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ โดยเลือกใช้การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์นั้นใช้กิจกรรมตามแนวคิดปัญญาศึกษาเพื่อให้สามารถบรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์

5. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลง

5.1 ที่มาและความหมายแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลง

การศึกษาที่ดีควรจะสร้างคนให้ฉลาด เป็นคนดีและมีความสุข กระบวนการเรียนรู้ควรเน้นที่การช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีเรียนและสามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (ประเวศ วะสี, 2537) การนำเสนอแนวทางการเรียนรู้ที่ปรับมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญญา 3 ฐาน ได้แก่ สุตมยปัญญา (ปัญญาที่ได้จากการรับรู้อารมณ์) จินตามยปัญญา (ปัญญาอันเกิดจากการคิด) และ กวานามยปัญญา (ปัญญาอันเกิดจากการภาวนา) เพื่อนำมาสู่การศึกษาเพื่อเสริมสร้างปัญญาต่อไปนี้

1) การศึกษาจากการสัมผัสความจริง ได้แก่ความจริงทางธรรมชาติ ความจริงทางสังคม วัฒนธรรม ความจริงโดยการทำงานและกิจกรรม ความจริงที่เป็นสุนทรีย์ และความจริงทางข้อมูลข่าวสาร

2) การศึกษาจากการคิด การคิดเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์และต่อเนื่องจากการศึกษาโดยสัมผัสความจริง ประกอบด้วย 2.1 การฝึกสังเกต 2.2 การฝึกบันทึก 2.3 การฝึกการนำเสนอต่อที่ประชุม 2.4 การฝึกการฟัง 2.5 การฝึกปุจฉา-วิสัชนา หรือ ถาม-ตอบ ฝึกการใช้เหตุผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ 2.6 การฝึกการตั้งสมมติฐานและการตั้งคำถาม 2.7 การฝึกแสวงหาคำตอบต่อคำถามที่ตั้งขึ้น 2.8 การวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่ 2.9 การเชื่อมโยง บูรณาการ และเข้าใจตนเอง เกิดการรู้ตัวเองตามความเป็นจริงว่าสัมพันธ์กับคนอื่นและสิ่งอื่นอย่างไร ซึ่งทำให้เกิดจริยธรรมขึ้นในตนเอง 2.10 การฝึกการเขียนและการเรียบเรียงทางวิชาการ

3) การศึกษาจากการเจริญสติ การเจริญสติเป็นวิธีการทางปัญญาที่จะช่วยให้การสัมผัสความจริงและความคิดมีความตรงและคมชัดมากขึ้น ทำให้เอาปัญญามาใช้ได้ทันช่วยป้องกันความผิดพลาด และสกัดกั้นความไม่ดีงามไม่ให้เข้ามาสู่ตัว ทั้งยังเป็นเครื่องรักษาสุขภาพได้อย่างดีอีกด้วย

กระบวนการเรียนรู้ทุกระดับจึงต้องมุ่งเน้นไปที่การพัฒนามนุษย์ทั้งกาย ใจ และปัญญา โดยเฉพาะปัญญานั้นสัมพันธ์กับใจ หรือใจสัมพันธ์กับปัญญา จิตใจที่สะอาดมีสมาธิจะนำไปสู่ปัญญา ปัญญาที่ฝึกไว้ดีแล้วจะนำไปสู่จิตที่สูงส่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการฝึกให้นักเรียนได้หัดคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ เข้าใจหลักการ มหภาค และเห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักแนวคิดมหภาคกับข้อเท็จจริงระดับจุลภาค (วิชัย ตันศิริ, 2539)

กระบวนการเรียนรู้ที่จะส่งผลต่อกระบวนการดำเนินชีวิตนั้นต้องเกิดการพัฒนาการเรียนรู้ใน 3 ด้านของกระบวนการดำเนินชีวิต (พระธรรมปิฎก, 2546) นั่นคือ

1) ด้านพฤติกรรม เกิดจากการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางวัตถุคือสิ่งของ เครื่องใช้ปัจจัย 4 และการสัมพันธ์ทางสังคม นั่นคือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เรามีความสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ด้วยพฤติกรรมทางกายและทางวาจาทั้งการรับเข้า และการแสดงออกภายนอกทั้งหมดนี้รวมเป็นด้านหนึ่งของชีวิต

2) ด้านจิตใจ เป็นด้านที่อยู่เบื้องหลังการสื่อสัมพันธ์ด้านพฤติกรรม ซึ่งเป็นเรื่องของคุณธรรมความดีงามหรือความชั่ว รวมทั้งเรื่องของสมรรถภาพและประสิทธิภาพทางจิตใจ เช่น ความเข้มแข็ง ความเพียรพยายาม ความอดทน ความมีสติ

3) ด้านปัญญา เป็นด้านที่ส่งผลต่อการมีพฤติกรรมแสดงออก ซึ่งต้องอาศัยความรู้ เราสามารถแสดงออกพฤติกรรมได้ภายในขอบเขตของความรู้ที่เรียกว่าปัญญา ถ้าปัญญาของเรา ขยายกว้างซับซ้อนขึ้นและได้ผลยิ่งขึ้น พฤติกรรมก็ยิ่งซับซ้อนและได้ผลมากขึ้น

กระบวนการดำเนินชีวิตทั้ง 3 ด้านนี้ต้องเกิดการพัฒนาอย่างสัมพันธ์กัน เพราะการดำเนินชีวิต 3 ด้านนี้ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันและส่งผลต่อกัน กระบวนการของชีวิตที่ดำเนินไปจึงสำคัญมากสำหรับการเรียนรู้หรือการศึกษาทั้งหมด หมายความว่า พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา สามส่วนนี้ ต้องเอามาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ประกอบไปด้วยกัน ไม่ใช่เรียนรู้แบบแยกส่วน (พระธรรมปิฎก, 2546) ซึ่งแนวคิดนี้สัมพันธ์กับแนวคิดของนักการศึกษาสายปฏิบัตินิยม John Dewey ที่ได้เสนอหลักเกณฑ์สำหรับการจัดการศึกษาตามหลักเกณฑ์ประสบการณ์นิยมโดยระบุว่า การศึกษาคือความเจริญงอกงามทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา และคุณธรรม ดังนั้นประสบการณ์ จำเป็นต้องส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์ใหม่ที่นำไปสู่ความเจริญงอกงาม (ประทุม อังกูรโรหิต, 2551)

นอกจากการพัฒนากระบวนการดำเนินชีวิตทั้ง 3 ด้านที่กล่าวมาข้างต้น กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ควรเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระบบคิด การกระทำ และประสบการณ์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความจำ ความเข้าใจ การรับรู้ การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา อย่างเป็นกระบวนการและมีความต่อเนื่องจนสามารถออกเฝยสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ผลลัพธ์ของการเรียนรู้นี้ คือ ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ และความรู้ที่มีความหมาย คือ ความรู้ที่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาและสร้างปัญญาให้กับตนเอง อาจกล่าวได้ว่า หัวใจของการเรียนรู้ คือ การคิดเป็น ทำเป็น เฝยปัญหาและสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม ผู้คนในสังคมยุคใหม่ต้องการการเรียนรู้จากพลังสามภาคส่วน ได้แก่ การเรียนรู้ภาคความรู้ ภาควิชาชีพ และภาคจิตวิญญาณ ซึ่งส่วนที่คนยุคใหม่ขาดอย่างยิ่งคือ การเรียนรู้ภาคจิตวิญญาณ โดยสามารถทำได้ใน 3 ลักษณะคือ (1) การฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) (2) การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (contemplation) และ (3) การเฝยมองเห็นตามที่เป็นจริง (meditation) (สุพัตรา ชาติปัญญาชัย, 2549)

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นในเรื่องของประสบการณ์ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ และสามารถผนวกความรู้ทั้งด้านวิชาการ ด้านวิชาชีพ และด้านจิตวิญญาณไว้ด้วยกันควรเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เข้าถึงความรู้ลึกด้านในของบุคคลและส่งผลให้เกิดการพัฒนากระบวนการดำเนินชีวิตทั้ง 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งพบว่า “กระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา” สามารถส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ดังกล่าว ซึ่งได้มีการวิจัยกระบวนการและกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้

“จิตตปัญญาศึกษา” และ “การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง” เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในจุดมุ่งหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา โดยได้อธิบายถึงจุดเน้นและจุดหมายของการศึกษา 5 ประเภท (จุมพล พุทธิภัทรชีวิน: 2552) ดังนี้

1) การศึกษาที่เน้นการถ่ายทอดความรู้หรือแบบครูป้อนให้ (Spoon Feeding) เป็นการเรียนรู้จากการท่องจำและการฝึกฝนตามรูปแบบที่ครูสอนเน้นการถ่ายทอดความรู้ ทักษะจากครูสู่ลูกศิษย์อ่านเพื่อท่องจำฟังเพื่อเข้าใจและทำตามที่ครูสอน ไม่เน้นเรื่องการคิดวิเคราะห์ หรือความคิดสร้างสรรค์ จึงไม่ให้ความสำคัญกับการระดมสมอง อภิปรายหรือโต้แย้งทางความคิดระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองไม่ให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์

2) การศึกษาที่เน้นการคิดเชิงวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจาร์ณ (Critical Thinking) เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นที่การตรวจสอบอย่างระมัดระวังรอบด้านเกี่ยวกับข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ข้อตกลง เบื้องต้น (Assumptions) และที่มาของข้อมูล/ข่าวสาร/ความรู้เหล่านั้น มีการพิจารณาและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ข้อสรุปและการนำไปประยุกต์ใช้ ผ่านการอภิปรายโต้แย้งด้วยเหตุผล อ้างอิงข้อมูล และทฤษฎีที่หลากหลาย ในประเด็นที่ศึกษา การคิดเชิงวิเคราะห์มีความสำคัญและจำเป็น ทั้งระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองเพื่อหาข้อสรุปที่ดีที่สุด การศึกษาแบบนี้ให้ความสำคัญกับการคิดที่เป็นระบบ มีข้อมูล เป็นการคิดแบบเส้นตรง (Linear) เป็นส่วนใหญ่ จึงมีลักษณะที่เป็นกลไก (Mechanistic) อ่านเพื่อสำรวจตรวจสอบข้อมูล/ข่าวสารเพื่อการอภิปราย (Discussion) โต้แย้ง (Argument) แลกเปลี่ยน (Sharing) เพื่อเปรียบเทียบ (Comparison) เพื่อขัดแย้ง (Contrast) เพื่อหาข้อสรุป ฟังเพื่อพิจารณา วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจาร์ณเพื่อหาข้อสรุปในประเด็นที่ศึกษาให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ แต่เป็นแบบแตกขยาย (Divergent Thinking) และเป็นเส้นตรง (Linear)

3) การศึกษาที่เน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ผู้สอนเป็นผู้จัดประสบการณ์และทำหน้าที่เป็นผู้เอื้อให้เกิดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งที่เรียน โดยเชื่อว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน ประสบการณ์ตรงจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น ทั้งในแง่อารมณ์ ความคิด

จิตใจ และความรู้การให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง การเผชิญกับสถานการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลองที่เหมือนจริง จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้แบบองค์รวมได้มากกว่า

4) การศึกษาที่เน้นการบูรณาการ (Integrative Education) เป็นการศึกษาที่ผสมผสานศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่แยกเป็นศาสตร์เฉพาะหรือรายวิชาเดี่ยวๆ แนวปฏิบัติหนึ่งที่ใช้กันอยู่คือ การศึกษาที่เน้นปัญหาเป็นฐาน (Problem Based) คือมีโจทย์ปัญหา โครงการหรือกิจกรรมเป็นตัวตั้ง แล้วนำความรู้และทักษะจากศาสตร์ต่างๆ มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน

5) จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นการศึกษาที่เน้นและให้ความสำคัญกับการพัฒนาความตระหนักรู้และการเรียนรู้มิติโลกด้านในของตนเอง (อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ ทักษะ มุมมองต่อชีวิตและโลก) ให้คุณค่าในเรื่องการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ซึ่งหมายถึงการสังเกตอย่างมีสติต่อการเปลี่ยนแปลงภายในของตนเองที่เกิดขึ้นจากการเผชิญกับผู้อื่นและโลกภายนอก ผ่านกระบวนการ วิธีการและกิจกรรมที่หลากหลาย (การนั่งสงบอยู่กับตนเอง การเจริญสติ ภาวนา self and group reflection, Dialogue, deep listening, journaling, กิจกรรมอาสาสมัคร บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ศิลปะ ดนตรี ไปจนถึงพิธีกรรมทางศาสนา) มีเป้าหมายก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Fundamental) อย่างลึกซึ้ง (Profound) ทางความคิดและจิตสำนึกใหม่เกี่ยวกับตนเองและโลก ส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญา มีความรักความเมตตาต่อตนเองและสรรพสิ่งทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่ง และเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติเน้นประสบการณ์ตรงภายในเป็นหลัก ให้ความสำคัญกับการตระหนักรู้โลกภายในของตนเองที่สัมพันธ์กับโลกภายนอกเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ภายใน (tacit knowledge) ไม่วิพากษ์วิจารณ์ ไม่ตัดสิน ภายใต้บรรยากาศของการเคารพ ยอมรับระหว่างกันแบบไม่มีเงื่อนไข เป็นบรรยากาศแบบเปิด เอื้อให้ผู้เรียนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยที่จะเปิดเผยตนเอง (self-disclosure)

“จิตตปัญญาศึกษา” จึงเป็นทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติ ที่มีจุดมุ่งหมายให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ภายในตน (Self-Transformation) ภายในองค์กร (Organizational Transformation) และการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม (Social Transformation) โดยที่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยๆ แต่ เป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอย่างลึกซึ้งโดยนัยนี้ จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติ ส่วนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) เป็นเป้าหมายหรือผลที่ต้องการให้เกิดขึ้น

5.2 หลักการพื้นฐานของแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดปัญญาศึกษา

จากการวิจัยใน โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้การอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา เพื่อนำกิจกรรมที่ผ่านการวิจัยมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านจิตตปัญญาศึกษา สามารถสรุปหลักการพื้นฐานที่จะใช้เป็นแนวทางของจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดปัญญาไว้ 7 ประการ เรียกว่า “หลักจิตตปัญญา 7” หรือใช้ชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7C’s ได้แก่

- 1) การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (contemplation)
- 2) ความรักความเมตตา (compassion)
- 3) การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ (connectedness)
- 4) การเผชิญความจริง (confronting reality)
- 5) ความต่อเนื่อง (continuity)
- 6) ความมุ่งมั่น (commitment)
- 7) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (community)

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (contemplation) คือ การเข้าสู่สภาวะจิตที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ เพื่อนำไปใช้งานอย่างใคร่ครวญทั้งในด้านพุทธิปัญญา (cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (interpersonal) และด้านภายในบุคคล (intrapersonal) การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญนี้ต่างจากการใคร่ครวญทั่วไปที่ไม่ได้เน้นความคิดเท่านั้น แต่เป็นการใคร่ครวญด้วยกาย วาจา ใจ ความคิด และจิตวิญญาณ ดังที่อาเธอร์ ซาเยอนซ์ (Zajonc, 2007) กล่าวว่า การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญให้ความรู้ที่ไม่ใช่ความรู้บนฐานข้อมูล แต่เป็นความรู้และปัญญาที่เข้าถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่ง และเป็นการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทำให้ผู้เรียนเกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ทั้งกับตนเอง ผู้อื่น และ โลก

Tobin Hart (2004) เสนอว่า การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญเป็นวิธีการเรียนรู้ ที่ช่วยเติมเต็มให้กับวิธีการเรียนรู้สองแบบที่การศึกษากระแสหลักในปัจจุบันให้ความสำคัญ นั่นคือ การใช้หลักเหตุผล (rational) ซึ่งเป็นการอธิบาย การคำนวณ การใช้ตรรกะ และการวิเคราะห์ กับ การใช้การรับรู้ (sensory) ที่เน้นการสังเกต และการวัดเป็นวิธีการหลัก โดยในการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญจะใช้วิธีการหลากหลาย ที่ช่วยให้จิตสงบ เกิดสมรรถนะที่พร้อมต่อการตระหนักรู้ อย่างลึกซึ้ง มีสมาธิ และเกิดการเข้าใจอย่างถ่องแท้

The Center for Contemplative Mind in Society (2009) ให้ความหมายของการปฏิบัติโดยการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (contemplative practices) ว่าหมายถึงวิธีการที่ทำให้

จิตสงบเพื่อบ่มเพาะสมรรถนะในการมีสมาธิและความเข้าใจที่ถ่องแท้ ซึ่งมีวิธีการหลากหลาย ตั้งแต่ การนั่งในความสงบ การฝึกจดจ่ออยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใด การทำสมาธิ และเจริญสติวิปัสสนา การสวด ภาวนาด้วยความสงบ การเดินอย่างมีสติ การมีประสบการณ์ที่จดจ่อกับธรรมชาติ โยคะ ตลอดจน พิธีกรรมต่างๆ ที่ทำให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการเรียนรู้ หรือช่วยให้เกิดการเข้าใจที่ถ่องแท้และการ ตระหนักรู้

Brady (2007) มองว่า การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หมายถึง การให้ความใส่ใจ โดยไม่ตัดสิน เปิดรับสิ่งต่างๆ ที่เป็นจริง ซึ่งตรงกับการเจริญสติในแนวพุทธ

เมื่อพิจารณาจากการให้ความหมายต่างๆ ทั้งหมด จะเห็นว่าการพิจารณาด้วยใจ อย่างใคร่ครวญมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) ความสงบ การหยุดนิ่งหรือผ่อนคลายชั่วคราว ความเงียบ เพื่อเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะเปิดรับ
- 2) การเปิดรับสิ่งต่างๆ ด้วยความใส่ใจอย่างลึกซึ้ง โดยไม่ตัดสิน
- 3) การน้อมเข้ามาพิจารณาในใจอย่างใคร่ครวญ ในสภาวะจิตที่เปิดรับ มีความสงบ และเป็นกลาง

องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญมีผลกระทบต่อ กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน คือ

- 1) ทำให้จิตใจผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียด กดดัน มีความพร้อมต่อการเรียนรู้มากขึ้น
- 2) ทำให้สามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ตามที่เป็นจริง ไม่ติดอยู่กับนิสัยความเคยชินของ จิต และกรอบอ้างอิงของตนเอง การผ่อนคลายทำให้ไม่ตอบสนองไปตามแบบแผนความเคยชิน เดิมๆ
- 3) การเปิดรับสิ่งต่างๆ โดยไม่ตัดสินทำให้เกิดการรับรู้ที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง เข้าใจ แง่มุมต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวกับตนเอง และสรรพสิ่งภายนอกได้ชัดเจนขึ้น
- 4) การถอยออกมาเป็นผู้สังเกตความเป็นไปในตนเอง ทำให้สามารถสังเกตแบบ แผน ความเคยชิน และนิสัยของตนเอง ที่เคยทำไปโดยอัตโนมัติได้ชัดเจนขึ้น
- 5) การน้อมเข้ามาใคร่ครวญในใจ ทำให้เกิดความเข้าใจและความตระหนักรู้แบบ ใหม่ ที่ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งกับตนเองและกับบริบท แวดล้อม จนมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่างๆ และระหว่างตัวเรากับสรรพสิ่งได้ดีขึ้น

การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญนี้จะเป็นตัวเชื่อมการเรียนรู้ในด้านต่างๆ อาทิ การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การเรียนรู้ผ่านสัญลักษณ์หรือจินตนาการการใคร่ครวญ และ

การทดลองนำความรู้นั้นไปใช้กับตนเองในชีวิตจริง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและสัมพันธ์กันมากขึ้น

หลักการนี้จึงเป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตปัญญาที่กระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง เกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามา โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และปล่อยวาง

ตัวอย่างของการใช้หลักการนี้ผ่านกิจกรรมต่างๆ อาทิ

- การสงบนิ่งก่อนเข้าสู่กิจกรรม
- การหยุดใคร่ครวญและบันทึกการเรียนรู้ของตนเองด้วยความสงบหลังกิจกรรมแต่ละช่วง(ไม่ว่ากิจกรรมนั้นจะเป็นการพูดคุย การชมภาพยนตร์ ชมการแสดง การเคลื่อนไหวร่างกาย กิจกรรมศิลปะ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เช่น งานอาสาสมัคร หรือการสำรวจชุมชน)
- การใช้เวลาในการพิจารณาคำถาม เรื่องราว บทกวี ภาพ วัตถุ หรือสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ นิ่งๆ ด้วยความสงบ
- การฝึกสนทนาอย่างมีสติ หรือสุนทรียสนทนา
- การฝึกความรู้สึกตัวและการมีสติโดยไม่เพ่งหรือจดจ้องแน่นิ่ง ทั้งปฏิกิริยาทางร่างกาย ความรู้สึกนึกคิด วาจา และการกระทำของตนเอง
- การปล่อยให้มีเวลาผ่อนคลายและทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ตามลำพัง

จากผลการวิจัยเพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้การอบรมและกระบวนการด้านจิตปัญญาศึกษา พบว่าการอบรมทุกครั้งล้วนมีการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประหนึ่งเสมอไม่ว่าจะเป็นการให้เวลาสงบนิ่งก่อนเริ่มกิจกรรม การย้ำเตือนให้ผู้เข้าร่วมมีสติรู้ตัว และสังเกตความคิดความรู้สึกของตนเอง การให้หยุดใคร่ครวญและเขียนบันทึกส่วนตัวหลังกิจกรรม การใช้เวลาในธรรมชาติ แม้แต่ในการทำงานใช้แรงงานเช่นการขุดโคลนจากบ้านของชาวบ้านที่ถูกโคลนถล่มทับในกิจกรรมจิตอาสา ก็มีการเตือนกันและกันให้ทำงานอย่างมีสติ และย้อนกลับมาใคร่ครวญเป็นระยะๆ องค์ประกอบนี้เป็นองค์ประกอบที่ผู้เข้าร่วมทุกคนเห็นพ้องกันว่า เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด และเป็นจุดเริ่มในการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในจิตปัญญาศึกษา เพราะการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากขาดการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ โดยเฉพาะการย้อนกลับมาพิจารณาตัวเอง (ชนา นิลชัยโกวิทย์ และอดิสร จันทรสุข, 2552)

2) ความรักความเมตตา (Compassion) คือ การสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตา ความไว้วางใจและการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์และความจริงใจอย่างที่สุด ทั้งระหว่างกระบวนการกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ และระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการด้วยกันเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการกล้าเปิดเผยตนเอง กล้าแสดงความคิดเห็น และความรู้สึกได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนได้รับกำลังใจและการสนับสนุนในการเปลี่ยนแปลงตนเอง

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อสรุปจากงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงหลายงานในต่างประเทศ ที่เน้นความสำคัญของความไว้วางใจการเปิดกว้าง ความรู้สึกปลอดภัย ความจริงใจ และการที่ครูหรือกระบวนการต้องมีความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) และมีความห่วงใยผู้เข้าร่วมกระบวนการ (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และอดิสร จันทรสุข, 2552)

3) การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) การบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง ที่ความรู้ภายนอกเชื่อมโยงกับตนเอง มองเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันระหว่างตนเองกับผู้อื่นและระหว่างตนเองกับสังคมและโลกธรรมชาติ โดยสามารถแบ่งออกเป็นการเชื่อมโยงสัมพันธ์ในด้านต่างๆ 4 ด้านคือ

(1) การช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิตได้ นำไปสู่การน้อมนำเข้ามาสู่ภายใน (internalization) และบูรณาการสู่วิถีชีวิตและการปฏิบัติในชีวิตจริงของตน การเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับชีวิตจริงนี้ด้านหนึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง เพราะผู้ร่วมกระบวนการสามารถใช้ประสบการณ์ในชีวิตจริงของตนมาเป็นฐานในการเรียนรู้ได้ สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่ไปตรวจสอบกับประสบการณ์เดิม และเลือกที่จะปรับเปลี่ยนตนเองตามความเข้าใจที่เกิดขึ้นใหม่ได้ ตัวอย่างที่เห็นได้เสมอๆ คือการที่กระบวนการมักตั้งคำถามให้ผู้ร่วมกระบวนการใคร่ครวญว่าสิ่งที่ตนแสดงออกในกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเกมจำลองสถานการณ์ การทำงานศิลปะ พฤติกรรมและความรู้สึกที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการนั้น สะท้อนถึงความเป็นจริงในชีวิตของตนอย่างไรบ้าง

(2) การเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงและลดช่องว่างระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการด้วยกันเอง และระหว่างกระบวนการกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความไว้วางใจ สนับสนุน และมีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันได้ อย่างเต็มที่ เกิดบรรยากาศของความรักความเมตตาซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น การเชื่อมโยงและเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกใน

กลุ่มจะทำให้แต่ละคนเข้าใจพื้นฐานที่มาของกันและกัน ทำให้สามารถเข้าใจมุมมองและทัศนคติต่างๆ ของกันและกันได้ดีขึ้น เกิดความยอมรับและเคารพในมุมมองที่แตกต่างได้ง่ายขึ้น เพราะเข้าใจถึงเหตุผล ที่มา ของทัศนคติและความรู้สึกของกันและกันได้ดีขึ้น เกิดการเรียนรู้ที่มองเห็นความจริงจากแง่มุมที่หลากหลาย และสามารถเปลี่ยนแปลงกรอบความเคยชินที่ตนเคยยึดถืออยู่เดิมได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างของกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดลักษณะเช่นนี้ ได้แก่ กิจกรรมแนะนำตัว การให้ผู้เข้าร่วมได้มีโอกาสเล่าเรื่องของตนเองแลกเปลี่ยนกัน การให้ทำงานและฝ่าฟันอุปสรรคร่วมกัน การสร้างบรรยากาศของความคิดที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความเป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มที่ เป็นต้น

(3) การเชื่อมโยงกับชุมชน และธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและสอดคล้องกับความเป็นจริง รวมทั้งมองเห็นความเชื่อมโยงของตนเองกับสังคม และสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติมากขึ้น ไม่เป็นการเรียนรู้ที่ตัดขาดจากสังคม ทั้งยังทำให้สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือมุมมองของตนจากความจริงที่ได้รับรู้ ทำให้มีมุมมองที่กว้างขวาง และครอบคลุมมากขึ้นได้ด้วย

(4) การเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมและมีความสมดุลอย่างแท้จริง เพราะการเรียนรู้ในฐานใดฐานหนึ่งโดยขาดการเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ในฐานอื่นๆ มักไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง

4) การเผชิญความจริง (Confronting Reality) การได้เผชิญและรับรู้ความจริง โดยเฉพาะในส่วนที่ไม่เคยรับรู้มาก่อนเนื่องจากข้อจำกัดทางสังคมวัฒนธรรม ประสบการณ์ กรอบที่ยึดติด และแบบแผนความเคยชิน ทั้งทางความคิดและจิตใจ เช่นความกลัว ที่มาปิดกั้นการรับรู้ เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในทุกแนวคิดที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงภายใน ทฤษฎีของเมซีโรว์ที่เริ่มต้นจากการเกิดความขัดแย้งระหว่างประสบการณ์ใหม่กับกรอบแนวคิดเดิม ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของ Boyd & Myers (1988) ที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้จากการมองเห็นสิ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลง และมองเห็นข้อจำกัดของแบบแผนความเคยชินเดิมของตน จนสามารถตัดสินใจที่จะปรับปรุงแก้ไขตนเองได้ในที่สุด การจัดกระบวนการให้ผู้เรียนรู้ได้มีโอกาสที่จะเผชิญกับความจริง ทั้งความจริงเกี่ยวกับตนเองและความเป็นจริงของโลก และสังคม โดยเฉพาะในส่วนที่ไม่เคยรู้มาก่อน และเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับกรอบความเคยชินหรือตัวตนที่ตนยึดถืออยู่เดิม จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ในการจัดกระบวนการสามารถเปิดโอกาสและสร้างเงื่อนไขให้ ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญกับความจริง 2 ด้านใหญ่ๆ คือ

(1) ให้เผชิญกับความจริงภายในตนเอง ซึ่งมีทั้งสองด้านคือ ด้านแรก สิ่งที่เราหลีกเลี่ยงหรือเก็บกดไว้ ไม่อยากให้คนอื่นรู้ เป็นด้านที่เราไม่ชอบ ไม่พอใจ หรือตัดสินใจ คุณค่าบางอย่างที่เรายึดถืออยู่โดยไม่รู้ตัว ว่าดูไม่ดี ไม่เหมาะสม น่ารังเกียจ น่าอาย ฯลฯ ทำให้เรากลับที่จะเผชิญกับความเป็นจริงในส่วนนั้น ต้องปกปิด ซ่อนเร้น หรือแม้กระทั่งทำเป็นไม่รับรู้ว่ามีลักษณะเช่นนั้นอยู่ในตัวเราจนกระทั่งเชื่อในที่สุดว่ามันไม่มีอยู่จริง อีกด้านหนึ่งคือศักยภาพและด้านดีในตัวเองที่เรามองไม่เห็น ไม่เชื่อว่ามีอยู่ในตนเองจริง ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

การช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการค้นหาความจริงในตนเอง สามารถทำได้ โดยส่งเสริมให้มีการสืบค้น และการสัมผัสกับตัวตนของแต่ละคนในแง่มุมต่างๆ โดยไม่หลีกเลี่ยงหรือพยายามปกป้องตนเอง โดยผ่านกิจกรรม และการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง แต่การเผชิญกับความจริงดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องมีบรรยากาศที่ปลอดภัย เปิดกว้าง ยอมรับ และมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน ผู้เข้าร่วมจึงจะสามารถผ่อนคลายและเกิดความมั่นใจที่จะเผชิญกับด้านที่ตนคิดว่าเป็นด้านลบได้ง่ายขึ้น เพราะมีความเชื่อมั่นว่าจะได้รับการยอมรับ และการเกื้อหนุนจากกลุ่มและกระบวนการ

ตัวอย่างกระบวนการที่ช่วยให้มองเห็นความจริงในตัวเอง กิจกรรมกลุ่มต่างๆ และงานศิลปะที่กระตุ้นให้แต่ละคนแสดงลักษณะของตนเองออกมา โดยไม่รู้ตัว แล้วให้ย้อนกลับไปใคร่ครวญ หรือมีคนบันทึกพฤติกรรมไว้ให้แล้วสะท้อนให้ทราบภายหลัง

(2) การจัดให้เผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินเดิมของตน ซึ่งเป็นการรับรู้ความจริงในด้านที่ตัวเราไปมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่นหรือโลกภายนอก เช่น การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนที่มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน การเดินทางวณาริมถนนโดยไม่สวมรองเท้า การปลีกวิเวกอยู่ในป่า การอดอาหารและการไปเยี่ยมผู้ป่วยหนักในโรงพยาบาล จะทำให้ผู้เรียนรู้ได้สัมผัสถึงสภาพความเป็นจริงในการดำเนินชีวิตที่ต่างไปจากความเคยชินเดิมๆ ของตน ได้รับรู้ความจริงในด้านที่ไม่เคยสัมผัสหรือรับรู้มาก่อน เป็นความจริงที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและแง่มุมที่หลากหลาย ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ แล้วย้อนกลับมาใคร่ครวญ และปรับเปลี่ยนกรอบความเคยชินของตนเองให้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้นได้

5) ความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของการเรียนรู้ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตัวเอง เพราะการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานมักเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเล็กๆ หรือเปลี่ยนแปลงทีละน้อยหลายๆ ครั้ง ในการจัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องเอื้อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดการใคร่ครวญอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะ เพื่อค่อยๆ หลอมรวมหรือสะสมประสบการณ์จนเกิดคุณภาพในตนเองที่มากพอจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้ง และเกิด

ความแจ่มชัดในตนเองที่มากพอจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้ง และเกิดความแจ่มชัดในตนเอง ความต่อเนื่องในที่นี้จึงหมายถึงความสืบเนื่องของกิจกรรมการเรียนรู้และเหตุปัจจัยเชิงกระบวนการ ที่ถูกออกแบบอย่างมีความหมาย มีลำดับขั้นตอน มีความลื่นไหล และสอดคล้องกัน เพื่อให้ ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดการทบทวน สืบค้น และใคร่ครวญภายในตนเองอย่างสม่ำเสมอและเป็น ธรรมชาติ โดยไม่บีบบังคับจนเคร่งเครียดหรือเฉื่อยเฉื่อยจนไม่เห็นสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นภายในตนเอง องค์ประกอบหลักของการสร้างให้เกิดความต่อเนื่องได้ 2 ประการ คือ

(1) ความต่อเนื่องลื่นไหลของกระบวนการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ แต่ละครั้ง ซึ่งควรจะมีจังหวะขึ้นในการเตรียมความพร้อมของผู้เรียน การเข้าสู่กระบวนการหลัก และการสรุปการเรียนรู้ กิจกรรมต่างๆ ตลอดกระบวนการควรมีความต่อเนื่องลื่นไหล ที่ช่วยให้เกิด พลวัตในการเรียนรู้ เช่น การจัดจังหวะของกิจกรรมให้ได้สัมผัสประสบการณ์ตรงที่กระทบใจ แล้ว มีโอกาสย้อนกลับมาใคร่ครวญต่อด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในกลุ่ม เพื่อขยายการเรียนรู้จาก มุมมองที่แตกต่าง

(2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละครั้งให้มีความต่อเนื่องและสอดคล้อง กัน ซึ่งรวมถึงการสร้างเงื่อนไขหรือส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในที่ทำงานและในชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อน การเขียนบันทึก และการ เล่าเรื่องลงในบล็อก (blog) เพราะการเปลี่ยนแปลงภายในเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลา ไม่สามารถ เกิดขึ้นได้ง่ายๆ เพียงแค่การเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เพียงครั้งเดียว การร่วมกระบวนการที่ ต่อเนื่อง หรือการสร้างเงื่อนไขให้สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้กลับไปใช้ได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การ สนับสนุนขององค์กรหรือหน่วยงาน การมีชุมชนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะ ช่วยสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้ง และมีความยั่งยืนอย่างแท้จริงได้

6) ความมุ่งมั่น (Commitment) ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็น องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เรียนรู้ นำมาสู่ใจของตนเอง เพื่อ นำกลับไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนเองอย่าง ต่อเนื่อง กระบวนการแนวจิตตปัญญาต้องพยายามสร้างเงื่อนไขที่จะกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วม กระบวนการเกิดความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การให้ผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางและได้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมายสำหรับตนเอง การทำความเข้าใจและกำหนด จุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่ต้น การสร้างแรงบันดาลใจ ปลุกเร้าให้เกิดพลังความมุ่งมั่น ความรักความเมตตา การเปิดโอกาสให้ได้สัมผัสและเผชิญกับประสบการณ์ตรงที่ส่งผลกระทบ

อย่างลึกซึ้ง ทั้งจะต้องส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้กลับไปฝึกฝนและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในชีวิตของตน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงด้วย ความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลงตนเองอาจเกิดขึ้นได้จากเงื่อนไขต่างๆ คือ

(1) เกิดจากเจตจำนงเริ่มต้นของผู้เข้าร่วมกระบวนการเองที่ต้องการเปลี่ยนแปลงตนเอง

(2) เกิดจากเงื่อนไขเชิงกระบวนการที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดความตระหนักหรือมองเห็นความสำคัญของคุณค่าภายในตนเองที่อยากพัฒนา

(3) เกิดจากบทเรียนในกระบวนการที่สั่นคลอนการยึดมั่นในตัวตน หรือส่งผลกระทบต่ออย่างลึกซึ้งต่อผู้เข้าร่วมกระบวนการ จนมองเห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างต่อเนื่องในชีวิตจริง

ทั้งนี้ ในกระบวนการเรียนรู้ ผู้เข้าร่วมกระบวนการอาจเกิดความมุ่งมั่นได้จากเงื่อนไขทั้งสามประการ หรือเกิดความมุ่งมั่นจากเหตุประการใดประการหนึ่งเป็นหลักผสมผสานสลับเปลี่ยนกันไปเป็นช่วง ตลอดการเรียนรู้ ทั้งในและระหว่างแต่ละกระบวนการ

7) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) จากข้อค้นพบของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้การอบรมและกระบวนการแนวจิตตปัญญา คือ ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ได้ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นระหว่างกระบวนการอบรม และคลี่คลายมาเป็นองค์ประกอบหลักของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในกลุ่ม โดยมีเหตุผลในแง่มุมต่างๆ 4 ประการคือ

(1) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ก่อตัวขึ้น นับเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งขึ้นได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่แห่งการเปิดกว้าง ที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถเปิดเผยและสำรวจตนเอง บนพื้นฐานของการยอมรับซึ่งกันและกัน และการเกื้อหนุนเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน

(2) ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ ประสบการณ์ที่เหมือนกันจะช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อนขึ้น และประสบการณ์ที่แตกต่างจะกระตุ้นให้เกิดการทบทวนมุมมอง ความรู้สึก และพฤติกรรมเดิมของตน จากการได้สัมผัสถึงแง่มุมความเป็นจริงที่แตกต่างออกไป

(3) ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกกลุ่ม ระหว่างการดำเนินกระบวนการคือสภาพจำลองของสังคม และชีวิตจริง ที่สะท้อนความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งทำให้เกิดได้ทั้งความขัดแย้ง และการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการกล้าเผชิญกับความขัดแย้งอย่างเหมาะสมเป็น โอกาสที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งสำหรับการเรียนรู้ที่มีความหมาย ลึกซึ้ง และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานได้

(4) ความรู้สึกเป็นชุมชนที่มีเป้าหมาย ความสนใจ และอุดมการณ์ร่วมกัน ทำให้สมาชิกกลุ่มมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์ร่วม มีความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตัวเองมากขึ้น รวมทั้งได้รับแรงบันดาลใจจากการเปลี่ยนแปลงหรือตัวอย่างของเพื่อนในกลุ่ม ทั้งในแง่การได้เห็นแบบอย่าง เกิดความมั่นใจว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้จริง ได้กำลังใจจากกัน และกัน และเกิดการเทียบเคียงประสบการณ์เปลี่ยนแปลงของตนกับเพื่อน ทำให้ได้เรียนรู้วิธีการของการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของตน

หลักการทั้ง 7 ประการนี้ ทุกข้อเป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งสิ้น จนไม่อาจจะระบุได้ว่าอะไรสำคัญกว่าอะไร เพราะหลักการทั้งหมดมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันไม่ในทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น จึงจำเป็นที่กระบวนการแนวจิตตปัญญาต้องตระหนักถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นและเลือกใช้กระบวนการต่าง อย่างมีศิลปะเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ทบทวน ลึกลับ และใคร่ครวญภายในอย่างลึกซึ้งจนเกิดมุมมองใหม่หรือวิถีคิดแบบใหม่เกี่ยวกับตนเองและการปฏิสัมพันธ์ร่วมกับ ผู้อื่น และสรรพสิ่งรอบตัว ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญา ซึ่งเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ และกระบวนการที่ศรัทธาร่วม (ธนา นิลชัยโกวิท และอดิสร จันทรสุข, 2552)

นอกจากนี้ Mezirow ยังอธิบายว่าการที่บุคคลเกิดการเรียนรู้ อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะค่านิยมและความเชื่อ (ที่เรียกว่า Meaning scheme) หรือเป็นการเปลี่ยนมโนทัศน์ทั้งหมดของบุคคลก็ได้ ซึ่งการเปลี่ยนมโนทัศน์เป็นเรื่องของการที่บุคคลหลุดพ้น เป็นอิสระจากความเชื่อ และค่านิยมเก่าๆที่เคยมีผลกระทบต่อชีวิตของเขา ดังนั้น “การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Perspective Transformation) จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)” ซึ่งหมายความว่า กระบวนการที่บุคคลเริ่มตระหนักว่าเงื่อนไขที่ถูกกำหนดไว้แล้วมีผลต่อวิถีคิด วิธีการรับรู้ ความเข้าใจในความรู้สึกรู้สึกของเราต่อโลกรอบ ๆ ตัวอย่างใด และทำไมจึงมีผลกระทบเช่นนั้น เมื่อรู้สึกเช่นนั้นได้แล้วคนจะเริ่มพัฒนาสมมติฐานใหม่ขึ้นเพื่อให้ตนเองเกิดมโนทัศน์ใหม่ที่เปิดกว้าง ชัดเจน มีความเป็นไปได้ และสามารถหล่อหลอมเข้ากับประสบการณ์เก่า จากนั้นบุคคลจะสามารถทำการตัดสินใจ หรือปฏิบัติตามมโนทัศน์ใหม่นั้น

จากข้อมูลข้างต้น พบว่า การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นมีความเหมาะสมอย่างมากกับการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ เพราะกระบวนการศึกษาในระดับผู้ใหญ่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทสิ่งแวดล้อม วิธีการคิด ให้ความรู้และความหมาย และเชื่อมโยงระบบสัมพันธ์ปัจจัยภายในและภายนอก และมีการนำวิธีดังกล่าวไปศึกษาทดลองใช้กับการศึกษาเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ อาทิเช่น King (2004) ได้ศึกษากับกลุ่มประชากรวัยผู้ใหญ่ในสังคมเมือง Lange (2004) ได้

ศึกษากับกลุ่มผู้ใหญ่ในเรื่องการสร้างความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง เพื่อสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วม และ Hick (2005) ได้ศึกษากลุ่มครูในการสร้างเรียนรู้ในการลงมือปฏิบัติจริง โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม นอกจากนี้ Mezirow (2000) ยังกล่าวว่ากระบวนการแลกเปลี่ยนทางความคิดนี้เป็นกระบวนการสำคัญที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและสร้างให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ เพราะเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผลและใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจะช่วยพัฒนาลักษณะประชาธิปไตย คือการยอมรับความแตกต่าง พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยน และตัดสินใจเพื่อหาข้อสรุปที่ถูกต้องและสอดคล้องกับคุณธรรม ซึ่งเมื่อพิจารณาสภาพปัญหาทางการเมืองของไทยที่เกิดขึ้น โดยมีตัวแปรสำคัญคือกลุ่มนักการเมืองที่ขาดการตระหนักรู้ด้านผลประโยชน์ส่วนรวมและส่วนตัว ส่งผลต่อปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรม และนำมาซึ่งความเสียหายต่อประเทศชาติ ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจึงน่าจะเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อกระบวนการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยในที่นี้จะนำเอาหลักการและกิจกรรมทางจิตตปัญญาศึกษาเข้ามาร่วมสนับสนุนแนวทางตามทฤษฎีเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาร่วมกันทั้งทางด้านความคิด ความรู้สึก เนื่องจากกิจกรรมแนวจิตตปัญญาจะส่งเสริมการรับรู้ด้านความรู้สึกฐานกาย และฐานใจ เพื่อให้องค์ประกอบของทฤษฎีมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ที่จะนำไปเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่ประโยชน์สุขของชาติและประชาชนต่อไป

6. แนวคิดกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนากระบวนการจัดการจัดการเรียนรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงการจัดการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้โดยผู้สอนและผู้เรียน โดยให้ผู้สอนและผู้เรียนได้มีการวางแผนการเรียนการสอน ให้ผู้สอนและผู้เรียนได้มีการวิเคราะห์หลักสูตร มีการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร เนื้อหาที่มีการจัดจำแนกเนื้อหาที่ผู้เรียนสามารถศึกษได้ด้วยตนเอง เนื้อหาใดควรมีการบูรณาการ เนื้อหาใดควรทำกิจกรรม โดยการปฏิบัติจริง เนื้อหาใดควรมีการสอนเสริม ฯลฯ มีการวางแผนการเรียนรู้ มีการวางแผนการเรียนการสอนและการพบกลุ่มตลอดช่วงภาคเรียน มีการวางแผนการประเมินผลการเรียน และการทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนองต่อความสนใจและความต้องการของผู้เรียน (สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2554)

การจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งถึงภายในตนเองมีองค์ประกอบ ดังนี้ การเน้นเป้าหมายการเรียนรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ กิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ การสรุปหรือถอดบทเรียน และทักษะของกระบวนการ (วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2554)

การเรียนรู้ดังกล่าว “กระบวนการ” จำต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเป้าหมายแห่งการเรียนรู้ เนื้อหา และความหลากหลายของผู้เรียน ดังนั้นกระบวนการหนึ่งอาจไม่สามารถใช้ได้ในทุกบริบท กระบวนการจึงต้องแสวงหาและทดลองใช้กระบวนการใหม่ กระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้เรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้งนั้นมักให้ผู้เรียนเรียนผ่านประสบการณ์โดยตรง โดยยังไม่เน้นการให้ข้อมูลความรู้ กระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้คนเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งมีจุดเด่นตรงที่สามารถทำให้ผู้เรียนกล้าเผชิญหน้ากับตัวเอง ดังนั้นเมื่อผ่านประสบการณ์ตรงแล้ว กระบวนการจึงต้องสังเกตหรือเฝ้ามองอย่างลึกซึ้งถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นเป็นบทเรียน โดยเฉพาะเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนได้ว่าเขากำลังเผชิญกับความสับสน ใหวภายใน แล้วอาศัยทักษะการตั้งคำถามอย่างลงลึกละเอียดเชื่อมโยงเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนถ่ายทอดประสบการณ์ที่เกิดขึ้นภายในพร้อมกับการแลกเปลี่ยนแบ่งปันสิ่งที่เรียนรู้จากประสบการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น จากนั้นจึงใช้ทักษะการรับฟังอย่างลึกซึ้งเพื่อจับประเด็นต่างๆ

องค์ประกอบที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ควรมีดังนี้

1) การจัดวางเนื้อหาการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงถึงความจริงอันเกี่ยวกับสภาวะภายในของบุคคลสร้างบทเรียนให้ลงลึกถึงความจริงและการเปลี่ยนแปลงระดับจิตใจและปัญญาของคนนั้น โดยเชื่อมโยงเนื้อหาของบทเรียนให้เข้าไปใกล้ตัวผู้เรียนให้มากที่สุด

2) การใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและทรงพลังเพื่อทำให้ผู้เรียนเข้าถึงบทเรียนได้ระดับที่จะสัมผัสได้ถึงความรู้สึกภายใน ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่ทรงพลังมีดังนี้

2.1 การเรียนผ่านประสบการณ์ตรงโดยกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ควรสอดคล้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ ตัวผู้เรียนและข้อจำกัดเรื่องเวลา กล่าวคือกระบวนการหรือกิจกรรมที่ใช้ควรทำให้เข้าถึงบทเรียนที่ชัดเจนลงลึกได้ง่าย ไม่ยากเกินไป และไปกันได้กับข้อจำกัดของเวลา

2.2 กิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการกระทบสัมผัสกับความรู้สึกภายในได้ง่าย หรือเป็นกับดักที่ทำให้เกิดการครุ่นคิดใคร่ครวญเกิดปัญญา ทำให้มองเห็นความจริงภายในที่มักมองข้าม รวมถึงทำให้เกิดการเผชิญหน้ากับตัวตนที่แท้จริงภายในได้ง่าย

2.3 เป็นกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความนิ่ง เกิดสภาวะที่ใคร่ครวญหรือตระหนักรู้ได้อย่างแจ่มชัด

2.4 เป็นกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเชื่อมั่นไว้วางใจในระดับที่ขอมเปิดใจในการเรียนรู้เพิ่มเติมที่ ทั้งนี้ กระบวนการจะเป็นส่วนสำคัญในการประเมินตนเอง ผู้เรียน จังหวะและสถานการณ์ในขณะที่เรียนรู้เป็นสำคัญ

3) การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ ควรใส่ใจในการปรับบรรยากาศที่โน้มนำให้เกิดพลังแห่งการเรียนรู้สูงจนเข้าสู่บทเรียนได้ง่ายรวมถึงเข้าถึงประสบการณ์ภายในอย่างลึกซึ้ง การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์แบ่งเป็น 2 ด้าน ดังนี้

3.1 บรรยากาศในด้านกายภาพ ในที่นี้หมายถึงสถานที่เรียนรู้ต้องเหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ ควรใช้ห้องเรียนรู้ที่โปร่ง โล่งและเงียบ ที่สำคัญควรจัดห้องเรียนให้เป็นพื้นที่วงกลม มีที่ว่างพอที่จะนั่งล้อมวงได้ เพราะการนั่งล้อมวงเป็นวงกลมจะเอื้ออำนวยให้การเรียนรู้ออกมาในลักษณะถ่ายทอดไหลเวียน สามารถแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันอย่างเสมอภาคกัน

3.2 บรรยากาศด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้เรียนและกระบวนการ ในที่นี้หมายถึงการสร้างความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มผู้เรียนรวมถึงกระบวนการให้เกิดความเป็นเพื่อนอันลึกซึ้ง รู้สึกไว้วางใจกันมากพอจนทุกคนสามารถแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์ได้อย่างเต็มที่และสามารถเปิดเผยตัวตนภายในทั้งด้านดีและด้านร้ายเพื่อแบ่งปันบทเรียนแห่งการเติบโตให้แก่กันและกันได้ ซึ่ง “เทคนิคการสร้างความสัมพันธ์อันดี” มีดังนี้

3.2.1 การร่วมกันกำหนดข้อตกลงหรือกติกาการเรียนรู้ที่จะต้องถือปฏิบัติร่วมกัน เช่น เปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนแบ่งปันให้กันและกันอย่างเพียงพอ รับฟังกันอย่างลึกซึ้ง ไม่ด่วนสรุปด่วนตัดสินใจ เชิญชวนให้ทุกคนถอดหัวโขนหรือสถานะที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นต้น

3.2.2 ใช้กิจกรรมผ่านประสบการณ์ที่สร้างพลังกลุ่มให้เกิดรวมกัน ซึ่งมักจะเป็นกิจกรรมที่ทำให้ทุกคนต้องร่วมกันทำและร่วมกันรับผิดชอบ

3.2.3 ใช้เกมส์หรือสถานการณ์ที่สร้างสรรค์ นำทุกคนไปประสบกับภาวะความเป็นเด็กและละลายหรือลดทอนความเป็นผู้ใหญ่ลง

3.2.4 ใช้กิจกรรมที่ผู้เรียนได้เปิดเผยภูมิหลังหรือเปิดเผยตัวตนด้านดีหรือร้าย โดยที่ต่างฝ่ายต่างไม่ตัดสินใจเพื่อนที่เป็นเจ้าของเรื่อง การเปิดเผยที่กว้างและลึกขึ้นเรื่อยๆ โดยต่างฝ่ายต่างยอมรับและเข้าใจเพื่อนตามที่เป็นจะเป็นบันไดสำคัญทำให้ความเป็นเพื่อนที่ลึกซึ้งเชื่อมั่นไว้วางใจกันอย่างสนิทใจ ทั้งนี้การทำกิจกรรมลักษณะนี้มักจะทำที่ละขั้นตอนและประเมินกลุ่ม แล้วค่อยๆเพิ่มประเด็นลึกซึ้งเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ

3.2.5 การใช้กลุ่มย่อยเพื่อแลกเปลี่ยนแบ่งปันสลับการเรียนรู้ในกลุ่มใหญ่ เพราะการพูดคุยในกลุ่มย่อยมักจะทำให้การแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นได้ง่ายและพูดคุยกันได้อย่างลึกซึ้งง่ายกว่ากลุ่มใหญ่

4) การสรุปหรือถอดบทเรียนในกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้หนึ่ง ผู้เรียนแต่ละคนก็อาจมองเห็นบทเรียนต่างจุดต่างมุมมองหรือมองเห็นเรื่องเดียวกันแต่ให้คุณค่าความหมายต่างกัน ที่สำคัญผู้เรียนบางคนอาจจะยังไม่ทันได้จับสังเกตบทเรียนที่เกิดขึ้นได้อย่างจับพลันทันที ดังนั้นกระบวนการจึงจำเป็นต้องทำการสรุปหรือถอดบทเรียนร่วมกัน ซึ่งถือเป็นการทำให้บทเรียนที่แฝงฝังอยู่ในตัวผู้เรียนจากกระบวนการเรียนรู้ไหล่ปรากฏเป็นบทเรียนที่ผลิงานออกมาและเห็นเป็นประจักษ์ร่วมกัน ทั้งนี้การสรุปหรือถอดบทเรียนมีมากมายหลายวิธี อาทิ

4.1 การใช้สุนทรียสนทนา โดยปล่อยให้กลุ่มแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันไปตามจังหวะของความสดในแต่ละขณะ

4.2 การใช้กลุ่มย่อยสรุปการเรียนรู้ โดยตั้งประเด็นกว้างๆ ให้แลกเปลี่ยนกัน

4.3 การใช้พลังคำถามที่เชื่อมโยงลงลึกเพื่อดึงบทเรียนให้ไหล่ปรากฏ การตั้งคำถามเพื่อสรุปบทเรียนที่มักพบบ่อยแบบหนึ่งก็คือ การถามถึงความรู้สึก ถามจากประสบการณ์ตรง ถามจากการเรียนรู้ ถามถึงการเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เป็นต้น

4.4 การสรุปบทเรียนโดยการเขียนบันทึกอย่างไร้ครวญ หรือผ่านกิจกรรมอื่นๆ นอกเหนือจากการพูดคุย เช่น การวาดรูปเพื่อสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้ เป็นต้น

4.5 การสรุปหรือการถอดบทเรียนด้วยการสนทนาแบบตัวต่อตัวเป็นการเฉพาะระหว่างกระบวนการกับผู้เรียน ซึ่งมักจะเป็นบทเรียนที่เป็นการเติบโตภายในและผู้เรียนต้องการเป็นส่วนตัวและความไว้วางใจสูงที่จะเปิดเผยตัวตนที่อยู่ลึกข้างใน

4.6 การให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านการเล่าเรื่องอย่างเดียวหรือสลับกับการตั้งคำถามเพื่อลงลึก

การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ใช้ผู้เรียนเป็นที่ตั้ง แม้จะเป็นกิจกรรมเดียวกันแต่เมื่อทำกระบวนการกับกลุ่มใหม่ ผลที่ออกมาจะไม่เหมือนกัน เพราะกลุ่มผู้เรียนมีความแตกต่างกันออกไป สิ่งที่จะทำให้ “กระบวนการ” และ “ผู้เรียน” อยู่ในพื้นที่เรียนรู้ เกิดปัญญา มีการเปลี่ยนแปลงและเติบโต กระบวนการจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระทางความคิด เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ รู้จักและเข้าใจตนเอง ยอมรับความแตกต่าง มีสติ มั่นคง ปล่อยวาง มีความกล้าหาญในมิติต่างๆ ได้แก่ กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงความเห็นความเชื่อหรือทัศนคติเดิมที่ตนยึดถือ กล้าเรียนจากผู้เรียน กระบวนการควรมีสถานีแห่งการใส่ใจผู้เรียน พยายามเข้าถึงความรู้สึกนึกคิดซึ่งจะทำให้ได้ลึกต่อเมื่อจิตใจภายในกระบวนการต้องนิ่งพอที่จะอยู่กับผู้เรียนอย่างแท้จริงจึงจะทำให้สามารถรับฟังหรือได้ยินความรู้สึกนึกคิดภายในที่ผู้เรียนแสดงออกมา

ทักษะที่จำเป็นของกระบวนการในการจัดการการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ควรมีดังนี้ (1) การรับฟังด้วยใจอย่างลึกซึ้ง (2) การมีวิธีคิดหรือกระบวนการคิดเพื่อใช้เป็นเข็มทิศนำทางในการ

วางแผนและการสรุปทบทวน (3) การจับประเด็น (4) การสื่อสารที่เข้าใจง่ายและทรงพลัง (5) การตั้งคำถามที่ลึกซึ้งและเชื่อมโยง (วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2554)

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปว่า “กระบวนการ” คือ ผู้ดำเนินการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นส่วนสำคัญในการดึงศักยภาพและประสบการณ์ของผู้เรียนออกมาแบ่งปันกันเพื่อการพัฒนาตนเอง และกลุ่มซึ่งกระบวนการหรือผู้อำนวยการเรียนรู้ไม่ใช่ศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ แม้จะเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมแต่กิจกรรมที่จัดขึ้นต้องมีฐานมาจากสภาพและความต้องการของผู้เรียนเป็นที่ตั้ง เราจึงเรียกว่า “กระบวนการหรือผู้อำนวยการเรียนรู้” แทนคำว่า ครู อาจารย์ วิทยากร หรือนักฝึกอบรม เพราะกระบวนการต้องเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน

เนื่องจากกระบวนการเพื่อการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์นั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการด้วยกันคือ (1) ประสบการณ์เดิมของบุคคล (2) การวิพากษ์อดีต (3) การเสวนาและอภิปรายด้วยเหตุผล กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่กระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์นั้นจึงต้องมีขั้นตอนในการของแต่ละองค์ประกอบตามลำดับ ดังนี้

1) ประสบการณ์ (Experience) ในกระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์นั้นจุดเริ่มต้นสำคัญคือ “ประสบการณ์” ของบุคคลเพราะประสบการณ์ของบุคคลนั้นเป็นผลจากการหล่อหลอมทางสังคม ดังนั้นประสบการณ์จึงเป็นเนื้อหาสำคัญที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ และกระบวนการเรียนรู้นี้จะเกิดขึ้นได้จากสภาพแวดล้อมที่เป็นกลุ่ม จากการอภิปรายกลุ่ม ผู้อำนวยการเรียนรู้ (Facilitator) หรือผู้สอน (Mentor) หรือผู้ดำเนินการอภิปราย (Moderator) มีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้ผู้เรียนหรือสมาชิกกลุ่มมองย้อนอดีตและแปลความหมายต่างๆ จากประสบการณ์ โดยการทำให้ผู้เรียนเกิดข้อสงสัย และความไม่แน่ใจต่อการแปลความหมายต่างๆ จากประสบการณ์ที่ตนยึดถือมานานว่ายังคงสมเหตุผลอยู่หรือไม่

2) การวิพากษ์อย่างมีเหตุผล (Critical Reflection) การวิพากษ์อย่างมีเหตุผลเป็นการวิเคราะห์วิจารณ์ โดยใช้เหตุผลมาประกอบ เพื่อเป็นการตั้งคำถามที่ท้าทายความน่าเชื่อถือของสมมติฐานและความเชื่อที่บุคคลเคยยึดถือมาในอดีต ซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะที่บุคคลได้ตระหนักถึงความรู้สึกหรือความคิดที่ขัดแย้งหรือการกระทำบางอย่างที่ไม่คงเส้นคงวา กิจกรรมการวิพากษ์อย่างมีเหตุผลทำให้บุคคลตระหนักได้ว่า ความรู้และประสบการณ์ที่ใช้อยู่เดิมไม่สามารถใช้ได้หรือปฏิบัติได้อีกต่อไป เมื่อตระหนักได้เช่นนี้บุคคลจะพยายามแก้ไขปัญหามา ปรับแนวคิด ตลอดจนนำแนวคิดใหม่ไปปฏิบัติต่อไป

ในกระบวนการวิพากษ์อดีตอย่างมีเหตุผลนี้ เมซีโรว์ (1998) ได้แบ่งประเภทของการวิพากษ์อดีตเป็นประเภทต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการทำกิจกรรมวิพากษ์คือ

1) การวิพากษ์สมมติฐานที่เคยยึดถือรวมทั้งเนื้อหาความรู้ที่เคยใช้เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้น

2) การวิพากษ์ตนเอง โดยพิจารณาในเชิงจิตวิทยาและข้อจำกัดทางวัฒนธรรมที่ทำให้บุคคลมีมุมมองต่อโลกรอบตัว จากการวิพากษ์นี้จะทำให้บุคคลหลุดพ้นจากความกดดันและการถูกกระทำจากวัฒนธรรม และนำไปสู่การเสวนาที่เปิดใจต่อกัน กระบวนการนี้ถือเป็นประเด็นสำคัญในการที่จะทำให้บุคคลมีการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

ประเด็นที่ใช้ในการวิพากษ์อย่างมีเหตุผลนั้น บุคคลสามารถวิพากษ์ได้หลายประเด็น ซึ่ง เมซิโรว์ ได้เสนอแนะแนวในการวิพากษ์ว่าบุคคลสามารถวิพากษ์ประสบการณ์ของตนเองในด้านต่างๆ ดังนี้

1) การวิพากษ์เนื้อหาหรือปัญหา (Content Reflection) เป็นการวิพากษ์ประเด็นเนื้อหาหรือคำอธิบาย หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น

2) การวิพากษ์กระบวนการ (Process Reflection) เป็นการคิดวิเคราะห์กลยุทธที่เคยใช้ในการแก้ปัญหา

3) การวิพากษ์หลักฐานที่เกี่ยวข้อง (Premise Reflection) เป็นการวิพากษ์หรือตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับความชัดเจนของปัญหาที่เกิดขึ้นหรือข้อสงสัยเกี่ยวกับเกี่ยวกับสมมติฐานและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น

3) การเสวนา (Dialogue) การเสวนาอย่างมีเหตุผลเป็นช่องทางหรือสื่อกลางที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ เพื่อให้บุคคลรู้จักที่จะรับฟังความรู้สึกนึกคิดของตนเองและความคิดเห็นของผู้อื่น การเสวนาทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างจริงจัง

การเสวนามีความแตกต่างจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั่วไป เพราะการเสวนาอย่างมีเหตุผลจะกระทำได้ต่อเมื่อบุคคลมีเหตุผลเพียงพอที่จะตั้งคำถามโต้แย้งต่อความคิดหรือความเข้าใจเดิม การตั้งข้อสงสัยต่อความเป็นจริง หรือความเหมาะสม หรือแม้แต่การตั้งข้อสงสัยต่อความน่าเชื่อถือของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทั้งนี้การเสวนาเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ต้องเป็นการเสวนาที่คนอื่นสามารถเข้าใจได้ มีประเด็นที่เปิดกว้าง และผู้อื่นสามารถอภิปรายได้ มีความเป็นปรนัย ข้อสรุปทั้งหลายมีหลักฐานรองรับนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่มและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกรอบโครงสร้างในการคิดของบุคคลต่อไป

นักการศึกษาหรือผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ควรให้ความสำคัญกับการเสวนา เพราะบุคคลจะเกิดการเรียนรู้จากการสื่อสาร โดยการเสวนา และจะประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อมีเงื่อนไขหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม คือ

1) การมีข้อมูลที่ถูกต้องและมีความสมบูรณ์พร้อม 2) ไม่มีการบังคับหรือปิดเบือนความรู้สึกต่อ

ตนเอง 3) สามารถชั่งน้ำหนักข้อมูลและหลักฐานต่างๆ รวมทั้งการที่สามารถประเมินข้อโต้แย้งต่างๆอย่างเป็นกลางมากที่สุด 4) มีใจเปิดกว้างต่อมโนทัศน์ ความคิดรวบยอดหรือความคิดอื่นๆที่แตกต่างออกไป 5) สามารถวิพากษ์ข้อสรุปที่มีอยู่ก่อน (Presuppositions) และสามารถวิเคราะห์ผลที่ตามมา (Consequences) 6) ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมในการตั้งคำถาม การปฏิเสธ การวิพากษ์ การได้รับฟังคนอื่น รวมทั้งการเปิดโอกาสให้คนอื่นซักถามตนเองด้วย 7) สามารถที่จะยอมรับข้อสรุปของประชาคม ซึ่งได้ผ่านการถกเถียงอย่างมีเหตุผล ว่าเป็นข้อสรุปที่น่าเชื่อถือและสมเหตุสมผล (Mezirow, 1996 อ้างถึงในชิตชงค์ ส.นันทนาเนตร :171)

โดยบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ นักการศึกษา (Educator) หรือผู้อำนวยการเรียนรู้ (Facilitator) จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการวิพากษ์อย่างมีเหตุผลโดยการสร้างบรรยากาศที่มีความไวต่อเชื่อใจและเอื้ออาทรต่อกัน มีความเป็นประชาธิปไตย นอกจากนี้ผู้อำนวยการเรียนรู้ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง และแสดงให้เห็นว่าตนเองมีความเต็มใจที่จะเรียนรู้จากผู้อื่น สนใจที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เรียน มีความเข้าใจ และมีมโนทัศน์ที่เปิดกว้างต่อประเด็นที่เสวนาร่วมกัน

ในการทำงานด้วยกัน ผู้เรียนต้องมีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้เช่นเดียวกับผู้อำนวยการการเรียนรู้โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ มีความพร้อมที่จะเรียนรู้เพราะกระบวนการการเรียนรู้จะไม่เกิดขึ้นหากไม่มีความร่วมมือและรับผิดชอบจากทั้งสองฝ่าย

Taylor (1998: 48-49) ได้ศึกษางานวิจัยของนักการศึกษาหลายท่านและได้เสนอแนะสถานการณ์หรือเงื่อนไขที่จำเป็นในการส่งเสริมให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ ซึ่งประกอบด้วย

- สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีที่ผู้เรียนรู้สึกปลอดภัย ยอมรับการแสดงความคิดเห็นและบรรยากาศที่มีความไว้วางใจ
- กระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งเสริมวิธีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner – centered Approach)
- การให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่กระตุ้นให้บุคคลสำรวจและแสวงหาทางเลือกใหม่หรือมโนทัศน์ใหม่ กระตุ้นให้มีการตั้งคำถามและกระตุ้นให้มีการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเทคนิคอื่นๆ เพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล เช่น

- ผู้อำนวยการการเรียนรู้ (Facilitator) ต้องเป็นคนที่น่าไว้วางใจ เข้าใจผู้อื่นและมีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น มีความจริงใจ และมีความน่าเชื่อถือ
- เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนหรือสมาชิกกลุ่มได้เปิดเผยตนเอง
  - ในกระบวนการอภิปรายหรือการทำกิจกรรมร่วมกันนั้นต้องให้ความสำคัญต่ออารมณ์และความรู้สึกของผู้เรียน
  - การให้ความสำคัญกับการแจ้งผลย้อนกลับ (Feedback) และการประเมินตนเอง

Taylor (1998) ยังได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ว่ามีลักษณะในการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังนี้ 1) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ที่เป็นการเรียนรู้ของกลุ่ม (Group Setting) 2) เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ 3) เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลามาก 4) เป็นกระบวนการที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมักมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว 5) เป็นการเรียนรู้ด้านทัศนคติหรือด้านอารมณ์ ความรู้สึก 6) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนและผู้อำนวยการการเรียนรู้ เป็นผู้เรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ทั้งสองฝ่าย

Lee and Caffarella (1994) เสนอการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์ในรูปแบบประสบการณ์ในชั้นเรียน (Designs of In-class Experiences) ว่าเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้นในสิ่งแวดล้อมของห้องเรียน อาทิ ชั้นเรียน ที่ประชุม ที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ ทั้งนี้ผู้เรียนจะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ตามความต้องการและความคาดหวังของการเรียนรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์รูปแบบนี้จึงส่งเสริมให้เกิดการสังเคราะห์ระหว่างพื้นความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ในระดับสูง

ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบประสบการณ์ในชั้นเรียน ประกอบด้วย

- 1) การอภิปรายกลุ่ม เป็นการแบ่งกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ โดยผู้สอนมีบทบาทในการสนับสนุนให้ผู้เรียนเข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำให้ผู้เรียนสามารถ บูรณาการข้อมูลต่างๆเข้ากับประสบการณ์ของตนเอง
- 2) การตอบสนองเป็นคณะ เป็นกิจกรรมที่มีผู้เรียน 3-4 คน แสดงความคิดเห็นที่อาจมีความแตกต่างกัน ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่แตกต่างกันด้วย
- 3) การฟังเป็นกลุ่ม เป็นกิจกรรมกลุ่มที่ฝึกให้ผู้เรียนฟังและสังเกตส่วนที่ได้รับมอบหมาย ผู้เรียนจะได้รับความรู้จากการแบ่งกลุ่มที่สมาชิกในกลุ่มมีความสามารถหลากหลาย ผู้เรียนที่มีความสามารถมากกว่าจะมีโอกาสอธิบาย แบ่งปันความรู้ ทบทวนความรู้ของตนเองให้แก่ผู้เรียนที่มีความสามารถน้อยกว่า

4) การสาธิต โดยผู้สอนจะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติงานเพื่อแสดงให้เห็นวิธีการปฏิบัติงาน จากนั้นจึงให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติตาม ทำให้ผู้เรียนเข้าสู่โลกแห่งความเป็นจริง ผู้เรียนจะมีโอกาสเลือกกิจกรรมและวางแผนที่ต้องการฝึกปฏิบัติได้

5) กรณีศึกษาในชั้นเรียน ผู้เรียนนำเสนอเหตุการณ์ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม โดยการเขียน หรือการพูดเพื่อวิเคราะห์และแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยใช้ประสบการณ์ของตนเอง

6) การเล่นเกมส์ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนแข่งขันหรือร่วมมือกันทำกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกทักษะและการลงมือปฏิบัติต่างๆ เช่น การฝึกการตัดสินใจ

7) การตัดสินใจจากสถานการณ์จริง ผู้เรียนจะได้รับรายละเอียดของสถานการณ์จำลอง เกี่ยวกับงาน ซึ่งการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง การสังเคราะห์ความรู้และความเป็นไปได้ใน สถานการณ์จำลองจะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนใช้ประสบการณ์ของตนเอง

8) การบันทึกเหตุการณ์สำคัญ ผู้เรียนสามารถอธิบายเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับการ ดำเนินชีวิตของตนเอง โดยผู้สอนสนับสนุนให้ผู้เรียนนำเสนอการแก้ปัญหาใหม่ๆ แม้จะสามารถ แก้ปัญหาดังกล่าวได้แล้วก็ตาม

9) การโต้เถียง เป็นการนำเสนอหรือชี้แจงประเด็นที่ขัดแย้งกันของผู้เรียน 2 กลุ่ม ผู้เรียน จะได้รับความรู้จากการค้นคว้าเนื้อหาและรับฟังแง่มุมต่างๆ จากอีกฝ่ายหนึ่ง

10) การนำเสนอ โดยใช้โปสเตอร์ ผู้เรียนมีโอกาสในการนำเสนอหัวข้อที่ได้รับ มอบหมายในรูปแบบของโปสเตอร์ รวมทั้งรับฟังการนำเสนอของผู้เรียนคนอื่น

11) การเล่าเรื่อง ผู้เรียนจะถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อเหตุการณ์หรือ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้เรียนจะสนับสนุน ขอมรับ และปรบมือให้กันและกันเพื่อสนับสนุนการ สังเคราะห์ความรู้

12) การทำวารสาร ผู้เรียนจะเลือกหัวข้อบันทึกประสบการณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อหา โปรแกรมเพื่อทำวารสาร จากนั้นจึงขยายความและให้รายละเอียดหัวข้อดังกล่าว โดยมีพื้นฐานจาก ประสบการณ์ ความต้องการในการเรียนรู้ และความสนใจของตนเอง

13) การสร้างรูปแบบและทฤษฎี ผู้เรียนจะสร้างแผนภูมิที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่กำลัง ฝึกปฏิบัติ พร้อมทั้งอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้อุปมาเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ดังกล่าว

14) การวิจัยกรณีศึกษา ผู้เรียนดำเนินการหรือสังเกตการดำเนินการการปฏิบัติใน สถานการณ์ที่ประยุคต์ขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนบันทึกและสังเคราะห์ผล โดยผู้เรียนจะแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นในชั้นเรียน หากผู้เรียนมีวิธีการที่แตกต่างกันในการจัดการกับกรณีศึกษาซึ่งทำให้ผู้เรียน ได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น

15) บทบาทสมมติ เป็นการนำผู้เรียนเข้าสู่สถานการณ์ต่างๆ หรือค้นหาประสบการณ์ที่ ผู้เรียนอาจไม่มีโอกาสเข้าร่วม อาทิ การเป็นอาสาสมัครในเรือนจำ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจประสบการณ์

ชีวิตของผู้อื่น รวมทั้งได้รับมุมมองใหม่ในประสบการณ์ของตัวเอง กิจกรรมนี้อาจทำร่วมกับการทำวารสารที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

16) การทัศนศึกษา ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ด้วยการเข้าชมหรือสังเกตด้วยตนเองจากสถานที่จริง และเพื่อให้การทัศนศึกษาได้รับประโยชน์สูงสุดควรมีการอภิปรายเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้จากสถานที่ดังกล่าว

จากการศึกษาแนวคิดกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยใช้องค์ประกอบและวิธีการที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย การจัดวางเนื้อหา การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการใคร่ครวญ การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนโดยการอภิปรายกลุ่ม การใช้กิจกรรมหรือเกมส์ การทำกิจกรรมบทบาทสมมติ การใช้สุนทรียสนทนา การใช้พลังคำถาม การจดบันทึกประสบการณ์ การสรุปบทเรียน และการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ มาใช้เป็นแนวทางในการพิจารณากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

7. ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์

ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในที่นี้ ใช้ทฤษฎีทางการศึกษาของเปาโล แฟร์ (Paolo Freire) เรื่องการปลุกมโนธรรมสำนึก มีรายละเอียด ดังนี้

7.1 หลักการสำคัญของแนวคิดของ Paolo Freire

Freire (อ้างถึงใน ชนิตา รัศมีพลเมือง, 2534; ทิศนา เขมมณี, 2545) ให้ความสำคัญกับการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยประชาชนจากวงจรการกดขี่ โดยกล่าวว่าผู้เรียนต้องถูกปลดปล่อยจากการกดขี่ของครูที่สอนแบบเก่า ผู้เรียนมีศักยภาพและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะกระทำการสิ่งต่างๆด้วยตนเอง ระบบการจัดการศึกษาควรเป็นระบบที่ให้อิสรภาพและเสรีภาพในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน โดยเรียกร้องให้ผู้ที่เข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนได้ตระหนักและรู้เท่าทันในเป้าหมายของการศึกษาที่จะขัดแย้ง “มโนสำนึกถ่วง” (taise consciousness) ให้แก่มวลชน และเรียกร้องให้ปลดปล่อยผู้ที่ด้อยกว่าในสังคมให้หลุดพ้นจากมโนสำนึกถ่วงนั้นเสีย รวมถึงลัทธิเชื่อผู้เชี่ยวชาญก็เป็นความมกมายอย่างหนึ่ง และเป็นมูลเหตุให้ประชาชนถูกรอบงำโดยง่าย

ดังนั้นบุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาของตนเองบนประสบการณ์และความสามารถของตนเอง และเมื่อมนุษย์เป็นอิสระต่อตนเองเท่านั้นจึงจะสามารถเรียนรู้ในการสร้างพลังอำนาจในตนเองได้ เขาได้อธิบายถึงการศึกษาไว้ 2 ลักษณะ คือ

1) การศึกษาในรูปแบบของธนาคาร (banking education) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ครูให้ความรู้แก่ผู้เรียน การครอบงำและการกดขี่จะเกิดขึ้นจากครูที่ทำการตัดสินใจ และเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนการสอน ผู้เรียนยอมรับบทบาทที่ถูกกระทำ (passive role) โดยจะเรียนรู้ไปตามสภาพการณ์ มีการปรับตัวตามสภาพแต่ไม่มีการกระทำ และเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์นั้น เป็นกระบวนการให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกัน ตัวอย่างเช่น กิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ในชุมชน เป็นโครงการที่เจ้าหน้าที่หรือนักการศึกษาเป็นผู้คิดค้นและนำไปใช้ในชุมชน ซึ่งเปาโล แฟร์ เห็นว่าเป็นการรุกรานทางวัฒนธรรม และเป็นวิธีการสอดแทรกสถานการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ เข้าไประบบนิยามของคนในชุมชน การจะเปลี่ยนแปลงการศึกษาแบบธนาคารก็ต้องเริ่มตั้งแต่เปลี่ยนวัตถุประสงค์ว่า การศึกษาไม่ได้มุ่งหวังที่จะให้นักเรียนได้รับขยะความรู้เท่านั้น แต่ต้องเน้นวัตถุประสงค์ที่มุ่งการแก้ปัญหาของมวลมนุษย์ นอกจากนั้นก็ยังต้องเปลี่ยนลักษณะการเรียนรู้ที่มุ่งจะให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจซึ่ง ไม่ใช่เป็นคู่แอกสาร ในการเรียนรู้ทั้งครูและศิษย์จะเรียนไปด้วยกัน จะไม่มีการปาฐกถาจากครูสู่ศิษย์ แต่จะเป็นขบวนการเสวนาแทน

2) การศึกษาในรูปแบบของกระบวนการเผชิญปัญหา (problem posing education) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากผู้สอนและผู้เรียนร่วมมือกัน โดยมีสถานภาพเท่าเทียม มีการเสวนา (dialogue) สื่อสารซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่นำผู้เรียนไปสู่กระบวนการปฏิบัติและสะท้อนกลับ กล่าวคือผู้เรียนจะเริ่มมีการสะท้อนปัญหา มีการเปลี่ยนแปลงความตระหนักรู้ของตนเอง เป็นนักวิเคราะห์ สามารถทำให้เกิดโอกาสในการแก้ไขปัญหาแก่ผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนจะเรียนรู้กระบวนการพัฒนาวิธีคิดอย่างคิดวิเคราะห์ โดยการสังเกตสภาพแวดล้อมในสังคมของผู้เรียน บทบาทของครูจะเป็นคิดประเด็นหลักๆ สัญลักษณ์ หรือคำสัญญา คิดโครงการ ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการอภิปรายกลุ่ม ที่จะช่วยให้ผู้เรียนค้นพบทักษะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่สามารถพัฒนาคนไปสู่การมีพลังอำนาจในตัวเอง ปลดปล่อยคนจากภาวะพึ่งพิงผู้เสรีภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตระหนักรู้ของผู้เรียน มุ่งเน้นให้ความสำคัญการศึกษาในฐานะเป็น โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ตระหนักและรู้เท่าทันในเป้าหมายของการศึกษาที่จะยึดยึด “มโนสำนึกถว” (false consciousness) ให้แก่มวลชน และเรียกร้องให้ปลดปล่อยผู้ที่ค้ำค้ำในสังคมให้หลุดพ้นจากมโนสำนึกถว

7.2 ปรัชญาการศึกษาของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire)

ปรัชญาของการศึกษาของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) เริ่มต้นด้วยโลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ ได้ตั้งข้อสังเกตถึงความแตกต่างของมนุษย์กับสัตว์ (เปาโล แฟร์ , 2517 : 106-110) คือ มนุษย์นั้นเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตลอดมา ด้วยวิธีการใคร่ครวญ (reflection)

และการลงมือปฏิบัติมนุษยเป็นสัตว์ที่มีชีวิตจิตใจ ไม่ใช่เครื่องจักรกล มนุษย์มีสติปัญญา ความนึกคิดและมีจิตสำนึก

ในทัศนะของ Freire สิ่งที่ทำให้มนุษย์ไร้ศักดิ์ศรีคือ การกดขี่ (oppression) และสภาพของมนุษย์ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลจากการกดขี่ คือ วัฒนธรรมเงียบ (culture of silence) (Paolo Freire, 1970:56) จากแนวความคิดเกี่ยวกับการสอนของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) หัวใจสำคัญก็คือ การให้ผู้เรียนมีโอกาส มีการวิพากษ์ วิจารณ์ปัญหา ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนสูงสุดของการสร้างมโนธรรมสำนึกโดยจะต้องผ่านการเสวนา (dialogue) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการสอนที่สำคัญที่สุด การเสวนาหรือการวิพากษ์วิจารณ์นั้น จะทำให้ผู้เรียนเริ่มตระหนักและเห็นปัญหา ในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์นั้นจะเป็นการคิดที่มีลักษณะ การมองโลกที่ว่า ความเป็นจริงของโลก มีความเคลื่อนไหว และมีการเปลี่ยนแปลงได้ ข้อเท็จจริงที่พบแล้ว ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ตายตัวหรือเปลี่ยนแปลงได้ และเป็นการคิดที่นำเอาไปปฏิบัติจริงๆ ได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความกล้าที่จะต้องเสี่ยงคิดเสี่ยงทำ และเป็นการคิดที่นำเอาไปปฏิบัติจริงๆ กล้าเปลี่ยนแปลงแม้แต่ความคิดของตนเอง (เปลี่ยนเจตคติ) เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม และการวิพากษ์วิจารณ์นี้เป็นขบวนการเกิดจิตสำนึกในระดับที่ 4 ที่เรียกว่า จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (critical consciousness)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการวิพากษ์วิจารณ์ คือ พฤติกรรมของการเสวนา (Dialogue) ซึ่งหมายถึง พฤติกรรม การแสดงออกด้วยคำพูด กล้าแสดงความเห็น มีความเชื่อมั่น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่ข้อสรุปเพื่อการตัดสินใจ อยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (divergent) ทุกสารทิศด้วยภาษาต่างๆของผู้เรียนเอง

เปาโล แฟร์ ได้แสดงความเห็นความเข้าใจตาม กระบวนการวิภาษวิธี (dialectical understanding) ในการสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคลและชุมชน โดยวิธีการเผชิญกับปัญหา (problem posing methods) ด้วยการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและต้องตัดสินใจในการกระทำต่างๆด้วยตนเอง กระบวนการดังกล่าวจะทำให้สามารถเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ และเนื่องจากมีระดับของจิตสำนึก มีวัฒนธรรมและการให้ความหมายของสังคมต่างๆ ดังนั้น การใช้วิธีการฟังและการสัมมนารวมถึงการร่วมกันอภิปรายในประเด็นปัญหาที่เขาเหล่านั้นประสบหรือสนใจ ซึ่งก็จะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวและส่งผลกระทบต่อชีวิตของตนเอง วิธีการนี้นอกจากจะทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพูด การอ่าน และการเขียนแล้วยังช่วยให้เข้าใจปัญหา และรู้ถึงความสามารถของตนซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในกระบวนการสร้างพลังในตนเอง

นอกจากนี้การจัดการศึกษาโดยเน้นจากประสบการณ์ของบุคคลนั้น ทำให้คนค้นพบและตระหนักว่าตนมีความรู้ความสามารถที่จะต่อต้านอิทธิพลต่างๆ และสามารถดึงความรู้ความสามารถซึ่งเป็นพลังที่มีอยู่นั้นออกมาใช้แก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนมีส่วนร่วม

ร่วมอย่างจริงจังในการเปลี่ยนแปลงตนเองในระดับของจิตสำนึกไปสู่ระดับของการตระหนักรู้อย่าง คิวิเคราะห์และนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริง การจัดการศึกษาและเครื่องมือ หรือสัญลักษณ์ของประสบการณ์ เช่น การใช้รูปภาพของที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ ประสบการณ์ของผู้เรียนเพื่อให้เกิดการอภิปราย เป็นการช่วยให้ผู้เรียนค้นพบตนเองในฐานะผู้สร้าง วัฒนธรรมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า มโนสำนึก Conscientizacao ซึ่งแฟร์ได้อธิบาย ไว้ว่าหมายถึง “การพัฒนาความคิดและการกระทำของมนุษย์ โดยผ่านการเสวนา เพื่อให้มีการ รับรู้และเข้าใจโลก รวมทั้งลำดับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้อย่างถูกต้อง โดยปราศจากการ บิดเบือน และจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นในพลังของมนุษย์ เพื่อที่จะมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง แก่ใจโลก หรือสังคมมนุษย์ให้ดำเนินไปในทิศทางที่ก้าวหน้า และเพื่อการมีชีวิตที่ดีกว่าเดิมของ มนุษยชาติ”

7.3 วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกตามแนวคิดของ Paolo Freire

สำหรับวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) นี้ การทำความเข้าใจถึงแนวความคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก ในปรัชญาการศึกษาของเขา ระดับของจิตสำนึก เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะจะเป็นพื้นฐาน และเป็นส่วนประกอบทางความคิดที่สำคัญในการจะนำ วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกมาใช้

ในการให้ความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ย่อมมีกระบวนการเทคนิคและวิธีการ มากมาย ซึ่งแต่ละอย่างนั้นมีความเหมาะสมตามสถานการณ์ และเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกันออกไป Benjamiin S Bloom ได้จำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ออกเป็น 3 ด้าน คือ (อ้างอิงใน เขียรศรี วิวัชสิริ, 2527)

1) ด้านสติปัญญา (cognitive domain) เป็นความสามารถทางด้านสมอง ความจำ หรือการคิดคำนวณต่างๆ

2) ด้านจิตใจหรือความรู้สึก (affective domain) เป็นความสามารถในการรู้สึกถึง สิ่งต่างๆ รวมถึงทัศนคติความเชื่อ ค่านิยม

3) ด้านทักษะหรือปฏิบัติ (psychomotor domain) เป็นความสามารถด้านการ ปฏิบัติการหรือการเคลื่อนไหวทางร่างกาย เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การประดิษฐ์ดอกไม้ เป็นต้น

จากการจำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ พฤติกรรมการเรียนรู้ด้านที่ยากที่สุด คือ ด้านจิตใจหรือความรู้สึก ซึ่งต้องใช้เทคนิค และวิธีการบางรูปที่จะสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ด้านจิตใจ ทัศนคติ และค่านิยมได้

Freire ได้มีวิธีการสอน หรือการให้ความรู้ซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านจิตใจ และทัศนคติได้ โดยผ่านวิธีที่เรียกว่า “การเสวนา” (dialogue) ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนซึ่งไม่มีการชี้นำ วิธีการสอนนี้จะเป็นที่ตั้งปัญหา และการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์เป็นสำคัญ เรียกวิธีการนี้ว่า วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกประกอบด้วยบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก ที่มีการเสนอสถานการณ์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเข้ารหัส” (codification) โดยใช้รูปภาพหรือภาพถ่ายให้เห็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหามีการวิเคราะห์ (เสวนา) อิสระ ซึ่งผู้สอนจะไม่มีการตั้งประเด็นคำถามหรือชักโยงเรื่องไปในทางชี้นำ ระหว่างผู้สอนหรือผู้เรียน เพื่อให้เรียนเห็นมูลเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง นั่นคือ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ รู้จักการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติ ตลอดจนกระทั่งผู้เรียนสามารถมองเห็นเหตุและผลของพฤติกรรมได้อย่างชัดเจนและถูกต้องมากขึ้น (สุนทร สุนันทชัย, 2530)

เปาโล แฟร์ (อ้างถึงในประภาภรณ์ จิตติมาพงศ์, 2532) ให้ความหมายคำว่า “จิตสำนึก” คือความรู้สึกในสิ่งที่เป็นสัจจการ สิ่งที่เป็นภาระที่แท้จริงของมนุษย์และสิ่งที่เป็นโลกของมนุษย์ซึ่งเป็นวิธีการที่เราจะต้องหลุดออกจากตัวของเราเองออกสู่ภายนอกและสู่สภาพแวดล้อม โดยการคิดถึงสิ่งนั้นซึ่งเป็นสถานการณ์หรือปัญหาที่มนุษย์พบอยู่ ดังนั้นความสำคัญจึงเป็นกระบวนการของการสร้างมโนธรรมสำนึก (conscientization) ซึ่งจะครอบคลุมไปถึงการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความหมายและผลจากการการมีสำนึกจะทำให้เราแสดงออกมาในรูปแบบของการกระทำ และยังเป็นผลให้เกิดความตั้งใจที่มั่นคงที่จะกระทำการนั้นๆ ด้วย

เปาโล แฟร์ ได้แบ่งจิตสำนึกของมนุษย์ออกเป็น 4 ระดับคือ (ประเสริฐ กิติรัตน์ตระการ, 2532)

- 1) จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (intransitive consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีความเชื่อในเรื่อง โชคกลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ โชคชะตา ทำให้ว่านอนสอนง่าย
- 2) จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (semi-intransitive consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนยอมลดค่าตนเอง มีความคิดที่เชื่อมั่นตนเอง รับค่านิยมที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่ จะมีการใช้ความรุนแรง และอารมณ์ในการตัดสินใจปัญหา
- 3) จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา (naïve -intransitive consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาสังคมของตน เริ่มมีการประท้วง วิพากษ์วิจารณ์ แต่มักจะถูกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นเช่นนี้ เพราะประชาชนยังไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ของสังคมละยังไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ปรากฏการณ์นั้น

4) จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (critical consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนมีการคิดใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความมั่นใจในตนเอง ยอมรับฟังผู้อื่นและไม่หลีกเลี่ยงภาวะหน้าที่ของตนเอง

วิธีการให้การศึกษแบบปลูกสร้างจิตสำนึกของเปาโล แฟร์ นี้เองที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวงการการศึกษาและการพัฒนาในหลายประเทศ

7.4 ขั้นตอนการสอนแบบมโนธรรมสำนึกของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire)

สำหรับขั้นตอนการสอนแบบมโนธรรมสำนึกของ เปาโล แฟร์ (Paolo Freire) เพื่อปลูกสร้างจิตสำนึกนั้นมีทั้งหมด 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 เรียกว่า codification หรือการเข้ารหัส เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน และจะต้องเป็นสถานการณ์ที่เป็นลักษณะขัดแย้ง (contradiction) โดยใช้วิธีเสนอสถานการณ์ด้วยวาจา รูปสเกตซ์ รูปถ่าย สไลด์ประกอบเสียง วัสดุสำหรับอ่านคำหลักและอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 2 เรียกว่า decoder หรือการถอดรหัส ได้แก่ การถอดความหมายจากสถานการณ์ที่เสนอในขั้นตอนแรกออกมาด้วยการสนทนาระหว่างครูกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เห็นความหมายในแง่ต่างๆ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อจากขั้นตอนที่ 2 อีกทีหนึ่ง ขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องมีการคิด วิพากษ์ วิจารณ์ เป็นการสนทนาที่อยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (Divergent) ไปได้ทุกทิศด้วยภาษาต่างๆของผู้เรียนเอง (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523) ผู้เรียนซึ่งเคยเป็นแต่ผู้ฟังก็เริ่มตระหนักและมองเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงอยู่ และจากขั้นตอนนี้เอง ผู้เรียนก็จะมี การคิดต่ออย่างใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกในระดับที่สี่หรือที่เรียกว่า “จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์” (critical consciousness) หรือถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมเงียบ (culture of silence) ของวงการศึกษานั้นเอง

Freire ได้ให้ความสำคัญของการเสวนา (dialogue) มาก เขาได้เน้นถึงพื้นฐานของการเสวนา คือ ผู้เข้าร่วมการเสวนาต้องมีความรัก ความถ่อมตัวถ่อมใจ ความเชื่อมั่นในเพื่อนมนุษย์ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และต้องมีความหวัง อีกทั้งเขายังกล่าวว่า การเสวนา คือ การเผชิญหน้ากันทางความคิดระหว่างคน 2 ฝ่ายที่จะแสดงความคิดเห็นต่อโลกที่มีอยู่ ดังนั้นการเสวนา ควรมี 4 ลักษณะ ดังนี้ คือ

1) การร่วมมือกัน (cooperation) และทุกคนต้องเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ไม่ใช่เปลี่ยนเพื่อผู้อื่น ต้องเชื่อในศักยภาพของประชาชน

- 2) การรวมตัวกัน (unity) เพื่อปลดปล่อย
- 3) การรวมตัวกันเพื่อสร้างองค์กรประชาชน (organization) ที่แท้จริง (เป็นเครื่องมือที่จะดำเนินการคดี)
- 4) การสังเคราะห์วัฒนธรรม (cultural Synthesis) คือ การพิจารณาวัฒนธรรมว่าอันใดควรรักษาไว้ อันใดควรปรับเปลี่ยน รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ร่วมกัน

จากการที่ได้ศึกษาแนวความคิด และวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ของ Freire ผู้วิจัยสรุป วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก เป็นการให้ความรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพมาก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพราะผู้เรียนต้องสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างมีเสรีภาพในการใช้ภาษาวิธี สร้างความเท่าเทียมกันในการวิพากษ์วิจารณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ในสิ่งที่ปัญหาหรือในสิ่งที่ใกล้ตัวโดยการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิต โดยใช้วิธีการเรียนการสอนแบบใหม่ในการลงมือปฏิบัติ เช่น การใช้สื่อ การสร้างสถานการณ์จำลอง และอื่นๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดวิพากษ์อันนำไปสู่การขบขมมองความคิดและข้อสรุปใหม่ได้ ซึ่งจะนำแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแบบเปาโล แฟร์มาใช้ในการวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงว่าจะสามารถนำมาเสริมพลังของการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการและรูปแบบใดต่อไป

8. เทคนิคการวิจัยและการพัฒนา Research and Development

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยใช้เทคนิคในการวิจัยและพัฒนาสำหรับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง

8.1 ความหมายของการวิจัยและพัฒนา

คำว่า “การวิจัย” หมายถึง การวิจัยพื้นฐานหรือการวิจัยประยุกต์ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้ความรู้ที่จะนำไปใช้แก้ปัญหา คำว่า “การพัฒนา” หมายถึง การประยุกต์หรือตัดแปลงความรู้จากการวิจัยให้เป็นนโยบาย ผลิตภัณฑ์ หรือวิธีปฏิบัติใหม่ๆ ในการดำเนินการวิจัยและพัฒนาแต่ละครั้งอาจประกอบไปด้วยภารกิจต่างๆมากมายที่ผู้วิจัยและพัฒนาต้องปฏิบัติ เช่น การระบุนุสมมติฐาน การศึกษาค้นคว้า การทดลอง การสังเคราะห์ความรู้ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการแปลข้อมูล การสร้างสรรค์วิธีปฏิบัติหรือแนวทางใหม่ๆ การเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศ การฝึกอบรมผู้ช่วยวิจัยทางด้านเทคนิค และการประเมินผล

Gall, Borg, and Gall. (1996) ให้ความหมายของการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาว่าเป็นรูปแบบการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม โดยที่ผลจากการวิจัยถูกนำไปใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์และกระบวนการใหม่ๆที่ได้รับการทดสอบภาคสนามอย่างเป็นระบบและได้รับการปรับปรุงแก้ไขจนกว่าจะมีประสิทธิภาพผลคุณภาพ หรือมาตรฐานที่ใกล้เคียงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

วสันต์ ทองไทย (2543) การวิจัย หมายถึง การแสวงหาความรู้หรือความจริงโดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ที่ทำการศึกษาย่างมีระบบ ดังนั้นการวิจัยเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการแสวงหาคำตอบหรืออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่สนใจ การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงสภาพที่เป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น การพัฒนาไม่ได้หมายถึงการพัฒนาทางด้านกายภาพหรือทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากรวมไปถึงการพัฒนาสังคมซึ่งหมายถึงการทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเกิดประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและยุติธรรม

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย (2550) ให้ความหมายของการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา หมายถึง กระบวนการเพื่อการค้นพบ พัฒนา และยืนยันข้อค้นพบรวมทั้งวิธีปฏิบัติใหม่ๆ ที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงการเรียนการสอนได้ กระบวนการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาอาจเริ่มต้นจากความต้องการของผู้ปฏิบัติการสอน เช่น ต้องการปรับปรุงการเรียนของนักเรียน เป็นต้น

รุจโรจน์ แก้วอุไร (2549) กระบวนการวิจัยและพัฒนาเป็นการวิจัยที่ต้องการค้นคว้าและพัฒนา ทำการทดสอบในสภาพจริง ทำการประเมิน และดำเนินการปรับปรุงผลิตภัณฑ์หลายรอบจนได้ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ

กฤษฎิยากร เตชะปิยะพร (2552) กล่าวไว้ว่า การวิจัยและพัฒนาเป็นการวิจัยที่มีประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนางาน พัฒนาวิชาชีพ หรือการพัฒนาวิถีชีวิตมนุษย์ ซึ่งในปัจจุบันองค์กรจำนวนมากได้พยายามส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดมีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนาโดยเชื่อว่าการวิจัยและพัฒนาจะช่วยให้ได้ทางเลือกหรือวิธีการใหม่ที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การวิจัยและพัฒนาเป็นลักษณะหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่ใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ มุ่งพัฒนาทางเลือกหรือวิธีการใหม่ๆเพื่อใช้ในการยกระดับคุณภาพงานหรือคุณภาพชีวิต (กฤษฎิยากร เตชะปิยะพร: 2552)

การวิจัยและพัฒนาเป็นการวิจัยเชิงทดลองโดยมีการพัฒนาต้นแบบ และมีการทดลองใช้เพื่อตรวจสอบคุณภาพในเชิงประจักษ์ ทั้งนี้วัฏกรรมที่นำมาทดลอง คือปฏิบัติการ (Treatment) หรือตัวแปรต้น โดยมี “ดัชนีชี้คุณภาพ” ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นตัวแปรตาม

ดังนั้นการวิจัยและพัฒนา จึงหมายถึงการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อค้นหาความรู้หรือความจริงต่างๆที่จะนำความเจริญก้าวหน้าของบุคคลและสังคม ซึ่งในการทำงานหรือการบริหารงานใดๆที่มุ่งแก้ปัญหาหรือพัฒนาให้เกิดคุณภาพนั้น เมื่อผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติงานค้นพบปัญหาก็จะต้องคิดค้นวิธีการ หรือรูปแบบการพัฒนาที่เรียกว่า นวัตกรรม เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการปฏิบัติงานดังกล่าว โดยการพัฒนาที่คิดขึ้นต้องมีหลักการหรือทฤษฎีรองรับ ทั้งนี้อาจใช้วิธีการปรับปรุงในสิ่งที่เคยมีผู้ศึกษาไว้หรือเคยใช้ได้ผลมาแล้วในลักษณะหรือสถานการณ์แบบเดียวกันมาก่อน หรืออาจคิดวิธีการใหม่ขึ้นซึ่งผลที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนานั้นนับว่ามีประโยชน์อย่างมากที่จะช่วยสร้างสรรค์นวัตกรรมทั้งรูปแบบการทำงานหรือสิ่งที่คิดค้นใหม่ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

8.2 กระบวนการวิจัยและพัฒนา

กระบวนการวิจัยและพัฒนาอาจเริ่มด้วยระบบของการวิเคราะห์สภาพปัญหาให้ชัดเจนแล้วเข้าสู่ระยะของการพัฒนาทางเลือกหรือวิธีการใหม่ๆ ซึ่งระยะของการพัฒนาทางเลือกจะมีขั้นตอนคล้ายคลึงกับการวิจัยโดยทั่วไป แต่เป็นการพัฒนาต้นแบบนวัตกรรมให้ได้มาตรฐานก่อนที่จะทำการทดลองใช้ในสภาพจริงเพื่อตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรม (กฤษนิยากร เตชะปิยะพร, 2552)

โดยทั่วไปการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมจะมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 พัฒนาต้นแบบ (อาจเป็นการพัฒนาสื่อ อุปกรณ์ หรือรูปแบบการบริหารจัดการ)

ขั้นตอนที่ 2 ทดลองใช้ในนวัตกรรม

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการทดลอง / เขียนรายงาน

ในการสร้างต้นแบบนวัตกรรม นักวิจัยและพัฒนาจะต้องตรวจสอบและปรับปรุงต้นแบบนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องในลักษณะของ R&D ดังนี้

- 1) ต้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม (Review literature)
- 2) สร้างต้นฉบับนวัตกรรม (D1 = Development ครั้งที่ 1)
- 3) ตรวจสอบประสิทธิภาพในกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก (R1 = Research ครั้งที่ 1)
- 4) ปรับปรุงต้นแบบ (D2)
- 5) ทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ขึ้น (R2)
- 6) ดำเนินการจนได้ต้นแบบนวัตกรรมที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

ในการออกแบบงานวิจัยจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของการวิจัยอย่างชัดเจน กำหนดตัวบ่งชี้หรือประเด็นที่มุ่งศึกษา กำหนดแหล่งข้อมูล หรือผู้ใช้ข้อมูลในการวิจัยหรือทดลอง วัดกรรม กำหนดแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ และกำหนดแนวทางการวิเคราะห์หรือตัดสินคุณภาพวัดกรรม ซึ่งทุกรายการดังกล่าวนี้ควรถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าและเป็นที่ยอมรับตรงกันระหว่างกลุ่มผู้เกี่ยวข้องต่างๆ รายละเอียดเป็นดังนี้

1) การออกแบบในเรื่องของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยจะต้องกำหนดเป้าหมายประชากรหรือกลุ่มเป้าหมายในการใช้วัดกรรมอย่างชัดเจน

2) การออกแบบในเรื่องการวัดตัวแปรหรือเก็บรวบรวมข้อมูล

นักวิจัยจะต้องกำหนดประเด็น ตัวบ่งชี้ที่ต้องการวัด พร้อมทั้งกำหนดแหล่งข้อมูล หรือผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างครบถ้วน กำหนดประเภทเครื่องมือหรือวิธีการวัด ช่วงเวลาในการวัด(เช่นวัดก่อนและเมื่อเสร็จสิ้นการทดลอง)พร้อมกำหนดแนวปฏิบัติในการพัฒนาเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดแต่ละรายการ กล่าวโดยสรุปจะต้องสรุปว่าตัวบ่งชี้ หรือประเด็นในการวัดในครั้งนั้นๆประกอบด้วยอะไรบ้าง แต่ละตัวบ่งชี้หรือแต่ละประเด็น จะใช้เครื่องมือหรือวิธีการใดในการเก็บรวบรวมข้อมูล จะพัฒนาเครื่องมือแต่ละชนิดอย่างไร จะจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเมื่อใดบ้าง

ในการเลือกใช้เครื่องมือวัด ซึ่งมีหลายชนิด อาทิ แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบประเมินคุณลักษณะต่างๆ เป็นต้น การตัดสินใจว่าจะเลือกใช้เครื่องมือวัดชนิดใดจะต้องคำนึงถึงธรรมชาติ หรือลักษณะของตัวบ่งชี้ที่ต้องการวัดและข้อจำกัดต่างๆ อาทิ ถ้าเป็นตัวบ่งชี้ประเภทความรู้ก็ใช้แบบทดสอบ ถ้าเป็นพฤติกรรมก็ใช้แบบประเมินพฤติกรรม ถ้าเป็นเจตคติก็ใช้แบบวัดเจตคติ เป็นต้น หรือในบางครั้งนักประเมินได้เลือกใช้เป็นแบบสอบถามที่ประกอบด้วยสาระหลายตอน แต่ละตอนมุ่งวัดตัวบ่งชี้ที่แตกต่างกัน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม นักวิจัยจะต้องระลึกเสมอว่าต้องเน้นในเรื่องความรวดเร็ว คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ สามารถรวบรวมข้อมูลได้อย่างรวดเร็วทันกับช่วงเวลาต่างๆในขณะดำเนินการทดลองนวัตกรรม และกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจะต้องไม่เกิดผลกระทบเชิงลบต่อกระบวนการพัฒนา

การออกแบบในเรื่องสถิติ แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนาสามารถเลือกใช้สถิติในลักษณะเดียวกับงานวิจัยทั่วไป ซึ่งจะมีทั้งสถิติเชิงบรรยาย (Descriptive Statistics) และสถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) ซึ่งการเลือกใช้วิธีการทางสถิติที่เหมาะสมจะเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลงานวิจัยได้ รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการทางสถิติเหล่านี้ สามารถศึกษาได้จากเอกสารหรือตำราทั่วไป โดยผลลัพธ์ที่ได้จากการวางแผนและออกแบบวิจัยและพัฒนา คือ กรอบแนวทางการวิจัย หรือโครงการวิจัยที่มีรายละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์

ในการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา ตัวแปรต้น (Independent Variable) คือตัวแปรต้นหรือปฏิบัติการ (Treatment) ที่นักวิจัยให้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาจหมายถึง สื่อ/ชุดสื่อ หรือวิธีการใหม่ๆในการจัดการศึกษา ส่วนตัวแปรตามคือตัวแปรที่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการใส่ปฏิบัติการ เช่น ความรู้ ความพอใจ เจตคติ ทักษะ หรือสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นต้น

8.3 เครื่องมือวิจัยในงานวิจัยและพัฒนา

เครื่องมือวิจัยในงานวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา ประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญคือ

1) เครื่องมือทดลองหรือชุดนวัตกรรมหรือชุดปฏิบัติการ

การวิจัยและพัฒนาจะมีคุณค่ามากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถของนักวิจัยในการแสวงหานวัตกรรมที่สร้างสรรค์ ทันสมัยและมีประสิทธิภาพซึ่งการแสวงหานวัตกรรมที่สร้างสรรค์ นักวิจัยจะต้องทำการศึกษานวัตกรรม ทฤษฎี หรือกรณีตัวอย่างนวัตกรรมที่หลากหลายก่อนที่จะสังเคราะห์เป็นนวัตกรรมที่จะนำมาทดลอง ทั้งนี้ นักวิจัยควรจะสามารถบ่งชี้หรือระบุลักษณะที่เห็นว่าเป็นจุดเด่น ความสร้างสรรค์หรือความเหมาะสมของนวัตกรรมได้อย่างชัดเจนอีกทั้งจะต้องเป็นนวัตกรรมที่มีความถูกต้องเหมาะสมตามหลักวิชา

2) เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลหรือเครื่องมือวัดตัวแปร

ในการออกแบบด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์บทบาทวัตถุประสงค์ของการวิจัย กำหนดหรือระบุตัวแปรหรือประเด็นที่มุ่งศึกษา กำหนดแหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลที่จะทำให้ข้อมูลที่มีความตรงหรือถูกต้อง กำหนดวิธีการหรือเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และกำหนด แนวทางการพัฒนาเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างชัดเจน

8.4 การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยและพัฒนา

การเลือกใช้วิธีการทางสถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยและพัฒนาขึ้นอยู่กับชนิดของตัวแปรหรือตัวชี้วัดที่ทำการศึกษา ซึ่งโดยทั่วไปมักจะมีวิธีการทางสถิติดังต่อไปนี้

1) วิเคราะห์ความถี่ ร้อยละ สำหรับตัวแปรตัดตอนที่วัดโดยเครื่องมือประเภทแบบ

ตรวจสอบรายการ

2) วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและคะแนนทดสอบความรู้

หรือคะแนนจากมาตรฐานค่า และใช้สถิติอ้างอิง

3) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับข้อคำถามประเภท

ปลายเปิดหรือใช้เขียนแสดงความคิดเห็นหรือบรรยายสภาพความเปลี่ยนแปลงหลังการใช้นวัตกรรม

8.5 การวิจัยทางการศึกษาในงานวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาแตกต่างจากการวิจัยทางการศึกษาในสองประเด็นสำคัญ ตามที่พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์ (2531) สรุปไว้ ประการแรก คือ เป้าหมายของการวิจัย กล่าวคือ การวิจัยทางการศึกษามุ่งค้นหาความรู้ใหม่โดยการวิจัยพื้นฐาน มุ่งค้นหาคำตอบเกี่ยวกับการปฏิบัติงานโดยการวิจัยประยุกต์ แต่การวิจัยและพัฒนามุ่งพัฒนาและตรวจสอบผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ประการที่สองคือการนำผลการวิจัยไปใช้ การวิจัยทางการศึกษามีช่องว่างระหว่างผลการวิจัยและการนำไปใช้จริง กล่าวคือ ผลการวิจัยทางการศึกษาจำนวนมากไม่สามารถนำไปใช้จริงหรือไม่มีการนำไปใช้จริง เนื่องจากขอบเขตและกระบวนการของการวิจัยทางการศึกษาสิ้นสุดลงที่ทราบผลการวิจัยตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เท่านั้น การนำผลการวิจัยไปใช้เป็นอีกขั้นตอนหนึ่ง จึงเกิดช่องว่างดังกล่าว ส่วนการวิจัยและพัฒนา นำผลการวิจัยไปใช้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากขอบเขตและกระบวนการวิจัยจะสิ้นสุดลงที่การนำผลการวิจัยไปใช้พัฒนา หรืออย่างน้อยก็ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้พัฒนาอย่างชัดเจนสอดคล้องกับความเห็นของ เกย์ (Gay, 1996 อ้างถึงใน วิจิต สุรัตน์เรืองชัย) ที่กล่าวว่าจุดมุ่งหมายหลักของการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา ไม่ใช่อยู่ที่การสร้างหรือตรวจสอบทฤษฎี แต่อยู่ที่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสำหรับนำไปใช้ในโรงเรียน (วิจิต สุรัตน์เรืองชัย)

นอกจากนี้ กระบวนการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา เป็นกระบวนการนำระเบียบวิธีวิจัยไปใช้พัฒนาผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อนำผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมทางการศึกษานั้นๆ ไปใช้ประโยชน์ในทางการศึกษา เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างวิธีการวิจัยกับวิธีการพัฒนา ดังนั้น กระบวนการวิจัยและพัฒนาที่นักวิจัยและนักการศึกษากำหนดขึ้นจึงอาจมีรูปแบบ (Models) ที่แตกต่างกันบ้าง รูปแบบการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาที่มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ รูปแบบเชิงระบบ (Systems Approach Models) ที่ออกแบบโดย Walter Dick and Lou Carey (Gall, Borg, and Gall, 1996) เป็นรูปแบบที่ใช้สำหรับวิจัยและพัฒนาโปรแกรมการเรียนการสอน (วิจิต สุรัตน์เรืองชัย) ประกอบไปด้วย 10 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดเป้าหมายของการเรียนการสอน (Identify Instructional Goals) เป็นขั้นตอนของการนิยามเป้าหมายของโปรแกรมการเรียนการสอน วิธีการที่จะช่วยให้นิยามเป้าหมายของโปรแกรมการเรียนการสอนได้อย่างชัดเจนและเหมาะสม ทำได้โดยการประเมินความต้องการจำเป็น (Needs assessment) ซึ่งจะทำได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนที่แท้จริง รวมทั้งความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายของโปรแกรมการเรียนการสอนที่ต้องการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการวิเคราะห์การเรียนการสอน (Conduct Instructional Analysis) เป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์การเรียนการสอนอย่างถี่ถ้วน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทักษะขั้นตอนการปฏิบัติ และภารกิจการเรียนรู้ของผู้เรียนในระบบการเรียนจัดการเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดพฤติกรรมก่อนเรียนและคุณลักษณะที่สำคัญ (Identify Entry Behaviors, Characteristics) เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลจากการวิเคราะห์การเรียนการสอน มากำหนดเป็นพฤติกรรม ทักษะและคุณลักษณะอื่นๆที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการเรียนการสอน ขั้นตอนนี้มักจะดำเนินการไปพร้อมกับขั้นตอนที่ 2 เนื่องจากเกี่ยวข้องและต่อเนื่องกัน

ขั้นตอนที่ 4 เขียนจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Write Performance Objectives) เป็นขั้นตอนของการแปลงเป้าหมายของการเรียนการสอน ภายใต้อข้อมูลจากการวิเคราะห์ระบบการเรียนการสอนให้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ชัดเจน จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมจะเป็นตัวกำหนดวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนระดับต่างๆ เป็นพื้นฐานในการวางแผนสร้างแบบทดสอบ สร้างสื่อการเรียนการสอน และระบบการเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 5 พัฒนาข้อทดสอบอิงเกณฑ์ (Develop Criterion-referenced Test Item) เป็นขั้นตอนของการพัฒนาข้อสอบเพื่อใช้สำหรับวินิจฉัยเพื่อจัดกลุ่มผู้เรียน ใช้ตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนและใช้สำหรับประเมินประสิทธิผลของโปรแกรมการเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 6 พัฒนายุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Develop Instructional Strategy) เป็นขั้นตอนของการกำหนดยุทธศาสตร์หรือแนวทางการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนการสอน

ขั้นตอนที่ 7 พัฒนาและเลือกสื่อการเรียนการสอน (Develop and Select Instructional Materials) เป็นขั้นตอนการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ซึ่งอาจจะรวมถึงสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แบบเรียน คู่มือการฝึกอบรม เทปบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพ คู่มือครู แผนการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 8 ออกแบบและดำเนินการประเมินเพื่อปรับปรุง (Design and Conducts Formative Evaluation) เป็นขั้นตอนการประเมินระหว่างดำเนินการเรียนการสอนตลอดโปรแกรม เพื่อนำข้อมูลไปใช้ตัดสินใจปรับปรุงการเรียนการสอนในขั้นที่ 9 การประเมินในขั้นนี้ มักจะดำเนินการโดยเจ้าของโปรแกรมซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดกับโปรแกรมที่สุด

ขั้นตอนที่ 9 ปรับปรุงการเรียนการสอน (Revise Instruction) เป็นขั้นตอนของการนำผลการประเมินระหว่างดำเนินการมาใช้ปรับปรุงการเรียนการสอน โดยอาจพิจารณาปรับปรุงได้ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 ถึงขั้นตอนที่ 7 แล้วแต่ผลการประเมินว่าจะต้องปรับปรุงในขั้นตอนใด อาจเป็นการปรับปรุงเป้าหมายการเรียนการสอน การวิเคราะห์การเรียนการสอน พฤติกรรมที่ต้องการ วัดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม แบบทดสอบ ยุทธศาสตร์การเรียนการสอนและสื่อการเรียนการสอน

ขั้นตอนที่10 ออกแบบและดำเนินการ ประเมิน สรุปผล (Design and Conduct Summative Evaluation) เป็นขั้นตอนการประเมินเมื่อจบการเรียนการสอนตาม โปรแกรมแล้ว เพื่อตัดสินคุณค่าของโปรแกรมการเรียนการสอนโดยอาจเปรียบเทียบกับโปรแกรมอื่นๆที่คล้ายคลึงกัน การประเมินเพื่อสรุปผลนี้ควรดำเนินการ โดยผู้ประเมินที่ไม่ใช่เจ้าของโปรแกรมการเรียนการสอน

นอกจากรูปแบบการวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนที่ดังกล่าว ยังมีรูปแบบการวิจัยและพัฒนาอื่นๆเช่น รูปแบบการทั่วไปของการออกแบบและพัฒนาการเรียนการสอน (Generic Model, ADDIE model) ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้ (Donald Clark,2003:12)

ขั้นตอนที่1 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น เพื่อให้ทราบว่าปัญหาอะไรบ้างที่เป็นความจำเป็นที่แท้จริงต้องปรับปรุงแก้ไข ทำได้โดยการศึกษาสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ค่านิยม ความรู้สึกนึกคิดของผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นกำหนดสภาพที่ต้องการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่ต้องการนั้น สภาพที่ไม่สอดคล้องกันคือปัญหาที่เป็นความจำเป็นที่แท้จริงอันจะนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา

ขั้นตอนที่2 การออกแบบ (Design) เป็นขั้นตอนการออกแบบผลิตภัณฑ์หรือวิธีการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาใดๆตามที่กำหนดรายละเอียดของการออกแบบมักจะประกอบด้วยกำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้ผลิตภัณฑ์ การกำหนดรายละเอียด และขั้นตอนของผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนที่3 การพัฒนา (Development) เป็นขั้นตอนการดำเนินพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามรายละเอียดที่ออกแบบไว้ รวมทั้งพัฒนาเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ประกอบการใช้และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

ขั้นตอนที่4 การนำไปใช้ (Implementation) เป็นขั้นตอนของการนำผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในภาคสนาม

ขั้นตอนที่5 การประเมินผล (Evaluation) เป็นขั้นตอนของการประเมินผลของการใช้ผลิตภัณฑ์ หากผลที่ได้ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดต้องมีการปรับปรุงแก้ไข หากผลที่ได้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดก็สามารถเผยแพร่ต่อไป

8.6 กระบวนการของการวิจัยและพัฒนาสำหรับการวิจัยทางการศึกษา

กระบวนการของการวิจัยและพัฒนาสามารถแบ่งขั้นตอนของการดำเนินการ (รูจโรจน์ แก้วอุไร, 2549) ได้ดังนี้

- 1) การกำหนดผลิตภัณฑ์และรวบรวมข้อมูล

ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่จะวิจัยและพัฒนาคืออะไร โดยต้องกำหนด (1) ลักษณะทั่วไป (2) รายละเอียดของการใช้ และ (3) วัตถุประสงค์ของการใช้ โดยมีเกณฑ์ในการเลือก กำหนดผลิตภัณฑ์การศึกษาที่จะวิจัยและพัฒนา 4 ข้อคือ

- 1.1) ตรงกับความต้องการอันจำเป็นหรือไม่
- 1.2) ความก้าวหน้าทางวิชาการมีเพียงพอในการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่กำหนดหรือไม่
- 1.3) บุคลากรที่มีอยู่ มีทักษะความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการวิจัยและพัฒนานั้นหรือไม่

1.4) ผลิตภัณฑ์นั้นจะพัฒนาขึ้นในเวลาอันสมควรได้หรือไม่

2) การวางแผนการวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วย

- 2.1) กำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้ผลิตภัณฑ์
- 2.2) ประมาณการค่าใช้จ่าย
- 2.3) การกำหนดกำลังคน
- 2.4) การกำหนดระยะเวลาที่ต้องใช้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้
- 2.5) พิจารณาผลสืบเนื่องจากผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนในการวางแผนการวิจัยและพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยจะสามารถคาดคะเนได้ว่าการวิจัยครั้งนี้จะมีแนวทางเป็นไปได้อย่างไรหรือประสบความสำเร็จตามเวลาที่วางแผนไว้หรือไม่

3) การพัฒนารูปแบบขั้นตอนของการผลิต ขั้นนี้เป็นการออกแบบและจัดทำผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่วางไว้ เช่น ถ้าเป็นโครงการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้นก็ต้องออกแบบหลักสูตร เตรียมวัสดุหลักสูตร คู่มือ ผู้ฝึกอบรม เอกสารในการฝึกอบรม และเครื่องมือในการประเมินผล โดยให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของ ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่ตั้งไว้

4) ทดลองหรือทดสอบผลิตภัณฑ์ขั้นต้น ในขั้นนี้จะเป็นการนำผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบและจัดเตรียมไว้ในขั้นที่ 3 ไปทดลองใช้เพื่อทดสอบคุณภาพขั้นต้นของผลิตภัณฑ์ในโรงเรียนจำนวน 1-3 โรงเรียน ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก 6-12 คน ประเมินผลโดยการใช้แบบสอบถาม การสังเกต และการสัมภาษณ์ แล้วรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์

5) นำข้อมูลและผลการทดลองมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ครั้งที่ 1 ในขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลและผลการทดลองที่ได้จากขั้นที่ 4 มาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ครั้งที่ 1

6) ทดลองหรือทดสอบผลิตภัณฑ์ครั้งที่ 2 ในขั้นนี้จะนำผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการปรับปรุงไปทดลองเพื่อทดสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ตามวัตถุประสงค์ โดยใช้โรงเรียนประมาณ 5-15 โรงเรียน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 30-100คน ประเมินผลเชิงปริมาณในลักษณะทดสอบก่อนเรียน (Pre-

Test) กับการทดสอบหลังเรียน (Post- Test) นำผลไปเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของการใช้ผลิตภัณฑ์ อาจมีกลุ่มควบคุมการทดลองถ้าจำเป็น

7) นำข้อมูลและผลการทดลองมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ครั้งที่ 2 ในขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลและผลการทดลองที่ได้จากการประเมินมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์เป็นครั้งที่ 2

8) ทดลองหรือทดสอบผลิตภัณฑ์ครั้งที่ 3 ในขั้นตอนนี้จะนำผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการปรับปรุงไปทดลองเพื่อทดสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ตามวัตถุประสงค์ โดยใช้โรงเรียนประมาณ 10-30 โรงเรียน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 40-200คน ประเมินผลโดยการใช้แบบสอบถาม การสังเกต และการสัมภาษณ์ แล้วรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์

9) นำข้อมูลและผลการทดลองมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ครั้งที่ 3 ในขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลและผลการทดลองที่ได้มาปรับปรุงเพื่อเผยแพร่ต่อไป

10) การเผยแพร่ เสนอรายงานเกี่ยวกับผลการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการหรือวิชาชีพส่งไปลงเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการและติดต่อกับหน่วยงานทางการศึกษาเพื่อจัดทำผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาเผยแพร่ไปในโรงเรียนต่างๆหรือติดต่อกับบริษัทเพื่อผลิตจำหน่ายต่อไป

การศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธีการวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนาโดยใช้เป็นขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้ 1) การศึกษาเป้าหมาย 2) การออกแบบกระบวนการและกิจกรรม 3) การทดลองช่วงที่ 1 4) การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 1 5) การทดลองช่วงที่ 2 และ 6) การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 2 6) การนำเสนอ เพื่อให้ได้มาซึ่งกระบวนการในการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการตรวจสอบและพัฒนาแล้ว

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์ และเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยผ่านทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสามารถจัดแบ่งกลุ่มของงานวิจัยโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

9.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของนักการเมือง

พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุญ (2537) ศึกษาวิจัยเรื่องการสำรวจพฤติกรรมทางการเมืองของนักการเมืองไทยและคนไทย โดยใช้แบบวัดพฤติกรรมจริยธรรมทางการเมืองซึ่งประกอบด้วย 5 พฤติกรรม คือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย การเสียสละเพื่อส่วนรวม และ

ความยุติธรรม พบว่า พฤติกรรมจริยธรรมของนักการเมืองไทยและคนไทยมีสภาพแตกต่างกันอย่าง มีนัยทางสถิติเกือบทุกพฤติกรรม นักการเมืองที่มีพฤติกรรมจริยธรรมทางการเมืองไม่แตกต่างกัน และตัวแปรอายุ สถานภาพ ระดับการศึกษาและภูมิลำเนาไม่ผลให้เกิดความแตกต่างในพฤติกรรม จริยธรรมทางการเมืองในกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม

ศรีเพ็ญ ช่วงไรสง (2540) ศึกษาเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของส.ส.ในทศวรรษ หน้า พบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ควรมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 4 ประการ ดังนี้ 1. คุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ด้านคุณลักษณะส่วนตัว 2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม 3. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านภูมิหลัง 4. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความรู้ความสามารถ

ศรีศักดิ์ คัมภีร์ญาณ (2540) ศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ของนักการเมืองไทย สํารวจเชิงปริมาณจาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี2539 พบว่า มาจาก2 ด้าน คือ ด้านแรก มีความต้องการที่จะช่วยเหลือสังคมกระทำไปเพราะมีจิตสำนึกทางการเมือง และด้านที่ สอง เพื่อต้องการรักษาผลประโยชน์ของตนเพื่อชื่อเสียง เกียรติยศ ซึ่งกลุ่มที่มีแรงจูงใจกลุ่มนี้มี พื้นฐานอาชีพเป็นพ่อค้านักธุรกิจ และการเข้ามามีบทบาทการเมืองมีผลกระทบ 2 ด้านคือ ด้านบวก พบว่านำพาเศรษฐกิจการเมืองไปสู่การพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้น ด้านลบคือ มีการสร้างระบบผูกขาด ทางธุรกิจและฐานอำนาจโดยมุ่งผลประโยชน์ส่วนตัว ทำงานน้อยลงใช้ตำแหน่งทางการเมืองเพื่อ สร้างเกียรติและอำนาจขาดอุดมการณ์ทางการเมือง

9.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เรื่องการเมือง

อัจฉราภรณ์ สามิภักดิ์ (2539) ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร กับความรู้ ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนทั้งในระบบ/นอกระบบการศึกษา ศึกษาวิจัยโดยการใช่แบบสอบถามเชิงปริมาณ พบว่า เยาวชนในระบบการศึกษามี พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยของ เยาวชนทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน

ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร (2538) ศึกษาเรื่อง นโยบาย หลักสูตรการศึกษา และการอบรมกลุ่มเยาวชนทางการเมือง ศึกษากรณีระดับมัธยมศึกษา พ.ศ. 2520-2537 เพื่อศึกษานโยบายรัฐ ด้านการศึกษาและหลักสูตรในระดับมัธยมในการกลุ่มเยาวชนทางการเมืองตามระบอบ ประชาธิปไตย พบว่า รัฐให้ความสำคัญกับความรู้ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจตามลำดับ ใน ส่วนของความรู้ทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย รัฐให้ความสำคัญกับรูปแบบมากกว่า เนื้อหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตั้งแต่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

จนถึงปัจจุบัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ แต่นโยบายและหลักสูตรยังอยู่ในการควบคุมของระบบราชการ จึงมีเนื้อหาที่รักษาไว้ซึ่งการควบคุมดูแลดังกล่าวด้วย

อภิภูฒิ พิมลแสงสุริยา (2535) ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม: ศึกษากรณีนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการศึกษาเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามพบว่า เพศและการที่ครูหรือผู้สอนเปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมแตกต่างกัน

ไพบุลย์ โพธิ์หวังประสิทธิ์ (2548) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ และแพทริก จี บอยเออ์ล เพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และมโนธรรมสำนึกเพื่อส่งเสริมการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ของผู้ออกเสียงเลือกตั้งชาวไทยกะเหรี่ยง ศึกษาวิจัยเชิงปริมาณในการหาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบทดสอบและแผนการสอน พบว่า เมื่อโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่พัฒนาขึ้น ทำให้ผู้เรียนมีระดับความรู้ ทักษะ และมโนธรรมสำนึก ด้านการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น

9.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักการเมือง

จิตติมา หลอมทอง (2544) เรื่อง กระบวนการฝึกอบรมหลักสูตรพัฒนาการพูดและการเมืองโรงเรียนการเมืองพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ พบว่า โรงเรียนเกิดขึ้นจากความตั้งใจส่วนบุคคลที่ต้องการเตรียมความพร้อมให้กับนักการเมืองรุ่นใหม่ก่อนการปฏิบัติงานจริงในสภาฯ หลักสูตรเกิดจากแนวคิด การเมืองพัฒนาได้โดยนักการเมืองและประชาชนต้องเข้าใจการเมืองร่วมกันและแสดงบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้อง ผู้ที่มาเรียนส่วนใหญ่เป็นนักการเมืองระดับประเทศและท้องถิ่นรวมถึงประชาชนทั่วไป เข้ามาเพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการเมือง

จุฑารัตน์ สัมฤทธิ์ผล (2545) กระบวนการสื่อสารของนักการเมืองรุ่นใหม่ในการเข้าสู่อาชีพนักการเมือง เพื่อศึกษาการสื่อสารในการเลือกอาชีพนักการเมือง การสื่อสารในการเลือกองค์กรพรรคการเมือง และกระบวนการหล่อหลอมนักการเมืองรุ่นใหม่ เพื่อให้เข้าสู่การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) พบว่า นักการเมืองรุ่นใหม่มีแรงจูงใจจากครอบครัว ในด้านความสนใจในงานหรือกิจกรรมด้านการเมือง ได้รับการชักชวนจากบุคคลในวงการเมือง โดยส่วนใหญ่ใช้ช่องทางสื่อสารจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองระดับท้องถิ่น นักการเมืองและแกนนำพรรคการเมือง ได้รับแรงจูงใจในการเข้าสู่พรรคการเมืองจากผู้นำ นโยบาย และอุดมการณ์ทางการเมือง ส่วนช่องทางสื่อสารในการเข้าสู่พรรค ได้แก่

การสื่อสารกับแกนนำพรรค การเข้าเป็นสมาชิกของพรรค และการสื่อสารกับสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นนักการเมือง รวมทั้งได้รับการหล่อหลอมให้เข้าผู้การเป็นสมาชิกพรรคการเมืองโดยกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น โดยพรรคการเมืองและการสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในพรรค

9.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

Mezirow, J. (2003) ศึกษาเรื่อง Transformative Learning as discourse. ผู้เขียนนำเสนอรายละเอียดของญาณวิทยาการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง โดยอธิบายว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงคือรูปแบบหนึ่งของการให้เหตุผลของผู้ใหญ่ในการทำความเข้าใจกับสิ่งที่ตนเองเรียนรู้หรือสิ่งที่ตนเองรู้มาก่อนหน้านั้นแล้ว ซึ่งการเรียนรู้เช่นที่ว่านี้ไปสู่การตัดสินใจลงมือกระทำบางสิ่งบางอย่าง ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความได้อธิบายถึงธรรมชาติของการให้เหตุผลภายใต้บริบทของการอภิปรายโต้แย้งโดยใช้วิจารณญาณเป็นตัวกำกับ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้บนฐานความจริงเชิงอัตวิสัยร่วม ที่จะช่วยให้บุคคลตรวจสอบชุดความเชื่อของตนเองและเป็นแนวทางที่สำคัญสำหรับการสร้างสังคมประชาธิปไตยต่อไป

Lange, E.A. (2004) ศึกษาเรื่อง Transformative and restorative learning: A vital dialectic for sustainable societies. พบว่า ผลการวิจัยสำรวจศักยภาพของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงต่อการสร้างความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) และการเรียนรู้เชิงสมานฉันท์ (Restorative Learning) เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองของกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนั้น ยังพบว่า การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานมิใช่แค่กระบวนการเชิงญาณวิทยา (epistemological process) ที่ประกอบด้วยเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และวิธีคิดเพียงเท่านั้นแต่ยังรวมถึงกระบวนการเชิงภาวะวิทยา (ontological process) ซึ่งผู้เข้าร่วมการวิจัยรายงานว่าตนเองเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ที่มีต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ รวมทั้งความปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาสังคมในฐานะพลเมือง

Cranton, P. (2002) ศึกษาเรื่อง Teaching for transformation. New Directions for Adult and Continuing Education. พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการสอนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานโดยผู้เขียนได้อธิบายถึงความรู้ในลักษณะต่างๆ และเชื่อมโยงมาสู่แนวทางการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง โดยได้อธิบายกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งนำเสนอตัวอย่างกลยุทธ์

และกิจกรรมที่จะช่วยเกื้อหนุนให้กระบวนการแต่ละช่วงเกิดขึ้นอย่างมีคุณภาพ ประกอบด้วย 1) การสร้างสถานการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ 2) การระบุดสมมุติฐานความเชื่อเบื้องต้นของตนเอง 3) การใคร่ครวญตนเองอย่างมีวิจารณญาณ 4) การเปิดกว้างต่อกรอบการมองโลกอื่นๆ 5) การสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน 6) การปรับสมมุติฐานความเชื่อและมุมมองต่อโลกและชีวิต 7) การปฏิบัติตามสมมุติฐานความเชื่อใหม่ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้สรุปว่า ไม่มีเทคนิคหรือวิธีการใดที่จะสามารถการันตีได้ว่า ผู้เรียนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนจึงจำเป็นต้องรักษาสมดุลระหว่างการท้าทายและการสนับสนุนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ในเวลาอันเหมาะสม เพราะท้าทายที่สุด ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้เลือกด้วยตนเองว่าต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือไม่

Hicks, M.A., Berger, J.G. and Generett, G.G. (2005) ศึกษาเรื่อง From hope to action: Creating spaces to sustain transformative habits of mind and heart. โดยนำเสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งมีแก่นหลักสูตรตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและมีกลุ่มเป้าหมายคือครูระดับโรงเรียน ผู้เขียนอธิบายจุดมุ่งหมาย แนวทาง การวัดผล และประสบการณ์ในการจัดการเรียน การสอนของหลักสูตรโดยยกตัวอย่าง 3 หน่วยการเรียนรู้ซึ่งผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในมิติต่างๆ ประกอบการอภิปราย นอกจากนี้ ผู้เขียนบทความยังได้สรุปธรรมชาติการเรียนรู้ของตนเองจากการเป็นผู้สังเกตและร่วมพูดคุยกับผู้เรียนไปจนถึงการนำความรู้ไปใช้ในการเรียนการสอนจริง โดยเน้นย้ำว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องไม่ได้เกิดขึ้นแค่ระดับความเข้าใจเท่านั้น แต่ต้องมีการลงมือปฏิบัติจริงโดยเฉพาะในแง่การสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม

ศศิลักษณ์ ขยันกิจ (2548) ศึกษาเรื่อง การพัฒนากระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองของเด็กปฐมวัยที่มีความต้องการพิเศษโดยใช้แนวคิดการศึกษาบำบัดและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง พบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่นำไปใช้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมใน 3 ด้าน คือ ด้านการกระทำ เกิดการปฏิบัติใหม่ในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ด้านความรู้สึกลึก เกิดการสร้างสมดุลระหว่างมุมมองต่อตนเองและเด็ก ด้านความคิดเกิดการขับเคลื่อนความคิดสู่ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการทำงานกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษอย่างถูกต้อง

หฤทัย อนุสรราชกิจ (2549) ศึกษาเรื่อง การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาเด็กอย่างใคร่ครวญ เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครูการศึกษาปฐมวัย พบว่า 1) กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาเด็กอย่างใคร่ครวญสำหรับครูการศึกษาปฐมวัยส่งเสริมให้ครูผู้ตนเอง ได้รับความจริงในปัจจุบัน มีสติ และส่งผลให้ครูสามารถรับรู้เด็กได้

อย่างเป็นทางการที่บูรณาการทั้ง 3 ส่วนของชีวิต คือ ความรู้ วิชาชีพ และจิตวิญญาณ 2) การปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครูมีลักษณะการเรียนรู้ที่ต่างกัน มีการปรับเปลี่ยนต่างกัน คือ ครูที่ใช้ความรู้สึก เชื่อมโยงการเรียนรู้จากใจ การปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นเมื่อรับรู้อารมณ์ ความรู้สึกของตนเอง มีการปรับเปลี่ยนที่เด่นชัดคือการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติต่อเด็กที่เกิดโดยผู้คิดขึ้นมาจากใจ ไม่รู้ตัว ในภาวะที่ใจนิ่งและสอดคล้องพอดีกับเด็ก ครูที่ยึดมั่นกับความคิดของตนเอง การปรับเปลี่ยนปรากฏในเรื่องการเข้าใจตนเอง และไม่ปรากฏการปรับเปลี่ยนในด้านที่เกี่ยวกับเด็กและผู้อื่น และครูที่เป็นนักปฏิบัติ เชื่อมโยงการเรียนรู้จากกาย เข้าสู่ใจ คือ เกิดความตระหนัก รับรู้ตนเอง เชื่อมโยงสู่การรับรู้เด็ก ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติ ต่อตนเอง ต่อเด็ก และต่อผู้อื่นตามการรับรู้ที่เกิดขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของนักการเมือง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักการเมือง และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง พบว่า การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและการเมืองในประเทศไทยมีผู้ให้ความสนใจศึกษาในหลายระดับชั้นการศึกษา เช่น มัธยมศึกษาและมัธยมศึกษาจนถึงในวัยผู้ใหญ่ สำหรับการศึกษารอบเรื่องคุณลักษณะของนักการเมืองมีผู้ให้ความสนใจศึกษาในเรื่องของพฤติกรรมและความรู้ของนักการเมือง การศึกษาถึงแรงจูงใจในการประกอบอาชีพ และการวิเคราะห์พฤติกรรมในการสื่อสารเพื่อเข้าสู่อาชีพของนักการเมือง โดยการศึกษาที่ค้นพบนั้นยังไม่มีผู้ใดสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองโดยใช้วิธีการทดลองทฤษฎีทางการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ถึงเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติ ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง พบว่า การนำรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปประยุกต์ใช้กับคนในบริบทต่าง ๆ นั้น มีความเป็นไปได้ว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเรียนรู้ในระดับผู้ใหญ่ เนื่องจากวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีวิจารณญาณตามแนวคิดทฤษฎีนั้นต้องอาศัยประสบการณ์และกรอบมโนทัศน์ที่หลากหลาย การที่บุคคลมีประสบการณ์ที่แตกต่างได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนมุมมองทัศนคติต่อกัน การรับรู้และการเข้าใจผู้อื่นย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและกรอบมโนทัศน์เดิมไปสู่กรอบมโนทัศน์ใหม่ได้ด้วยการใคร่ครวญทบทวนตนเอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) ใน การศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง โดยมีวิธี การศึกษาจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสำรวจความคิดเห็น วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อ พัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงใช้เทคนิควิธีการวิจัยและพัฒนา ผู้วิจัยได้นำเทคนิคการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มาใช้ในการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ฯ และวัตถุประสงค์ข้อ ที่ 3 เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎี การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยใช้วิธีการการอภิปรายกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีขั้นตอนใน การศึกษา แบ่งออกตามวัตถุประสงค์ได้ 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่คุณลักษณะที่พึงประสงค์

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณลักษณะ ของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

โดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

ในการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สำหรับ ใช้พัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง ผู้วิจัยใช้ทั้งระเบียบวิธีเชิง คุณภาพ ด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ด้วย วิธีการสำรวจความคิดเห็น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร

ผู้วิจัยได้รวบรวมและวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณ สมบัติของ นักการเมือง ผู้นำ ผู้นำในยุคเปลี่ยนผ่าน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีการคัดเลือกเอกสาร ดังนี้

1.1 เกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร ผู้วิจัยใช้หลักความถูกต้องและความน่าเชื่อถือทั้งความตรงภายในและภายนอกของเอกสารแต่ละฉบับ โดยพิจารณาจากชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง และคำสำคัญที่เกี่ยวข้องประเด็นเรื่องคุณลักษณะของนักการเมือง รวมไปถึงแหล่งที่มาของเอกสารที่น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับในที่สาธารณะ

1.2 เอกสารที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยรวบรวมและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ คุณลักษณะของนักการเมือง ประกอบไปด้วย 1) เอกสารเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองไทย และประมวลจริยธรรมของนักการเมืองในระดับต่างๆ 2) เอกสารที่เกี่ยวกับการฝึกอบรมนักการเมืองจากสถาบันในประเทศไทย 3) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้นำและผู้นำทางการเมืองทั้งในและต่างประเทศ และ 4) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองจากแหล่งสำรวจต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.2.1 เอกสารเกี่ยวกับ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองไทย และประมวลจริยธรรมของนักการเมืองในระดับต่างๆ ปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดเอกสารเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์
1	คุณลักษณะ 10 ประการสำหรับผู้นำประเทศ http://www.chaiyongvision.com/politics06-2.htm (2 กรกฎาคม 2553)	ชัยยงค์ พรหมวงศ์	2549
2	กฎหมายประชาธิปไตย คุณสมบัติของนักการเมืองไทยที่ประชาชนต้องการ	พระมหาจรรยา สุทธิญาโน	2536
3	คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสส.ในทศวรรษหน้า	ศรีเพ็ญ ช่วงไธสง	2540
4	รายงานคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย	เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์	2547
5	ประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมาธิการ พ.ศ. 2553	ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 127 ตอนพิเศษ 26ง	2553
6	ประมวลจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมาธิการ พ.ศ. 2542	ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนพิเศษ 56ง	2542

ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดเอกสารเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์
7	ประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมือง พ.ศ. 2551	ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนพิเศษ 141ง	2551
8	ประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมือง พ.ศ. 2543	ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 117 ตอนพิเศษ 15ง	2543
9	ประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมือง ในฝ่ายบริหารของกรุงเทพมหานคร	ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนพิเศษ 188ง	2552
10	ประมวลจริยธรรมของข้าราชการการเมือง ท้องถิ่นฝ่ายบริหารองค์การบริหารส่วน ตำบล	ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 127 ตอนที่ 145ง	2552

1.2.2 เอกสารที่เกี่ยวกับการฝึกอบรมนักการเมืองจากสถาบันในประเทศไทย

ได้แก่

- 1) หลักสูตรผู้นำการเมืองยุคใหม่ สถาบันพระปกเกล้า
- 2) หลักสูตรฝึกอบรมการเมืองและการเลือกตั้งระดับสูง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง
- 3) หลักสูตรฝึกอบรมนักการเมือง โรงเรียนการเมืองพลตรีสนั่นขจรประศาสน์
- 4) หลักสูตรฝึกอบรมโรงเรียนผู้นำพลตรีจำลอง ศรีเมือง

1.2.3 เอกสารเกี่ยวกับผู้นำ และผู้นำทางการเมืองทั้งในและต่างประเทศ ปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารผู้นำทางการเมือง

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์
1	Fundamental of Leadership Readings	Raymond J. Burby	1972
2	Principle-Centered Leadership: Strategies for Personal & Professional Effectiveness	Stephen R. Covey	1999

ตารางที่ 3 แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารผู้นำทางการเมือง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์
3	Who Governs? Democracy and Power in an American City	Robert A. Dahl	1961
4	The Four Roles Leadership	Franklin Covey	1999
5	The Practical Visionary: A New World Guide to Spiritual Growth and Social Change	Corinne McLaughlin and Gordon Davidson	2010
6	ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ.	สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์	2545
7	ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม	นันทวรรณ อิศรานูวัฒน์ชัย	2550
8	คุณธรรม จริยธรรมผู้นำรัฐ	ปราชญา กล้าผจญ	2549
9	การอภิปรายทางวิชาการ เรื่อง จริยธรรมของนักการเมือง ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่	สำนักการศึกษาต่อเนื่อง	2543
10	จิตวิทยาผู้นำและมนุษยสัมพันธ์	บุญทัน ดอกไธสง	2520
11	ผู้นำ อำนาจ และการเมืองในองค์กร = Leaders, power and politics in organization	จุมพล หนิมพานิช	2547
12	ภาวะผู้นำ	หฤทัย ปุตระ	2539
13	ภาวะผู้นำ	กวี วงศ์พุด	2542
14	ภาวะผู้นำ	รังสรรค์ ประเสริฐศรี	2544
15	ภาวะผู้นำและการเปลี่ยนแปลง	ธวัช บุญยมณี	2550
16	ผู้นำการเมือง : แนวทางวิเคราะห์และกรณีศึกษา	ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์	2537
17	อำนาจ บุคลิกภาพและผู้นำการเมืองไทย	ยศ สันตสมบัติ	2535
18	อนาคตผู้นำการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า	เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์	2539

ตารางที่ 3 แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารผู้นำทางการเมือง (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์
19	เต๋าแห่งผู้นำการเมือง = The tao of politics	วารินทร์ สิ้นสูงสุด และ วันทิพย์ สิ้นสูงสุด	2548
20	นักคิด นักรู้ และนักการเมือง : จากอดีตถึงปัจจุบัน	คณัย ไชยโยธา	2552
21	นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ การคอร์รัปชัน : สภาพ ปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนว ทางแก้ไข	ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์	2549
22	นักการเมืองพันธุ์ใหม่ : ทางรอด ประเทศไทย	โชติ มหาชัยฤทธิพร และคน อื่นๆ	2553

1.2.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชนมีต่อนักการเมืองจากแหล่งสำรวจที่น่าเชื่อถือได้ เช่น แหล่งสำรวจขององค์กรและมหาวิทยาลัย อาทิ เอแบคโพล สวนดุสิตโพล สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ปรากฏดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงรายละเอียดผลการสำรวจความคิดเห็นจากแหล่งต่างๆ

ลำดับ	ชื่อเอกสาร	แหล่งที่มา	ปีที่พบ
1	ผลสำรวจเรื่อง “ความคิดเชิงประเมินผลของประชาชนต่อสังคมไทยและคุณลักษณะของนายกรัฐมนตรีคนใหม่ที่ประชาชนต้องการ : กรณีศึกษาประชาชนทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”	เอแบค โพล	2549
2	ผลสำรวจเรื่อง “บรรยากาศการเมือง รัฐธรรมนูญและคุณลักษณะนายกรัฐมนตรีที่ประชาชนอยากได้: กรณีศึกษาประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งใน เขตกรุงเทพมหานคร”	เอแบค โพล	2550
3	ผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชน เรื่อง "คนไทยกับปัญหาคอร์รัปชัน"	ศูนย์สำรวจความคิดเห็น ของประชาชน สถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์	2555

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อประมวลเนื้อหาสาระที่สำคัญต่อคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรของทั้ง 4 สถาบัน ได้แก่ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง โรงเรียนการเมืองของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ และโรงเรียนผู้นำพลตรีจำลอง ศรีเมือง เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างของเนื้อหาในแต่ละหลักสูตร และเพื่อนำมาจัดลำดับตามน้ำหนักของข้อมูลเบื้องต้น และนำไปใช้ในการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ต่อไป

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักวิชาการและผู้บริหารหลักสูตรฝึกอบรมทางด้านผู้นำและนักการเมืองของสถาบันต่างๆ ในประเทศไทยเพื่อให้ได้ทราบมุมมองของนักวิชาการที่มีต่อแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองตามแนวทางของทฤษฎีด้านรัฐศาสตร์และการเมือง เพื่อนำข้อมูลด้านวิชาการมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มนักการเมือง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informants) ออกเป็น 2 กลุ่ม โดยทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักการเมือง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการและผู้บริหารสถาบันฝึกอบรมนักการเมือง

1) นักวิชาการ มีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญทางด้าน รัฐศาสตร์การเมืองการปกครอง อีกทั้งเป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย มีผลงานประเภทยานโยบาย บทความ หรือหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในประเทศไทย และมีความสมัครใจในการให้ข้อมูล ได้แก่ รองศาสตราจารย์. ดร. ไชยันต์ ไชยพร อาจารย์ประจำภาควิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2) นักวิชาการและผู้บริหารสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมนักการเมืองในประเทศไทย โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกโดยพิจารณาจาก เป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญทางการเมืองการปกครอง อีกทั้งเป็นองค์กรที่จัดอบรมพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับนักการเมืองของสังคมไทย ประกอบด้วย 4 สถาบัน ดังต่อไปนี้

(1) ผู้บริหารหลักสูตรฝึกอบรมของ สถาบันพระปกเกล้า

- รศ.นิยม รัฐอมฤต ผู้อำนวยการวิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า

(2) ผู้บริหารหลักสูตรฝึกอบรมของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

- นายกฤษ เอื้อวงศ์ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

(3) ผู้บริหารหลักสูตรฝึกอบรมของ โรงเรียนการเมืองพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์

- นายศิริวัฒน์ ขจรประศาสน์ ผู้สืบทอดเจตนารมย์ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ และศิษย์เก่าโรงเรียนการเมืองพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์

(4) ผู้บริหารหลักสูตรฝึกอบรมของ สถาบันฝึกอบรมผู้นำโดยพลตรี จำลอง ศรีเมือง

- พลตรี จำลอง ศรีเมือง ผู้ก่อตั้งสถาบัน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มนักรการเมือง ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มนักรการเมือง ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มนักรการเมืองที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการเมืองและเคยมีประสบการณ์ในการเข้าฝึกอบรมในหลักสูตรพัฒนานักการเมืองก่อนการประกอบอาชีพ 2) นักรการเมืองที่มีประสบการณ์ทางด้านการเมืองระดับสูงซึ่งไม่เคยผ่านการเข้ารับการฝึกอบรมจากสถาบันที่เกี่ยวข้องเข้ารับการฝึกอบรมจากสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมนักรการเมืองในประเทศไทยก่อนเข้าสู่อาชีพ และ 3) นักรการเมืองรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ในการทำงานการเมืองในระยะแรกไม่เคยผ่านการฝึกอบรมและมีความแตกต่างหลากหลายทางด้านความคิดและอุดมการณ์ในการทำงานการเมือง โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำแนกตามกลุ่ม ดังนี้

1) นักรการเมืองที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการเมือง เคยมีประสบการณ์ในการเข้าฝึกอบรมในหลักสูตรพัฒนานักการเมืองก่อนการประกอบอาชีพ

- นายวัชร วรรณิการ์ (โฆษกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และโฆษกพรรคชาติไทยพัฒนา) ผ่านการอบรมหลักสูตร โรงเรียนการเมือง พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์, หลักสูตรพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้งระดับสูง ของ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง สถาบันพระปกเกล้า

- นายสุริยะ ใส กตะศิลา (ผู้ก่อตั้งกลุ่มการเมืองสีเขียว นักเคลื่อนไหวทางการเมืองและอดีตสมาชิกพรรคการเมืองใหม่) ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรผู้นำยุคใหม่ในระบอบ

ประชาธิปไตยของสถาบันพระปกเกล้า และการฝึกอบรมหลักสูตรพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้งระดับสูง ของ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

2) นักการเมืองที่มีประสบการณ์ทางด้านการเมืองระดับสูงซึ่งไม่เคยผ่านการเข้ารับการฝึกอบรมจากสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมนักการเมืองในประเทศไทยก่อนเข้าสู่อาชีพและมีความสนใจในด้านการศึกษาและการพัฒนา มีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ต้องเป็นผู้มีประสบการณ์การทำงานการเมืองมากกว่า 10 ปี ได้แก่

- นายนิกร จำนง ผู้อำนวยการหลักสูตรยุวชนชาติไทย เพื่อพัฒนาเยาวชนประชาธิปไตย อาจารย์พิเศษวิทยาลัยสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา (CID) มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ และอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัย (2531-2552)

- นายจาตุรนต์ ฉายแสง ผู้ก่อตั้ง สถาบันศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย และอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัย (2529-2550)

3) นักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ในการทำงานการเมืองในระยะแรก ไม่เคยผ่านการฝึกอบรมและมีความแตกต่างหลากหลายทางด้านความคิดและอุดมการณ์ในการทำงานการเมือง โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นนักการเมืองที่มีประสบการณ์การทำงานการเมืองในระยะแรกหนึ่งหรือสองสมัย และพร้อมที่จะให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก

- นายณัฐพล ทีปสุวรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรุงเทพมหานคร เขต 26 และผู้อำนวยการพรรคประชาธิปัตย์ (2550-2556)

- นายภราดร ปริศนานันทกุล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอ่างทอง พรรคชาติไทยพัฒนา (2550-2556)

- นายพร้อมพงษ์ นพฤทธิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ พรรคเพื่อไทย

โดยในการรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้ สัญลักษณ์ตัวอักษร ก-ณ แทนชื่อผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในกลุ่มนักการเมืองทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อให้ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดแนวประเด็นการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลทั้ง 2 กลุ่ม เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองไทย ซึ่งแนวประเด็นคำถามผู้วิจัยได้พัฒนามาจากกรอบแนวคิดในการวิจัยและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองจากการศึกษาเอกสารในวิธีการที่ 1 โดยแบ่งแนวประเด็นการสัมภาษณ์ ออกเป็น 2 ชุด ประกอบด้วย แนวประเด็น

สัมภาษณ์สำหรับนักการเมือง และแนวประเด็นสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหารหลักสูตร โดยมีรายละเอียดแนวประเด็นการสัมภาษณ์พอสังเขป ดังนี้

2.2.1 แนวประเด็นสัมภาษณ์สำหรับนักการเมือง ได้แก่ 1) ทิศนะต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง 2) ความสำคัญของการศึกษากับการพัฒนานักการเมือง เป็นต้น

2.2.2 แนวประเด็นสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหารหลักสูตร มีแนวประเด็นคำถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ทิศนะต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง ส่วนที่ 2 รายละเอียดการเรียนการสอนและเป้าประสงค์ของหลักสูตร ส่วนที่ 3 ความสำคัญของการศึกษากับการพัฒนานักการเมือง

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสารมาวิเคราะห์เนื้อหาคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์จากการสัมภาษณ์ และแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนานักการเมืองมาหาตัวแปรร่วมของข้อมูลทั้งความเหมือนและความต่างโดยข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาชีพและทางด้านวิชาการตรวจสอบความตรงของตัวแปรและเนื้อหาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเป็นแบบสอบถามเพื่อนำมาใช้ในการสำรวจความคิดเห็นในส่วนต่อไป

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสองกลุ่มแล้วจึงนำข้อมูลที่ได้อีกกลับมาวิเคราะห์ประเด็นต่างๆของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบแนวประเด็นคำถามสำหรับการสำรวจความคิดเห็นในขั้นตอนต่อไป

2.4 การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยนำตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางการเมืองและด้านรัฐศาสตร์ตรวจสอบตัวแปรคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองที่จะนำไปพัฒนาเป็นแบบสอบถามประกอบด้วย

2.4.1 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานทางการเมืองระดับชาติและมีประสบการณ์ในการบริหารสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักการเมือง คือ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. วิษณุ เครืองาม

2.4.2 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิจัยและนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และการเมืองที่มีผลงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองระดับชาติ คือ ดร.พรณชญา ศิริวรรณบุษย์

2.4.3 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาชีพที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานทางการเมืองในตำแหน่งระดับชาติและเป็นที่ยอมรับในฐานะนักวิชาการการเมือง คือ คุณวีระศักดิ์ โควสุรัตน์

เมื่อได้ตัวแปรคุณลักษณะที่ตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วจึงความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมาและปรับปรุงตัวแปรให้มีความเหมาะสมก่อนนำตัวแปรไปใช้ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นต่อไป

3. การสำรวจความคิดเห็น

ผู้วิจัยใช้รูปแบบการสำรวจความคิดเห็นแบบวัดครั้งเดียว (one-shot descriptive study) โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือในการสำรวจความคิดเห็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง โดยเก็บแบบสำรวจความคิดเห็นกับกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นและกลุ่มตัวอย่างประชาชนทั่วไป เพื่อให้ทราบถึงมุมมองความคิดเห็นที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง ก่อนที่จะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อคัดเลือกเป็นประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะใช้ในการศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมในการทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้กับกลุ่มนักการเมืองในการดำเนินการขั้นตอนต่อไป

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักการเมืองและ 2) กลุ่มประชาชน โดยกลุ่มนักการเมืองแบ่งออกเป็นนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม จำนวนประชากรของกลุ่มนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นนั้นไม่มีตัวเลขที่เป็นทางการที่เชื่อถือได้แน่นอน สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ จึงกำหนดให้ประชากรของกลุ่มนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นมีจำนวนเกิน 1 แสน คนขึ้นไป เพื่อความสะดวกในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง สำหรับประชากรกลุ่มประชาชน ได้แก่ จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ในปี 2554 มีจำนวน 5,674,843 คน (กรมการปกครอง: ออนไลน์) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) สำหรับกลุ่มนักการเมือง ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยเปิดตาราง Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยมีค่าความคลาดเคลื่อน +/- 10% ณ จำนวนประชากรมากกว่า 1 แสน คนขึ้นไป ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจำนวน 100 คน อย่างไรก็ตามงานวิจัยครั้งนี้ ได้เก็บกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวนทั้งสิ้น 267 คน

2) สำหรับกลุ่มตัวอย่างประชาชน ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยเปิดตาราง Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยมีค่าความคลาดเคลื่อน +/- 10% ณ จำนวนประชากรมากกว่า 1 แสน คนขึ้นไป ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจำนวน 100 คน อย่างไรก็ตามงานวิจัยครั้งนี้ ได้เก็บกลุ่มตัวอย่างประชาชนจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จำนวนทั้งสิ้น 391 คน

3.1.2 วิธีการสุ่มตัวอย่าง ในการเก็บข้อมูลการสำรวจความคิดเห็นทั้งจากกลุ่มนักรการเมืองและกลุ่มประชาชนทั่วไปโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน

1) กลุ่มตัวอย่างนักรการเมือง ผู้วิจัยได้กำหนดการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงในกลุ่มตัวอย่างนักรการเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

(1) กลุ่มตัวอย่างนักรเมืองระดับชาติ มีการกระจายแบบสอบถามไปยังพรรคการเมืองต่างๆ ที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่ พรรคเพื่อไทย พรรคประชาธิปัตย์ และพรรคชาติไทยพัฒนาและวุฒิสภา

(2) สำหรับกลุ่มตัวอย่างนักรเมืองระดับท้องถิ่นมีการกระจายแบบสอบถามไปยังนักรเมืองท้องถิ่น 4 ภูมิภาคทั่วประเทศโดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่จากจังหวัดที่มีจำนวนประชากรที่มากที่สุดในแต่ละภูมิภาคและใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงในจังหวัดที่มีจำนวนประชากรรองลงมาเพื่อให้มีการกระจายความแตกต่างทางด้านความคิดเห็นการเมือง ได้แก่

ภาคเหนือ ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดนครสวรรค์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย จังหวัดขอนแก่น จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดชัยภูมิ

ภาคกลาง ประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร จังหวัดนนทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดชลบุรี

ภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดสงขลา ในขณะที่กลุ่มประชาชนใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญในพื้นที่กรุงเทพมหานคร นนทบุรี และกระจายไปยัง 4 ภูมิภาคในพื้นที่เดียวกันกับ กลุ่มนักรเมืองระดับท้องถิ่น

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักรเมือง ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบ่งคุณลักษณะออกเป็น 4 ด้านประกอบด้วย 1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรม 2) คุณลักษณะจิตใจ 3) คุณลักษณะด้านความคิด และ 4) คุณลักษณะด้านความรู้ โดยแบ่งแบบสอบถามสำหรับการสำรวจออกเป็น 2 ชุด ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามสำหรับนักรเมือง 2) แบบสอบถามสำหรับประชาชนทั่วไป มีรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1. แบบสอบถามชุดสำหรับนักรเมือง

1) ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ภูมิลำเนา ระดับการศึกษา และตำแหน่งทางการเมือง

2) ข้อมูลด้านวิชาชีพ ประกอบด้วย ประสบการณ์การทำงานด้านการเมือง วิธีการเข้าสู่การทำงานทางการเมือง เหตุผลในการเข้าสู่การทำงานการเมือง แหล่งเรียนรู้ในการทำงานด้านการเมือง ประสบการณ์ในการเข้ารับการฝึกอบรมนักการเมือง ความคิดเห็นต่อการจัดหลักสูตรอบรมพัฒนานักการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน ข้อเสนอต่อแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนา นักการเมืองให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และนักการเมืองในดวงใจ (Role Model) โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้อิสระในการตอบตรงตามความเป็นจริง

3) ข้อมูลคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผู้วิจัยได้สร้างตารางจัดระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง เพื่อค้นหาการจัดลำดับความสำคัญโดยให้เป็นค่าคะแนนความสำคัญของคุณลักษณะแต่ละข้อจากน้อยที่สุดไปมากที่สุด และใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ระบุความคิดเห็นเพิ่มเติม โดยแบ่งข้อมูลคำถามออกเป็นสี่ตอน ดังนี้ คุณลักษณะด้านพฤติกรรม คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้

3.2.2 แบบสอบถามชุดสำหรับประชาชนทั่วไป

1) ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ภูมิลำเนา ระดับการศึกษา อาชีพ และตำแหน่งทางการเมือง

2) ข้อมูลความสนใจทางการเมือง ประกอบด้วย ความสนใจทางด้านการเมือง ความคิดเห็นต่อนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น ประสบการณ์การเข้าฝึกอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเมือง และนักการเมืองในดวงใจ โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้อิสระในการตอบตรงตามความเป็นจริง

3) ข้อมูลคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตารางจัดระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง เป็นตารางการให้คะแนนความสำคัญของคุณลักษณะแต่ละข้อจากน้อยที่สุดไปมากที่สุด และใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ระบุความคิดเห็นเพิ่มเติม โดยแบ่งข้อมูลคำถามออกเป็นสี่ตอน ดังนี้คุณลักษณะด้านพฤติกรรม คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามจากการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ในพื้นที่ ที่เป็นพื้นที่ของกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองระดับชาติในกรุงเทพมหานคร โดยกระจายไปยังพรรคการเมืองที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วย พรรคเพื่อไทย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทยพัฒนา และวุฒิสภา สำหรับกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองระดับท้องถิ่นกระจายไปยัง 4 ภูมิภาค ดังนี้

ภาคเหนือประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดนครสวรรค์
ภาคกลาง ประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดนนทบุรี และ
จังหวัดชลบุรี

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย จังหวัดขอนแก่น จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัด
สุรินทร์ และจังหวัดชัยภูมิ

ภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดสงขลา
และให้ส่งแบบสอบถามกลับคืนผู้วิจัย เมื่อได้รับแบบสอบถามคืนกลับมาจึงนำข้อมูล
จากแบบสอบถามมารวบรวมและประมวลผลทางสถิติเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์สถิติโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS รวบรวม
และประมวลผลเพื่อหาข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากข้อมูล โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ใน
การวัดตัวแปรข้อมูลด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักรการเมืองในด้านต่างๆ โดยใช้มาตรวัด
ระดับความถี่แบบ Likert's Method of Summated Rating ดังนี้

มากที่สุด	5	คะแนน
มาก	4	คะแนน
ปานกลาง	3	คะแนน
น้อย	2	คะแนน
น้อยที่สุด	1	คะแนน

3.4.1 เกณฑ์การแปลความหมาย การแปลความหมาย ใช้วิธีคำนวณค่าเฉลี่ยของ
ค่าตัวแปรทั้งหมด ตั้งแต่ 1 ถึง 5 มาแบ่งกลุ่มโดยมีความหมายดังต่อไปนี้

4.20 - 5.00	=	มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด
3.40 - 4.19	=	มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก
2.60 - 3.39	=	มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง
1.80 - 2.59	=	มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย
1.00 - 1.79	=	มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

3.4.2 เกณฑ์การคัดเลือกคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผู้วิจัยใช้การคัดเลือก
คุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นประเด็นในการศึกษาในขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา
กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักรการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการ
เปลี่ยนแปลงนั้น ใช้วิธีการเลือกจากค่าเฉลี่ยที่สูงเป็นอันดับหนึ่ง ในประเด็นคุณลักษณะแต่ละด้าน
ทั้งจากแบบสำรวจสำหรับนักรการเมืองและสำหรับประชาชน

การศึกษาและการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองในขั้นตอนที่ 1 เพื่อให้ได้ประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองจากกลุ่มนักการเมืองและกลุ่มประชาชน เพื่อนำข้อสรุปจากการสำรวจความคิดเห็นมาใช้เป็นตัวชี้วัดและเป้าหมายในการยกร่างกระบวนการและคัดเลือกกิจกรรมเพื่อนำมาใช้ในการทดลองในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่คุณลักษณะที่พึงประสงค์

การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิจัยและพัฒนา (Research and) กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การยกร่างกระบวนการ (R1) 2) การพัฒนากระบวนการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (D1) 3) การทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้ฯ ครั้งที่ 1 (R2) 4) การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 1 (D2) 5) การทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้ฯ ครั้งที่ 2 (R3) และ 6) การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจากครั้งที่ 2 (D3) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการทดลองกระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้ ประกอบด้วย กลุ่มนักการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่ผ่านการได้รับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งมาแล้วอย่างน้อย 1 สมัยและผู้ที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต จำนวน 2 กลุ่ม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1.1 กลุ่มที่ 1 กลุ่มนักการเมืองที่ดำรงตำแหน่งนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่มีประสบการณ์ในการทำงานการเมือง ไม่จำกัดอายุของกลุ่มตัวอย่าง และมีความสมัครใจในการเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มเวลา

2.1.2 กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ที่มีความสนใจอยากจะเป็นนักการเมืองในอนาคตทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ที่ยังไม่มีตำแหน่งทางการเมือง และมีความสมัครใจในการเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มเวลา

1) เทคนิคการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองโดยการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling Technique) จากการอ้างอิงของบุคคลที่เป็นนักการเมืองจากพรรคการเมืองต่างๆ โดยพิจารณาจากผู้ที่เป็นนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นประกอบกับประสบการณ์การทำงานทางการเมือง โดยกำหนดให้ผ่านการรับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งมาแล้วอย่างน้อยหนึ่งสมัย และสมัครใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการ เนื่องจากการเข้าร่วม

กิจกรรมต้องอาศัยความต่อเนื่องจึงจำเป็นต้องมีความสมัครใจและใช้เวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

สำหรับกลุ่มผู้ที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตพิจารณาจาก เพศ อายุ ภูมิภาค ประสบการณ์การทำงานที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ความตั้งใจในการเข้าร่วมกิจกรรมและอุดมการณ์ทางการเมืองที่สนใจสมัครเข้าร่วมกิจกรรมจากการอ้างอิงผ่านสถาบันพัฒนาทางการเมือง(สถาบันเจตนาดี)

2) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากการสมัครเข้าร่วม โครงการผ่านช่องทางของสถาบันที่เป็นองค์กรอิสระในการพัฒนาทางการเมือง (สถาบันเจตนาดี)ซึ่งผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานเพื่อขอความร่วมมือในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากเครือข่ายของสถาบัน โดยพิจารณาจากข้อมูลในใบสมัครเข้าร่วมโครงการในประเด็นเหตุผลในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความสมัครใจและมีความสนใจทางการเมืองที่จะเข้าร่วมกิจกรรม โดยกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างมีความหลากหลายทางความคิดและประสบการณ์ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแลกเปลี่ยนอย่างมีเหตุผลที่จะเป็นประโยชน์ในการทดลอง ปรากฏดังตารางที่ 5 และ 6

ตารางที่ 5 ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1 กลุ่มนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น จำนวน 7 คน

เลขที่	เพศ	อายุ (ปี)	ตำแหน่งทางการเมือง				เหตุผลในการร่วมกิจกรรม
			ระดับชาติ		ระดับท้องถิ่น		
			เลือกตั้ง	แต่งตั้ง	เลือกตั้ง	แต่งตั้ง	
1	ชาย	73	-	-	-	ที่ปรึกษานายก องค์การบริหาร ส่วนจังหวัด	ต้องการศึกษาหาความรู้ และ ประสบการณ์เพิ่มเติมกับ สังคมใหม่ที่เปลี่ยนแปลง และอยากเรียนรู้แนวคิดของคน รุ่นใหม่กับการเมืองไทย
2	หญิง	66	-	เลขาธิการ ประจำคณะกรร มาธิ การวุฒิสภา	-	-	เป็นโอกาสที่จะได้ แลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ และการพัฒนาตนเอง ทางด้านการเมือง
3	ชาย	61	สมาชิก วุฒิสภา	ที่ปรึกษา รัฐมนตรี	-	-	ต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการ รู้ทันการเมืองและการแก้ไข ปัญหานักการเมืองที่ไม่มี คุณธรรมจริยธรรมถ้ามี โอกาสทำได้

ตารางที่ 5 ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1 กลุ่มนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น จำนวน 7 คน
(ต่อ)

เลขที่	เพศ	อายุ (ปี)	ตำแหน่งทางการเมือง				เหตุผลในการร่วมกิจกรรม
			ระดับชาติ		ระดับท้องถิ่น		
			เลือกตั้ง	แต่งตั้ง	เลือกตั้ง	แต่งตั้ง	
4	ชาย	50	-	-	สมาชิก องค์การ บริหารส่วน ตำบล	-	อยากได้ความคิดดีๆ ไป กระจายในหมู่บ้านชนบท บ้าง
5	ชาย	49	-	-	สมาชิกสภา เทศบาล	รองนายกเทศ มนตรี	รับรู้กระบวนการใหม่ๆ ใน การพัฒนาตนเอง
6	ชาย	48	-	ที่ปรึกษา กิตติมศักดิ์ กรรมการ	-	-	ต้องการประสบการณ์ใหม่ เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ กับตัวเองและผู้อื่น
7	ชาย	36	สมาชิกสภาผู้ แทนราษฎร 1 สมัย	-	-	-	ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ อยาก ได้เห็นความหลากหลายใน มุมมองของการเมือง

ตารางที่ 6 ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 2 กลุ่มบุคคลที่มีความตั้งใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต
จำนวน 11 คน

เลข ที่	เพศ	อายุ (ปี)	อาชีพ				เหตุผลในการร่วมกิจกรรม
			อาสาสมัคร	รับราชการ	เอกชน	พนักงานของรัฐ	
8	ชาย	57	ก่อตั้งศูนย์ เด็กด้อย โอกาส	-	-	-	อยากมีความรู้ความสามารถ และเข้าถึงหลักแห่งความเป็น จริงของแนวทางการเมืองใน ยุคปัจจุบันและอยากจะทำ ปฏิบัติเพื่อสังคมต่อไป
9	ชาย	57	-	-	-	การไฟฟ้านคร หลวง	เพื่อพัฒนาตนเองและเพื่อนำ ความรู้ไปเผยแพร่ให้กับ ชุมชน เพื่อเป็นแนวทางใน การเลือกนักการเมืองรุ่นใหม่
10	ชาย	56	-	กรมชลประทาน	-	-	เพื่อศึกษาหาความรู้และ ประสบการณ์การทำงาน การเมืองในอนาคตต่อไป
11	ชาย	54	-	กรมป่าไม้	-	-	อยากแชร์ความรู้และ ประสบการณ์ที่ดีและ แตกต่าง

ตารางที่ 6 ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 2 กลุ่มบุคคลที่มีความตั้งใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต
จำนวน 11 คน (ต่อ)

เลข ที่	เพศ	อายุ (ปี)	อาชีพ				เหตุผลในการร่วมกิจกรรม
			อาสาสมัคร	รับราชการ	เอกชน	พนักงานของรัฐ	
12	ชาย	54	-	ตำรวจ	-	-	มีความสนใจการทำงานทาง การเมือง และอยากเรียนรู้สิ่ง ใหม่ๆ โดยเฉพาะ “ความเป็น นักการเมืองที่ดี”
13	ชาย	48	-	-	อิสระ	-	มีความสนใจในหลักสูตร และการพัฒนาตนเองให้เป็น นักการเมืองในอนาคต
14	หญิง	48	-	-	ผู้จัดการ ทั่วไป	-	สนใจเนื้อหาการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงาน และทัศนคติของนักการเมือง ที่จะต้องเป็นตัวแทนของ ประชาชนการกำหนดทิศทาง ในการบริหารประเทศที่ เกี่ยวกับประชาชนทุกคน
15	ชาย	35	-	-	-	ศาลปกครอง	พัฒนาตนเองให้เหมาะสม และสอดคล้องกับการเมือง การปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย
16	ชาย	30	-	-	-	สำนักงาน เลขานุการ รัฐสภา	อยากได้ความคิดเห็นใหม่ๆ ในการพัฒนาตนเอง
17	ชาย	29	-	ตำรวจ	-	-	ต้องการมีส่วนร่วมในการ เรียนรู้อบรม หลักสูตร เกี่ยวกับประชาธิปไตย
18	ชาย	23	อาสาสมัคร อิสระ	-	-	-	ต้องการพัฒนาตัวเองให้เป็น นักการเมืองที่ดีที่มี ประสิทธิภาพในอนาคต และ นำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดใน สังคม

2.2 ขั้นตอนการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของ
นักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผู้วิจัย

ได้นำเทคนิคการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอนซึ่ง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การยกร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้ (R1)

ผู้วิจัยนำผลการศึกษาที่ได้จากการสำรวจความคิดเห็นในขั้นตอนที่ 1 เรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านพฤติกรรม คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้ มาศึกษาถึงแนวทางใน กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและพิจารณา กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการ เปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) เป็นหลักในการคัดเลือกกิจกรรม แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบก่อนนำไปใช้เป็นเครื่องมือไปทดลอง

1) การคัดเลือกกิจกรรมและพัฒนาเครื่องมือ

การคัดเลือกกิจกรรมที่จะใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยคำนึงถึง ผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นต่อกลุ่มตัวอย่างตามกรอบทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่ง ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การใคร่ครวญอย่างมี วิจารณญาณ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีเหตุผลอันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ โดยมี คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ค้นพบจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระที่จะนำไปใช้ เป็นเป้าหมายตัวชี้วัดในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นจะเป็นประสบการณ์ใหม่ที่จะไป กระทบกับกรอบมโนทัศน์เดิมของกลุ่มตัวอย่างอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โดยมีหลักการใน การคัดเลือกกิจกรรม ดังนี้

(1) กิจกรรมฐานกาย เพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่โดยเน้นการกระทำ และการเคลื่อนไหวร่างกาย การทำกิจกรรมเดี่ยว คู่ กลุ่ม เพื่อให้เกิดการเชื่อมสัมพันธ์ และละลายพฤติกรรม เช่น การวาดภาพ กิจกรรมการเคลื่อนไหวร่างกาย

(2) กิจกรรมฐานปัญญา เพื่อก่อให้เกิดการคิด การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ การคิดอย่างมีเหตุผล เช่น การวิเคราะห์ การแก้ปัญหาการสะท้อนตัวตน การจัดระบบความคิด

(3) กิจกรรมฐานใจ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เข้าใจตนเองและผู้อื่น เรียนรู้ ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง เช่น การห้อยแขวนการตัดสินใจ การเขียนบันทึก (Diary & Journal) การสงบ นิ่งและรับฟัง การแสดงบทบาทสมมติ การแลกเปลี่ยน (Dialogue)

เมื่อได้ประเด็นคุณลักษณะที่โดดเด่นของคุณลักษณะทั้ง 4 ด้าน ที่จะมาใช้ เป็นเป้าหมายตัวชี้วัดในการกำหนดร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนานักการเมือง ตาม

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ จึงคัดเลือกกิจกรรมที่มีเนื้อหาและมีความสอดคล้องกับเป้าหมายตัวชี้วัดคุณลักษณะในแต่ละด้านเพื่อนำมาใช้ในกระบวนการและผนวกเข้ากับร่างกระบวนการจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบในลำดับต่อไป โดยมีร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1: การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน

วัตถุประสงค์หลัก: กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามกับตนเอง

ส่วนที่ 2: การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม

วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่ในการพัฒนาตนเอง

ส่วนที่ 3: การตระหนักรู้เพื่อส่วนรวมและสังคม

วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความรู้สึกของคนในสังคมและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

ส่วนที่ 4: กระบวนการสร้างสรรค์แนวทางใหม่

วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และสามารถสร้างกรอบความคิดใหม่หรือแนวทางใหม่ด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (D1)

ผู้วิจัยนำร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นในขั้นตอนที่ 1 เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเมือง โดยนำเสนอร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 ท่าน เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ฯ โดยการคัดเลือกกิจกรรมโดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบร่างกระบวนการ ประกอบด้วย

1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการนำทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ในรูปแบบของละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง

- คุณพฤษ พหลกุลบุตร กระบวนกรมูลนิธิสื่อชาวบ้านมะขามป้อมและหัวหน้าโครงการละครเพื่อการเปลี่ยนแปลงของสำนักงานกองทุน สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการนำทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ในรูปแบบของการเรียนการสอนและการฝึกอบรม

-คุณสมพร คุ๊ก กระบวนกรและผู้ร่วมก่อตั้งสถาบันขวัญแผ่นดิน

3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาพยนตร์และการใช้ภาพยนตร์เป็นสื่อในการวิพากษ์

สังคม

-คุณสายฟ้า ดันธนา ศิลปินอิสระ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายกิจกรรมพิเศษ
สถาบันปริทัศน์มยงค์

4) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัย

- คร.อัจฉรี พิพัทธกุลสกุล อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

5) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐศาสตร์ที่เป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย

- คร.พรรณชญา ศิริวรรณบุษย์ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

6) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนิเทศศาสตร์และการสื่อสารที่เป็นอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัย

- คร.ประภัสสร จันทร์สถิตย์พร อาจารย์ประจำภาควิชาวาทยวิทยาและ
สื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดกิจกรรมฝึกอบรมกับนักการเมือง

- คุณนฤมล อินทรลักษณ์ พนักงานฝึกอบรมวิทยาลัยการเมืองการ
ปกครองสถาบันพระปกเกล้า

- คุณสุนิศา ชุตทอง เจ้าหน้าที่หลักสูตรการบริหารเศรษฐกิจสาธารณะ
สำหรับนักบริหารระดับสูง สถาบันพระปกเกล้า

จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อคัดเลือก
เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยพิจารณาร่างกระบวนการที่จะนำไปใช้
ในการทดลองและคัดเลือกกิจกรรมสำหรับนำมาใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 ซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้
ทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ 1) กระตุ้นการเรียนรู้ภายใน 2) การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม 3) การตระหนักรู้ถึง
ส่วนรวมและสังคม และ 4) กระบวนการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมใน
แต่ละส่วน วัตถุประสงค์ ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้ ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม
วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน และตัวชี้วัดในการประเมิน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1

ส่วนที่ 1: การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน วัตถุประสงค์หลัก: กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามกับตนเองทำความเข้าใจภายในตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรม และเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
1. กิจกรรมละลายพฤติกรรม “ทำป้ายชื่อ” “1ชื่อ1ท่า” “หัวใจสี่ห้อง”	1. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าร่วมกิจกรรมต่อไป 2. เพื่อเป็นการทำความรู้จักกันและละลายพฤติกรรม	ใช้วิธีการเล่าเรื่องตนเองผ่านการทำป้ายชื่อ	“ทำป้ายชื่อ” แจกกระดาษแข็งและสีชนิดต่างๆ ให้เขียนชื่อตนเองพร้อมตกแต่งตามใจชอบ และบรรยายเล่าเรื่องตนเองจากป้ายชื่อที่ประดิษฐ์ขึ้น “1ชื่อ1ท่า” ขานชื่อตัวเองพร้อมท่าทางประกอบ “หัวใจสี่ห้อง” พุดคุยกับเพื่อนตามโจทย์ที่ได้รับ	สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของผู้เข้าร่วมอบรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์
2. กิจกรรมสานสัมพันธ์ “การร่างธรรมนูญการเรียนรู้ร่วมกัน”	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการอยู่ร่วมกันด้วยตนเองซึ่งตรงตามแนวทางประชาธิปไตย 2. เปิดโอกาสแสดงผลและรับฟังเหตุผลของผู้อื่นก่อนตัดสินใจและหาข้อสรุปที่ทุกคนยอมรับร่วมกันได้	ใช้ลักษณะในการอภิปรายกลุ่ม	1. ให้ผู้เข้าร่วมอบรม เขียนกฎ กติกา ในการอยู่ร่วมกันบนโพสต์อิทขึ้นมาคนละหนึ่งข้อ แล้วนำมาติดหน้าชั้นเรียน 2. วิทยากรจัดรวบรวมข้อความที่เหมือนกันไว้เป็นกลุ่ม 3. ให้ผู้อบรมร่วมอภิปรายแสดงผลว่า จะรับข้อความใด ไม่รับข้อความใดบ้าง 4. สรุปและหาฉันทามติร่วมกัน(โดยไม่มีการโหวต)	1. สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของผู้เข้าร่วมอบรม 2. สังเกตวิธีการแสดงเหตุผล, วิธีการจัดการกับปัญหาและการตัดสินใจของผู้เข้าร่วมอบรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม ความรับผิดชอบ -คุณลักษณะด้านความรู้ด้านสังคมและศาสนาประเด็นพลเมืองที่ดี และความรู้ด้านการปกครอง (ประชาธิปไตย)

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 1: การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน วัตถุประสงค์หลัก: กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามกับตนเองทำความเข้าใจภายในตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
3. ผู้นำ 4 ทิศ	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมเกิดการใคร่ครวญตนเองและทบทวนพฤติกรรมที่ผ่านมา 2. เพื่อให้รู้จักและเข้าใจตนเองและผู้อื่น	- ใช้ลักษณะในการอภิปรายกลุ่ม	วิทยากรชวนให้ใคร่ครวญและวิเคราะห์ลักษณะของตนเอง ก่อนที่จะอธิบายลักษณะของสัตว์ประจำทิศทั้งสี่ จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมอบรมเลือกลักษณะที่ใกล้เคียงกับตัวเองมากที่สุด แล้วระดมความคิดเห็นภายในกลุ่มย่อย ก่อนนำเสนอในกลุ่มใหญ่และให้ซักถาม	1. สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของผู้เข้าร่วมอบรม 2. สังเกตวิธีการแสดงเหตุผล, วิธีการจัดการกับปัญหาและการตัดสินใจของผู้เข้าร่วมอบรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์, รับผิดชอบ
4. กิจกรรมแผนที่ชีวิต	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมเรียนรู้ตนเอง ด้วยการสืบค้นเรื่องราวที่ผ่านมาของตนเอง 2. เกิดการคิดใคร่ครวญทบทวนตนเอง 3. เปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้แบ่งปันประสบการณ์กับผู้อื่น	ใช้วิธีการวาดภาพเพื่อสะท้อนความคิด	1. ให้ผู้อบรมแต่ละท่านนั่งนิ่งๆและย้อนนึกถึงภาพชีวิตในอดีต 2. ให้เลือกภาพที่เป็นจุดเปลี่ยนของชีวิตมาหนึ่งภาพและนึกให้ชัดเจนทั้งภาพ เสียง สี คำพูด ท่าทางต่างๆ 3. วาดภาพนั้นลงบนกระดาษแผ่นเล็ก 4. วาดเส้นทางชีวิตของตนเองจากอดีตสู่ปัจจุบันบนกระดาษแผ่นใหญ่ แล้วแปะภาพเล็กไว้บนกระดาษแผ่นใหญ่ให้ตรงกับช่วงเวลานั้นๆ 5. พุดคุยแลกเปลี่ยนในกลุ่ม	สังเกตความคิดและพฤติกรรมที่สะท้อนจากการทำกิจกรรมและการแลกเปลี่ยนในการวิเคราะห์ตนเอง	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ และความรับผิดชอบต่อ

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 1: การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน วัตถุประสงค์หลัก: กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามกับตนเองทำความเข้าใจภายในตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
5.กิจกรรม story telling	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมเรียนรู้จากเรื่องเล่าของเพื่อนที่มีประสบการณ์ 2. ผู้เข้าร่วมอบรมสะท้อนเรื่องราวที่ได้ฟังเทียบกับประสบการณ์ของตน	ใช้วิธีการรับฟังอย่างลึกซึ้งและการสนทนากลุ่ม	สนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในการเป็นนักการเมือง	สังเกตวิธีการสะท้อนตัวตนในการอภิปรายโดยดูจากการเขียนสะท้อนความรู้สึกทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเทียบเคียงการตัดสินใจคุณค่าของตนเองและผู้อื่น	-คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์
6.กิจกรรม จัดดอกไม้จัดใจ	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมสำรวจความต้องการของตนเองและเปิดเผยต่อผู้อื่น 2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้มีโอกาสในการรับฟังความคิดและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น 3. เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจผู้อื่นและการอยู่ร่วมกันกับผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่าง	การเข้าใจตนเองและผู้อื่น	ให้ผู้เข้าอบรมเลือกแจกันและดอกไม้ที่เตรียมไว้โดยให้หยิบได้ครั้งเดียว และจัดดอกไม้ใส่แจกันตามที่ตนเองต้องการ ให้เวลาการจัดจนกระทั่งเสร็จพร้อมกัน จากนั้นให้แต่ละท่านอธิบายสะท้อนความคิดในการเลือกแจกันและดอกไม้ในการจัดจนครบทุกท่าน จากนั้นนำดอกไม้และแจกันมาคืนหน้าห้องตามเดิม	1. วิธีการพูดสะท้อนความรู้สึกของตนเอง 2. วิธีการพูดสะท้อนถึงผู้อื่น	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ และความรับผิดชอบ คุณลักษณะด้านความคิด: การมีวิสัยทัศน์

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่ในการพัฒนาตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
			แล้วให้ทำกิจกรรมซ้ำอีกครั้ง โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับความรู้สึกที่แตกต่างในการเลือกแจกัน ดอกไม้และการจัดในครั้งที่สองว่าเหมือนหรือต่างจากครั้งที่หนึ่งอย่างไร		
1. กลุ่มกิจกรรมอำนาจเหนือ - การมองเพื่อนในระดับต่างๆ(สูง-ต่ำ-ระดับเดียวกัน) - กิจกรรมกระจกเงา - กิจกรรมแม่เหล็ก - กิจกรรมพรหมสีหน้า - กิจกรรมนีโม	1. เรียนรู้การเป็นผู้นำและผู้ตาม 2. การสังเกตสภาวะภายในของตนเองเมื่อเป็นผู้นำและผู้ตาม	การทำกิจกรรมคู่ การทำกิจกรรมภายนอก (ฐานกาย) ที่สามารถนำไปสู่การสะท้อน อารมณ์และความรู้สึกภายใน	1. จับคู่มองหน้ากันในระดับต่างๆ เช่นคนหนึ่งยืนคนหนึ่งนั่ง นั่งเท่ากัน ยืนเท่ากัน สลับกันทำ 2. จับคู่มองหน้าแล้วเคลื่อนไหวร่างกายไปพร้อมกัน โดยมีสมาธิมองกันตลอด 3. การสมมุติให้มือของคนหนึ่งและหน้าของอีกคนเป็นแม่เหล็กให้เคลื่อนที่ไปในทิศทางเดียวกันเหมือนแม่เหล็กดูดกัน	1. วิธีการพูดสะท้อน ความรู้สึกของตนเอง 2. วิธีการพูดสะท้อนถึงผู้อื่น	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มีมนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม **วัตถุประสงค์หลัก** : เพื่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่ในการพัฒนาตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
2. กิจกรรมขับรดาบอด	1. เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับผู้อื่นเพิ่มขึ้น 2. เพื่อให้เกิดความไว้วางใจเพื่อน	การทำกิจกรรมคู่ การทำกิจกรรมภายนอก (ฐานกาย) ที่สามารถนำไปสู่การสะท้อน อารมณ์และความรู้สึกภายใน	จับคู่กันแล้วปิดตาคนนึงและให้อีกคนนึงจับไหล่สองข้างและพาเคลื่อนที่ไปในทิศทาง และความเร็วต่างๆ	การสะท้อนความรู้สึกหลังกิจกรรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์, ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง
3. กิจกรรมตัวต่อมหาสนุก	1. เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และการทำงานอย่างเป็นระบบ 2. สังเกตความรู้สึกตนเองขณะทำกิจกรรมร่วมกันภายใต้เงื่อนไข	การทำกิจกรรมกลุ่มย่อย	การต่อตัวต่อให้เป็นรูปตามโจทย์แบ่งกลุ่มออกเป็นสองกลุ่มให้แต่ละกลุ่มมีหมายเลขตามจำนวนคนในกลุ่ม โดยให้คนที่ 1 ออกไปดูภาพต้นแบบนอกห้อง	การสะท้อนความรู้สึกหลังกิจกรรมในเรื่องวิธีการในการทำงานให้สำเร็จ	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์, ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่ในการพัฒนาตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
			<p>ให้คนที่ 2 เป็นคนคอยสื่อสารระหว่างคนที่หนึ่งและกลุ่มที่เหลือเพื่อต่อตัวต่อให้ได้ตามที่ได้อัฒลจากคนที่ 1</p> <p>ให้คนที่ 3 เป็นผู้สังเกตการณ์ แต่ห้ามพูดทำได้แค่พยักหน้าหรือส่ายหน้า แต่สามารถเดินไปได้รอบ</p> <p>คนที่เหลือให้ต่อตัวต่อให้ได้ตามภาพที่คนที่ 2 บอก</p>		<ul style="list-style-type: none"> - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง
4. ภาพ 3 ภาพ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยการใช้ร่างกายในการสื่อสาร ไม่ใช่วจน ภาษา 2. เพื่อให้เกิดการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหา 	การทำกิจกรรมกลุ่มย่อย	<p>ให้ใช้ร่างกายสร้างสรรค์เรื่องราวที่สะท้อนปัญหาในสังคมมานำเสนอ จากนั้นช่วยกันระดมความคิดในการหาทางแก้ปัญหาต่างๆ</p>	<p>การสะท้อนความรู้สึกหลังกิจกรรมในเรื่อง มุมมองต่อปัญหา การนำเสนอ การแก้ปัญหา และการเชื่อมโยงกับนักรการเมือง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์, ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม **วัตถุประสงค์หลัก** : เพื่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่ในการพัฒนาตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
					- คุณลักษณะด้าน ความรู้: พลเมือง,จิต สาธารณะ
5. กิจกรรม แม่น้ำพิช	1. เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการแก้ปัญหาโดยยึดเอาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก 2. เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ถึงวิธีการทำงานของตนเอง และผู้อื่น และวิธีการหาฉันทามติในการทำงานให้สำเร็จโดยไม่เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ของกลุ่ม	การทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่	ให้ผู้เข้าร่วมอบรมทั้งหมดร่วมกันวางแผนในการทำกิจกรรมให้สำเร็จโดยสมมุติให้มีเส้นทางขึ้นเป็นแม่น้ำพิช ที่ไม่สามารถโดนน้ำได้ และมีก้อนหินสมมุติจากแผ่นกระดาษให้จำนวนหนึ่ง และให้ทั้งกลุ่มพากันข้ามฝั่งแม่น้ำไปให้หมดโดยต้องยืนอยู่บนก้อนหินเท่านั้นห้ามมิให้ส่วนใดส่วนหนึ่ง โดนแม่น้ำมิเช่นนั้นจะถือว่าส่วนนั้นพิจารณาใช้การไม่ได้ โดยมีผู้ดำเนินการเป็นผู้ควบคุมกติกาและคอยสังเกต กติกา: ผู้เข้าร่วมอบรมต้องให้ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายสัมผัสต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงเส้นชัย	การสะท้อนความรู้สึกระหว่างทำกิจกรรมในเรื่อง วิสัยทัศน์ การวางแผนเป้าหมาย และการทำงานร่วมกัน	- คุณลักษณะด้าน พฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์,ความ รับผิดชอบ - คุณลักษณะด้าน จิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้าน ความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้าน ความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้เพื่อส่วนรวมและสังคม วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความรู้สึกของคนในสังคม การสร้างจิตสำนึกสาธารณะและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
1. กิจกรรม ชมภาพยนตร์ The Dictator, The Ides of march, lady, อาเจนติน่า หรืออื่นๆ	1. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดและจินตนาการตามความรู้สึก 2. เพื่อให้ตระหนักถึงการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้	การชมภาพยนตร์	ให้ผู้เข้าร่วมอบรมชมภาพยนตร์ที่กำหนด ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย	การอภิปรายกลุ่มหลังกิจกรรม ประเด็น: ประชาธิปไตย- ความหมาย-การปฏิบัติ, แนวทางประชาธิปไตย ในไทย, อุดมการณ์ การเมืองและการ ประยุกต์ใช้	- คุณลักษณะด้าน พฤติกรรม : ความ รับผิดชอบ - คุณลักษณะด้าน ความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้าน ความรู้: พลเมือง, จิต สาธารณะ
2. กิจกรรม เก็บขยะ/ ทำความสะอาด ห้องน้ำ	1. เพื่อก่อให้เกิดสำนึกจิตอาสา 2. ฝึกการใช้สติกับตนเอง	การทำกิจกรรมกลุ่มและการอภิปรายกลุ่ม	แบ่งกลุ่มออกไปเดินรอบสถานที่และให้แต่ละคนเก็บขยะ หรือสิ่งของที่ไม่มีใครอยู่ในจุดนั้นมาคนละหนึ่งกำมือ หรือมากที่สุดเท่าที่ตนเองจะหยิบได้ และนำมาอภิปรายรวมกลุ่มกัน	การสังเกตพฤติกรรม ของสมาชิกแต่ละคน ประเด็น: การตระหนักรู้ถึงพฤติกรรมของตนเอง, สาเหตุของการเก็บสิ่งของแต่ละชิ้น,	- คุณลักษณะด้าน พฤติกรรม : ความ รับผิดชอบ - คุณลักษณะด้าน จิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้าน ความคิด : วิสัยทัศน์

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้เพื่อส่วนรวมและสังคม วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความรู้สึกของคนในสังคม การสร้างจิตสำนึกสาธารณะและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
				ปริมาณของการเก็บเมือรวมกลุ่มกัน, การอภิปรายหาเหตุผลและทำความเข้าใจต่อสถานการณ์, การหาทางแก้ปัญหาเพื่อส่วนรวม	- คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ
3. กิจกรรม ฉันทน์เป็นคนพิการ	1. เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจในผู้อื่น 2. กระตุ้นให้เกิดการคิดเพื่อผู้อื่น	การแสดงบทบาทสมมุติ	ให้ผู้เข้าอบรมจับสลากความพิการในหลายรูปแบบแล้วให้แสดงบทบาทสมมุติตลอดวันนั้นให้เป็นผู้พิการตามที่โจทย์กำหนด	การอภิปรายกลุ่มหลังกิจกรรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์, ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้เพื่อส่วนรวมและสังคม วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความรู้สึกร่วมของคนในสังคม การสร้างจิตสำนึกสาธารณะและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
4. กิจกรรม เมื่อฉัน ไม่มีเงิน	1. เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจในผู้อื่น 2. กระตุ้นให้เกิดการคิดเพื่อผู้อื่น	การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง	มอบภารกิจให้ผู้อบรมไปหาสิ่งของบางอย่างกลับมาโดยไม่ให้นำสตางค์ติดตัวไปด้วยเลย	การอภิปรายกลุ่มหลังกิจกรรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์, ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้ : พลเมือง, จิตสาธารณะ

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 4 กระบวนการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และสามารถสร้างกรอบความคิดใหม่หรือแนวทางใหม่ด้วยตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
1. กิจกรรมละคร	1. เข้าใจวิถีชีวิตของคนในหลากหลายอาชีพและสภาพทางสังคม 2. เพื่อให้ทำงานร่วมกันตามแนว ประชาธิปไตย 3. เพื่อให้ตระหนักถึงการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้	การทำกิจกรรมกลุ่มและการสำรวจความคิดของคนในกลุ่มอาชีพต่างๆ	ใช้เทคนิคการแสดงบทบาทสมมติ (Role Play) มาใช้เพื่อนำให้เกิดความคิด และจินตนาการเชื่อมโยงโลกเสมือนจริง และโลกแห่งความจริงเข้าด้วยกัน โดย แสดงตามโจทย์ที่ได้รับมอบหมาย	การกำหนด project based learning	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์, ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ
2 กิจกรรม สุนทรียสนทนา	1. เพื่อให้ตระหนักรู้ภายในตัวตน สร้างสติและสันติ 2. เพื่อให้เปิดใจกว้างรับฟังความคิดและเข้าใจผู้อื่นโดยละทิ้งตัวตน	การสนทนากลุ่ม	การสนทนากลุ่มโดยอาศัยการเปิดใจรับฟังอย่างลึกซึ้ง โดยไม่ตัดสินจากความคิดตนเอง และให้ความสนใจผู้พูดอย่างไม่มีอคติ		- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์, ความรับผิดชอบ

ตารางที่ 7 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

ส่วนที่ 4 กระบวนการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และสามารถสร้างกรอบความคิดใหม่หรือแนวทางใหม่ด้วยตนเอง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ลักษณะการจัดกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้	ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดในการประเมิน
	3. เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความสมานฉันท์				<ul style="list-style-type: none"> - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้ครั้งที่ 1 (R2) ผู้วิจัยได้ใช้ในระยะเวลา 2 วัน ในวันที่ 20 – 21 ตุลาคม 2555 จำนวน 16 ชั่วโมง ดำเนินการทดลองเครื่องมือส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน และการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงและการพัฒนากระบวนการครั้งที่ 1 (D2) โดยการใช้เทคนิคการประชุมกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญและกระบวนการ จำนวน 7 คน เพื่อปรับปรุงแก้ไขกระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับการนำไปใช้ในการทดลองช่วงที่ 2

ขั้นตอนที่ 5 การทดลองช่วงที่ 2 (R3) ใช้ระยะเวลา 2 วัน ในวันที่ 27 – 28 ตุลาคม 2555 จำนวน 16 ชั่วโมง ดำเนินการทดลองเครื่องมือในส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม และส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่

ขั้นตอนที่ 6 การปรับปรุงและการพัฒนากระบวนการครั้งที่ 2 (D3) ร่วมกับการเก็บข้อมูลแบบ 360 องศา โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและการสนทนากลุ่มที่มีบรรยากาศที่เป็นกันเอง อีกทั้ง ผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลหลังจากการจัดกิจกรรมตามขั้นตอนที่กล่าวข้างต้น

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยและพัฒนาด้วยการสังเกต การสนทนากลุ่ม และการประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการทดลอง 2 สัปดาห์ แบ่งระยะการทดลองเป็น 2 ช่วง ช่วงละ 2 วัน วันละ 8 ชั่วโมง และการติดตามผลหลังจากการเว้นช่วงเวลาจากการทดลอง โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจาก 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ก่อนเข้าสู่กระบวนการ ส่วนที่ 2 ระหว่างร่วมกระบวนการ ส่วนที่ 3 หลังเสร็จสิ้นกระบวนการ มีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 ก่อนเข้าสู่กระบวนการ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการสำรวจประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่าง (Pre-Test) โดยการให้กลุ่มตัวอย่างประเมินคุณลักษณะตนเอง และวิเคราะห์ตนเองโดยการให้คะแนนในตารางคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในแต่ละประเด็นจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด โดยใช้ข้อมูลจากแบบสอบถามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่พัฒนามาจากการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มาใช้เป็นแบบประเมินตนเองประกอบการเก็บข้อมูลขั้นต้น ก่อนการร่วมกระบวนการ

ส่วนที่ 2 ระหว่างร่วมกระบวนการ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากผู้วิจัยเอง โดยระหว่างการทดลองผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยมีกรอบของการสังเกต 6 ประเภท ดังนี้ การกระทำ แบบแผนการกระทำ ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม สภาพสังคม (สุภาษค์ จันทวานิช, 2550) ร่วมกับการจดบันทึกภาคสนาม (Field Note) เพื่อสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างตาม

วัตถุประสงค์ของแต่ละกิจกรรม เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมการแสดงออกของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนที่จะนำมาเปรียบเทียบข้อมูลความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างที่สังเกตเห็นได้

ส่วนที่ 3 หลังเสร็จสิ้นกระบวนการ ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลแบบ 360 องศา โดยการเก็บข้อมูลรอบตัวกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในประเด็นเรื่องผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งออกเป็น การเก็บข้อมูล 3 วิธี ประกอบด้วย วิธีที่ 1 การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตของผู้วิจัยและการประชุมกลุ่มกระบวนการหลังกระบวนการ วิธีที่ 2 การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเอง โดยทำการเขียนบันทึกประสบการณ์และประเมินตนเองหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการถึงการสะท้อนความความรู้สึกที่มีต่อตนเอง ต่อกลุ่ม ต่อมุมมองต่างๆ และวิธีที่ 3 การประชุมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการหลังเสร็จสิ้นการทดลองกระบวนการ โดยเว้นระยะห่างของช่วงเวลา 2 เดือน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นเรื่องความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมและวิถีคิดที่เกิดขึ้นหลังจากกระบวนการ และการนำการเรียนรู้ที่ได้รับจากกระบวนการไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อบันทึกเป็นข้อมูล ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเฉพาะเจาะจงกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองที่มีความเปลี่ยนแปลงโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และการสัมภาษณ์บุคคลแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างอีก 2 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้ง 3 ส่วนมาสรุปและประเมินผล

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการถอดบทเรียนจากการวิเคราะห์การสังเกตพฤติกรรม การสะท้อนความคิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และพัฒนาการของพฤติกรรมที่ได้จากการเก็บข้อมูลการสังเกตและการประชุมกลุ่มของกระบวนการ ผลการวิเคราะห์การประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการทดลอง (Pre-Test และ Post-Test) ร่วมกับข้อมูลบริบทพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของความคิดและพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วมาพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการในขั้นตอนต่อไป

2.5 การตรวจสอบข้อมูลวิจัยและพัฒนา ผู้วิจัยนำวิธีการตรวจสอบข้อมูลและการประเมินผลกิจกรรมในกระบวนการจัดเรียนรู้เพื่อพัฒนานักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบ 360 องศา ประกอบด้วย การสังเกต การประชุมกลุ่มของกระบวนการ และการวิเคราะห์ประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มตัวอย่างและกระบวนการประชุมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์เฉพาะเจาะจงบุคคลแวดล้อม จากผลการทดลองทั้ง 6 ขั้นตอน โดยผู้วิจัยนำกระบวนการจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาปรับปรุงและพัฒนาแก้ไขให้สมบูรณ์

ยิ่งขึ้น เพื่อนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญและกระบวนกรที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมด้านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และผู้เชี่ยวชาญที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบความตรง(Validity) ของเนื้อหากระบวนการจัดการเรียนรู้ (Learning Process Management) เพื่อนำไปปรับใช้และนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณลักษณะของ นักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 นั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้และการนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทต่างๆ รวมถึงมุมมองในการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการในขั้นตอนสุดท้ายต่อไป ดังนี้

3.1 การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

การจัดประชุมระดมความคิดเห็นด้วยวิธีการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อหาข้อสรุปและแนวทางในการนำไปปรับใช้กับหน่วยในการศึกษาอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ที่มีความเชี่ยวชาญหลากหลายด้านทั้งด้านการเมือง ด้านการศึกษา และนักปฏิบัติการด้านจิตตปัญญาและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง อาทิ นักวิชาการ นักการเมือง นักวิจัย นักการศึกษา กระบวนกรจิตตปัญญา และผู้ที่สนใจเข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่แก้ไข นำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ข้อสรุปและข้อเสนอแนะในการนำกระบวนการไปปรับใช้ในมิติต่างๆ

3.2 การสังเคราะห์กระบวนการ

ผู้วิจัยได้นำความคิดเห็นจากที่ประชุมสนทนากลุ่มย่อยมาประกอบการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จากนั้นจึง นำกระบวนการจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ที่ผ่านการสังเคราะห์แล้วจัดทำเป็นรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้และนำเสนอผลการวิจัยต่อไป

จากการดำเนินการวิจัยทั้ง 3 ขั้นตอนข้างต้น สามารถสรุปการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีขั้นตอนการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยในแต่ละขั้นตอน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 การสรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์	ระเบียบวิธีการวิจัย / เทคนิคการวิจัย	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย
1. การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง	1. วิจัยเชิงคุณภาพ - การศึกษาเอกสาร - การสัมภาษณ์ 2. วิจัยเชิงปริมาณ - การสำรวจความคิดเห็น	1. การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ 2. ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล	- แบบสอบถามความคิดเห็น (สำหรับนักการเมือง) - แบบสัมภาษณ์ (สำหรับนักวิชาการ)	คุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์
2. การพัฒนาระบบบริหารจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง	- การวิจัยและพัฒนา (Research & Delopment)	1. การยกร่างกระบวนการ (R1) 2. การพัฒนาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (D1) 3. การทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้ช่วงที่ 1 (R2) 4. การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ ครั้งที่ 1 (D2) 5. การทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้ ครั้งที่ 2 (R3) 6. การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ ครั้งที่ 2 (D3)	1. -การจดบันทึกของกลุ่มตัวอย่าง -แบบสอบถามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 2. -แบบสังเกต -บันทึกภาคสนาม 3. -แบบสังเกต -แบบสำรวจตนเองสำหรับกลุ่มตัวอย่าง -แบบสัมภาษณ์บุคคลแวดล้อม	กระบวนการวิธีการ ขั้นตอนกิจกรรม ในการจัดการเรียนรู้ บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 8 การสรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย (ต่อ)

วัตถุประสงค์	ระเบียบวิธีการวิจัย / เทคนิคการวิจัย	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย
3. การนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง	- การจัดสนทนากลุ่ม	1. การสนทนากลุ่มย่อย Focus Group Discussion เพื่อตรวจสอบข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อทดสอบความถูกต้อง 2. การสังเคราะห์กระบวนการฯ	- การบันทึกข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อย	รูปแบบกระบวนการจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยใช้เทคนิควิธีการวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)วิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง 2)เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และ3) เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษออกเป็น 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

ตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ตอนที่ 3 การนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ตอนที่ 4 การสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

ผู้วิจัยวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 วิธีการ ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของนักการเมือง 2) การสัมภาษณ์นักวิชาการด้านการเมือง ผู้บริหารสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักการเมืองในประเทศไทย และสัมภาษณ์กลุ่มนักการเมืองที่มีความแตกต่างทางความคิดและอุดมการณ์การเมืองจากพรรคการเมือง ทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล และ 3) การเก็บแบบสอบถาม ที่ได้ข้อมูลจาก 2 วิธีการศึกษาข้างต้น มาพัฒนาเป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มนักการเมืองและกลุ่มประชาชนทั่วไปเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองเพื่อใช้ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษา 2 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ผู้นำทางการเมืองตามทัศนะของนักคิดไทยและต่างประเทศ และการวิเคราะห์หลักสูตรการพัฒนานักการเมืองในประเทศไทย จำนวน 4 หลักสูตร ที่มาจากหน่วยงานองค์กรอิสระ โดยมีหลักสูตร ดังนี้ 1) หลักสูตรผู้นำการเมืองยุคใหม่ของสถาบันพระปกเกล้า 2) หลักสูตรผู้บริหารระดับสูงของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 3) หลักสูตรโรงเรียนการเมืองของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ และ 4) หลักสูตรพัฒนาคุณภาพชีวิตโรงเรียนผู้นำพลตรี จำลอง ศรีเมือง จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key-Informants) ที่เป็นกลุ่มนักวิชาการและนักการเมือง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์จากการศึกษาเอกสาร

1.1.1 การศึกษาเอกสารส่วนที่ 1 เอกสารผู้นำทางการเมือง จากการจัดเรียงข้อมูลคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์ตามทัศนะของนักคิดและนักวิชาการ จากการศึกษาเอกสารส่วนที่ 1 ผู้วิจัยสามารถจัดกลุ่มเทียบเคียงโดยอาศัยความถี่ในความเห็นพ้องกันของนักวิชาการจำนวน 3 ท่านขึ้นไป พบว่าคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์นั้นสามารถจัดแบ่งเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่มด้วยกัน คือ (1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรม (2) คุณลักษณะด้านจิตใจ (3) คุณลักษณะด้านความคิด และ (4) คุณลักษณะด้านความรู้ ซึ่งจำแนกคุณลักษณะแต่ละด้านดังนี้

1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรม ประกอบไปด้วย

- การเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ หมายถึงการมีสำนึกที่ รู้ผิดรู้ถูก และมีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง
- การเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ หมายถึงการเป็นผู้ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายอย่างครบถ้วน
- การเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึงการเป็นผู้ไม่ปกปิดซ่อนเร้น พูดจริงทำจริง ใช้อำนาจและงบประมาณอย่างชอบธรรมเกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการเป็นผู้ที่ไม่คดโกงต่อหน้าที่หรือสื่อ โกงเงินนโยบายและเชิงปฏิบัติ
- การเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ หมายถึงการเป็นคนพูดจาสุภาพ เป็นมิตร สามารถควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ดี รวมทั้งเข้ากับผู้อื่นและเพื่อนร่วมงานดีเช่นกัน
- การเป็นผู้มีความขยันตั้งใจ หมายถึงการเป็นผู้มีความอดทนและความเพียรในการทำงาน

- การเป็นผู้ที่มีความพยายามใฝ่รู้ หมายถึงต้องเป็นผู้ที่พัฒนาและฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ
- การเป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึงการให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของผู้อื่นในทุกบทบาทหน้าที่เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเรื่องการทำงาน
- การเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ หมายถึงการเป็นผู้ที่มีความน่าเคารพนับถือ เป็นคนเหตุผล มีน้ำใจ กิริยาดี วางตัวได้เหมาะสม พุดจามีเหตุมีผล รวมถึงการไม่ใช้อารมณ์

2) คุณลักษณะด้านจิตใจ ประกอบไปด้วย

- การเป็นผู้มีจิตใจที่รักความยุติธรรม หมายถึงการเป็นผู้มีจิตใจที่เป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและยึดหลักความถูกต้อง
- การเป็นผู้มีคุณธรรม หมายถึงต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นความดี ไม่โลภ ไม่โกรธโมโห ไม่หลงอำนาจและมีความกตัญญู
- การเป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น หมายถึงต้องเป็นผู้ที่ไม่เชื่อคนง่าย มีเหตุผล และวิจารณ์อย่าง ไม่ใช้อารมณ์หรือความรู้สึกตัดสินผู้อื่น
- การเป็นผู้มีความเสียสละ หมายถึงต้องเป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

3) คุณลักษณะด้านความคิด ประกอบด้วย

- การเป็นผู้มีความคิดเชิงกลยุทธ์ หมายถึงการเป็นผู้ที่รู้จักแก้ปัญหา กล้าวางแผนงาน รวมทั้งสร้างโอกาสให้กับตนเองและผู้อื่น
- การเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ หมายถึงการเป็นผู้มีความคิดที่ชาญฉลาดและสามารถมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งมองการณ์ไกล
- การเป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ หมายถึงการคิดแบบองค์รวมไม่แยกส่วนและสามารถคิดสอดประสานปัจจัยต่างๆ ได้
- การเป็นผู้มีความคิดแบบประนีประนอม หมายถึงการเป็นผู้ที่รักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่ายและไม่เผด็จการ
- การเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองและสังคม หมายถึงการเป็นผู้มีหลักการเมืองการปกครองและยึดมั่นหลักการประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4) คุณลักษณะด้านความรู้ ประกอบไปด้วย ความรู้เรื่องระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ความรู้เรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจสภาพปัญหาการเมืองไทย ความรู้เรื่องหลักปรัชญาอุดมการณ์ทางการเมือง ความรู้เรื่องภาวะผู้นำทางการเมือง

ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองเป็นพลเมืองที่ดี ความรู้ความเข้าใจบริบทสภาพสังคม ความรู้เรื่องหลักศาสนากับการดำรงชีวิต จิตวิทยา การเข้าใจตนเองและผู้อื่น ความรู้ในการสื่อสารต่อที่สาธารณะ

1.1.2 การศึกษาเอกสารส่วนที่ 2 เกี่ยวกับหลักสูตรพัฒนานักการเมือง ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงผลการวิเคราะห์เนื้อหาของหลักสูตรพัฒนานักการเมืองในประเทศไทย 4 หลักสูตร ได้แก่ 1) หลักสูตรผู้นำการเมืองยุคใหม่ของสถาบันพระปกเกล้า 2) หลักสูตรการพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้งระดับสูงของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 3) หลักสูตรโรงเรียนการเมืองของพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ และ 4) หลักสูตรพัฒนาผู้นำโรงเรียนผู้นำพลตรีจำลอง ศรีเมือง โดยได้ทำการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหาหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน ผู้สอน ผู้เรียน วิเคราะห์การพัฒนาคุณลักษณะด้านต่างๆของนักการเมือง และข้อสังเกตเพิ่มเติมที่มีประเด็นน่าสนใจ ดังมีรายละเอียดเนื้อหาในแต่ละหลักสูตร ดังต่อไปนี้

1) หลักสูตรผู้นำการเมืองยุคใหม่ สถาบันพระปกเกล้า

ผู้สอน : นักการเมืองที่มีประสบการณ์ นักวิชาการที่มีความรู้ด้านการเมือง การปกครองที่มีชื่อเสียง

ผู้เรียน : ส่วนใหญ่จะเป็นผู้บริหารระดับสูงจากภาครัฐและเอกชน รวมทั้งนักการเมืองรุ่นใหม่

รูปแบบการสอน : เน้นการบรรยายในชั้นเรียน บรรยายภาคในห้องเรียน เป็นทางการ

เนื้อหา : เน้นหนักเรื่องแนวคิดและทิศทางการพัฒนาการเมืองและการปกครอง การบริหารจัดการสถาบันทางการเมือง ภาวะความเป็นผู้นำทางการเมืองยุคใหม่ ความรู้เรื่องการเมืองกับนโยบายสาธารณะ หลักธรรมาภิบาลกับการเมือง รวมทั้งเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองและจริยธรรมทางการเมืองเบื้องต้น

2) หลักสูตรการพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้งระดับสูง ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ผู้สอน : นักวิชาการทางการเมือง และผู้เชี่ยวชาญด้านการเลือกตั้ง

ผู้เรียน : ผู้บริหารระดับสูง รวมทั้งผู้บริหารจัดการพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

รูปแบบการสอน : เน้นการบรรยายในชั้นเรียนเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ ประมาณ 100 คน การศึกษาดูงานและเยี่ยมชมทัศนศึกษา บรรยายภาคในการเรียนเป็นทางการและสภากาชาดดูงานเกี่ยวกับการจัดการเลือกตั้ง ปฏิบัติงานจริง

เนื้อหา : เน้นความรู้เรื่องบทบาทของพรรคการเมืองกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เน้นทักษะในการสื่อสารของผู้นำยุคใหม่ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับกระบวนการการเลือกตั้งและการบริหารงานของพรรคการเมือง นอกจากนี้ยังเพิ่มทักษะด้านความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเชิงการบริหารจัดการ

3) หลักสูตร โรงเรียนการเมืองพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์

ผู้สอน : นักวิชาการด้านการสื่อสาร และผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองการปกครอง

ผู้เรียน : นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น รวมทั้งผู้ที่สนใจต้องการทำงานด้านการเมือง

รูปแบบการสอน : การบรรยายเชิงปฏิบัติการกลุ่มใหญ่ 100 คน บรรยายภาคในชั้นเรียนแบบกึ่งทางการ

เนื้อหา : เน้นความรู้ด้านปรัชญาทางการเมืองและประชาธิปไตย อุดมการณ์และความคิดทางการเมือง การวิเคราะห์สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง นอกจากนี้เน้นเรื่องการฝึกทักษะด้านการสื่อสารทางการเมือง อาทิ กระบวนการหาเสียง การพูดอภิปรายในสภา

4) หลักสูตร โรงเรียนผู้นำพลตรี จำลอง ศรีเมือง

ผู้สอน : ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา

ผู้เรียน : ผู้ที่สนใจทำงานด้านการเมือง และบุคคลทั่วไป

รูปแบบการสอน : การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในรูปแบบการเข้าค่าย สำหรับผู้เข้าอบรมเป็นกลุ่มขนาดกลาง

เนื้อหา : เน้นการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำในด้านการสร้างวินัยในตนเอง ความสามัคคีของการอยู่ร่วมกันในกลุ่ม นอกจากนี้ยังเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมทางการเมือง

จากการศึกษาเอกสารหลักสูตรพัฒนานักการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน 4 หลักสูตร เปรียบเทียบความเหมือนความต่างของแต่ละหลักสูตร พบว่า มีจุดเน้นและลักษณะเด่นของแต่ละหลักสูตรแตกต่างกันซึ่งเป็นการเน้นหนักตามความเชี่ยวชาญของสถาบันเจ้าภาพในการจัดการเรียนการสอน เช่น สถาบันพระปกเกล้ามีความเชี่ยวชาญด้านวิชาการการเมืองการปกครองมีบุคลากรที่เป็นนักวิชาการระดับชาติจึงเน้นหนักการให้ความรู้ในเชิงวิชาการ เน้นความรู้รอบทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคมด้านเศรษฐกิจแบบเป็นภาพกว้างโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณลักษณะ

ของผู้เรียนในด้านความรู้และความคิดให้เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลครอบคลุมทุกบริบทที่มีความจำเป็นต่อการเป็นนักการเมือง

สำหรับหลักสูตรการฝึกอบรมที่จัดขึ้น โดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งนั้นจะเน้นที่องค์ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการการเลือกตั้ง เนื่องด้วยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งนั้นมีความเชี่ยวชาญและเป็นแกนหลักในการบริหารจัดการการเลือกตั้งให้เป็นไปได้ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมในประเทศและมีเครือข่ายนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการจัดการเลือกตั้งเรื่องกฎหมาย เรื่องกฎระเบียบและวิธีการที่ถูกต้องเพื่อให้ความรู้แก่นักการเมืองและผู้บริหารพรรคการเมืองเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะด้านความคิดและด้านความรู้โดยมีความแตกต่างจากที่อื่นคือ ใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติโดยการศึกษาดูงานการจัดการเลือกตั้งในพื้นที่จริงนอกชั้นเรียนร่วมด้วยเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

สำหรับหลักสูตรของโรงเรียนการเมืองพลตรีสนั่น ขจรประศาสน์นั้น พบว่าเป็นการก่อตั้งขึ้นโดยเจตนารมณ์อันดีของผู้บริหารสถาบันซึ่งเป็นนักการเมืองที่มีประสบการณ์ทางด้านการเมืองสูงผ่านการทำงานการเมืองมาหลากหลายสาขาเคยดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองทั้งด้านบริหารและด้านนิติบัญญัติ จึงมองว่าการสื่อสารเป็นทักษะที่สำคัญของนักการเมืองจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะในเรื่องการสื่อสารทางการเมืองเป็นสำคัญ จึงให้น้ำหนักหลักสูตรในการเน้นการคุณลักษณะด้านพฤติกรรมและคุณลักษณะด้านความรู้ในเรื่องของการพัฒนาบุคลิกภาพและการสื่อสารทางการเมืองให้นักการเมืองโดยมีการสลับกับการบรรยายโดยนักการเมืองที่มีประสบการณ์สูงและวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการเมืองการปกครองสลับกันไปด้วย

สำหรับหลักสูตรสุดท้ายหลักสูตรการพัฒนาคุณภาพชีวิต โรงเรียนผู้นำพลตรีจำลอง ศรีเมือง เป็นการฝึกอบรมระยะสั้นแบบอยู่ค่ายโดยมุ่งเน้นในเรื่องการปลูกฝังความดี คุณธรรม จริยธรรมอันดีในการเป็นพลเมืองซึ่งผู้ก่อตั้งมีเจตนารมณ์ในการพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตใจเป็นหลักให้ผู้เรียนรู้จักผิดชอบชั่วดีและมีวินัยในตนเอง เน้นการฝึกการใช้ชีวิตการสมาธิภาวนา เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านความคิดในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขโดยใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การอยู่ค่ายอีกทั้งมีการเสริมสร้างการฝึกอาชีพและแนวทางในปรับประยุกต์ใช้ให้กลมกลืนกับการใช้ชีวิตประจำวัน

จากการวิเคราะห์การเรียนรู้การของหลักสูตรทั้ง 4 หลักสูตรที่กล่าวมาแล้วนั้น นำมาสู่การวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์โดยใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อนำไปสู่

การเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์บนฐานของทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์หามาพัฒนาเป็นแนวประเด็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์นักวิชาการด้านการเมือง ผู้บริหารสถาบันพัฒนานักการเมือง และนักการเมืองที่มีประสบการณ์ด้านวิชาชีพที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน เพื่อหาข้อสรุปคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองในขั้นตอนต่อไป

1.2 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์จากการสัมภาษณ์

เมื่อได้ผลการศึกษาจากขั้นตอนที่ 1 จึงนำผลจากการศึกษาเอกสารมาพัฒนาเป็นแนวประเด็นคำถามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key-Informants) ทั้ง 4 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักวิชาการและผู้บริหารสถาบันฝึกอบรมนักการเมือง จำนวน 5 ท่าน 2) กลุ่มนักการเมืองที่มีประสบการณ์และเคยมีประสบการณ์ฝึกอบรมในหลักสูตรพัฒนานักการเมืองมาก่อนเข้าสู่อาชีพ จำนวน 2 ท่าน 3) กลุ่มนักการเมืองที่มีประสบการณ์ยาวนานและไม่เคยมีประสบการณ์ฝึกอบรมนักการเมืองก่อนการเข้าสู่อาชีพ จำนวน 2 ท่าน 4) กลุ่มนักการเมืองรุ่นใหม่และไม่เคยมีประสบการณ์การฝึกอบรมนักการเมืองก่อนเข้าสู่อาชีพ จำนวน 3 ท่าน พบว่า สามารถจัดกลุ่มคุณลักษณะได้เป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านพฤติกรรม คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้ ปรากฏผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1.2.1 คุณลักษณะด้านพฤติกรรม

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชาการและด้านการเมือง พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งทางด้านวิชาการและทางด้านการเมืองต่างก็ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) การปฏิบัติงานอย่างซื่อตรงต่อหน้าที่ ในประเด็นเรื่องการเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างครบถ้วน ได้มีผู้กล่าวถึงไว้ว่า เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และต้องมีความเข้าใจในหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้แทนประชาชน

“ที่สำคัญที่สุด อยากเห็นนักการเมืองรุ่นใหม่ มีความรู้ มีความเข้าใจการเมือง และสามารถปฏิบัติหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งในสภาและในพื้นที่ได้อย่างเต็มที่”

(ง, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2554)

“หน้าที่ของนักการเมืองก็คือ นักการเมืองจะต้องมาทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ต้องมาออกกฎหมาย ต้องมาบริหารประเทศ ต้องทำหน้าที่ได้ดี แต่นอกจากนั้นแล้วก็คือ ต้องการให้นักการเมืองเป็นคนที่มีความคุณลักษณะมาผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง”

(ณ, สัมภาษณ์, วันที่ 2 พฤษภาคม 2554)

2) การกระทำบนพื้นฐานความรับผิดชอบ ในประเด็น เรื่องความรับผิดชอบต่อของนักการเมือง ผู้ให้สัมภาษณ์มองนอกเหนือจากการรับผิดชอบในการกระทำของตน แต่ยังรวมไปถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทของตนอย่างถูกต้องตามกฎหมายและธรรมเนียมปฏิบัติด้วย กล่าวคือ นอกจากมีความรับผิดชอบต่อ มีสำนึกคือรู้ถูก-ผิดและรับผิดชอบต่อในการกระทำของตนแล้ว ยังครอบคลุมถึงเรื่องการเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ และรู้จักบทบาทหน้าที่ในการเป็นนักการเมืองที่ถูกต้องด้วย

“นักการเมืองต้องเป็นนักการศึกษา อธิบาย ให้ความรู้แก่ประชาชนได้ แยกแยะอะไรผิดถูกอะไรเป็นผลประโยชน์เพื่อส่วนรวม ต้องมีความรับผิดชอบต่อ”

(ก, สัมภาษณ์, วันที่ 30 มีนาคม 2554)

“เรื่องการบริหารการเมืองเป็นเรื่องประจำวันอยู่แล้ว ระบบครอบครัวก็มีการปกครอง ทุกคนต้องมีวินัย รู้จักหน้าที่ตัวเอง มีความรับผิดชอบ การขัดเกลาต้องเริ่มตั้งแต่ที่บ้านและสังคม”

(ข, สัมภาษณ์, วันที่ 21 เมษายน 2554)

3) การปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต สำหรับประเด็นเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ปกปิดซ่อนเร้น ไม่น้อย โกง โปรงใส่ ก็เป็นอีกประเด็นมีผู้กล่าวไว้ตรงกันหลายท่านในทุกกลุ่ม โดยให้ความสำคัญในเรื่องของความซื่อสัตย์ครอบคลุมไปถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นอีกด้วย อีกทั้งยังมองว่าความซื่อสัตย์สุจริตนั้นเป็นคุณธรรมจริยธรรม ประเภทหนึ่งที่นักการเมืองพึงมี

“สิ่งที่สำคัญที่สุด เรื่องคุณธรรมของนักการเมืองไทย ตอนนีที่พลาด เพราะว่าเห็นแก่ตัว เรื่องความซื่อสัตย์ ปัญหาอันดับต้น นอกจากไม่โกงแล้วก็ ต้องให้ด้วย”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 31 เมษายน 2554)

“โดยส่วนตัวให้ความสำคัญคุณธรรมมากกว่าความรู้ คือมีความซื่อสัตย์ สุจริต ซื่อสัตย์ต่อตนเองและหน้าที่ตรงไปตรงมา”

(ข, สัมภาษณ์, วันที่ 20 มีนาคม 2554)

“ต้องทำงานโดยซื่อสัตย์สุจริต รักษาผลประโยชน์บ้านเมือง ไม่ทุจริต คดโกง”

(ฅ, สัมภาษณ์, วันที่ 2 พฤษภาคม 2554)

“ต้องเป็นคนไม่เรียกร้องผลประโยชน์ ต้องทำให้โปร่งใส”

(ฉ, สัมภาษณ์, วันที่ 15 กันยายน 2554)

4) การเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ ในประเด็นเรื่องการมีมนุษยสัมพันธ์ นั้น กลุ่มนักการเมืองมองว่าจำเป็นต้องมีเพื่อเป็นการเสริมบุคลิกภาพเนื่องจากการทำงานการเมือง จำเป็นต้องพบปะผู้คนที่หลากหลายทั้งด้านอาชีพ อายุ และผู้ที่มีความคิดที่แตกต่าง ประกอบกับ ลักษณะงาน ที่ต้องลงพื้นที่ดูแลประชาชน การมีมนุษยสัมพันธ์และเข้าถึงประชาชนและกลุ่มคน ต่างๆจึงมีความสำคัญและจำเป็น

“การมีมนุษยสัมพันธ์ การได้รู้จักคนเยอะขึ้น ก็จะได้รู้จักมุมมองทางสังคมใหม่ๆ ในสาขาอาชีพอื่นมากขึ้น ซึ่งทำให้เราเห็นโลกมากขึ้น สรุปโลกให้เราเรียนรู้ง่ายขึ้น เราไม่ต้องไปศึกษาโลกเอง คุยกับคนที่เค้ารู้ในด้านของเค้า ก็ทำให้เรารู้จักในมุมมองที่เราไม่เคยเห็นมากขึ้น”

(ฎ, สัมภาษณ์, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2554)

“คำพูดควรใช้เหมาะสม สุภาพ มีเหตุผล อ่อนน้อม ตรงไปตรงมา โปร่งใส ไม่เกรงกลัวต่อผู้มีอิทธิพลยึดผลประโยชน์ส่วนรวม”

(ฏ, สัมภาษณ์, วันที่ 15 กันยายน 2554)

5) การปฏิบัติงานด้วยความขยันตั้งใจ มีความอดทนและความเพียร ใน ส่วนของความขยันตั้งใจ มีความอดทนและความเพียร มีผู้กล่าวถึงไว้ว่า ความขยันตั้งใจจะเป็น การเสริมสร้างบุคลิกภาพ ซึ่งรวมไปถึงการเสริมสร้างความมั่นใจในการเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ในอีกทางหนึ่ง

“ควรจะเป็นคนสนใจแต่ความรู้ ฝึกฝนแต่ความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองให้ น่าเชื่อถือได้”

(ช, สัมภาษณ์, วันที่ 20 มีนาคม 2554)

“บุคคลที่มีความตั้งใจ ทำงานเพื่อพัฒนาประเทศ มุ่งมั่น โดยมี นโยบายต่างๆที่เหมาะสมการมีความตั้งใจ จะช่วยสร้างบุคลิกภาพให้เป็นที่ ประจักษ์ สร้างความมั่นใจ”

(ญ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 มิถุนายน 2554)

6) การเป็นผู้ที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สำหรับประเด็นการรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่นนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มนักการเมืองมองว่า การรับฟังความคิดเห็นของ ผู้อื่นคือการรับฟังปัญหาของประชาชนซึ่งมีความจำเป็น เพื่อที่จะใช้เป็นสื่อกลาง ในการแก้ปัญหา ให้ประชาชนตามขอบข่ายบทบาทหน้าที่ที่สามารถกระทำได้ที่สามารถกระทำได้

“การเข้าถึงประชาชน ก็คือต้องมีโอกาสพบปะ รับฟังความคิดเห็น มี โอกาสให้ประชาชนมาพบ ทั้งจากงานสังคม หรือไปเยี่ยมไปพบ โดยเฉพาะ ในระหว่างเป็นนักการเมืองที่มีตำแหน่งอยู่. ไม่อย่างนั้นเราก็อาจไปตามย่าน ชุมชน ถ้าเจอว่าจุดไหน ที่ไหนประสบปัญหา เราก็จะไปที่นั่น ถ้าเป็นเมื่อก่อน เรื่องที่รับฟังมา จะเอามาประสานราชการบ้าง ที่ทำได้แน่ก็คือตั้งกระทู้ เสนอ เป็นญัตติแล้วเอาเรื่องไปบอกรัฐมนตรี หรือเอาเรื่องไปทำให้เป็นนโยบาย พรรค แต่พอเป็นรัฐมนตรี ก็เอาเรื่องเข้าไปในกรม. เอาเรื่องเข้าไปที่ใน กระทรวง เพื่อที่จะไปหาทางแก้”

(ณ, สัมภาษณ์, วันที่ 2 พฤษภาคม 2554)

“วันเสาร์อาทิตย์ปกติจะอยู่ที่สำนักงาน และจะมีคนมาพบ บางวันมาเป็นร้อยคนมาขอความช่วยเหลือ ในเรื่องที่ไม่สามารถเข้าถึงในหน่วยงานราชการได้ ไม่สามารถเข้าถึงในเรื่องความเสมอภาคของสังคม สิทธิขั้นพื้นฐานที่เค้าควรจะได้ เราจึงต้องเป็นคนประสานในจุดนี้ให้ ได้บ้างไม่ได้บ้างแล้วแต่กรณีไป”

(ฉ, สัมภาษณ์, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2554)

1.2.2 คุณลักษณะด้านจิตใจ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่าคุณลักษณะด้านจิตใจที่พึงประสงค์ของนักการเมืองสามารถแบ่งประเด็นที่สำคัญออกมาดังนี้

1) เป็นผู้มีจิตใจเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เน้นหนักและให้ความสำคัญในประเด็นการเป็นผู้มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ตรงกันในทุกกลุ่ม ซึ่งมีผลมาจากสภาพการเมืองในปัจจุบัน ที่นักการเมืองถูกมองว่าทำเพื่อประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มนักการเมืองเองก็ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้เช่นเดียวกัน แม้ว่าบางกลุ่มจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป แต่ยังคงสาระสำคัญในเรื่องของการยึดประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นหลัก

“ต้องแยกแยะอะไรออกว่าอะไรเป็นส่วนตัวส่วนรวม คำนึงถึงความถูกต้องของผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ นั่นเป็นหลักการแรก”

(ฉ, สัมภาษณ์, วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2554)

“หลักใหญ่ก็คือว่า จะต้องดูก่อนว่าประชาชนต้องการอะไร เป็นหลักใหญ่ของนักการเมืองว่าจะตอบสนองประชาชนอย่างไร มากน้อยแค่ไหน มองประโยชน์ของประเทศชาติมองประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักถ้าทุกคนคิดว่าทำเพื่อประชาชน ทำเพื่อบ้านเมือง คุณธรรมจริยธรรมก็จะตามมาเอง”

(ฉ, สัมภาษณ์, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2554)

ในการเป็นผู้เสียสละนั้น เน้นหนักในเรื่องของการคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าเป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่นักการเมืองจำเป็นต้องยึดมั่นในการทำงานเพื่อประชาชนเป็นสำคัญ

“ต้องเลือกคนดี คนเสียสละ ต้องคิดถึงประโยชน์ของชาติเป็นหลัก
ต้องมีคุณธรรมคือ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม”

(ข, สัมภาษณ์, วันที่ 2 เมษายน 2554)

“...มีคุณธรรมจริยธรรม มีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม...”

(ค, สัมภาษณ์, วันที่ 25 สิงหาคม 2554)

“การทำงานดี คนดี ยึดประโยชน์ส่วนรวม”

(ฎ, สัมภาษณ์, วันที่ 25 กันยายน 2554)

บางท่านมองลึกไปกว่านั้นว่าการเสียสละนั้นเป็นอุดมการณ์ที่จำเป็นต้องคำนึงถึง
ไม่ว่าจะเป็นนัก การเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งหรือไม่ หรือมีสถานะภาพทางเศรษฐกิจอย่างไรก็
สามารถเสียสละเพื่อผู้อื่นได้ เพราะการเป็นนักการเมืองควรมีจุดมุ่งหมายที่การทำประโยชน์เพื่อ
ประเทศชาติไม่ใช่เพื่อตนเอง

“สิ่งที่ต้องมี คือ เสียสละ ไม่ว่าจะยากจน หรือมั่งมี ถ้าคุณไม่
เสียสละ คุณก็ไม่ได้เป็นนักการเมือง เพราะนักการเมืองไม่ใช่อาชีพ ไม่ใช่การ
หารายได้ ไม่ต้องหวังอะไรมาเพียงว่าเราได้รับเลือกตั้ง ทำคุณงามความดีให้
ชาติบ้านเมือง ถือว่าทำประโยชน์แล้ว สำคัญที่สุดสำหรับนักการเมืองคือ
ซื่อสัตย์กับเสียสละ ถ้าไม่เสียสละก็อย่าทำเลย ทำเพื่อตัวเอง และพวกพ้อง”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 เมษายน 2554)

“...ถ้าจะให้ดีมากๆ ต้องมีอุดมการณ์พอสมควร อุดมการณ์หรือการ
เสียสละเพื่อส่วนรวม”

(ฉ, สัมภาษณ์, วันที่ 2 พฤษภาคม 2554)

2) เป็นผู้ที่มีคุณธรรมในจิตใจ ยึดมั่นความดี ในประเด็นรองลงมาคือ
ประเด็นเรื่องเป็นผู้มีคุณธรรมยึดมั่นความดี ไม่โลภ ไม่โกรธโมโห ไม่หลงอำนาจ มีความกตัญญู
เป็นอีกประเด็นที่มีผู้ให้ความสำคัญไว้ว่าเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

“เราไม่ได้ทำเพื่อให้คนเชื่อมั่น และศรัทธา เราทำเพราะเชื่อมั่นใน
คุณงามความดี”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 เมษายน 2554)

“ส่วนที่ขาดไปต้องเติม ก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่าจริยธรรมและคุณธรรม แต่
ต้องตั้งคำถามว่าจะสร้างอย่างไร”

(ข, สัมภาษณ์, วันที่ 20 มีนาคม 2554)

3) เป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น ในส่วนของคุณลักษณะด้านจิตใจที่มีความสำคัญอย่างยิ่งอีกด้านหนึ่งที่พบ คือ การเป็นผู้ที่มีจิตใจหนักแน่น เข้มแข็ง มีเหตุผล มี
วิจรรณญาณ รู้เท่าทันตนเองและสถานการณ์การเมืองที่ต้องเผชิญหน้าได้อย่าง มั่นคง ไม่หวั่นไหว

“คนที่เป็นนักการเมืองต้องเป็นคนมีจิตใจที่สำคัญต้องมีความอดทน
ความแข็งแกร่ง เข้มแข็ง เพราะการเมืองในประเทศเรามีความเปลี่ยนแปลง
ทางการเมืองสูง ถ้าเราไม่สามารถอดทนต่อแรงปะทะและการเปลี่ยนแปลงได้
ก็จะมีปัญหา ต้องมีความมั่นคงทางจิตใจ ซึ่งคุณภาพเหล่านี้มันต้องมีอยู่ใน
ตัวตนในโมเลกุลของนักการเมืองเอง เพราะเป็นสิ่งที่หามาใส่จากข้างนอก
ไม่ได้ ไม่เหมือนคุณสมบัติอื่นที่สามารถหามาใส่เพิ่มเติมได้”

(ข, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2554)

1.2.3 คุณลักษณะด้านความคิด

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่าคุณลักษณะด้านความคิดที่พึงประสงค์
ของนักการเมืองสามารถแบ่งประเด็นที่สำคัญออกมาดังนี้

1) เป็นผู้มีความคิดเชิงกลยุทธ์ ในประเด็นความเป็นผู้มีความคิดเชิงกล
ยุทธ์ นักการเมืองควรมีการวางแผนเพื่อสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาระบบทางการเมืองรวมทั้ง
ผลักดันให้เกิดระบบคิดที่มีความก้าวหน้า

“ต้องการให้นักการเมืองเป็นคนที่มีความรู้คุณลักษณะที่จะคอยผลักดันให้เกิด
การเปลี่ยนแปลง รวมถึงการผลักดันให้เกิดระบบที่ก้าวหน้า นอกจากการ
แก้ปัญหาในประเทศที่นักการเมืองต้องทำอยู่แล้ว ซึ่งในการแก้ปัญหาของ
ประเทศ ก็หมายรวมถึงการสร้างระบบของการเมืองเพื่อการพัฒนา”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2554)

“นักการเมืองต้องมีความคิดที่เน้นเรื่องการแก้ปัญหาและวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ด้วยปัจจัยตั้งต้นคือเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นหลัก ดังนั้นต้องคิดแบบไม่หยุดนิ่งในการพยายามแก้ปัญหาของชาติและสังคม”

(ญ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 มิถุนายน 2554)

2) เป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ ประเด็นความเป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ ผู้ให้สัมภาษณ์เน้นที่การมีระบบความคิดที่เป็นขั้นเป็นตอนและสามารถเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันของระบบทางการเมือง รวมทั้งองค์ประกอบสำคัญที่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมทางการเมือง

“ผู้ที่มาทำงานด้านการเมืองควรมีความรู้รอบด้าน รู้รอบในระบบของการเมือง การพัฒนาประเทศต้องให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงและโยงใยในสังคม เข้าใจในระบบทางสังคม องค์ประกอบต่างๆ เพื่อส่งผลกระทบต่อการแก้ปัญหา เราสร้างสามารถมองปัญหาและเห็นภาพเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาอย่างแท้จริง”

(ซ, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2554)

3) เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ ประเด็นความเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ ผู้ให้สัมภาษณ์ให้มุมมองของนักการเมืองว่าเปรียบเหมือนนักคิด ต้องมีความคิดที่ไม่หยุดนิ่งและสร้างสรรค์เพื่อเกิดงาน แต่งานที่เกิดขึ้นนั้นต้องเป็นการริเริ่มที่พัฒนางานเหล่านั้นไปในทิศทางที่ดี กล่าวคือการสร้างสรรค์เพื่อสร้างงานที่ดีมีประโยชน์ต่อองค์กรรวม

“ผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นแนวคิดหลักที่นักการเมืองต้องคำนึงถึง เมื่อเรามีจุดตั้งต้นในการทำงานที่ถูกต้องแล้ว ระบบความคิดก็จะถูกพัฒนาต่อกระบวนการสร้างงาน และหากเราต้องการพัฒนาเราก็ต้องขับเคลื่อนความคิดที่สร้างสรรค์และไม่หยุดนิ่งนั่นเอง”

(ญ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 มิถุนายน 2554)

4) เป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ ประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ ผู้ให้สัมภาษณ์เล็งเห็นความสำคัญในการมีความคิดที่หลักแหลม มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองการณ์ไกลไว้เช่นเดียวกัน

“ต้องการให้นักการเมืองเป็นคนที่มีความรู้มาผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผลักดันให้เกิดระบบที่ก้าวหน้า นอกจากแก้ปัญหาประเทศที่ต้องทำอยู่แล้ว ก็หมายถึงมาสร้างมาพัฒนาระบบของการเมือง ผมเน้นเรื่องการเมือง วิสัยทัศน์ การเข้าใจปัญหา การตั้งใจแก้ ความยุติธรรมนำการเปลี่ยนแปลง”

(ณ, สัมภาษณ์, วันที่ 2 พฤษภาคม 2554)

“ผู้ที่จะเข้ามาทำงานด้านเมืองต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ เพราะงานการเมืองเราต้องมองให้ไกลว่า ณ ปัจจุบันขณะ วิสัยทัศน์ในการมองตัวเองว่าเราจะยืนอยู่ตรงจุดไหนในอนาคต มันส่งผลต่อความคิดทั้งหมดของคนคนนั้น บางครั้งการเมืองต้องเห็นปัญหาก่อนที่มันจะเกิดแต่ทั้งนี้ก็ต้องอยู่บนพื้นฐานของตรรกะ”

(ช, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2554)

“ต้องเป็นคนที่มีความรู้ มองเห็นอะไรใหม่ ในระยะยาว”

(ญ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 มิถุนายน 2554)

5) เป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ จากการสรุปประเด็นจากผู้ให้สัมภาษณ์พบว่าคุณลักษณะทางความคิดของนักการเมืองประเด็นผู้ที่มีความคิดแบบบูรณาการ จำเป็นต้องคิดแบบองค์รวม ไม่แยกส่วนและสามารถคิดสอดประสานในปัจจัยต่างๆได้เป็นอย่างดี

“การเป็นผู้นำไม่ต้องรู้มากแต่ต้องรู้ในเรื่องที่ควรรู้ การเมืองไม่สามารถแยกออกมาเป็นส่วนๆแล้วแก้ปัญหาทีละจุดแล้วจบ แต่มันมีความละเอียดอ่อนเราต้องมองแบบองค์รวมแก้ปัญหาแบบบูรณาการ และต้องบริหารคนให้เป็น”

(ช, สัมภาษณ์, วันที่ 20 มีนาคม 2554)

“การทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคม เราต้องเข้าไปศึกษาและทำความเข้าใจใจความเป็นเครือข่าย เราต้องเป็นเหมือนตัวกลางในการสอดประสานเพื่อพัฒนางานด้านสังคมและชุมชน”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 21 เมษายน 2554)

“นักการเมืองต้องรู้ทุกเรื่อง ทุกมิติ เช่น มิติทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ดังนั้นต้องรอบรู้ในทุกเรื่อง การเมืองมันมีมากกว่าศาสตร์เดียว มันต้องรู้ทุกศาสตร์ เพราะเมื่อเกิดปัญหามันไม่ได้เกิดขึ้นเพียงด้านเดียวแต่ปัญหา มันเกิดขึ้นพร้อมกันในทุกด้าน ดังนั้นการนำเสนอแผนงานต้องรอบด้านในทุกมิติทุกปัจจัย”

(ฉ, สัมภาษณ์, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2554)

6) เป็นผู้มีความคิดแบบประนีประนอม พบว่า ในระบอบการเมืองประชาธิปไตยความคิดที่ไม่เผด็จการเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ต้องไม่ใช่อำนาจเพื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อประโยชน์ร่วมกันของสังคม

“การเมืองภาคปฏิบัติมันจำเป็นต้องมีการประนีประนอม ไม่เช่นนั้น หากทำตัวเป็นไม้บรรทัดมันก็จะไม่สามารถอยู่ไม่ได้ การเมืองเป็นเรื่องของการต่อรองผลประโยชน์บางอย่างเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา”

(ก, สัมภาษณ์, วันที่ 30 มีนาคม 2554)

7) เป็นผู้มีความคิดในเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองและสังคม ในประเด็นความคิดเรื่องความเป็นผู้มีอุดมการณ์ทางการเมืองและสังคมนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์พบว่าอุดมการณ์ทางการเมืองคือการยึดหลักในเรื่องการเมืองการปกครองและยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็นสิ่งที่ต้องมีสำหรับคุณลักษณะทางความคิดของนักการเมืองทุกคน

“นักการเมืองต้องมีอุดมการณ์ในเรื่องการเมืองการปกครอง และเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยในแบบที่เราเป็น หากไม่มีอุดมการณ์เรา จะไม่สามารถประคองตัวอยู่บนเส้นทางสายนี้ได้อย่างถูกทำนองครองธรรม”

(ช, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2554)

“พื้นฐานความคิดของนักการเมืองคือคิดเสมอว่าต้องทำเพื่อประชาชน ไม่ใช่คิดเพียงเล่นการเมืองเพื่อประโยชน์ของพรรคพวกตัวเอง เพราะถ้าคิดเช่นนั้นท้ายสุดประเทศชาติก็จะเสียหาย มันต้องมีอุดมการณ์ซึ่งต้องเป็นอุดมการณ์บนฐานประชาธิปไตยของไทยเรา”

(ฉ, สัมภาษณ์, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2554)

“ต้องศรัทธาประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมี
อุดมการณ์ที่จะนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ”

(ฎ, สัมภาษณ์, วันที่ 15 กันยายน 2554)

คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นเรื่องความเป็นผู้มีอุดมการณ์ทางการเมืองและ
ตั้งค่านี้น่าสนใจไปถึงคุณลักษณะด้านความรู้ด้านการเมืองในประเด็นของความรู้ความเข้าใจ
เรื่องระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอีกด้วย

1.2.4 คุณลักษณะด้านความรู้

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่าคุณลักษณะด้านความรู้ที่พึงประสงค์
ของนักการเมืองสามารถแบ่งประเด็นที่สำคัญออกมาดังนี้

1) มีความรู้รอบด้าน ในส่วนของคุณลักษณะด้านความรู้ที่ผู้ให้ข้อมูล
กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักการเมืองให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านความรู้ของนักการเมืองใน
มุมมองที่หลากหลาย ทั้งในส่วนของความรู้ในเชิงวิชาการ และความรู้ในเชิงวิชาชีพ โดยมองว่าต้องมี
ความรู้รอบด้านเนื่องจากนักการเมืองต้องเกี่ยวข้องกับงานที่หลากหลาย แต่มุ่งเน้นที่ส่วนรวมและ
ผลประโยชน์ของประเทศ

“ผู้ที่มาทำงานการเมืองควรมีความรู้รอบด้านจำเป็นต้องมีทั้ง คุณภาพ
คือมีจิตใจดี มีความตั้งใจจริง และศักยภาพที่เหมาะสมกับงานที่ทำ มีความรู้ด้าน
ต่างๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและประวัติศาสตร์”

(ซ, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2554)

“นักการเมืองต้องรู้ทุกเรื่อง เพราะสังคมมีทุกมิติ เชิงสังคม เชิง
การเมือง เศรษฐกิจ เรื่องการสื่อสาร แต่ ทั้งนี้ในมุมมองผมจะรู้เรื่องอะไร
ไม่สำคัญก็ต้องเอาประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้งเป็นสำคัญ”

(ฎ, สัมภาษณ์, วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2554)

2) มีความรู้เรื่องหลักการประชาธิปไตย เมื่อมองลึกกลงไปในคุณลักษณะ
ด้านความรู้ในประเด็นต่าง ๆ นั้น พบว่า กลุ่มนักการเมืองที่มี ประสบการณ์ยาวนานและไม่เคยผ่าน
หลักสูตรฝึกอบรมก่อนเข้าสู่อาชีพให้ความเห็นตรงกันว่า นักการเมืองจำเป็นต้องมีความเข้าใจใน

หลักการประชาธิปไตยในแบบของประเทศไทยในประเด็นต่างๆ เช่น ความรู้เรื่องระบอบการเมือง
ประชาธิปไตย ความเข้าใจสภาพการเมืองไทย

“...เข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยในแบบที่เราเป็น...”

(ช, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2554)

“ต้องมีความรู้ ความเข้าใจในปัญหาของบ้านเมือง ปัญหาของ
ประชาชน”

(ฉ, สัมภาษณ์, วันที่ 2 พฤษภาคม 2554)

ไม่เพียงแต่ความรู้ด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและความเข้าใจสภาพ
การเมืองไทยเท่านั้น ความรู้เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการเมืองในต่างประเทศก็มีความสำคัญใน
ฐานะการเป็น กรณีศึกษาเพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์อีกด้วย

“ต้องมีความรู้เรื่องการเมืองต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศที่มี
การปกครองแบบเดียวกัน”

(ง, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2554)

กลุ่มนักวิชาการและผู้บริหารสถาบันให้ความสนใจในเรื่องการเรียนรู้และเข้าใจ
วัฒนธรรมการเมืองของประเทศไทย เพราะเป็นส่วนสำคัญในการเรียนรู้และยอมรับวัฒนธรรมทาง
การเมืองที่มีความแตกต่าง จะสามารถนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องความเสมอภาคและภราดรภาพ

“ต้องรู้จักรัฐธรรมนูญแบบฉบับไทยสองฉบับ ฉบับหนึ่งคือลาย
ลักษณ์อักษร อีกฉบับหนึ่งคือวัฒนธรรมให้ยอมรับคนที่ชนชั้นแตกต่าง ว่าเค้า
ก็เป็นคนเหมือนกัน ซึ่งเป็นประตูด่านแรกที่ยอมรับ
ความเท่าเทียมกันของมนุษย์”

(ก, สัมภาษณ์, วันที่ 30 มีนาคม 2554)

3) มีความรู้ด้านการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ส่วนคุณลักษณะด้านความรู้
ในประเด็นเรื่อง การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ มีผู้กล่าวถึงไว้ว่ามีความสำคัญมาก นักการเมือง

จำเป็นต้องมีจิตสาธารณะ และอาสาเข้ามาทำงานเพื่อประชาชน และมองว่า จิตสาธารณะนั้นสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ด้วยการเรียนรู้ในการศึกษาพื้นที่อย่างแท้จริง

“การเรียนรู้เน้นการสร้างจิตสาธารณะ จิตอาสาสมัคร มีการไปดูงาน
ทำเป็น โครงการเพื่อช่วยเหลือสังคม เข้าไปศึกษา ทำความเข้าใจเข้าเป็น
เครือข่าย ตัวกลางประสานงานชุมชนท้องถิ่น เป็นการเปิดโลกทัศน์ ให้สังคม
ได้มีโอกาส เข้าถึงกัน”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 21 เมษายน 2554)

นอกจากนี้ การมีจิตสาธารณะหรือจิตอาสานั้น จะนำมาซึ่งความรู้สึกลงใจในการ
คำนึงถึงส่วนรวม การมีคุณธรรมจริยธรรมที่สั่งมาในการควบคุมพฤติกรรมในการทำงานด้าน
การเมืองของนักการเมืองให้พึง ประสงค์ และสร้างความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย

“ต้องมีความรู้หลายด้านเรื่องความรู้ความสามารถ มีจิตสาธารณะ
ควบคุมไปถึงพฤติกรรม คุณธรรมจริยธรรมมีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม”

(ค, สัมภาษณ์, วันที่ 25 สิงหาคม 2554)

“การทำงานดี คนดี จิตอาสา เป็นตัวอย่าง ศรัทธาประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

(ฎ, สัมภาษณ์, วันที่ 15 กันยายน 2554)

4) มีความรู้ด้านจิตวิทยา นักการเมืองจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจใน
ด้านจิตวิทยา ในการเข้าใจตนเองและผู้อื่นด้วย เพื่อให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่าง
เหมาะสมและสามารถเข้าใจความต้องการของผู้อื่นด้วย

“ในการทำงานจำเป็นต้องมีความเข้าใจตนเองและผู้อื่น”

(ง, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2554)

“นอกจากคุณภาพและศักยภาพแล้ว ที่จำเป็นต้องรู้จักตัวตนของ
ตัวเองด้วย”

(ช, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2554)

5) มีความรู้ด้านกฎหมายและการปกครอง ในส่วนของความรู้ด้านกฎหมายและการปกครองก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ สามารถเชื่อมโยงปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชาชน เพราะเป็นหน้าที่ที่สำคัญของการเป็นนักการเมือง โดยเฉพาะการดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายนิติบัญญัติ

“ด้านรัฐศาสตร์และด้านกฎหมายถ้าไม่รู้ก็ต้องแสวงหาขวนขวาย”

(ญ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 มิถุนายน 2554)

“นักการเมืองควรมีความรู้เรื่องกฎหมาย รัฐศาสตร์และการปกครอง เพราะเป็นผู้ออกกฎหมาย”

(ญ, สัมภาษณ์, วันที่ 15 กันยายน 2554)

6) มีความรู้เชิงนโยบาย ความรู้ในเชิงนโยบายเป็นประเด็นสืบเนื่องจากความรู้ในเรื่องกฎหมายเมื่อมีความรู้ในด้านกฎหมายแล้วก็จำเป็นต้องมีความสามารถที่จะนำปัญหามาเสนอสู่แนวทางในการปฏิบัติและสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม

“มีความรู้ในเรื่องการที่จะรู้ เข้าใจปัญหา หาทางที่จะแก้ไขปรับปรุง หรือเสนอกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ นั้นได้ นอกจากนั้นก็ควรต้องรู้ เข้าใจปัญหา และก็มีความรู้พอที่จะสังเคราะห์ให้มาเป็นนโยบาย นำนโยบายมาใช้ในการบริหาร ทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติ”

(ณ, สัมภาษณ์, วันที่ 2 พฤษภาคม 2554)

7) มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นการบริหารนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักการเมืองที่เคยผ่านการฝึกอบรมและไม่เคยผ่านการฝึกอบรมกล่าวถึง ในเชิงการรู้จักบริหารจัดการงาน บริหารคน มีความสามารถในการควบคุมให้ดำเนินการเป็นไปตามเป้าหมายได้โดยสุจริต โปร่งใส

“ควรมีความรู้ความสามารถทางการศึกษา มีทีมงานที่ดีๆ ต้องไม่โกง และคุมลูกน้องด้วย”

(ณ, สัมภาษณ์, วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2554)

“นักการเมืองต้องเป็นนักบริหารต้องรู้จักการบริหารจัดการอำนาจ และหน้าที่ให้เป็นอย่างดีเหมาะสม และก่อให้เกิดการทำงานที่ประสบผลสำเร็จทั้งงานและใจคน”

(ญ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 มิถุนายน 2554)

8) มีความรู้ด้านสังคมและศาสนา ในส่วนของคุณลักษณะด้านความรู้ในด้านสังคมและศาสนา ในประเด็นความเข้าใจในเรื่องศาสนาเป็นการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมทางหนึ่ง

“การยึดหลักศาสนาที่ถูกต้องก็จะนำไปสู่ความดีงามได้ ไม่ว่าจะศาสนาใดก็ตามต้องมีไว้เพื่อกำกับจิตใจ”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2554)

“ถ้าหากไม่สามารถยึดมั่นในความดีความงามได้ก็ควรไปทำอาชีพอื่น ไม่ต้องเป็นนักการเมือง”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 31 เมษายน 2554)

9) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง นอกเหนือจากประเด็นเรื่องศาสนาแล้ว ประเด็นเรื่องสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะประเด็น ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักการในการดำเนินชีวิตและความจงรักภักดีอีกด้วย

“ประเทศไทยมีหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถนำไปใช้ได้ ทั้งปฏิบัติเองและนำไปเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อื่น”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2554)

“ความตั้งใจในการฝึกรบมคือให้เค้ามมีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 3 เมษายน 2554)

“...และสำคัญที่สุดต้องจงรักภักดี”

(จ, สัมภาษณ์, วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2554)

10) ความรู้เรื่องหน้าที่พลเมือง ประเด็นสุดท้ายในด้านสังคมและศาสนา คือความรู้ในประเด็นความเป็นพลเมืองที่ดีนั้น มีผู้กล่าวถึงไว้ว่า การเป็นนักการเมืองนั้นนอกจากจะเป็นผู้นำแล้วต้องรู้จักเป็นผู้ตามด้วย เพราะในระบอบประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีพลเมืองที่ดีเพื่อมีผู้นำที่ดีในอนาคต และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เกิดสังคมแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

“ประชาธิปไตยที่ดี คนในประเทศก็ต้องรู้จักหน้าที่ของตนเอง รู้จักสิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น มีความเป็นพลเมืองด้วย”

(ก, สัมภาษณ์, วันที่ 30 มีนาคม 2554)

“สิ่งสำคัญจริงจริงก็คือ ทำอย่างไรให้นักการเมืองช่วยคนอื่นได้ นอกจากช่วยตัวเองแล้ว มีจิตใจช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหา เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้ เพราะสังคมทุกวันนี้มีความเหลื่อมล้ำกันมาก เรานั้นผู้นำ ไม่ใช่การเป็นผู้นำอย่างเดียว แต่เน้นผู้นำที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ มีคุณธรรมช่วยบ้านเมือง”

(ข, สัมภาษณ์, วันที่ 21 เมษายน 2554)

“ ก่อนเป็นนักการเมืองที่ดี เป็นผู้นำที่ดี ก็ควรจะต้องรู้จักเป็นผู้ตามที่ดี และเป็นพลเมืองของประเทศที่ดีด้วย”

(ข, สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2554)

11) ความรู้ด้านการสื่อสารต่อสาธารณชน คุณลักษณะความรู้ด้านการสื่อสาร ก็เป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะทักษะทางการพูดและการสื่อสารเป็นทักษะที่จำเป็นของนักการเมืองเนื่องจากต้องพบปะผู้คนที่หลากหลาย จึงจำเป็นต้องมีการฝึกฝนและเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์และนำไปสู่ความน่าเชื่อถือ

“คาดหวังที่จะเห็นนักการเมืองรุ่นใหม่ มีทักษะในการพูด ทั้งการอภิปรายในสภาฯ การนำเสนอกฎหมาย รวมถึงการปราศรัยกับพี่น้องประชาชน”

(ง, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2554)

โดยสรุป จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองมี 4 ด้าน ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านพฤติกรรม คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้ โดยในแต่ละด้านพบประเด็นรายละเอียดที่ใช้ในการศึกษา ดังต่อไปนี้

คุณลักษณะด้านพฤติกรรม พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดได้ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นดังนี้ 1) การปฏิบัติงานอย่างซื่อตรงต่อหน้าที่ 2) การกระทำบนพื้นฐานความรับผิดชอบ 3) การปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต 4) การเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ 5) การปฏิบัติงานด้วยความขยันตั้งใจ มีความอดทนและความเพียร และ 6) การเป็นผู้ที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

คุณลักษณะด้านจิตใจ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดได้ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นดังนี้ 1) การเป็นผู้ที่มีจิตใจเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม 2) การเป็นผู้มีคุณธรรมในจิตใจยึดมั่นความดี และ 3) การเป็นผู้ที่มีจิตใจหนักแน่น

คุณลักษณะด้านความคิด พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดได้ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นดังนี้ 1) การเป็นผู้ที่มีความคิดเชิงกลยุทธ์ 2) การเป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ 3) การเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ 4) การเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ 5) การเป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ 6) การเป็นผู้มีความคิดแบบประนีประนอม 7) การเป็นผู้มีความคิดในเชิงอุดมการณ์การเมืองและสังคม

คุณลักษณะด้านความรู้ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดได้ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านความรู้ ในประเด็นดังนี้ 1) การเป็นผู้มีความรู้รอบด้าน 2) การเป็นผู้มีความรู้เรื่องหลักการประชาธิปไตย 3) การเป็นผู้มีความรู้ด้านการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ 4) การเป็นผู้มีความรู้ด้านจิตวิทยา 5) การเป็นผู้มีความรู้ด้านกฎหมายและการปกครอง 6) การเป็นผู้มีความรู้เชิงนโยบาย 7) การเป็นผู้มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ 8) การเป็นผู้มีความรู้ด้านสังคมและศาสนา 9) การเป็นผู้มีความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง 10) การเป็นผู้มีความรู้เรื่องการเมืองที่ดี 11) การเป็นผู้มีความรู้ด้านดารสื่อสารต่อสาธารณะ

จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์มาพัฒนาเป็นตารางจัดลำดับความสำคัญของคุณลักษณะของนักการเมืองเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสำรวจความคิดเห็นในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนทั่วไป โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์จากการประมวลผลแบบสอบถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัย แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นกระจายในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ จำนวน 262 ชุด และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนทั่วไปกระจายในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ จำนวน 392 ชุด โดยมีข้อมูลทางสถิติปรากฏดังนี้

2.1.1 ข้อมูลบริบทพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างนักการเมือง

จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามชุดสำหรับนักการเมือง จำนวน 262 ชุด ประกอบด้วย นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นกระจายในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ มีข้อมูลทางสถิติ ปรากฏดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างนักการเมือง

ข้อมูลเบื้องต้น	ระดับ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เพศ	ชาย	202	77.1
	หญิง	60	22.9
อายุ	45-54	94	39.7
	35-44	71	30.0
	55-64	39	16.5
	25-34	25	10.5
	65 ขึ้นไป	8	3.4
ภูมิภาค	ภาคอีสาน	67	30.7
	ภาคใต้	63	28.9
	ภาคกลาง	53	24.3
	ภาคเหนือ	35	16.1
การศึกษา	ปริญญาตรี	109	41.8
	สูงกว่า ป.ตรี	80	30.7
	ต่ำกว่า ป.ตรี	72	27.6

จากการรวบรวมแบบสอบถาม พบว่า ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักการเมืองมีเพศชาย จำนวน 202 คน คิดเป็นร้อยละ 77.1 และเพศหญิงจำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 22.9 อายุของกลุ่มตัวอย่างระหว่าง 45-54 ปี จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 39.7 รองลงมา คือ อายุระหว่าง 35-44 ปี และ 55-64 ปี จำนวน 71 คน และ 39 คน คิดเป็นร้อยละ 30 และ 16.5 ตามลำดับ ในส่วนของภูมิลำเนาจำแนกเป็นภูมิภาคของกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองพบว่าส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคอีสาน จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 30.7 รองลงมาคือ ภาคใต้ และ ภาคกลาง จำนวน 63 คน และ 53 คน คิดเป็นร้อยละ 30.7 และ 28.9 ตามลำดับ ในส่วนของระดับการศึกษา พบว่า การศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 41.8 รองลงมาคือ สูงกว่า ปริญญาตรี และ ต่ำกว่า ปริญญาตรี จำนวน 80 คน และ 72 คน คิดเป็นร้อยละ 41.8 และ 30.7 ตามลำดับ

นอกจากนี้จากแบบสอบถามสามารถจำแนกกลุ่มตัวอย่างของนักการเมืองในส่วนของตำแหน่งทางการเมือง ปรากฏดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ตารางแสดงผลร้อยละจำแนกตามตำแหน่งทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่างนักการเมือง

ตำแหน่งทางการเมือง	จำแนก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ระดับชาติ	สส.	43	62.3
	สว.	13	18.8
	อื่นๆ	13	18.8
ระดับท้องถิ่น	อบต.	61	45.2
	เทศบาล	36	26.7
	อบจ.	29	21.5
	อื่นๆ	9	6.7

สรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างนักการเมืองที่มีตำแหน่งทางการเมืองระดับชาติส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 62.3 รองลงมาคือ สมาชิกวุฒิสภา และ ตำแหน่งอื่นๆ จำนวน เท่ากัน คือ 13 คน คิดเป็นร้อยละ 18.8 ในส่วนตำแหน่งอื่นๆ นั้นพบว่ากลุ่มตัวอย่างนักการเมืองที่มีตำแหน่งทางการเมืองระดับชาติที่ไม่ใช่ สส. และ สว. ส่วนใหญ่เป็นกรรมาธิการและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล รองลงมา คือ รับราชการ ผู้ช่วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด กรรมการบริหารพรรค และที่ปรึกษา

ส่วนของกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองที่มีตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่นพบว่าส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 45.2 รองลงมาคือเทศบาล และสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 36 และ 29 คน คิดเป็นร้อยละ 26.7 และ 21.5 ตามลำดับ หากจำแนกกลุ่มตัวอย่างจากการแจกแบบสอบถามที่เป็นการเมืองตามการเรียนรู้วิธีการทำงานทางการเมือง ปรากฏดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ตารางแสดงผลร้อยละจำแนกการเรียนรู้ทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่างนักการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมือง	จำแนก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
แหล่งการเรียนรู้	ตนเอง	148	56.3
	ครอบครัว	48	18.3
	เพื่อน	34	12.9
	สถานศึกษา	25	9.5
	อื่นๆ	8	3.0
สถานที่ฝึกอบรม	สถาบันพัฒนาบุคลากรท้องถิ่น	17	29.8
	สถาบันพระปกเกล้า	14	24.6
	พรรคการเมือง	6	10.5
	กรมการปกครอง	5	8.8
	มหาวิทยาลัย	4	7.0
	วิทยาลัยการปกครอง	1	1.8

จากตาราง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักการเมืองส่วนใหญ่เรียนรู้วิธีการทำงานทางการเมืองด้วยตนเอง จำนวน 148 คน คิดเป็นร้อยละ 56.3 รองลงมาคือ จากครอบครัวและจากเพื่อน จำนวน 48 คน และ 34 คน คิดเป็นร้อยละ 18.3 และ 12.9 ตามลำดับ ส่วนการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้อื่นๆพบว่าส่วนใหญ่เรียนรู้จากประสบการณ์ รองลงมาคือ เรียนรู้จากสื่อและจากการอบรม สัมมนา ตามลำดับ นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักการเมืองส่วนใหญ่เคยเข้าฝึกอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักการเมืองจาก สถาบันพัฒนาบุคลากรท้องถิ่น จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 29.8 รองลงมาคือ สถาบันพระปกเกล้าและพรรคการเมือง จำนวน 14 คน และ 6 คน คิดเป็นร้อยละ 24.6 และ 10.5 ตามลำดับ

จากแบบสอบถามได้มีการเก็บรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนานักการเมือง ปรากฏดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 แสดงจำนวนและร้อยละของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองที่มีต่อหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนานักการเมือง

ความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
เป็นหลักสูตรที่ดีและมีความเหมาะสม	46	66.7
ทำให้ได้รับความรู้ใหม่เพิ่มเติม	18	26.1
ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าอบรม	3	4.3
ไม่สามารถนำมาปรับใช้กับท้องถิ่นได้	1	1.4
หลักสูตรสั้นเกินไป	1	1.4

จากตารางพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักการเมืองส่วนใหญ่มีความเห็นว่าหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนานักการเมืองเป็นหลักสูตรที่ดีและมีความเหมาะสม จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมาคือ มีความเห็นว่าหลักสูตรทำให้ได้รับความรู้เพิ่มเติมและช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าอบรม จำนวน 18 คน และ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 26.1 และ 4.3 ตามลำดับ

สำหรับประเด็นที่หลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนานักการเมืองควรให้ความสำคัญปรากฏดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13 แสดงจำนวนและร้อยละของประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างนักการเมืองคิดว่าหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนานักการเมืองควรให้ความสำคัญ

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
คุณธรรมและจริยธรรม	28	40.6
การบริหารงานภาครัฐ	21	30.4
กฎหมาย	9	13.0
การเมืองภายในและภายนอกประเทศ	5	7.2
ภาวะผู้นำ	4	5.8
นโยบาย	2	2.9

จากตารางพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักการเมืองส่วนใหญ่มีเห็นว่าหลักสูตรการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักการเมืองควรให้ความสำคัญกับคุณธรรมและจริยธรรม จำนวน 28 คน คิด

เป็นร้อยละ 40.6 รองลงมาคือ การบริหารงานภาครัฐและกฎหมาย จำนวน 21 คน และ 9 คน คิดเป็น ร้อยละ 30.4 และ 13.0 ตามลำดับ

2.1.2 ข้อมูลบริบทพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างประชาชน

จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามชุดสำหรับนักการเมือง จำนวน 387 ชุด ประกอบด้วย ประชาชนทั่วไป ไม่จำกัด เพศ อายุ ทั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานครและท้องถิ่นต่างๆ กระจายในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ มีข้อมูลทางสถิติ ปรากฏดังตารางที่ 14

ตารางที่ 14 ตารางแสดงข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างประชาชน

ข้อมูลเบื้องต้น	ระดับ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เพศ	ชาย	155	40.1
	หญิง	232	59.9
อายุ	21-30	120	32.3
	31-40	104	28.0
	41-50	64	17.2
	51-60	38	10.2
	10-20	28	7.5
	60 ขึ้นไป	18	4.8
ภูมิภาค	กลาง	151	41.9
	เหนือ	70	19.4
	อีสาน	67	18.6
	ใต้	66	18.3
	ตะวันออก	4	1.1
	ตะวันตก	1	0.3
การศึกษา	ปริญญาตรี	182	49.1
	ต่ำกว่าปริญญาตรี	132	35.6
	สูงกว่าปริญญาตรี	57	15.4
อาชีพ	รับราชการ	78	21.8
	รับจ้างทั่วไป	59	16.5
	พนักงานเอกชน	54	15.1
	ประกอบธุรกิจส่วนตัว	49	13.7
	พนักงานรัฐวิสาหกิจ	7	2.0

จากตารางแสดงข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชน พบว่าเป็นเพศชาย 155 คน คิดเป็นร้อยละ 40.1 และเพศหญิง 232 คน คิดเป็นร้อยละ 59.9 ในส่วนของอายุนั้นพบว่า ประชาชนที่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 32.3 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 31-40 ปี และอายุ 41-50 ปี จำนวน 104 คน และ 64 คน คิดเป็นร้อยละ 28.0 และ 17.2 ตามลำดับ ในส่วนของภูมิลำเนาซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ภาค พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาตามภาคกลาง จำนวน 151 คน คิดเป็นร้อยละ 41.9 รองลงมาคือภาคเหนือ และภาคอีสาน จำนวน 70 คน และ 67 คน คิดเป็นร้อยละ 19.4 และ 18.6 ตามลำดับ ในด้านการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 182 คน คิดเป็นร้อยละ 49.1 รองลงมาคือ ต่ำกว่าปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 132 คน และ 57 คน คิดเป็นร้อยละ 35.6 และ 15.4 ตามลำดับ และในส่วนของอาชีพพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 21.8 รองลงมาคือรับจ้างทั่วไปและพนักงานเอกชนมีจำนวน 59 คน และ 54 คน คิดเป็นร้อยละ 16.5 และ 15.1 ตามลำดับ

นอกจากนั้นจากการสำรวจแบบสอบถามพบว่าประเด็นความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างประชาชนที่มีต่อนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น ปรากฏดังตารางที่ 15

ตารางที่ 15 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างประชาชนจำแนกตามความคิดเห็นต่อนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น

นักการเมือง	ความคิดเห็น	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ระดับชาติ	เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม	33	29.5
	ทะเลาะเบาะแว้งเรื่องผลประโยชน์	17	15.2
	ไม่มีประสิทธิภาพในการทำงาน	17	15.2
	ทุจริต คอร์รัปชัน	16	14.3
	ไม่ชอบ นำเบื้อ	11	9.8
	แบ่งพรรคแบ่งพวก	8	7.1
	ติดต่อเข้าถึงตัวยาก	4	3.6
	อื่นๆ	6	5.4
ระดับท้องถิ่น	ทำงานไม่มีประสิทธิภาพ	41	32.0
	เห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม	28	21.9
	ตั้งใจทำงานดี มีความรับผิดชอบ	23	18.0
	ไม่สนใจและไม่ติดตามข้อมูล	12	9.4

ตารางที่ 15 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างประชาชนจำแนกตามความคิดเห็นต่อนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น (ต่อ)

นักการเมือง	ความคิดเห็น	จำนวน(คน)	ร้อยละ
	ทุจริต คอร์รัปชัน	7	5.5
	เข้าใจถึงปัญหาท้องถิ่นได้ดี	5	3.9
	เป็นเครือข่ายผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น	4	3.1
	อื่นๆ	8	6.3

จากตารางพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อนักการเมืองระดับชาติ ว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 29.5 รองลงมาคือ ทะเลาะเบาะแว้งเรื่องผลประโยชน์ และไม่มีประสิทธิภาพในการทำงาน จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 15.2 ตามลำดับ สำหรับกลุ่มตัวอย่างประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อนักการเมืองระดับท้องถิ่นพบว่าส่วนใหญ่คิดว่านักการเมืองระดับท้องถิ่นทำงานไม่มีประสิทธิภาพ จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 32.0 รองลงมาคือเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม และตั้งใจทำงานดี มีความรับผิดชอบ จำนวน 28 คน และ 23 คน คิดเป็นร้อยละ 21.9 และ 18.0 ตามลำดับ

2.1.3 ข้อมูลผลการวิเคราะห์ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง โดยการวิเคราะห์ทางสถิติโปรแกรมspss เพื่อหาค่าเฉลี่ยของคุณลักษณะในแต่ละด้านปรากฏดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 การเปรียบเทียบการให้ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ
นักการเมืองและค่าเฉลี่ยของระดับความสำคัญ ระหว่างกลุ่มประชาชนและกลุ่ม
นักการเมืองแยกตามคุณลักษณะด้านต่างๆและ ประเด็นคุณลักษณะย่อยของด้านต่างๆ

ประเด็นคุณลักษณะ	นักการเมือง			ประชาชน		
	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย
1. คุณลักษณะด้านพฤติกรรม						
1.1 เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ : ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่าง ครบถ้วน	4.24	.958	มาก	4.26	.926	มากที่สุด
1.2 เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ : มีสำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบในการกระทำของ ตนเอง	4.34	.761	มากที่สุด	4.33	.942	มากที่สุด
1.3 เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต : ไม่ปกปิดซ่อนเร้น พุดจริงทำจริง ใช้อำนาจ และงบประมาณอย่างชอบธรรมเกิด ประโยชน์สูงสุด ไม่เป็นคนคดโกงต่อหน้าที่ หรือถือโอกาสเอื้อประโยชน์และเชิงปฏิบัติ	4.41	.750	มากที่สุด	4.28	.941	มาก
1.4 เป็นผู้ที่มึนุษย์สัมพันธ์ : พุดจา สุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อนร่วมงานดี	4.43	.866	มากที่สุด	4.07	.846	มาก
1.5 เป็นผู้มีความขยันตั้งใจ : มีความ อดทน มีความเพียร	4.28	.693	มาก	4.11	.828	มาก
1.6 เป็นผู้ที่มีความพยายามใฝ่รู้ พัฒนา ตนเอง	4.24	.694	มาก	4.12	.836	มาก
1.7 เป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	4.27	.694	มาก	4.21	.842	มาก
1.8 เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง	4.13	.749	มาก	4.03	.847	มาก
1.9 เป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ : มีความน่า เคารพ มีเหตุผล มีน้ำใจ กิริยาดี วางตัวได้ เหมาะสม พุดจามีเหตุผล ไม่ใช้อารมณ์	4.29	.708	มาก	4.11	.8996	มาก

ตารางที่ 16 การเปรียบเทียบการให้ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ
 นักการเมืองและค่าเฉลี่ยของระดับความสำคัญ ระหว่างกลุ่มประชาชนและกลุ่ม
 นักการเมืองแยกตามคุณลักษณะด้านต่างๆและ ประเด็นคุณลักษณะย่อยของด้านต่างๆ
 (ต่อ)

ประเด็นคุณลักษณะ	นักการเมือง			ประชาชน		
	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย
2.คุณลักษณะด้านจิตใจ						
2.1 เป็นผู้มีจิตใจที่รักความยุติธรรม : มี จิตใจที่เป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ยึดหลักความถูกต้อง	4.33	.695	มากที่สุด	4.25	.966	มาก
2.2 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ : ไม่ โลภ ไม่โกรธโมโห ไม่หลงอำนาจ มีความ กตัญญู	4.34	.676	มากที่สุด	4.18	.978	มาก
2.3 เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	4.22	.720	มาก	4.08	.872	มาก
2.4 เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่	4.19	.718	มาก	4.12	.875	มาก
2.5 เป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น : ไม่เชื่อคนง่าย มีเหตุผล มีวิจารณ์ญาณ ไม่ใช้อารมณ์หรือ ความรู้สึกตัดสิน	4.32	.708	มากที่สุด	4.14	.896	มาก
2.6 เป็นผู้มีความเสียสละ : เห็นแก่ ประโยชน์ส่วนรวม	4.40	.678	มากที่สุด	4.31	.982	มากที่สุด
3.คุณลักษณะด้านความคิด						
3.1 เป็นผู้มีความคิดแบบเชิงกลยุทธ์ : รู้จัก แก้ปัญหา-วางแผน-สร้างโอกาส	4.17	.726	มาก	4.13	.888	มาก
3.2 เป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ : การคิดเป็น ขั้นตอน และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน	4.10	.744	มาก	4.09	.888	มาก
3.3 เป็นผู้มีความคิดแบบสร้างสรรค์ : มี ความคิดริเริ่มในทางที่ดี	4.21	.745	มาก	4.12	.844	มาก

ตารางที่ 16 การเปรียบเทียบการให้ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ
 นักการเมืองและค่าเฉลี่ยของระดับความสำคัญ ระหว่างกลุ่มประชาชนและกลุ่ม
 นักการเมืองแยกตามคุณลักษณะด้านต่างๆและ ประเด็นคุณลักษณะย่อยของด้านต่างๆ
 (ต่อ)

ประเด็นคุณลักษณะ	นักการเมือง			ประชาชน		
	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย
3.4 เป็นผู้ที่มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์: มีความ ฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองการณ์ ไกล	4.35	.711	มากที่สุด	4.22	.914	มาก
3.5 เป็นผู้ที่มีความคิดแบบบูรณาการ : การ คิดแบบองค์รวมไม่แยกส่วนและสามารถคิด สอดคล้องประสานปัจจัยต่างๆได้	4.15	.725	มาก	4.09	.894	มาก
3.6 เป็นผู้ที่มีความคิดแบบประนีประนอม: รักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่าย ไม่เผด็จการ	4.19	.720	มาก	4.04	.904	มาก
3.7 เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมือง ตั้งคม : มีหลักการเมืองการปกครอง และยึด มั่นหลักการประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข	4.31	.759	มากที่สุด	4.16	.980	มาก
4. คุณลักษณะด้านความรู้						
4.1 ด้านการเมือง						
4.1.1 ความรู้เรื่องระบอบการเมืองการ ปกครองแบบประชาธิปไตย	4.17	.766	มาก	4.18	.980	มาก
4.1.2 ความรู้เรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง	4.01	.751	มาก	4.03	.871	มาก
4.1.3 ความรู้ความเข้าใจสภาพปัญหา การเมืองไทย	4.13	.757	มาก	4.16	.898	มาก
4.1.4 ความรู้เรื่องหลักธรรมาภิบาลกับ การการเมือง	4.09	.826	มาก	4.05	.945	มาก

ตารางที่ 16 การเปรียบเทียบการให้ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ
 นักการเมืองและค่าเฉลี่ยของระดับความสำคัญ ระหว่างกลุ่มประชาชนและกลุ่ม
 นักการเมืองแยกตามคุณลักษณะด้านต่างๆและ ประเด็นคุณลักษณะย่อยของด้านต่างๆ
 (ต่อ)

ประเด็นคุณลักษณะ	นักการเมือง			ประชาชน		
	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย
4.1.5 ความรู้เรื่องจรรยาบรรณ นักการเมือง	4.14	.793	มาก	4.11	.948	มาก
4.1.6 ความรู้เรื่องหลักปรัชญาอุดมการณ์ ทางการเมือง	4.03	.821	มาก	3.93	.945	มาก
4.1.7 ความรู้เรื่องภาวะผู้นำทางการเมือง	4.10	.781	มาก	4.08	.946	มาก
4.1.8 ความรู้เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบ การเมืองในต่างประเทศ	3.79	.888	มาก	3.92	.964	มาก
4.2 ด้านกฎหมาย						
4.2.1 ความรู้เรื่องกฎหมายการเลือกตั้ง	4.10	.743	มาก	4.15	.862	มาก
4.2.3 ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและ กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ	4.01	.806	มาก	4.16	.892	มาก
4.2.4 กฎหมายมหาชน	3.85	.924	มาก	4.04	.937	มาก
4.3 ด้านนโยบาย						
4.3.1 ความรู้เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	4.09	.810	มาก	4.11	.957	มาก
4.4 ด้านสังคมและศาสนา						
4.4.1 ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมือง พลเมืองที่ดี	4.21	.733	มาก	4.19	.865	มาก
4.4.2 ความรู้ความเข้าใจบริบทสภาพ สังคม	4.04	.746	มาก	4.09	.871	มาก
4.4.3 ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง	4.19	.711	มาก	4.09	.871	มาก

ตารางที่ 16 การเปรียบเทียบการให้ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ
 นักการเมืองและค่าเฉลี่ยของระดับความสำคัญ ระหว่างกลุ่มประชาชนและกลุ่ม
 นักการเมืองแยกตามคุณลักษณะด้านต่างๆและ ประเด็นคุณลักษณะย่อยของด้านต่างๆ
 (ต่อ)

ประเด็นคุณลักษณะ	นักการเมือง			ประชาชน		
	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย	$\bar{x}$	S.D.	แปล ความหมาย
4.4.4 ความรู้เรื่องหลักศาสนากับการ ดำรงชีวิต	4.07	.761	มาก	4.04	.872	มาก
4.5 ด้านจิตวิทยา						
4.5.1 จิตวิทยาการเข้าใจตนเองและผู้อื่น	4.10	.778	มาก	4.11	.872	มาก
4.5.2 การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ	4.15	.804	มาก	4.19	.868	มาก
4.6 ด้านการสื่อสารและเทคโนโลยี						
4.6.1 ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทันสมัย	3.86	.885	มาก	4.00	.865	มาก
4.6.2 ความรู้ในการสื่อสารต่อที่ สาธารณะ	3.98	.851	มาก	4.10	.854	มาก

จากตารางที่ 16 สรุปการเปรียบเทียบการให้ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 ของนักการเมืองและค่าเฉลี่ยของระดับความสำคัญ ระหว่างกลุ่มประชาชนและกลุ่มนักการเมือง
 แยกตามคุณลักษณะด้านต่างๆและ คุณลักษณะย่อยของด้านต่างๆ ข้างต้น พบว่า

1. **คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองด้านพฤติกรรม** กลุ่มนักการเมืองให้
 ความสำคัญต่อประเด็นเรื่องต่างๆ โดยเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มประชาชนทั้งสิ้น 8 ประเด็นประกอบด้วย
 ประเด็น 1) เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ : มีสำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง
 2) เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต : ไม่ปกปิดซ่อนเร้น พูดจริงทำจริง ใช้อำนาจและงบประมาณอย่าง
 ขอบธรรมเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เป็นคนคดโกงต่อหน้าที่หรือข้อ โกงเงินนโยบายและเชิงปฏิบัติ 3)
 เป็นผู้ที่มีความมนุษยสัมพันธ์ : พูดจาสุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อน
 ร่วมงานดี 4) เป็นผู้มีความขยันตั้งใจ : มีความอดทน มีความเพียร 5) เป็นผู้ที่มีความพยายามใฝ่รู้
 พัฒนาตนเอง 6) เป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 7) เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง และ 8) เป็นผู้

มีความน่าเชื่อถือ : มีความน่าเคารพ มีเหตุผล มีน้ำใจ กิริยาดี วางตัวได้เหมาะสม พุจฉามีเหตุมีผล ไม่ใช้อารมณ์ ในขณะที่มีเพียงประเด็นเดียว ที่กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญสูงกว่ากลุ่มนักการเมือง โดยเฉพาะ ได้แก่ ประเด็นเป็นผู้ที่มีความเชื่อตรงต่อหน้าที่ : ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างครบถ้วน

2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองด้านจิตใจ กลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญต่อประเด็นเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะสูงกว่ากลุ่มประชาชนในทุกประเด็น รวมทั้งสิ้น 6 ประเด็น ประกอบด้วยประเด็น 1) เป็นผู้ที่มีจิตใจที่รักความยุติธรรม : มีจิตใจที่เป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ยึดหลักความถูกต้อง 2) เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ยึดมั่นความดี : ไม่โลภ ไม่โกรธโมโห ไม่หลงอำนาจ มีความกตัญญู 3) เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 4) เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่ 5) เป็นผู้ที่มีจิตในหนักแน่น : ไม่เชื่อคนง่าย มีเหตุผล มีวิจารณ์ญาณ ไม่ใช้อารมณ์หรือความรู้สึกตัดสิน และ 6) เป็นผู้มีความเสียสละ : เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

3. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองด้านความคิดกลุ่มนักการเมือง ให้ความสำคัญต่อประเด็นเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะสูงกว่ากลุ่มประชาชนในทุกประเด็น รวมทั้งสิ้น 7 ประเด็น ประกอบด้วย 1) เป็นผู้มีความคิดแบบเชิงกลยุทธ์ : รู้จักแก้ปัญหา-วางแผน-สร้างโอกาส 2) เป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ : การคิดเป็นขั้นตอน และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน 3) เป็นผู้มีความคิดแบบสร้างสรรค์ มีความคิดริเริ่มในทางที่ดี 4) เป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์: มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองการณ์ไกล 5) เป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ : การคิดแบบองค์รวมไม่แยกส่วนและสามารถคิดสอดประสานปัจจัยต่างๆ ได้ 6) เป็นผู้มีความคิดแบบประนีประนอม: รักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่าย ไม่เผด็จการ และ 7) เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมือง สังกศ : มีหลักการเมืองการปกครอง และยึดมั่นหลักการประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองด้านความรู้ แบ่งออกได้เป็น 6 ด้าน พบว่า

4.1. ความรู้ด้านการเมือง กลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญต่อประเด็นเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะสูงกว่ากลุ่มประชาชน 5 ประเด็น ประกอบด้วย 1) ความรู้เรื่องระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย 2) ความรู้เรื่องหลักธรรมาภิบาลกับการการเมือง 3) ความรู้เรื่องจรรยาบรรณนักการเมือง 4) ความรู้เรื่องหลักปรัชญาอุดมการณ์ทางการเมือง และ 5) ความรู้เรื่องภาวะผู้นำทางการเมือง ในขณะที่ มี 3 ประเด็น ที่กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญสูงกว่ากลุ่มนักการเมืองประกอบด้วย 1) ความรู้เรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง 2) ความรู้ความเข้าใจสภาพปัญหาการเมืองไทย 3) ความรู้เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการเมืองในต่างประเทศ

4.2. ความรู้ด้านกฎหมาย พบว่า กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับประเด็นทุกประเด็นสูงกว่ากลุ่มนักการเมืองประกอบด้วย 1) ความรู้เรื่องกฎหมายการเลือกตั้ง 2) ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ และ 3) กฎหมายมหาชน

4.3. ความรู้ด้านนโยบาย พบว่า กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับประเด็นนี้สูงกว่ากลุ่มนักการเมือง คือ ความรู้เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

4.4. ความรู้ด้านสังคมและศาสนา พบว่า กลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญใน 3 ประเด็น สูงกว่ากลุ่มประชาชน ประกอบด้วย 1) ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองที่ดี 2) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ความรู้เรื่องหลักศาสนากับการดำรงชีวิต ในขณะที่ประเด็นความรู้ความเข้าใจบริบทสภาพสังคมนั้น กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญสูงกว่ากลุ่มนักการเมือง

4.5. ความรู้ด้านจิตวิทยา พบว่า กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญสูงกว่ากลุ่มนักการเมืองทั้งหมดทุกประเด็น ประกอบด้วย 1) จิตวิทยาการเข้าใจตนเองและผู้อื่นสูงกว่ากลุ่มนักการเมือง กับประเด็น 2) การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ

4.6. ความรู้ด้านการสื่อสารและเทคโนโลยี พบว่า กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับทุกประเด็นสูงกว่ากลุ่มนักการเมือง ประกอบด้วย ประเด็น 1) ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย และ 2) ความรู้ในการสื่อสารต่อที่สาธารณะ

จากการประมวลผลทางสถิติ SPSS พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มให้ความสำคัญกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองในแต่ละด้านแตกต่างกัน เมื่อจัดเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อยในแต่ละด้านของคุณลักษณะพบว่า คุณลักษณะด้านพฤติกรรม กลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญกับประเด็น 1) เป็นผู้ที่มิมีมนุษยสัมพันธ์ : พุดจาสุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อนร่วมงานดี มากเป็นอันดับหนึ่ง คุณลักษณะด้านจิตใจ กลุ่มนักการเมือง ให้ความสำคัญกับประเด็น 1) การเป็นผู้มีความเสียสละ : เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากเป็นอันดับหนึ่ง คุณลักษณะด้านความคิด กลุ่มนักการเมือง ให้ความสำคัญกับประเด็น 1) การเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ : มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองการณ์ไกล มากเป็นอันดับหนึ่ง และคุณลักษณะด้านความรู้ด้านสังคมและศาสนาในประเด็น 1) ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองที่ดี เป็นอันดับหนึ่ง

จากข้อมูลการจัดเรียงลำดับคุณลักษณะทั้ง 4 ด้านของกลุ่มประชาชนจากการประมวลผลจากแบบสอบถาม พบว่า คุณลักษณะด้านพฤติกรรม กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับประเด็น 1) การเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ : มีสำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบต่อการทำงานของตนเอง มากเป็นอันดับหนึ่ง คุณลักษณะด้านจิตใจ กลุ่มประชาชน ให้ความสำคัญกับประเด็น 1) การเป็นผู้มีความเสียสละ : เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากเป็นอันดับหนึ่ง คุณลักษณะด้านความคิด กลุ่มประชาชน

ให้ความสำคัญกับประเด็น 1) การเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์: มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคตมองการณ์ไกล มากเป็นอันดับหนึ่ง และคุณลักษณะด้านความรู้ด้านสังคมและศาสนาในประเด็น 1) ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองที่ดี และ 2) การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ เป็นอันดับหนึ่งเท่าๆกัน

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า กลุ่มนักรการเมืองและกลุ่มประชาชน จัดอันดับความสำคัญของคุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้ ในประเด็นเดียวกัน แต่พบความน่าสนใจในประเด็นที่แตกต่างกันดังนี้

คุณลักษณะด้านความรู้ กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องการสร้างจิตสำนึกสาธารณะเป็นอันดับหนึ่งเท่าๆกันกับ ความรู้เรื่องการเมืองที่ดีเช่นเดียวกับกลุ่มนักรการเมือง

คุณลักษณะด้านพฤติกรรมนั้นมีการให้ความสำคัญแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มนักรการเมืองให้ความสำคัญกับ ประเด็นการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์: พุดจาสุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อนร่วม งานดี แต่กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับประเด็น การเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ มีสำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้น้ำหนักกับประเด็นความสำคัญจากความคิดเห็นของกลุ่มประชาชน เนื่องจากการกำหนดคุณลักษณะของนักรการเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมไทย จึงเลือกคุณลักษณะทั้ง 6 ประเด็นประกอบด้วย 1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ และ 2) ประเด็นการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ 3) คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นเรื่องการเมืองเป็นผู้มีความเสียสละ 4) คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ 5) คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองที่ดี และ 6) การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ มาเป็นเป้าหมายตัวชี้วัดในการคัดเลือกกิจกรรมเพื่อใช้ในกระบวนการทดลองในขั้นตอนต่อไป

2.2 ผลการวิเคราะห์ระดับความสำคัญของคุณลักษณะในแต่ละด้านโดยการจัดเรียงความสำคัญ

จากการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักรการเมืองและกลุ่มตัวอย่างประชาชนถึงระดับความสำคัญของคุณลักษณะของนักรการเมืองในประเด็นต่างๆ ผู้วิจัยจึงนำค่าคะแนนระดับความสำคัญมาจัดเรียงลำดับเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตัวอย่างนักรการเมืองและกลุ่มตัวอย่างประชาชนเพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของประเด็นภายใต้คุณลักษณะทั้ง 4 ด้าน

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบระดับความสำคัญของประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองระหว่างกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองและกลุ่มตัวอย่างประชาชน

ระดับ ความ สำคัญ	นักการเมือง		ประชาชน	
	ประเด็นคุณลักษณะ (เรียงตามลำดับ)	ค่าเฉลี่ย	ประเด็นคุณลักษณะ (เรียงตามลำดับ)	ค่าเฉลี่ย
1.คุณลักษณะด้านพฤติกรรม				
1	1.4 เป็นผู้ที่มึมนุชยสัมพันธ์ : พุดจา สุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและ อารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อน ร่วมงานดี	4.43	1.2 เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ : มี สำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบใน การกระทำของตนเอง	4.33
2	1.3 เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต : ไม่ ปกปิดซ่อนเร้น พุดจริงทำจริง ใ้ อำนาจและงบประมาณอย่างชอบ ธรรมเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เป็นคน คดโกงต่อหน้าที่หรือข้อ โกงเชิง นโยบายและเชิงปฏิบัติ	4.41	1.3 เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต : ไม่ปกปิดซ่อนเร้น พุดจริงทำจริง ใ้ อำนาจและงบประมาณอย่างชอบ ธรรมเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เป็น คนคด โกงต่อหน้าที่หรือข้อ โกงเชิง นโยบายและเชิงปฏิบัติ	4.28
3	1.2 เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ : มี สำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบใน การกระทำของตนเอง	4.34	1.1 เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ : ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย อย่างครบถ้วน	4.26
4	1.9เป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ : มีความน่า เคารพ มีเหตุผล มีน้ำใจ กิริยาดี วางตัว ได้	4.29	1.7 เป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของ ผู้อื่น	4.21
5	1.5 เป็นผู้ที่มีความขยันตั้งใจ : มีความ อดทน มีความเพียร	4.28	1.6 เป็นผู้ที่มีความพยายามใ้รู้ พัฒนาตนเอง	4.12
6	1.7เป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของ ผู้อื่น	4.27	1.5 เป็นผู้ที่มีความขยันตั้งใจ : มีความ อดทน มีความเพียร	4.11
7	1.1 เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ : ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย อย่างครบถ้วน	4.24	1.9 เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ : มีความ น่าเคารพ มีเหตุผล มีน้ำใจ กิริยาดี วางตัวได้	4.11
8	1.6 เป็นผู้ที่มีความพยายามใ้รู้ พัฒนา ตนเอง	4.24	1.4 เป็นผู้ที่มึมนุชยสัมพันธ์ : พุดจา สุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและ อารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อน ร่วมงานดี	4.07

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบระดับความสำคัญของประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองระหว่างกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองและกลุ่มตัวอย่างประชาชน (ต่อ)

ระดับ ความ สำคัญ	นักการเมือง		ประชาชน	
	ประเด็นคุณลักษณะ (เรียงตามลำดับ)	ค่าเฉลี่ย	ประเด็นคุณลักษณะ (เรียงตามลำดับ)	ค่าเฉลี่ย
9	1.8เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง	4.13	1.8 เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง	4.03
	2.คุณลักษณะด้านจิตใจ			
1	2.6 เป็นผู้มีความเสียสละ : เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม	4.4	2.6 เป็นผู้มีความเสียสละ : เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม	4.4
2	2.2 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ยึดมั่นความดี : ไม่โลภ ไม่โกรธโมโห ไม่หลงอำนาจ มีความกตัญญู	4.34	2.2 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ยึดมั่นความดี : ไม่โลภ ไม่โกรธโมโห ไม่หลงอำนาจ มีความกตัญญู	4.34
3	2.1 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ที่รักความยุติธรรม : มีจิตใจที่เป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ยึดหลักความถูกต้อง	4.33	2.1 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ที่รักความยุติธรรม : มีจิตใจที่เป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ยึดหลักความถูกต้อง	4.33
4	2.5 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ในหน้าที่ : ไม่เชื่อคนง่าย มีเหตุผล มีวิจารณ์อย่างมีเหตุผล ไม่ใช้อารมณ์หรือความรู้สึกตัดสิน	4.32	2.5 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ในหน้าที่ : ไม่เชื่อคนง่าย มีเหตุผล มีวิจารณ์อย่างมีเหตุผล ไม่ใช้อารมณ์หรือความรู้สึกตัดสิน	4.32
5	2.3 เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	4.22	2.3 เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	4.22
6	2.4 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่	4.19	2.4 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่	4.19
	3.คุณลักษณะด้านความคิด			
1	3.4 เป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์: มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองการณ์ไกล	4.35	3.4 เป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์: มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองการณ์ไกล	4.22
2	3.7 เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อการเมือง สังคม : มีหลักการเมืองการปกครอง และยึดมั่นหลักการประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข	4.31	3.7 เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อการเมือง สังคม : มีหลักการเมืองการปกครอง และยึดมั่นหลักการประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข	4.16
3	3.3 เป็นผู้มีความคิดแบบสร้างสรรค์ : มีความคิดริเริ่มในทางที่ดี	4.21	3.1 เป็นผู้มีความคิดแบบเชิงกลยุทธ์ : รู้จักแก้ปัญหา-วางแผน-สร้างโอกาส	4.13

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบระดับความสำคัญของประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง ระหว่างกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองและกลุ่มตัวอย่างประชาชน (ต่อ)

ระดับ ความ สำคัญ	นักการเมือง		ประชาชน	
	ประเด็นคุณลักษณะ (เรียงตามลำดับ)	ค่าเฉลี่ย	ประเด็นคุณลักษณะ (เรียงตามลำดับ)	ค่าเฉลี่ย
4	3.6 เป็นผู้มีความคิดแบบ ประนีประนอม: รักษาผลประโยชน์ ของทุกฝ่าย ไม่เผด็จการ	4.19	3.3 เป็นผู้มีความคิดแบบสร้างสรรค์ : มีความคิดริเริ่มในทางที่ดี	4.12
5	3.1 เป็นผู้มีความคิดแบบเชิงกลยุทธ์ : รู้จักแก้ปัญหา-วางแผน-สร้างโอกาส	4.17	3.2 เป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ : การ คิดเป็นขั้นตอน และเชื่อมโยง สัมพันธ์กัน	4.09
6	3.5 เป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ : การคิดแบบองค์รวมไม่แยกส่วนและ สามารถคิดสอดประสานปัจจัยต่างๆ ได้	4.15	3.5 เป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ : การคิดแบบองค์รวมไม่แยกส่วน และสามารถคิดสอดประสานปัจจัย ต่างๆได้	4.09
7	3.2 เป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ : การ คิดเป็นขั้นตอน และเชื่อมโยงสัมพันธ์ กัน	4.1	3.6 เป็นผู้มีความคิดแบบ ประนีประนอม: รักษาผลประโยชน์ ของทุกฝ่าย ไม่เผด็จการ	4.04
4. คุณลักษณะด้านความรู้				
4.4 ด้านสังคมและศาสนา				
1	4.4.1 ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเป็น พลเมืองที่ดี	4.21	4.4.1 ความรู้ความเข้าใจเรื่องการ เป็นพลเมืองที่ดี	4.19
4.5 ด้านจิตวิทยา				
			4.5.2 การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ	4.19

จากตารางจัดลำดับระดับความสำคัญของประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองทั้ง 4 ด้าน ที่กลุ่มตัวอย่างนักการเมืองและกลุ่มตัวอย่างประชาชนให้ความสำคัญ ในประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองแต่ละด้าน ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างนักการเมือง

1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรมกลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญในประเด็นการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ : พุดจาสุภาพ เป็นมิตร ทวบกุมจิตใจและอารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อนร่วมงานดี มากเป็นอันดับหนึ่ง

2) คุณลักษณะด้านจิตใจ กลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญกับประเด็น การเป็นผู้มีความเสียสละ: เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากเป็นอันดับหนึ่ง

3) คุณลักษณะด้านความคิด กลุ่มนักการเมือง ให้ความสำคัญกับประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ : มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองการณ์ไกล มากเป็นอันดับหนึ่ง และ

4) คุณลักษณะด้านความรู้ด้านสังคมและศาสนาในประเด็น ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดี เป็นอันดับหนึ่ง

กลุ่มตัวอย่างประชาชน

1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรม กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับประเด็นการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ : มีสำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบต่อในการกระทำของตนเอง มากเป็นอันดับหนึ่ง

2) คุณลักษณะด้านจิตใจ กลุ่มประชาชน ให้ความสำคัญกับประเด็นการเป็นผู้มีความเสียสละ : เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากเป็นอันดับหนึ่ง

3) คุณลักษณะด้านความคิด กลุ่มประชาชน ให้ความสำคัญกับประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์: การมีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การมองการณ์ไกล มากเป็นอันดับหนึ่ง และ

4) คุณลักษณะด้านความรู้ด้านสังคมและศาสนาในประเด็นความรู้ความเข้าใจเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดี และ การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ เป็นอันดับหนึ่งเท่ากัน

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า กลุ่มนักการเมืองและกลุ่มประชาชน จัดอันดับความสำคัญของ คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้ ในประเด็นเดียวกัน แต่ใน คุณลักษณะด้านความรู้ นั้นในกลุ่มประชาชนมีประเด็นเรื่องการสร้างจิตสำนึกสาธารณะร่วมด้วย ส่วนคุณลักษณะด้านพฤติกรรมนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญกับประเด็น การเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์: พุดจาสุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อนร่วมงานดี แต่กลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับประเด็นการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ มีสำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบต่อในการกระทำของตนเอง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงให้น้ำหนักกับประเด็นความสำคัญของประชาชน เป็นหลักในการคัดเลือกกิจกรรมเพื่อใช้ในกระบวนการทดลอง เนื่องจากเป็นการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองเพื่อให้เหมาะสมกับสังคมไทย

กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะที่นำมาใช้เป็นตัวชี้วัดในการประเมินในการศึกษาขั้นต่อไป พบว่ามี คุณลักษณะ 4 ด้าน ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านพฤติกรรม คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และคุณลักษณะด้านความรู้ ซึ่งในแต่ละด้านนั้นมีประเด็นที่โดดเด่นอยู่ 6 ประเด็น ดังนี้ การเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ การเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ การเป็นผู้มีความเสียสละ การเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ การเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองที่ดี และ การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกคุณลักษณะทั้ง 4 ด้าน 6 ประเด็นนี้มาใช้ในการกำหนดเนื้อหาของกิจกรรมในกระบวนการทดลองในขั้นตอนต่อไป

ตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในตอนที่ 2 นี้ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยผู้วิจัยได้นำประเด็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองที่ค้นพบในตอนที่ 1 มาใช้เป็นเป้าหมายตัวชี้วัดในการพัฒนากระบวนการและการคัดเลือกกิจกรรมเพื่อใช้ในการทดลอง โดยแบ่งขั้นตอนในการศึกษาออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การยกร่างกระบวนการและ กิจกรรม 2) การพัฒนากระบวนการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3) การทดลองช่วงที่ 1 4) การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 1 5) การทดลองช่วงที่ 2 และ 6) การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการ ครั้งที่ 2 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การยกร่างกระบวนการและกิจกรรม

จากผลการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองทั้ง 6 ประเด็น ที่ได้จากการศึกษาในตอนที่ 1 ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ที่มีความ รับผิดชอบ และ 2) ประเด็นการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ 3) คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นเรื่อง การเป็นผู้มีความเสียสละ 4) คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ 5) คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองที่ดีและ 6) การสร้าง จิตสำนึกสาธารณะ ผู้วิจัยจึงพัฒนาร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของ นักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 8 ประเด็น ดังนี้ 1) การกำหนดเป้าหมาย 2) การกำหนดเนื้อหา 3) การออกแบบกระบวนการ 4) การ ออกแบบกิจกรรม 5) การคัดเลือกผู้ดำเนินกระบวนการ 6) การสร้างแบบสังเกตและประเมินผล 7)

การทดลองหรือการลงมือปฏิบัติ 8) การถอดบทเรียน เพื่อนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบความถูกต้องของกระบวนการก่อนนำมาใช้ในการทดลอง ดังมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยได้พัฒนาร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักการเมือง รวม 8 ท่าน เพื่อพิจารณาคัดเลือกกิจกรรมและกำหนดแนวทางในกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยมีแนวประเด็นในการพิจารณาร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้ใน 6 ประเด็น กล่าวคือ 1) การกำหนดเป้าหมาย 2) การกำหนดเนื้อหา 3) การออกแบบกระบวนการและการคัดเลือกกิจกรรม 4) การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกระบวนการ 5) การสร้างแบบสังเกตและประเมินผล 6) การถอดบทเรียน โดยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group Discussion) ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญและรายละเอียดของการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ดังนี้

1) การกำหนดเป้าหมาย ในการจัดเรียงลำดับของกระบวนการเรียนรู้ต้องเป็นขั้นตอน โดยให้เริ่มจากตนเองเพื่อให้เรียนรู้ด้านในตนเองก่อน จึงขยายวงกว้างขึ้น โดยให้เรียนรู้เพื่อนหรือครอบครัว แล้วจึงขยายกว้างออกไปสู่สังคมและส่วนรวม ตามทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงโดยการจัดแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม และส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ ซึ่งได้ให้ข้อสังเกตว่าควรมุ่งเน้นในการกระตุ้นการเรียนรู้ภายในตนเองของกลุ่มตัวอย่างให้มากขึ้นเพื่อนำไปสู่การเปิดใจและการสำรวจตัวตนภายในของนักการเมืองมากยิ่งขึ้น

2) การกำหนดเนื้อหา แนวทางในการดำเนินกิจกรรมควรมีเนื้อหาในการทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมือง โดยเนื้อหาในการทำกิจกรรม ให้ความสำคัญกับการตั้งคำถามที่เชื่อมโยงกับเรื่องการเมืองหรือคุณลักษณะที่เราต้องการเพื่อให้เกิดการนำไปใช้ได้ และควรตั้งชื่อกิจกรรมที่มีความเป็นทางการ และสื่อความหมายในเรื่องการเมืองเพื่อให้เข้ากันได้กับกลุ่มตัวอย่าง และการทำกิจกรรมต้องให้สอดคล้องกับวิถีภาวะของนักการเมือง และประสบการณ์

3) การออกแบบกระบวนการและการคัดเลือกกิจกรรม ในประเด็นนี้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านละครเพื่อการเปลี่ยนแปลงแนะนำให้เลือกใช้กิจกรรมเพื่อให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสได้เปิดเผยความรู้สึกภายในอย่างลึกซึ้งและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่นเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการกระตุ้นการเรียนรู้ภายในตนเอง เช่น กิจกรรมแผนที่ชีวิต ผู้นำสี่ทิศ เป็นต้น

สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันจัดการศึกษาสำหรับนักรการเมืองได้แสดงความเห็นเพิ่มเติมว่ากระบวนการจำเป็นต้องมีความสามารถและทักษะในการนำกิจกรรมได้อย่างลื่นไหลเพราะกลุ่มตัวอย่างนักรเมืองนี้มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงอาจให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมน้อยและไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายในการเปิดเผยตนเองได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องพิจารณาและให้ความระมัดระวังเป็นพิเศษในการทำกิจกรรมแผนที่ชีวิต

นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการใช้ภาพยนตร์เป็นสื่อในการวิพากษ์สังคมได้เสนอให้ใช้คลิปวิดีโอสั้นๆซึ่งมีผลกระทบต่อความรู้สึกของนักรเมืองมาใช้ในการทดลองเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางในเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่าง และจะทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมอยู่กับกิจกรรม แต่กระบวนการต้องพยายามกระตุ้นด้วยคำถามให้เกิดการคิดตามระหว่างชมภาพยนตร์

4) การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกระบวนการ ในเรื่องการคัดเลือกผู้เข้าร่วมกระบวนการมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือประเด็นการคัดเลือกกระบวนการ และการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประเด็นการคัดเลือกกระบวนการ จำเป็นต้องคัดเลือกกระบวนการที่มีความเข้าใจในการทำกิจกรรมและเข้าใจนักรเมืองไปพร้อมกัน โดยควรจะเป็นทีมกระบวนการเพราะจะทำให้มีความหลากหลายทั้งการนำกิจกรรมและการสร้างประเด็นในการแลกเปลี่ยน กระบวนการต้องมีความเรียบง่ายในการจับประเด็นและการตั้งคำถามที่จะเชื่อมโยงไปถึงประสบการณ์ในชีวิตของกลุ่มตัวอย่างได้

ประเด็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมในกระบวนการจำเป็นต้องให้ความหลากหลายเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เพราะประสบการณ์ของนักรเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกัน และต้องคำนึงถึงวันเวลาในการทดลองด้วยเนื่องจากภารกิจของกลุ่มนักรเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน อาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกระบวนการ

5) การสร้างแบบสังเกตและประเมินผล การสร้างแบบสังเกตและการประเมินผล ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นไว้ว่า ต้องคำนึงถึงคุณลักษณะที่ต้องการเปลี่ยนแปลง และประเมินผลที่ได้จากการถอดกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวเองของกลุ่มตัวอย่างว่าเกิดการเรียนรู้ตามกระบวนการที่ออกแบบไว้ 4 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงส่วนรวมและสังคม และส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ ซึ่งการสังเกตนั้นต้องพิจารณาจากการสะท้อนความคิดจากการทำกิจกรรมหรือการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง

6) การถอดบทเรียน ให้ความสำคัญกับการถอดบทเรียนหลังจากการเรียนรู้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะกลุ่มตัวอย่างอาจจะไม่คุ้นเคยกับการเรียนรู้ผ่านวิธีการทำกิจกรรมและเกมส์ในทางจิตตปัญญาซึ่งอาจจะทำให้ไม่สามารถจับประเด็นหรือตกตะกอนความคิดตามที่กำหนดไว้ได้ ดังนั้น การถอดบทเรียนหลังการทำกิจกรรมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำเพื่อเป็นการนำความคิดและจำเป็นต้องมีการติดตามประเมินผลหรือทำซ้ำอยู่เรื่อยๆ จึงจะสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงได้ แต่ทั้งนี้ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงของแต่ละคนอาจไม่เท่ากัน

ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิจากการสนทนากลุ่มแล้วผู้วิจัยนำความคิดเห็นที่ได้รับในประเด็นการกำหนดเป้าหมาย การกำหนดเนื้อหา การออกแบบกระบวนการและการคัดเลือกกิจกรรม การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกระบวนการ การสร้างแบบสังเกตและประเมินผล และการถอดบทเรียน รวมถึงกิจกรรมที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมาพัฒนาเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง สำหรับใช้ในขั้นตอนการทดลองโดยสรุปกระบวนการในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.2 การออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้

การออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยได้นำร่างกระบวนการเรียนรู้และข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิมาพัฒนาเพื่อให้ได้กระบวนการเรียนรู้สำหรับนำไปใช้ในการทดลอง

1.2.1 การกำหนดเป้าหมาย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายหลักของกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไว้ว่าเป็นการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองซึ่งคุณลักษณะของนักการเมืองที่นำมาเป็นเป้าหมายตัวชี้วัดในที่นี่ได้มาจากการศึกษาในตอนต้นที่ 1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง 6 ประเด็น ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ และ 2) ประเด็นการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ 3) คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีความเสียสละ 4) คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ 5) คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองที่ดีและ 6) การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งเป็นเป้าหมายตัวชี้วัดในการศึกษาและวิเคราะห์ถึงความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่างในการทดลองและนำมาใช้ในการออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการกำหนดเป้าหมายออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ 1 การกำหนดเป้าหมายเชิงกระบวนการ 2 การกำหนด

เป้าหมายเชิงเนื้อหา 3 การกำหนดเป้าหมายเชิงวิธีการ และ 4 การกำหนดเป้าหมายเชิงบุคลากร สามารถจำแนกรายละเอียดในการกำหนดเป้าหมายออกได้ ดังต่อไปนี้

1) การกำหนดเป้าหมายเชิงกระบวนการ ในการกำหนดเป้าหมายเชิงกระบวนการนี้ผู้วิจัยได้กำหนดให้เป็นไปตามวงจรการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในการแบ่งวงจรการเรียนรู้ออกเป็น 4 ส่วนคือ ประสบการณ์ ความรู้สึกแปลกแยกจากบทบาทในสังคมที่เป็นอยู่ การปฏิรูปและการพัฒนากรอบความคิดใหม่ และการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และการบูรณาการมโนทัศน์ใหม่ให้กลมกลืนกับสังคม จากวงจรการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ผู้วิจัยจึงออกแบบร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงโดยแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม และส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีและให้สามารถเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาและการออกแบบกิจกรรมในกระบวนการในขั้นตอนต่อไป

2) การกำหนดเป้าหมายเชิงเนื้อหา ในการกำหนดเป้าหมายเชิงเนื้อหาในกระบวนการนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาในการเรียนรู้ให้เป็นไปตามกับผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองในตอนต้นที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งผลการศึกษาสามารถแบ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองออกได้ 6 ประเด็น ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ และ 2) ประเด็นการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ 3) คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีความเสียสละ 4) คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ 5) คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองที่ดีและ 6) การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ โดยผู้วิจัยนำคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้ง 6 ประเด็นมาใช้เป็นตัวชี้วัดในการออกแบบเนื้อหาของกิจกรรมโดยผู้วิจัยกำหนดให้มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับเรื่องการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในเหตุการณ์ปัจจุบันในเรื่องคุณลักษณะของนักการเมือง เพื่อให้สามารถนำไปสู่เป้าหมายตัวชี้วัดทั้ง 6 ประเด็นได้

3) การกำหนดเป้าหมายเชิงวิธีการ ในการกำหนดเป้าหมายเชิงวิธีการในกระบวนการนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการในการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยดำเนินการออกแบบร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยใช้การดำเนินกิจกรรมตามแนวจิตตปัญญาศึกษาที่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ตามองค์ประกอบของทฤษฎี 3 องค์ประกอบคือ ประสบการณ์ การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งผู้วิจัยนำองค์ประกอบทั้ง 3 ดังกล่าวมาใช้

กำหนดวิธีการในการจัดกิจกรรมโดยกำหนดให้การจัดกิจกรรมต้องเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่สดกับกลุ่มตัวอย่างในการทดลองโดยใช้เกมส์หรือกิจกรรมตามแนวคิดปรัชญาศึกษาที่จะนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและทำให้เกิดความสามารถในการเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาการเรียนรู้ได้ ซึ่งในการทำกิจกรรมนั้นจะต้องนำไปสู่การใคร่ครวญทบทวนตนเองของกลุ่มตัวอย่างในการทดลองเพื่อพิจารณาส่วนดีและส่วนด้อยของความเชื่อที่ยึดถืออยู่ และที่สำคัญการเรียนรู้นั้นจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณระหว่างกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ผ่านฐานกาย ฐานปัญญา และฐานใจ

4) การกำหนดเป้าหมายเชิงบุคลากร ในการกำหนดเป้าหมายเชิงบุคลากร ในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายเชิงบุคลากรในการดำเนินการทดลองเพื่อทดสอบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง หรือในที่นี้จะเรียกว่ากลุ่มตัวอย่างในการทดลอง ซึ่งหมายถึงกลุ่มตัวอย่างประชากรที่เข้าร่วมกระบวนการในการทดลองแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 กลุ่มนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่ผ่านการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งมาแล้วอย่างน้อยหนึ่งสมัยและมีความสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการ และกลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตและมีความสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการ โดยผ่านการคัดเลือกจากการสมัครเข้าร่วมกระบวนการโดยพิจารณาจากกลุ่มตัวอย่างที่มีความแตกต่างหลากหลายทางด้านเพศ อายุ อาชีพ ตำแหน่งทางการเมือง และเหตุผลในการเข้าร่วมกระบวนการ ซึ่งจะมีประสบการณ์และมุมมองต่อการทำงานที่แตกต่างหลากหลายและจะเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณในระหว่างการดำเนินกระบวนการ

จากการกำหนดเป้าหมายทั้ง 4 ส่วน การกำหนดเป้าหมายเชิงกระบวนการ การกำหนดเป้าหมายเชิงเนื้อหา การกำหนดเป้าหมายเชิงวิธีการ และการกำหนดเป้าหมายเชิงบุคลากร ในการพัฒนาร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเบื้องต้นเป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาร่างก่อนที่ผู้วิจัยจะออกแบบกระบวนการและกิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินการทดลองในกระบวนการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในขั้นต่อไป

1.2.2 การออกแบบวิธีการเรียนรู้ ในการออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการเรียนรู้เพื่อให้เป็นไปตามฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและการกำหนดเป้าหมายกระบวนการในขั้นที่ผ่านมา โดยการออกแบบวิธีการเรียนรู้ในที่นี้นั้นจะแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4

ส่วน คือ 1) การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน 2) การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม 3) การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม 4) การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ โดยในการเรียนรู้แต่ละส่วนนั้นสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ได้ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน เพื่อให้เกิดการรู้จักตัวเองและรู้จักความแตกต่าง โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดการรู้จักและทำความเข้าใจภายในตนเอง

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น โดยมี วัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เข้าใจในความหลากหลายและเกิดประสบการณ์ใหม่ในการพัฒนาตนเอง

ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงส่วนรวมและสังคม เพื่อให้เกิดการคิดถึงผู้อื่นและสังคม โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความรู้สึกของคนในสังคม การสร้างจิตสำนึกสาธารณะและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการคิดใหม่เพื่อปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

ส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้สามารถสร้างกรอบความคิดใหม่หรือแนวทางใหม่ด้วยตนเอง นำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

เมื่อได้แนวทางในการออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกกิจกรรมที่จะนำมาใช้ในกระบวนการในขั้นต่อไป

1.2.3 การออกแบบกิจกรรม ในการออกแบบกิจกรรมที่จะนำมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้กิจกรรมตามแนวจิตตปัญญาศึกษาซึ่งเป็นกิจกรรมตามแนวการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในตนเองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาใช้เป็นกรอบในการออกแบบกิจกรรม โดยคัดเลือกกิจกรรมตามแนวจิตตปัญญาศึกษาที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ 3 ฐาน คือ ฐานกาย ฐานปัญญา และฐานใจ เพื่อให้สอดคล้องกับองค์ประกอบการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย ประสบการณ์ การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ โดยแบ่งวัตถุประสงค์ของกิจกรรมออกเป็น การรู้จักตนเอง ในช่วงที่ 1 และการรู้จักส่วนรวมและสังคมในส่วนที่ 2 เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด พฤติกรรม หรือจิตใจของกลุ่มตัวอย่าง ดังมีรายละเอียดในการดำเนินกิจกรรม วัตถุประสงค์ ลักษณะการจัดกิจกรรม ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน และตัวชี้วัดในการประเมิน ดังตารางที่ 6 แสดงรายละเอียดกิจกรรม ดังแสดงไว้ในบทที่ 3

1.2.4 การคัดเลือกกระบวนกร ในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จากการศึกษาแนวคิดในการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิได้ระบุว่า กระบวนกร หรือผู้อำนวยกรเรียนรู้ (Facilitator) เป็นส่วนสำคัญมากในการดำเนินการทดลองกระบวนกร ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องคัดเลือกผู้ที่มีความสามารถและมีความเข้าใจในการทำกิจกรรมตามแนวคิดปรัชญาศึกษาและเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมฝึกอบรมในกลุ่มผู้บริหารระดับสูง เพื่อให้สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักการเมืองที่มีประสบการณ์การทำงาน มีความเชื่อมั่นและมีความเป็นตัวของตัวเองสูงได้ โดยคุณสมบัติของกระบวนกรที่คัดเลือกมานั้นจะต้องมีพื้นฐาน ความรู้และความสามารถในการสื่อสารทั้งการพูดและการเขียนที่ดี มีความรู้ในเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความสนใจในการติดตามข่าวสารทางด้านการเมือง มีความเชี่ยวชาญในการทำงานฝึกอบรม โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และมีบุคลิกภาพที่ดี น่าเชื่อถือ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีความอบอุ่นเป็นมิตร เพื่อทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังพิจารณาจากความเหมาะสมของกระบวนกรให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในแต่ละกิจกรรมในกระบวนกรนั้น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้คัดเลือกกระบวนกรแต่ละท่านให้ตรงกับการเรียนรู้ในแต่ละส่วนและวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่ตั้งไว้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) กระบวนกร ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการฝึกอบรมและพัฒนาในด้านการวิเคราะห์คุณลักษณะและบุคลิกภาพของผู้นำในองค์กรเอกชนและภาครัฐ
- 2) กระบวนกร ที่มีความเชี่ยวชาญด้านละครเพื่อการเรียนรู้และมีความสนใจทางด้านการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยและติดตามข่าวสารด้านการเมืองสม่ำเสมอ
- 3) กระบวนกร ที่มีความเชี่ยวชาญในการการนำกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาและการสุนทรียสนทนา มีความเชี่ยวชาญในการตั้งคำถามและจับประเด็นในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
- 4) กระบวนกร ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้ใหญ่และผู้อาวุโสและมีความสามารถในการตั้งคำถาม มีความสุขุม ใจเย็น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีบุคลิกความอบอุ่นเป็นมิตร
- 5) กระบวนกร ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการจัดกิจกรรมเพื่อความผ่อนคลายและบันเทิง และมีทักษะในการนำกิจกรรมละลายพฤติกรรมและสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้อย่างเป็นทางการเป็นมิตร

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกทีมงานผู้ช่วยกระบวนการ (Staff) ที่มีความคล่องตัว และมีความรู้ในเรื่องการดำเนินกิจกรรม การจัดอุปกรณ์เพื่อสนับสนุนทีมกระบวนการให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างราบรื่น และช่วยในการอำนวยความสะดวกในเรื่องการลงทะเบียน และการจัดสวัสดิการให้แก่ทีมกระบวนการและกลุ่มตัวอย่าง

1.2.5 การสร้างแบบสังเกตและประเมินผล ในการดำเนินการทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบประเมินตนเองก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการ และแบบสังเกตพฤติกรรมและการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่างเพื่อความตรงในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยพัฒนาจากเป้าหมายเชิงเนื้อหาในกระบวนการจัดการเรียนรู้จากตัวชี้วัดคุณลักษณะ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1) แบบประเมินพฤติกรรมก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre-Test และ Post-Test) ที่ผู้วิจัยนำมาจากส่วนที่ 3 ของแบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นในตอนต้นที่ 1 ซึ่งเป็นตารางจัดระดับความสำคัญของคุณลักษณะในแต่ละด้าน เพื่อนำมาปรับใช้ในการประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่างก่อนการเข้าร่วมกระบวนการและหลังการเข้าร่วมกระบวนการ โดยมีการสลับลำดับข้อคำถามในแบบประเมินตนเองหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อป้องกันการตอบไม่ตรงกับความ เป็นจริง ซึ่งผลจากการประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่างนี้จะนำมาประกอบกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการของผู้วิจัยเพื่อใช้วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่าง

2) แบบสังเกตพฤติกรรม ในการสังเกตพฤติกรรมระหว่างร่วมกระบวนการของกลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งหัวข้อการสังเกตตามตัวชี้วัดคุณลักษณะเป้าหมายในแต่ละกิจกรรมเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง และสังเกตวิธีการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่างรวมถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างแต่ละท่าน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในเรื่องความรับผิดชอบ สังเกตได้จากบทสะท้อนหลังการทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยนในห้องเรียน และ บันทึกประสบการณ์ในประเด็นเรื่องมีความรับผิดชอบในหน้าที่ และบทบาทของแต่ละคน

- คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในเรื่องความมีมนุษยสัมพันธ์ สังเกตได้จากบทสะท้อนหลังการทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยนในห้องเรียน และ บันทึกประสบการณ์ในประเด็นเรื่องารู้จักตนเอง การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น การพุดจาสุภาพเป็นมิตร การควบคุมอารมณ์และจิตใจได้

- คุณลักษณะด้านจิตใจในเรื่องความเสียสละ สังเกตได้จากบทสะท้อนหลังการทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยนในห้องเรียนและบันทึกประสบการณ์ในประเด็นเรื่อง การคิดคำนึงถึงผู้อื่นและส่วนรวมเป็นที่ตั้ง รวมทั้งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

- คุณลักษณะด้านความคิดในเรื่องความมีวิสัยทัศน์ สังเกตได้จากบทสะท้อนหลังการทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยนในห้องเรียน และ บันทึกประสบการณ์ในประเด็นเรื่อง การมองการณ์ไกล การคิด ไปล่วงหน้า การมองเห็นความจริงของสิ่งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

- คุณลักษณะด้านความรู้ในเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดี สังเกตได้จากบทสะท้อนหลังการทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยนในห้องเรียนและบันทึกประสบการณ์ในประเด็นเรื่อง การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง การเป็นผู้นำ และการเป็นผู้ตาม

- คุณลักษณะด้านความรู้เรื่องการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ สังเกตได้จากบทสะท้อนหลังการทำกิจกรรม การแลกเปลี่ยนในห้องเรียนและบันทึกประสบการณ์ในประเด็นเรื่อง การกระทำโดยการนึกถึงส่วนรวม และจิตอาสาโดยไม่หวังผลตอบแทน

เมื่อได้แบบประเมินตนเอง และแบบสังเกตพฤติกรรมที่จะใช้ระหว่างการทดลองเพื่อ ค้นหาและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจึงขอร้องกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิในการคัดเลือกกิจกรรมและเสนอแนวทางในการดำเนินกระบวนการ ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองช่วงที่ 1

เมื่อได้กระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำกระบวนการและกิจกรรมทั้งหมดไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการทดลองซึ่งประกอบด้วย กลุ่มนักเรียนเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่เคยผ่านการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งมาแล้ว 1 สมัย จำนวน 7 คน และกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตจำนวน 11 คน ที่มีความแตกต่างหลากหลายทางด้านอาชีพ เพศ และอายุ เพื่อเข้าผู้การทดลองในช่วงที่ 1 สามารถรวบรวมผลการเก็บข้อมูลจากการดำเนินกระบวนการโดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย การสะท้อนความคิดของกลุ่มตัวอย่างจากการสนทนาและการเขียนบันทึก และการประชุมกลุ่มกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมในกระบวนการ ซึ่งปรากฏผลการทดลองดังนี้

2.1 ผลการดำเนินการทดลองและการวิเคราะห์กิจกรรมครั้งที่ 1

การทดลองกระบวนการในครั้งที่ 1 ผู้วิจัยให้น้ำหนักกับการทำกิจกรรมตามการเรียนรู้ในส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน การเรียนรู้ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงส่วนรวมและสังคม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติโดยมุ่งเน้นให้เกิดคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นเรื่องการมีมนุษยสัมพันธ์และประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีความรับผิดชอบ คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีความเสียสละ คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ และคุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดี และการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ดังมีรายละเอียดในการทดลองดังตารางแสดงผลกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมต่อไปนี้

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
ส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน					
1.กิจกรรมละลายพฤติกรรม “ทำป้ายชื่อ” “1ชื่อ1ท่า” “หัวใจสีห้อง”	1. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าร่วมกิจกรรมต่อไป 2. เพื่อเป็นการทำความรู้จักกันและละลายพฤติกรรม	สังเกตพฤติกรรม การแสดงออกของกลุ่มตัวอย่าง	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์	-บรรยากาศเริ่มผ่อนคลายเป็นมิตร มีรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ -กลุ่มตัวอย่างรู้จักข้อมูลเบื้องต้นของเพื่อนเพิ่มมากขึ้น -กลุ่มตัวอย่างเปิดใจที่จะพูดคุยกับคนแปลกหน้า -เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลส่วนตัวและความคิดเห็นซึ่งกันและกัน	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: มนุษยสัมพันธ์ มีการเดินเข้าไปทำความรู้จักเพื่อนใหม่ ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านจิตใจ: การยอมรับสิ่งใหม่ การเปิดใจรับวิธีการเรียนรู้แบบใหม่
2.กิจกรรม story telling	1. เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเรียนรู้จากเรื่องเล่าของเพื่อนที่มีประสบการณ์ 2. กลุ่มตัวอย่างสะท้อนเรื่องราวที่	สังเกตวิธีการ สะท้อนตัวตนในการอภิปราย โดยดูจากการเขียนสะท้อนความรู้สึกท้ายกิจกรรมที่	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์	-บรรยากาศสนุกสนานเป็นกันเองมากขึ้น -เกิดการเปิดเผยข้อมูลเชิงลึกของตัวเองเพิ่มมากขึ้น	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าพูดต่อที่สาธารณะ

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1
(ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
	ได้ฟังเทียบเคียงกับประสบการณ์ของตน	เกี่ยวข้องกับ การเทียบเคียง การตัดสินใจคุณค่าของตนเองและผู้อื่น		-เห็นความเชื่อมั่นในตนเอง	ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านพฤติกรรม:รับฟังอย่างตั้งใจ ,เปิดเผยตนเอง
3. กิจกรรมสานสัมพันธ์ “การร่างธรรมนูญการเรียนรู้ร่วมกัน”	1. เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการอยู่ร่วมกันด้วยตนเอง ซึ่งตรงตามแนวทางประชาธิปไตย 2. เปิดโอกาสแสดงผลและรับฟังเหตุผลของผู้อื่นก่อนตัดสินใจและหาข้อสรุปที่ทุกคนยอมรับร่วมกันได้	1. สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของกลุ่มตัวอย่าง 2. สังเกตวิธีการแสดงผล, วิธีการจัดการกับปัญหาและการตัดสินใจของกลุ่มตัวอย่าง	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : ความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ร่วมกัน - คุณลักษณะด้านความรู้ด้านสังคมและศาสนา : พลเมืองที่ดี และความรู้ด้านการปกครอง (ประชาธิปไตย)	- บรรยายภาพช่วงแรก ผ่อนคลายและสบาย แต่เมื่อมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองก็มีการถกแถลงอย่างเข้มข้นมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นตัวตน - บางท่านเลือกที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งโดยการหยิบโทรศัพท์ขึ้นมาเล่น - เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชิงอุดมการณ์มากขึ้น - รู้จักวิธีการประนีประนอมและการหาทางออกร่วมกัน	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น, การควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนเอง, ไม่ใช่เวลาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง - ยอมรับกติกาการอยู่ร่วมกัน ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านจิตใจ: การเป็นผู้ที่มีใจรักความถูกต้อง, มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่ - คุณลักษณะด้านความคิด: เป็นผู้มีอุดมการณ์ทางการเมือง เข้าใจประชาธิปไตย แสดงออกซึ่งความเสมอภาค , การเป็นผู้มีความคิดแบบ

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
					ประนีประนอม ประสานประโยชน์ ของทุกฝ่าย ลด ความขัดแย้งที่ รุนแรง
4. ผู้นำ 4 ทิศ	1. เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการใคร่ครวญตนเองและทบทวนพฤติกรรมที่ผ่านมา 2. เพื่อให้รู้จักและเข้าใจตนเองและผู้อื่น	1. สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของกลุ่มตัวอย่าง 2. สังเกตวิธีการแสดงเหตุผล, วิธีการจัดการกับปัญหาและการตัดสินใจของกลุ่มตัวอย่าง	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : - มนุษย์สัมพันธ์	- บรรยากาศผ่อนคลายและสนุกสนานเมื่อเกิดการรวมกลุ่มย่อย - เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมากขึ้นเรื่องความชอบส่วนตัว - เกิดการเรียนรู้ความแตกต่างของเพื่อนในกลุ่มและนอกกลุ่ม - เกิดการตั้งคำถามและการรับฟังคำตอบอย่างตั้งใจและเข้าใจ	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: รู้จักวิธีการเข้าถึงความสัมพันธ์กับผู้อื่น - รู้จักความแตกต่าง - รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น - มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านจิตใจ: - ใจกว้างยอมรับสิ่งใหม่ - เข้าใจเขา เข้าใจเรา - เข้าใจในการอยู่ร่วมกัน - วิธีการปรับตัวเข้ากับคนอื่น - คึงจุดแข็งของตนเองออกมา
5. กิจกรรมแผนที่ชีวิต	1. เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเรียนรู้ตนเอง ด้วยวิธีการ	สังเกตความคิดและพฤติกรรมที่สะท้อน	คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์	-บรรยากาศสงบนิ่งขณะให้ใคร่ครวญและวาดภาพแผนที่	คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: เข้าใจความแตกต่าง,

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1
(ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
	สืบค้นเรื่องราวที่ผ่านมาของตนเอง 2 เกิดการคิดใคร่ครวญทบทวนตนเอง 3 เปิดพื้นที่ให้กลุ่มตัวอย่างได้แบ่งปันประสบการณ์กับผู้อื่น	จากการทำกิจกรรมและการแลกเปลี่ยนในการวิเคราะห์ตนเอง	และความรับผิดชอบ	ชีวิต ขณะแลกเปลี่ยนก็พบการฟังอย่างลึกซึ้งและการกล้าเปิดเผยตัวเองในการเล่าเรื่อง -เกิดการแลกเปลี่ยนตัวตนระหว่างกลุ่มตัวอย่าง -เกิดการเปิดเผยเรื่องเล่าส่วนตัวอย่างมีสติ -เกิดความเปราะบางทางความรู้สึกสำหรับกลุ่มตัวอย่างบางคน -เกิดความเข้าใจเบื้องหลังและที่มาของตัวตนของเพื่อนคนอื่นมากขึ้น	รู้จักที่มาและตัวตนของผู้อื่น, มีความรับผิดชอบต่อกำพูดและการกระทำของตนเอง ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านจิตใจ: -เอาใจเขามาใส่ใจเรา, มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เห็นใจเข้าใจผู้อื่น
6.กิจกรรม จัดดอกไม้จัดใจ	1. เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสำรวจความต้องการของตนเองและเปิดเผยต่อผู้อื่น 2. เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสในการรับฟังความคิดเห็นและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น 3 เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจผู้อื่นและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น	1.วิธีการพูดสะท้อนความรู้สึกของตนเอง 2.วิธีการพูดสะท้อนถึงผู้อื่น	คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : - มนุษย์สัมพันธ์และความรับผิดชอบ คุณลักษณะด้านความคิด: - การคิดแบบวางแผน	-บรรยากาศสงบนิ่งและมีสมาธิมาก -กลุ่มตัวอย่างทุกคนอยู่กับการทำกิจกรรมของตนเองอย่างมีสมาธิ -เกิดการทบทวนใคร่ครวญภายในตนเองอย่างลึกซึ้ง -เกิดความคิดสร้างสรรค์ -เกิดความเข้าใจตัวเองมากขึ้นในการพูดคุยกับกระบวนการ	คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : - ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตัวเอง คุณลักษณะด้านความคิด: - การคิดเชิงกลยุทธ์ รู้จักวางแผน ข้อค้นพบเพิ่มเติม - แก้ปัญหาสร้างโอกาส

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
	ความคิดเห็นแตกต่าง			กรหลังจากทำกิจกรรม	- เป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ คิดแบบเป็นขั้นเป็นตอน เชื่อมโยงการคิด และพฤติกรรมของตนเอง ได้
ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม					
1.กลุ่มกิจกรรม อำนาจเหนือ - การมองเพื่อนในระดับต่างๆ(สูง-ต่ำ-ระดับเดียวกัน) - กิจกรรมกระเจกเงา - กิจกรรมแม่เหล็ก -กิจกรรมพรหมสีหน้า -กิจกรรมนิโม	1. เรียนรู้การเป็นผู้นำและผู้ตาม 2. การสังเกตสภาวะภายในของตนเองเมื่อเป็นผู้นำและผู้ตาม	1.วิธีการพูดสะท้อนความรู้สึกของตนเอง 2.วิธีการพูดสะท้อนถึงผู้อื่น	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มีมนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง	- บรรยากาศสนุกสนาน เฟลิดเฟลิน สมาธิไม่จดจ่อกับสิ่งที่ทำ มีการพูดคุยกันระหว่างกิจกรรมแม้เป็นข้อห้าม - มีการแก้งกันในการทำกิจกรรมเมื่อเวลาเป็นผู้นำ - เกิดความคิดสร้างสรรค์ - เกิดการเรียนรู้วิธีการทำงานของตัวเองและเพื่อนมากขึ้น	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : ความรับผิดชอบ ต่อการกระทำของตนเอง, มนุษยสัมพันธ์สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้ดี,เข้าใจเขาเข้าใจเรา - คุณลักษณะด้านจิตใจ: เป็นผู้มี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ , เปิดใจยอมรับสิ่งใหม่ - คุณลักษณะด้านความรู้: การเรียนรู้ความเป็นผู้นำและผู้ตาม ข้อค้นพบเพิ่มเติม - การทำงานร่วมกับคนอื่น - คุณและโทษของอำนาจ

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
2. กิจกรรมตัวต่อมหาสนุก	1. เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และการทำงานอย่างเป็นระบบ 2. สังเกตความรู้สึกลองของตนเองขณะทำกิจกรรมร่วมกันภายใต้เงื่อนไข	การสะท้อนความรู้สึกลองกิจกรรมในเรื่องวิธีการในการทำงานให้สำเร็จ	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์ , ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้ : พลเมือง	บรรยากาศสนุกสนานมีความจริงจังในการทำกิจกรรมสูง - รู้จักการแบ่งหน้าที่ - รู้จักข้อดีข้อต่อตนเอง และต่อหน้าที่บทบาทที่ได้รับ - รู้จักการทำงานเป็นทีม เกิดความเอื้อเพื่อเอื้อแก่ซึ่งกันและกัน - บางคนไม่รู้จักรายล้อมแพ้และยอมรับผู้อื่น - บางคนรู้จักการยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์, การเข้ากับผู้อื่นได้ดี - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เห็นแก่เป้าหมายส่วนรวม - คุณลักษณะด้านความคิด : คิดเป็นขั้นตอนและมีระบบ - ข้อค้นพบเพิ่มเติม - การทำงานร่วมกันเป็นทีม - ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด - การคิดวางแผน
ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม					
1. ภาพ 3 ภาพ	1. เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยการใช้ร่างกายในการสื่อสารไม่ใช่ วจนภาษา 2. เพื่อให้เกิดการคิด วิเคราะห์และแก้ปัญหา	การสะท้อนความรู้สึกลองกิจกรรมในเรื่อง มุมมองต่อปัญหา การนำเสนอ การแก้ปัญหา และการเชื่อมโยงกับนักการเมือง	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์ , ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้ : พล	- บรรยากาศดี เบิกบาน - เกิดการทำงานร่วมกันเป็นทีม - เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดและการลงมือปฏิบัติ(ในการแก้ปัญหา) - เกิดการคิดร่วมกันและวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ - เกิดการยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มีมนุษย์สัมพันธ์, รู้จักวิธีการสื่อสารแลกเปลี่ยน, ความรับผิดชอบต่อการคิดและการพูดของตนเอง, การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น - คุณลักษณะด้านจิตใจ : การทำงาน

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
			เมือง,จิต สาธารณะ	- เกิดการเชื่อมโยงวิถีชีวิตเข้ากับการทำกิจกรรม - เกิดการนำเสนอแนวทางความคิดเห็นและการประนีประนอม	ร่วมกันเป็นทีม,ความเอื้อเพื่อเอื้อแก่ - คุณลักษณะด้านความคิด : การวางแผน การแก้ปัญหา มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์, มีการคิดเชิงระบบเป็นขั้นตอนเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน - คุณลักษณะด้านความรู้: การสื่อสารการเข้าใจตนเองและผู้อื่น, การทำงานร่วมกันเป็นทีม, ความรู้เรื่องสังคมและการเมือง, การเป็นพลเมืองที่ดี ข้อค้นพบเพิ่มเติม - การคิดเชิงกลยุทธ์ - การคิดแก้ปัญหาและวางแผน
2. กิจกรรม แม่น้ำพิษ	1. เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการแก้ปัญหาโดยยึดเอาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก 2.เพื่อให้เกิดการ	การสะท้อนความรู้สึกระหว่างทำกิจกรรมในเรื่อง วิสัยทัศน์ การวางแผนเป้าหมายและการทำงานร่วมกัน	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ -คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ	บรรยากาศเคร่งเครียดแต่ผ่อนคลาย -เกิดการร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรม -เรียนรู้ที่จะวาง	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษย์สัมพันธ์, เข้าใจเป้าหมายร่วมกัน, ความรับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย,เป็นผู้รับฟังความคิดเห็นของ

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1
(ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัด คุณลักษณะ	ผลการสังเกต ที่ได้จากการ ทดลอง	ผลการ เปลี่ยนแปลง คุณลักษณะ
	ตระหนักรู้ถึงวิธีการทำงานของตนเอง และผู้อื่น และวิธีการหาฉันทามติในการทำงานให้สำเร็จ โดยไม่เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ของกลุ่ม		-คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ -คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ	แผนการล่วงหน้าและลงมือปฏิบัติ -เกิดการเรียนรู้ตัวเองและกลุ่มมากขึ้นแสดงให้เห็นความสามัคคี -พบบางคนที่กล้าเผชิญหน้ากับปัญหาและแสดงความเป็นผู้นำ -เกิดการคิดนอกกรอบ -พบบางคนที่ไม่กล้าเผชิญปัญหาและหลีกเลี่ยงในการทำกิจกรรม -รู้จักวิธีการประนีประนอมและการหาทางออกร่วมกัน	ผู้อื่น -คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละและร่วมมือเพื่อส่วนรวมให้สำเร็จ -คุณลักษณะด้านความคิด : การคิดเชิงกลยุทธ์รู้จักแก้ปัญหา รู้จักวางแผนและมองการณ์ไกลแบบมีวิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: การปกครองและการแสดงออกถึงความ เป็นพลเมืองที่ดี ข้อค้นพบเพิ่มเติม - การมีความประนีประนอมในการรักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่าย - ความสามัคคี - ความคิดเชิงกลยุทธ์ - รู้ถึงบทบาทของผู้นำ – ผู้ตาม

ตารางที่ 18 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน	ตัวชี้วัดคุณลักษณะ	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
ส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่					
1 กิจกรรมสุนทรียสนทนา	1. เพื่อให้ตระหนักรู้ภายในตัวคน สร้างสติและสันติ 2. เพื่อให้เปิดใจกว้างรับฟังความคิดและเข้าใจผู้อื่นโดยละทิ้งตัวตน 3. เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความสมานฉันท์	1. วิธีการพูดสะท้อนความรู้สึกของตนเอง 2. วิธีการพูดสะท้อนถึงผู้อื่น	คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ ,ความ รับผิดชอบ -คุณลักษณะด้านความคิด: วิสัยทัศน์	บรรยากาศผ่อนคลาย บางคนมีสมาธิ ดีบางคนไม่ -เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา -เกิดความประนีประนอมและเข้าใจ ผู้อื่นมากขึ้น -เกิดการรู้จักตัวตน -เกิดการเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อตนเองและผู้อื่น -เกิดการเริ่มคิดที่จะแก้ปัญหาจากตนเอง ไม่โทษผู้อื่น	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: ความสามารถในการเรียบเรียงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อตนเองและผู้อื่น - คุณลักษณะด้านความคิด: มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านจิตใจ: การเข้าใจปัญหาคล้ำ แลกเปลี่ยน - การคิดประนีประนอมและรักษาน้ำใจของผู้อื่น

2.2 ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตของผู้วิจัยและการสะท้อนความเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง

จากการทดลองในช่วงที่ 1 ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและจากการที่กลุ่มตัวอย่างได้สะท้อนความคิดเห็นและความรู้สึกผ่านการแลกเปลี่ยนในห้องเรียน และการเขียนบันทึกส่วนตัว โดยปรากฏผลการศึกษาดังต่อไปนี้

จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้สะท้อนถึงการเรียนรู้ในส่วนที่ 1 กระตุ้นการเรียนรู้ภายในมากที่สุด เนื่องจากพบว่ามี การสะท้อนความรู้สึกผ่านการเขียนบทสะท้อนทำกิจกรรมและการแลกเปลี่ยนในชั้นเรียนในประเด็นเรื่องการเรียนรู้จักตนเองจากการทบทวนตนเองหลังจากการทำกิจกรรม อีกทั้งการได้แลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่นทำให้รู้จักความแตกต่าง

ทางความคิดอย่างมีที่มาและเหตุผลซึ่งนำไปสู่การเข้าใจผู้อื่นเพิ่มมากขึ้นและลดอัตตาภายในตัวตนของตัวเองลง ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยในประเด็นนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มที่สนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตมีการเปลี่ยนแปลงในประเด็นนี้ได้เร็วกว่า กลุ่มที่เป็นนักการเมืองแล้ว จึงสามารถเปิดใจและมีความสนใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้เร็วกว่ากลุ่มนักการเมืองซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการเปิดเผยตัวตนนานกว่า ซึ่งเห็นได้จากการสะท้อนความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม ดังนี้

“ทำให้รู้จักเพื่อนใหม่ เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างของกฎข้อบังคับ รู้จักลักษณะของผู้นำที่ทั้ง 4 ทิศ รู้สึกมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น ได้รับรู้การพัฒนาทางความคิดของมนุษย์ตามยุคตามสมัย”

(หมายเลข 9, กลุ่มผู้ที่มีความสนใจอยากเป็นนักการเมืองในอนาคต, แลกเปลี่ยนในชั้นเรียน, วันที่ 20 ตุลาคม 2555)

“ยอมรับว่าตอนเริ่มทำกิจกรรมแรกๆก็สนุกดี แต่พอทำนานๆเริ่มรู้สึกได้ว่าไร้สาระ คิดในใจว่าจะไม่มาเรียนละไม่เห็นได้อะไร แต่พอวิทยากรชวนคุยเชื่อมโยงเรื่องนั้นเรื่องนี้ก็คิดออกว่า เออ กิจกรรมมันมีประโยชน์อะไรแฝงอยู่นอกจากความสนุกด้วย”

(หมายเลข 3, กลุ่มนักการเมืองที่มีประสบการณ์ทางการเมืองสูง, แลกเปลี่ยนในชั้นเรียน, วันที่ 20 ตุลาคม 2555)

สำหรับการเรียนรู้ในส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มนั้น พบการสะท้อนความคิดและความรู้สึกจากกลุ่มตัวอย่างในเรื่องการรับรู้ในเรื่องความแตกต่างทางความคิดและพฤติกรรมการแสดงออกอันเป็นพื้นฐานที่มาจากความหลากหลาย แต่ยังไม่สามารถเข้าถึงประสบการณ์การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มที่จะนำไปสู่ประสบการณ์ใหม่ในการพัฒนาตนเอง เป็นเพียงการเรียนรู้เชิงกลุ่มที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการทบทวนใคร่ครวญภายในมากกว่า ดังนั้น จึงไม่สามารถนำไปสู่การคิดทบทวนเพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ในส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวมได้ ซึ่งในประเด็นนี้จากการประชุมกลุ่มกระบวนการทำให้พบว่า กลุ่มนักการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นเมื่อถามถึงความคิดเห็นในเชิงวิพากษ์สังคมมักจะได้อำตอบในเชิงนามธรรม และเป็นคำตอบที่แก้ปัญหาที่เรื่องอื่นๆ โดยไม่เชื่อมโยงถึงการเปลี่ยนแปลงของตนเอง แสดงให้เห็นว่า การกระตุ้นให้เกิดการทบทวนตนเองเพื่อวิเคราะห์ตนเองนั้นเกิดขึ้นแล้ว แต่การเชื่อมโยงตนเองไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมยังไม่เกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้

การเปลี่ยนแปลงตนเองในการเรียนรู้ในส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ จึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างยังไม่เกิดการตระหนักรู้ถึงความรู้สึกของคนในสังคม หรือการมีจิตสำนึกสาธารณะซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จึงยังไม่สามารถสร้างสรรค์แนวทางใหม่ด้วยตนเองได้ และยังคงติดอยู่ในกรอบความคิดเดิม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้พัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ขึ้นใหม่อีกครั้ง

“สิ่งที่ได้รับคือการแสดงความคิดเห็น การรับฟังผู้อื่น การสื่อสารสองทาง การทำงานต้องประสานความแตกต่างทั้งเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย ต้องเข้าใจอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพราะชีวิตมีความหลากหลาย เกิดความเข้าใจในทัศนคติและมุมมองของแต่ละคนที่ได้รับอิทธิพลบ่มเพาะมายาวนานในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลาย แต่ก็สามารถใช้เหตุผล เพื่อหักล้างและโน้มน้าวให้มีทิศทาง และมุมมองที่เป็นกลางได้”

(หมายเลข 7, กลุ่มตัวอย่างนักการเมืองที่มีประสบการณ์สูง, บันทึกประสบการณ์, วันที่ 20 ตุลาคม 2555)

เมื่อพิจารณาไปถึงคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์แล้ว พบว่า กลุ่มนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ทางการเมืองสูงจะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเรื่องการมีมนุษยสัมพันธ์ในการกล้าที่จะเข้าหาผู้อื่นก่อนมากกว่ากลุ่มนักการเมืองที่มีประสบการณ์น้อยและกลุ่มที่มีความสนใจเป็นนักการเมืองในอนาคต อันเนื่องมาจากกลุ่มนักการเมืองรุ่นใหม่นั้นเมื่อพิจารณาจากประสบการณ์ทางการเมืองแล้วพบว่ามีประสบการณ์ทางการเมืองมากกว่า และจากการพิจารณานุคลิกท่าทางแล้วพบว่า เป็นกลุ่มคนที่มีพลังในตัวเองสูงเป็นคนสดใสและเมื่อพิจารณาจากการทำงานพบว่า โดยส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้มักอยู่ในกลุ่มกระตือรือร้นในกิจกรรมผู้นำสี่ทิศ ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ การมีพลังไม่หยุดนิ่งและกล้าที่เผชิญหน้ากับสิ่งต่างๆ โดยไม่ลังเล

“ทำกิจกรรมแรกก็จำชื่อได้หมดทุกคนแล้ว การมาเรียนครั้งนี้รู้สึกดีได้ทำอะไรแปลกๆ ได้รู้จักเพื่อนใหม่ต่างอาชีพ ทั้งอายุมากกว่าและน้อยกว่า แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้”

(หมายเลข 5, กลุ่มนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ทางการเมืองสูง, แลกเปลี่ยนในชั้นเรียน, วันที่ 20 ตุลาคม 2555)

จากการศึกษา ในเรื่องคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในเรื่องความรับผิดชอบ พบว่า กลุ่มที่เป็นนักการเมืองแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของการรับผิดชอบต่อภาระและคำพูดของตัวเองและบทบาทที่ถูกกำหนดในการทำกิจกรรมมากกว่า กลุ่มที่มีความสนใจเป็นนักการเมืองในอนาคต สังเกตได้จากกิจกรรมตัวต่อ มหาสนุก ที่เมื่อเกิดการแบ่งกลุ่มย่อยในการทำกิจกรรมแล้วคนที่ เป็นนักการเมืองจะยึดมั่นในบทบาทที่ตัวเองได้รับมอบหมายจากกระบวนการมากกว่าคนที่ยังไม่ได้เป็นนักการเมืองซึ่งมีลักษณะของการละเมิดกฎที่ตั้งไว้บ้าง และปัจจัยเรื่องอายุก็ส่งผลต่อความรับผิดชอบด้วยเช่นกัน โดยกลุ่มคนรุ่นใหม่ทั้งที่เป็นนักการเมืองและไม่ได้เป็นนักการเมืองมี ลักษณะตื่นตัวในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้มากกว่ากลุ่มคนที่มีอาวุโสทั้งที่เป็นนักการเมือง และไม่ได้เป็นนักการเมืองเพราะคนกลุ่มนี้มักมีประสบการณ์สูงและมีข้อจำกัดในเรื่องอายุและสุขภาพ จึงใช้เป็นโอกาสในการหลีกเลี่ยงในการร่วมกิจกรรม แต่เมื่อได้รับการกระตุ้นจากกระบวนการในการตั้งคำถามก็สามารถทำกิจกรรมได้ ซึ่งในประเด็นข้อจำกัดเรื่องสุขภาพนี้เป็นการสะท้อนถึงคุณลักษณะด้านจิตใจในเรื่องการเสียสละเพื่อส่วนร่วมด้วย กล่าวคือ กลุ่มผู้อาวุโสบางท่านยินยอมที่จะเสียสละความสบายส่วนตัวเข้าร่วมทำกิจกรรมเมื่อมีเงื่อนไขในการทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่ร่วมกัน ทั้งห้อง ในขณะที่กลุ่มผู้อาวุโสบางท่านยืนยันที่จะไม่เข้าร่วมกิจกรรมไม่ว่าเงื่อนไขใด

“รู้ใจก็รู้แล้วว่าทำไม่ได้ เลยขออนุญาตนั่งดีกว่า สังขารไม่ให้แล้ว
ทำไปจะเป็นภาระคนอื่น ๆ”

(หมายเลข 1, แลกเปลี่ยนในชั้นเรียน, วันที่ 21 ตุลาคม 2555)

“คิดว่ามันเป็นไปไม่ได้เลยคิดว่าไม่ทำดีกว่า แต่พอเห็นเพื่อนทำ
สำเร็จก็เลยช่วยเชียร์เป็นกำลังใจให้เพื่อนทำให้สำเร็จ”

(หมายเลข 9, แลกเปลี่ยนในชั้นเรียน, วันที่ 21 ตุลาคม 2555)

สำหรับคุณลักษณะด้านความรู้ในเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดีและคุณลักษณะด้านความคิดในการเป็นผู้มีความคิดแบบมีวิสัยทัศน์ พบจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างหลังจากการทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่ พบว่า กลุ่มนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์สูงจะลุกขึ้นมาเป็นผู้นำในการคิด วางแผน และสั่งการในการทำกิจกรรม โดยมีการระดมความคิดเห็นร่วมกัน และมีกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ไม่ได้เป็นนักการเมืองเป็นผู้เริ่มลงมือปฏิบัติตามโดยการฟังเหตุผลของผู้นำก่อนที่จะลงมือทำ โดยกลุ่มผู้ที่มีอาวุโสที่ไม่ได้เป็นนักการเมืองแต่มีความสนใจเป็นนักการเมืองอย่างมากเฝ้ามองและอยู่ร่วมเสนอความคิดเห็นอย่างใกล้ชิดโดยสังเกตได้ชัดเจนจากการทำกิจกรรมแม่น้ำพิศ

“คิดว่ามันทำทนายมันน่าจะทำได้ไม่จริงวิทยากรคงไม่ให้ทำ เลยอยากลองทำดู แต่พอรู้ว่าความคิดตัวเองไม่เวิร์ก เลยถอยออกมาให้คนอื่นลองบ้าง”

(หมายเลข 7, กลุ่มนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์สูง, แลกเปลี่ยนในชั้นเรียน, วันที่ 21 ตุลาคม 2555)

“คิดว่ามันทำได้มันก็ต้องทำได้ ถ้าเราไม่ลุกมาช่วยกันคิดมันก็คิดไม่ออก”

(หมายเลข 18, กลุ่มผู้ที่สนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต, แลกเปลี่ยนในชั้นเรียน, วันที่ 21 ตุลาคม 2555)

จากการทดลองในครั้งที่ 1 พบว่า คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นเรื่องความมีจิตสาธารณะและกระบวนการเรียนรู้ในส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ จึงได้สรุปกระบวนการและนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อปรับปรุงกระบวนการใหม่ก่อนนำไปใช้ทดลองในครั้งที่ 2

ขั้นตอนที่ 3 การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 1

จากผลการทดลองในช่วงที่ 1 พบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ นั้นยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ในส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ได้ จึงได้ประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จำนวน 5 ท่าน เพื่อปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

3.1 ผลการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในการทดลอง

จากการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมในกระบวนการฯ พบว่า กลุ่มตัวอย่างยังไม่สามารถเกิดกระบวนการเรียนรู้ในส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ เช่นจากการสังเกตและสอบถามรายบุคคล โดยวิธีการสุ่มจากกลุ่มนักการเมืองและกลุ่มผู้ที่สนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการสะท้อนผลการใคร่ครวญเรื่องตนเองแต่ยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับการแก้ปัญหาในชีวิตได้ จึงเสนอให้ปรับปรุงกระบวนการให้มีการเน้นย้ำในบางกิจกรรมเพิ่มขึ้นก่อนนำไปสู่การตั้งประเด็นคำถามที่สามารถเชื่อมโยงถึงชีวิตปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่างต่อไปในการทดลองในช่วงต่อไป ดังนี้

1) เนื้อหาในการทำกิจกรรม ควรเพิ่มเนื้อหาในกิจกรรมที่เน้นในเรื่อง ความรู้เชิงการเมือง การเป็นพลเมือง การเป็นผู้นำและผู้ตาม เพื่อให้นำไปสู่เป้าหมายคุณลักษณะเพิ่มมากขึ้น

2) เป้าหมายของการเรียนรู้ในส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายในของกลุ่มตัวอย่างเกิดขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในการเรียนรู้ตนเอง และการเรียนรู้จากความแตกต่าง ดังนั้น จึงควรลดกระบวนการในส่วนนี้ลง แต่เพิ่มน้ำหนักในส่วนของการเรียนรู้เชิงกระบวนการ กลุ่มในการเรียนรู้ในส่วนที่ 2 เพิ่มขึ้น โดยใช้กิจกรรมเดิมทำซ้ำอีกครั้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น และเน้นการเรียนรู้ในส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวมเพื่อให้เกิดการคิดในเชิงจิตสาธารณะเพื่อสังคมและส่วนรวมซึ่งน่าจะทำให้สามารถพัฒนาไปสู่การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ด้วยตนเองได้

3) กระบวนการ ในการตั้งประเด็นคำถามและการแลกเปลี่ยนของกระบวนการ ควรเป็นคำถามที่เชื่อมโยงเข้าถึงวิถีชีวิตการเมืองของกลุ่มตัวอย่างเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สามารถกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะภายใน

4) วิธีการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม พบว่า การเรียนรู้ในการแลกเปลี่ยน สนทนากลุ่มย่อยนำไปสู่การเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงมากกว่าการแลกเปลี่ยนสนทนาในกลุ่มใหญ่ ดังนั้น ในการทำกิจกรรมสุนทรียสนทนาในการแลกเปลี่ยนความรู้สึกและความคิด จำเป็นต้องมีผู้สังเกตการณ์หรือกระบวนการเพิ่มเพื่อสังเกตพฤติกรรมและวิธีการแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม

จากการวิเคราะห์และการปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง สามารถสรุปเป็นตารางสังเคราะห์การทดลองในช่วงที่ 1 ดังตารางแสดงผลการสังเคราะห์ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 19 สังเคราะห์ขั้นตอนการทดลองในครั้งที่ 1

ลำดับ	ประเด็น	สิ่งที่พบ	สิ่งที่เพิ่ม
1	เป้าหมาย	คุณลักษณะด้านพฤติกรรมประเด็น มนุษยสัมพันธ์และความรับผิดชอบ คุณลักษณะด้านจิตใจประเด็นการ เสียสละ	คุณลักษณะด้านความคิดประเด็นการมี วิสัยทัศน์ คุณลักษณะด้านความรู้ประเด็นการสร้าง จิตสาธารณะและการเป็นพลเมืองที่ดี
2	วิธีการเรียนรู้	เน้นการเรียนรู้ในส่วนที่ 1 การ กระตุ้นการเรียนรู้ภายใน	เน้นการเรียนรู้ในส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิง กระบวนการกลุ่ม เพิ่มการเรียนรู้ในส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ ถึงสังคมและส่วนรวม

ตารางที่ 19 สังกะระห์ขั้นตอนการทดลองในครั้งที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	ประเด็น	สิ่งที่พบ	สิ่งที่เพิ่ม
3	กิจกรรม	เน้นการสนทนาการ เน้นการแลกเปลี่ยนและการแสดง ตัวตน	เน้นเนื้อหากิจกรรมในประเด็นการเมือง ตั้งประเด็นคำถามเพื่อกระตุ้นการคิดเชิง วิพากษ์และเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิต
4	กระบวนการ	ชวนพูดคุยเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพ ระหว่างกลุ่มตัวอย่าง	เน้นการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ และการ เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต
5	บรรยากาศ	ผ่อนคลาย ความสัมพันธ์แนวราบทุก คนมีความเท่าเทียมกัน	ผ่อนคลาย เกิดความไว้วางใจกันเพื่อการ แลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ

จากการประชุมกลุ่มสรุปได้ว่า ในการทดลองในครั้งที่ 2 ต้องเพิ่มเติมกิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้ในส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ในส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวมเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยใช้กิจกรรมเดิมแต่กระบวนการจะต้องเปลี่ยนวิธีการตั้งคำถามและวิธีการเชื่อมโยงเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ เพื่อให้เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวกับกลุ่มตัวอย่าง เช่น ประเด็นการเมือง เพื่อเกิดการคิดและการตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวมมากยิ่งขึ้นอันจะนำไปสู่การเรียนรู้ในส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ โดยสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ให้เกิดความเท่าเทียมเป็นความสัมพันธ์แนวราบและเกิดการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจากข้อเสนอในการปรับปรุงกระบวนการในขั้นตอนนี้จึงนำมาสู่การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การทดลองครั้งที่ 2

เมื่อได้ข้อเสนอแนะจากการประชุมกลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญและกระบวนการแล้ว ผู้วิจัยจึงพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงขึ้นใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการทดลองครั้งที่ 2 ให้ได้ประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ดังมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ผลการดำเนินการทดลองและการวิเคราะห์กิจกรรมครั้งที่ 2

การทดลองในช่วงที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้เพิ่มเติมกิจกรรมการเรียนรู้ในส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ในส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวมเพิ่มมากขึ้น โดยใช้การทำกิจกรรมเดิมแต่เพิ่มเนื้อหาและคำถามในการเรียนรู้เพื่อให้สามารถเกิดการเรียนรู้

ใน 4 ส่วน และสามารถเชื่อมโยงกับคุณลักษณะด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ ด้านความคิด และด้านความรู้ ดังตารางแสดงผลนี้

ตารางที่ 20 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม	ตัวชี้วัดในการประเมิน	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม					
1. กิจกรรมจับบรดคาบอด	1. เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับผู้อื่นเพิ่มขึ้น 2. เพื่อให้เกิดความไว้วางใจเพื่อน	การสะท้อนความรู้สึกลังกิจกรรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ -คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ -คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ -คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง	-บรรยากาศผ่อนคลาย -เกิดการทำงานประสานกันระหว่างคู่ -เกิดการสร้างสรรค์วิธีการเรียนรู้ระหว่างคู่ใหม่ๆ -เห็นการทำงานเชื่อมโยงระหว่างคู่และคู่อื่นๆในห้อง	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองไม่ให้กระทบต่อผู้อื่น -คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ ความสบายส่วนตนเพื่อให้การทำงานกลุ่มดำเนินไปได้ -คุณลักษณะด้านความคิด : ประสานประโยชน์, ร่วมมือร่วมใจ ข้อค้นพบเพิ่มเติม - มีความสามารถในการทำงานภายใต้เงื่อนไข -คุณลักษณะด้านความรู้: การเป็นผู้นำที่ดีมีหลักการและการเป็นผู้ตามที่เหมาะสม

ตารางที่ 20 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม	ตัวชี้วัดในการประเมิน	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
2. กลุ่มกิจกรรม อ่านจหน้า - กิจกรรม แม่เหล็ก	1. เรียนรู้การเป็น ผู้นำและผู้ตาม 2. เรียนรู้ตนเอง และผู้อื่นจากการ ทำกิจกรรมเป็นคู่ 3. การสังเกต สภาวะภายในของ ตนเองเมื่อเป็นผู้นำ และผู้ตาม	1. วิธีการพูดสะท้อน ความรู้สึกรักของ ตนเอง 2. วิธีการพูดสะท้อน ถึงผู้อื่น 3. การแสดงออก ขณะทำกิจกรรม	- คุณลักษณะด้าน พฤติกรรม : มี มนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ -คุณลักษณะด้าน จิตใจ : เสียสละ -คุณลักษณะด้าน ความคิด : วิสัยทัศน์ -คุณลักษณะด้าน ความรู้: พลเมือง	-บรรยากาศเริ่มมี สมาธิมากขึ้นจด จ่อกับการทำงาน ร่วมกันมากขึ้น -เกิดความเข้าใจ ตัวเองและเพื่อน มากยิ่งขึ้น -เกิดความเข้าใจ ในการทำ กิจกรรมให้สำเร็จ ตามเป้าหมายใน การเป็นผู้นำและ เป็นผู้ตาม	- คุณลักษณะด้าน พฤติกรรม : ความ รับผิดชอบ ต่อการกระทำ ของตนเอง, มนุษยสัมพันธ์ สามารถร่วมงาน กับผู้อื่นได้ดี, เข้าใจเขาเข้าใจเรา - คุณลักษณะด้าน จิตใจ: เป็นผู้มี ความเอื้อเฟื้อเผื่อ แผ่, เปิดใจ ยอมรับสิ่งใหม่ ข้อค้นพบ เพิ่มเติม - คุณลักษณะด้าน ความรู้: การ เรียนรู้ความเป็น ผู้นำและผู้ตาม
3. กิจกรรมพหุ สีหน้า	1. เรียนรู้การเป็น ผู้นำและผู้ตาม 2. เรียนรู้ตนเอง และผู้อื่นจากการ ทำกิจกรรมกลุ่ม ย่อย 3. การสังเกต สภาวะภายในของ ตนเองเมื่อเป็นผู้นำ และผู้ตาม	1. วิธีการพูดสะท้อน ความรู้สึกรักของ ตนเอง 2. วิธีการพูดสะท้อน ถึงผู้อื่น 3. การแสดงออก ขณะทำกิจกรรม	- คุณลักษณะด้าน พฤติกรรม : มี มนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ -คุณลักษณะด้าน จิตใจ : เสียสละ -คุณลักษณะด้าน ความคิด : วิสัยทัศน์ -คุณลักษณะด้าน ความรู้: พลเมือง	- บรรยากาศมี ความจริงจังและ ตั้งใจมากขึ้น ไม่มี การสื่อสารกัน ด้วยคำพูด - รู้จักสังเกตผู้อื่น และระวังตัวเอง มากขึ้น - เริ่มเห็นการ เคลื่อนไหวแบบ เป็นกลุ่มมากขึ้น - รู้สึกผ่อนคลาย ในการแสดง ตัวตนต่อกลุ่มมาก ขึ้น	- คุณลักษณะด้าน พฤติกรรม : ความ รับผิดชอบต่อการ กระทำของตนเอง ที่ไม่ กระทบต่อ สังคมและผู้อื่น , มนุษยสัมพันธ์ สามารถปรับตัว เข้ากับผู้อื่น ได้ดี , เข้าใจเขาเข้าใจเรา - คุณลักษณะด้าน จิตใจ: เป็นผู้มี ความเอื้อเฟื้อเผื่อ แผ่, เปิดใจ ยอมรับ ข้อจำกัด

ตารางที่ 20 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม	ตัวชี้วัดในการประเมิน	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
				- มีความเข้าใจในการทำกิจกรรมและข้อจำกัดของเพื่อนในกลุ่มมากขึ้น	ของตนเองและผู้อื่น ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านความคิด: รู้จักการประสานประโยชน์จากข้อจำกัดของตนเองและผู้อื่น - คุณลักษณะด้านความรู้: การเรียนรู้ความเป็นผู้นำและผู้ตาม
4. กิจกรรมนี้โม	1. เรียนรู้การเป็นผู้นำและผู้ตาม 2. เรียนรู้ตนเองและผู้อื่นจากการทำงานกิจกรรมกลุ่มใหญ่ 3. การสังเกตสภาวะภายในของตนเองเมื่อเป็นผู้นำและผู้ตาม	1. วิธีการพูดสะท้อนความรู้สึกรู้สึกของตนเอง 2. วิธีการพูดสะท้อนถึงผู้อื่น 3. การแสดงออกขณะทำกิจกรรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มีมนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, การสร้างจิตสาธารณะ	- บรรยากาศมีสมาธิต่อเนื่องมากขึ้น เกิดการสังเกตกันและกัน อย่างระมัดระวังแต่ยังไม่กลมกลืน มีความสับสนเกิดขึ้นประปราย - เห็นการปรับตัวขณะที่ไม่รู้ว่าจะใครตาม - เห็นความสับสนเมื่อทำกิจกรรมหมู่ใหญ่ - บางคนเลือกที่จะไม่ทำเวลาที่ไม่มี - บางคนเลือกตามคนที่อยาก ตามแต่ไม่ใช่ผู้นำที่แท้จริง	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: ความรับผิดชอบและสังคม - คุณลักษณะด้านจิตใจ: การแบ่งพื้นที่ความเป็นส่วนตัวร่วมกับผู้อื่น - คุณลักษณะด้านความรู้: สิทธิหน้าที่ขอบข่ายอำนาจของผู้นำผู้ตามที่ดี ข้อค้นพบเพิ่มเติม - การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างไม่แตกแยก, ชู่อตรงต่อหน้าที่ที่แท้จริง

ตารางที่ 20 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม	ตัวชี้วัดในการประเมิน	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
				- บางคนก็เป็นผู้นำเองโดยไม่ได้มองผู้อื่น	- คุณลักษณะด้านความคิด: การคิดแบบบูรณาการ การหลอมรวม ความเหมือนที่แตกต่าง, การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม					
1. กิจกรรม แปะกลองน้ำ	1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกันเป็นทีม 2. เพื่อให้เกิดการสังเกตและคิดเสียดสีเพื่อส่วนรวม	การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ความสามัคคี	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ -คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียดสี -คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ -คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ	-เกิดบรรยากาศการคิดแบบจับพัต้นและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า -เกิดการลงมือปฏิบัติร่วมกัน -เกิดการสังเกตผู้อื่นและสร้าง ความกลมกลืน -เกิดความสามัคคี	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : ความรับผิดชอบ ต่อสังคมและส่วนรวม -คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียดสี การปรับตนเองเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล ข้อค้นพบเพิ่มเติม -คุณลักษณะด้านความรู้:ประโยชน์ ของการทำงานเพื่อสาธารณะ
2.กิจกรรม ฉันทน์เป็นคนพิการ	1. เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจในผู้อื่น 2. กระตุ้นให้เกิดการคิดเพื่อผู้อื่น	การอภิปรายกลุ่ม หลังกิจกรรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ -คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียดสี -คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์	บรรยากาศแบบเกื้อกูล เอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน -เห็นการช่วยเหลือเอื้อเพื่อ กันและกัน -เห็นการดูแลระหว่างคนที่มีโอกาสกับคนที่ไม่มีโอกาส	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: ความซื่อตรงต่อหน้าที่และบทบาทที่ได้รับมอบหมาย - คุณลักษณะด้านจิตใจ: เอาใจเขามาใส่ใจเรา, การเข้าใจผู้ด้อยโอกาส

ตารางที่ 20 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม	ตัวชี้วัดในการประเมิน	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
			-คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ	-เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเชิงอุดมการณ์ต่อสังคม -เกิดความร่วมมือร่วมใจ	- คุณลักษณะด้านความรู้ : การสร้างนโยบายที่เหมาะสมกับผู้คนในสังคมที่หลากหลาย ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านความคิด :การคิดถึงผู้อื่น
3. กิจกรรม ชมภาพยนตร์ คลิปวิดีโอ และการอภิปรายภาพ	1.เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดและจินตนาการตามความรู้สึกร 2.เพื่อให้ตระหนักถึงการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ 3 เพื่อให้เกิดการทบทวนใคร่ครวญตนเอง	การอภิปรายกลุ่มประเด็น: ประชาธิปไตย ความหมาย-การปฏิบัติ แนวทางประชาธิปไตยในไทย อุดมการณ์การเมืองและการประยุกต์ใช้	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านความคิด : วิสัยทัศน์ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ	- เกิดบรรยากาศการแลกเปลี่ยนความคิด - เกิดการคิดตระหนักถึงปัญหาและการเสนอทางออกร่วมกัน - เกิดการคิดปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง - เกิดการตั้งคำถามและแลกเปลี่ยนคำตอบระหว่างผู้รู้และไม่รู้ - เกิดการคิดวิเคราะห์ ตนเอง - เกิดแลกเปลี่ยนอุดมการณ์เชิงสร้างสรรค์	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ กระทำสิ่งดีงามเพื่อสังคม ส่วนรวมการรักษาร ผลประโยชน์ของชาติ - คุณลักษณะด้านความคิด :เป็นผู้มีอุดมการณ์เพื่อสังคมและยึดมั่นประชาธิปไตย, ความคิดเชิงกลยุทธ์การรู้จักปัญหาและแก้ไขอย่างเหมาะสม, การรู้จักวางแผนในระยะยาว

ตารางที่ 20 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม	ตัวชี้วัดในการประเมิน	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
					<p>ข้อค้นพบเพิ่มเติม</p> <ul style="list-style-type: none"> - คุณลักษณะด้านความรู้: การสร้างนโยบายที่เป็นประโยชน์ ส่วนรวม, ความเข้าใจต่อปัญหาสังคมและการดำรงชีวิต, ผลกระทบจากการคอร์รัปชัน
ส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่					
1. กิจกรรมสุนทรียสนทนา	<p>1. เพื่อให้ตระหนักรู้ภายในตัวคน สร้างสติและสันติ</p> <p>2. เพื่อให้เปิดใจกว้างรับฟังความคิดและเข้าใจผู้อื่น โดยละทิ้งตัวตน</p> <p>3. เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความสมานฉันท์</p>	<p>1. การอภิปรายแสดงความคิดเห็นจากการทำกิจกรรม</p> <p>2. การสงบนิ่งและรับฟังผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง</p> <p>3. พฤติกรรมการแสดงออกและการแสดงความเห็น</p>	<ul style="list-style-type: none"> - คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ , ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดบรรยากาศการรับฟังกัน และการเปิดเผยตัวตนในกลุ่มย่อย ในกลุ่มใหญ่เกิดการแลกเปลี่ยนน้อย - เกิดการคิด ทบทวนตนเอง และคิดเพื่อผู้อื่น - รู้จักการรอการเรียงลำดับ - เฝอญหน้ากับ การตัดสินใจ การกล้าที่จะแสดงออกต่อสาธารณะ - เกิดความเชื่อมั่นในการแสดงความเห็น 	<ul style="list-style-type: none"> - คุณลักษณะด้านพฤติกรรม: ความสามารถในการเรียงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อตนเองและผู้อื่น - คุณลักษณะด้านจิตใจ: การเข้าใจปัญหากล้าแลกเปลี่ยน ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านความคิด: การประนีประนอม และรักษาน้ำใจของผู้อื่น, การเปลี่ยนแปลงตนเอง

ตารางที่ 20 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม	ตัวชี้วัดในการประเมิน	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
2. ถอดบทเรียน	1. เพื่อให้เกิดความคิดวิเคราะห์และเชื่อมโยงการเรียนรู้กับวิถีชีวิต 2. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดและวิธีการพัฒนาตนเอง	1. การอภิปรายแสดงความคิดเห็นจากการทำกิจกรรม 2. พฤติกรรมการแสดงออกและการแสดงความเห็นในกลุ่ม	คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ ,ความรับผิดชอบ -คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ -คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ	- บรรยากาศผ่อนคลาย - การระดมสมองอย่างสนุก - การทำงานร่วมกันเป็นทีม - การสร้างสรรค์แนวทางในการแก้ไขตนเอง - เกิดการเรียนรู้เชื่อมโยงกิจกรรมกับตนเอง - เกิดความเข้าใจในการเรียนผ่านกิจกรรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น, ความรับผิดชอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ก่อนการตัดสินใจ ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านจิตใจ : การยอมรับฟังสิ่งใหม่และพร้อมปรับเปลี่ยน - รักษาพื้นที่ปลอดภัยและเปิดเผยตัวตนอย่างซื่อสัตย์ต่อตนเอง
3. ดอกไม้วิเคราะห์ตนเอง	1. เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์จุดดีจุดด้อยของตนเอง 2. เพื่อให้เกิดความคิดสร้างแนวทางการพัฒนาตนเอง	1.วิธีการพูดสะท้อนความรู้สึกรักของตนเอง 2.การเขียนบทสะท้อนตนเอง 3 การแสดงออกขณะทำกิจกรรม	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์, ความรับผิดชอบ - คุณลักษณะด้านจิตใจ : เสียสละ - คุณลักษณะด้านความรู้: พลเมือง, จิตสาธารณะ	-รู้จักจุดดีจุดด้อยของตนเองเพิ่มมากขึ้น -เกิดการทบทวนตนเอง -เกิดความเข้าใจผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง -เกิดการสร้างแนวทางในการแก้ไขตนเอง -เกิดการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อให้สามารถทำในสิ่งที่คาดหวังได้	- คุณลักษณะด้านพฤติกรรม : มนุษยสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการรับฟังผู้อื่น สะท้อนตัวเรา ข้อค้นพบเพิ่มเติม - คุณลักษณะด้านจิตใจ : การยอมรับฟังสิ่งใหม่และพร้อมปรับเปลี่ยน

ตารางที่ 20 แสดงผลการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ใช้ในการทดลองครั้งที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรม	ตัวชี้วัดในการประเมิน	ผลการสังเกตที่ได้จากการทดลอง	ผลการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะ
					- ความรับผิดชอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ก่อนการตัดสินใจ ในการกระทำ

4.2 ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตของผู้วิจัยและการสะท้อนความเห็นจากกลุ่ม ตัวอย่าง

จากการทดลองในครั้งที่ 2 ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและจากการที่กลุ่มตัวอย่างได้สะท้อนความคิดเห็นและความรู้สึกผ่านการแลกเปลี่ยนในห้องเรียน และการเขียนบันทึกส่วนตัว ซึ่งสามารถแบ่งผลการศึกษา ออกเป็น การวิเคราะห์กิจกรรม การวิเคราะห์กระบวนการ การวิเคราะห์บรรยากาศ การวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง และการวิเคราะห์ผลการประเมินโครงการ โดยกลุ่มตัวอย่าง โดยปรากฏผลการศึกษาดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์กิจกรรม พบว่า การทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับความคิด เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหลังจากการชมภาพยนตร์เป็นกิจกรรมที่นำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการคิด วิพากษ์และการคิดออกนอกกรอบเดิม กลุ่มตัวอย่างที่มีอาวุโสจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมได้ดีกว่า กิจกรรมที่ต้องลงมือปฏิบัติ กิจกรรมที่มีประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือนักการเมืองโดยตรง จะส่งผลต่อการกระตุ้นการคิดของกลุ่มนักการเมืองได้มาก โดยเฉพาะเมื่อถูกตั้งคำถามให้ตอบในเชิงอุดมการณ์การเมือง กลุ่มนักการเมืองจะแสดงความคิดเห็นของตนอย่างกว้างขวางและเป็นรูปธรรม มีแนวทางในการแก้ปัญหา ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นนักการเมืองในอนาคตจะแสดงความคิดเห็นเชิงนามธรรม การทำกิจกรรมกลุ่มที่แสดงให้เห็นการเป็นผู้นำและการเป็นผู้ตาม เช่น กิจกรรมแม่เหล็ก กิจกรรมพรมสี่หน้า และกิจกรรมนิโม เป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดการสะท้อนความคิดเห็นและการแลกเปลี่ยนในเชิงการวิพากษ์การเป็นผู้นำและการเป็นผู้ตามได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจากการสังเกตพบว่า กลุ่มนักการเมืองมีภาวะในการเป็นผู้นำสูงกว่ากลุ่มผู้ที่สนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต

“ทำให้เข้าใจบทบาทของการเป็นผู้นำที่มีโอกาสกระทำการโดย
อำเภอใจ หากมีผู้ตามที่ไม่มีความขัดแย้ง”

(กลุ่มนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์สูง, แลกเปลี่ยนในชั้น
เรียน, วันที่ 21 ตุลาคม 2555)

“การเป็นผู้ตามเราก็ต้องไม่ตามเค้าไปเรื่อยๆ บางทีเค้าทำอะไรก็
ไม่รู้ที่เราทำไม่ได้ ร่างกายเรามันทำแบบนั้นไม่ได้ เราก็ต้องไม่ฝืน หรือรู้จัก
ประมาณตนด้วย คือถ้าตามเค้าไปหมดเราก็แย่เอง”

(กลุ่มผู้ที่อยากจะเป็นนักการเมืองในอนาคต, แลกเปลี่ยนในชั้นเรียน,
วันที่ 21 ตุลาคม 2555)

การวิเคราะห์กระบวนการ พบว่า ในการทำกิจกรรมที่เป็นการเรียนรู้ฐานกายที่ต้อง
เคลื่อนไหว กระบวนการจำเป็นต้องเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดพลังในการทำกิจกรรมมากขึ้น เนื่องจาก
กลุ่มตัวอย่างมักคุ้นเคยกับการเรียนในเชิงลักษณะการฟังการบรรยายเมื่อต้องลงมือปฏิบัติจึงมองว่า
เป็นเรื่องเล่น และไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ในขณะที่การทำกิจกรรมฐานปัญญาที่ให้นั่งนิ่งและ
คิดใคร่ครวญทบทวนตนเองนั้น กลุ่มตัวอย่างสามารถตอบสนองต่อการตั้งคำถามของกระบวนการ
ได้ดี สำหรับคุณลักษณะของกระบวนการที่จะสามารถนำกิจกรรมได้ดีนั้น ต้องมีความใจเย็น และ
เข้าใจความแตกต่างและตัวตนของกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย กระบวนการที่มีความเชี่ยวชาญ
แตกต่างกันจะสามารถนำกิจกรรมและควบคุมสถานการณ์ได้แตกต่างกันด้วย ดังนั้นเมื่อต้องการให้
บรรยากาศผ่อนคลายเป็นมิตรเพื่อสร้างมนุษยสัมพันธ์ต้องใช้กระบวนการที่มีความเชี่ยวชาญในด้าน
การจัดกิจกรรมเพื่อความผ่อนคลายและบันเทิงที่มีทักษะในการนำกิจกรรมละลายพฤติกรรมจาก
กิจกรรมฐานกาย แต่หากต้องการความสงบนิ่งเพื่อให้เกิดการใคร่ครวญทบทวนตนเองในการทำ
กิจกรรมฐานปัญญาต้องใช้กระบวนการที่มีความเชี่ยวชาญในการนำกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาและ
การสุนทรียสนทนาซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการตั้งประเด็นคำถามลงลึกและจับประเด็นในการ
แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือต้องการทำกิจกรรมฐานใจเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมโยงและเรียนรู้
จากความรู้สึกร่างกายที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการฝึกอบรม
และพัฒนาในด้านการวิเคราะห์คุณลักษณะและบุคลิกภาพและกระบวนการที่มีความเชี่ยวชาญใน
ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้ใหญ่และผู้อาวุโส เป็นต้น

การวิเคราะห์บรรยากาศ ในการทดลองในครั้งที่ 2 นี้พบว่าบรรยากาศในชั้นเรียนมี
ความผ่อนคลายและเป็นกันเองระหว่างกลุ่มตัวอย่างและกระบวนการมากขึ้น กลุ่มตัวอย่างยอม

เปิดเผยตัวตนมากขึ้นในการแลกเปลี่ยนในกลุ่มใหญ่ บรรยากาศของการขัดแย้งทางความคิดลดลงมี
เปลี่ยนเป็นการเสนอความคิดเห็นอย่างยอมรับฟังซึ่งกันและกัน

การวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า การทดลองในครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างมีความ
เข้าใจในการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มเพิ่มมากขึ้น โดยพบจากการสะท้อนความรู้สึกลักษณะการเขียน
บทสะท้อนท้ายกิจกรรมและการแลกเปลี่ยนในชั้นเรียนว่า มีความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมและ
เห็นความสำคัญของการทำงานเป็นกลุ่มมากขึ้น เนื่องจากในขั้นตอนการทดลองครั้งที่ 2 นี้ กระบวน
กรได้เพิ่มแรงจูงใจในเรื่องของรางวัลในการตอบแทนแก่กลุ่มที่ทำงานได้สำเร็จภายในเวลาที่
กำหนด ซึ่งจากประเด็นนี้ พบข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ เมื่อมีการกำหนดแพ้ชนะ กลุ่มที่เป็นฝ่ายแพ้
เริ่มมีการถกเถียงกันถึงสาเหตุของการแพ้ โดยคนที่ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้นำกลุ่มได้
แสดงความเข้าใจและแสดงน้ำใจนักกีฬาในการขอโทษลูกทีม ในขณะที่ลูกทีมหลายคนแสดงความ
เข้าใจเพราะทราบถึงสาเหตุของความผิดพลาดภายในทีมดี แต่มีลูกทีมหนึ่งท่านที่มีท่าทีไม่พอใจ
และพยายามหาเหตุผลและกล่าวโทษสิ่งอื่น เช่น กติกาในการทำกิจกรรม การให้ข้อมูลก่อนทำ
กิจกรรมของกระบวนกร ซึ่งแม้ว่าท่านอื่นจะได้แย้งอย่างไร ก็ยังยืนกรานในความคิดเดิมจากนั้นก็ก้ม
หน้าเล่นโทรศัพท์มือถือ ผู้วิจัยจึงได้เข้าไปพูดคุยและสัมภาษณ์หลังเหตุการณ์ พบว่า เป็น
นักการเมืองที่มาจากกรแต่งตั้งมีประสบการณ์ทางการเมืองน้อย และเป็นผู้ที่มีบุคลิกที่แข็งตัว มี
กรอบความคิดและความเชื่อมั่นในตนเองสูง และมักชอบแสดงบทบาทในการเป็นผู้รู้แสดงตน
เหนือกว่าผู้อื่นเนื่องจากเป็นคนชอบที่จะสอนผู้อื่นในวิธีการวิจารณ์ผู้อื่นในแง่ลบ และเมื่อสังเกต
ต่อไปพบว่ามักใช้การแลกเปลี่ยนวงใหญ่เป็นเครื่องมือในการแสดงภูมิรู้แต่เมื่อมีผู้แสดงความ
คิดเห็นคัดค้านก็จะเลี่ยงประเด็นโดยการปิดตัวอยู่กับตนเองโดยการก้มหน้าดูโทรศัพท์มือถือ ต่อมา
กระบวนกรจึงปรับเปลี่ยนวิธีการตั้งคำถามจากการทำกิจกรรมที่ซุกซุ่มความรู้สึกลักษณะภายในของกลุ่ม
ตัวอย่างผู้นี้มากขึ้นเรื่อยๆแต่พบว่ามีการปิดกั้นความรู้สึกและไม่กล้าแสดงออกถึงความรู้สึกภายใน
อย่างแท้จริงออกมา

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กิจกรรมผู้นำ 4 ทิศ
มีอิทธิพลต่อการเปิดใจให้รู้จักและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น รวมถึงเป็นการสะท้อนบททวนตนเองในการ
แก้ไขตนเองด้วยว่าตนเองมีข้อดีข้อด้อยอย่างไร กิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดความรักความสามัคคี
ระหว่างกลุ่มตัวอย่างมากที่สุดคือ กิจกรรมแม่น้ำพิช ที่พบว่าการทำกิจกรรมนี้กระตุ้นให้เกิดการคิด
วางแผน แก้ปัญหาและสร้างโอกาสซึ่งเห็นได้ชัดเจนในเรื่องของการเป็นผู้นำผู้ตามว่า กลุ่ม
นักการเมืองมีภาวะความเป็นผู้นำสูงกว่ากลุ่มที่มีความตั้งใจเป็นนักการเมืองในอนาคต และกิจกรรม
ที่พบความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่างได้มากที่สุดคือ กิจกรรมการชมภาพยนตร์และคลิปวิดีโอ
ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ที่สนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความ

คิดเห็นอย่างกว้างขวางมากขึ้นอาจจะเนื่องด้วยเพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวหรือมีโอกาสได้สัมผัสจากประสบการณ์ตรงจึงสามารถแลกเปลี่ยนได้ในขณะที่กลุ่มนักการเมืองก็มีการแลกเปลี่ยนในขอบข่ายประเด็นบทบาทหน้าที่และการเปิดเผยต่อสื่อออนไลน์และอุปสรรคในการแก้ไขปัญหา

การวิเคราะห์ผลแบบประเมินกระบวนการโดยกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้ที่ควรจะต้องเนื่องและยาวนาน เนื่องจากประเมินว่าระยะเวลาในการเข้าร่วมทดลองกิจกรรมทั้ง 2 ช่วงนั้นน้อยเกินไปสำหรับเนื้อหาในการจัดกิจกรรมและในส่วนของประเมินความพึงพอใจต่อกระบวนการและผู้เข้าร่วมกระบวนการในเกณฑ์ค่าคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดแม้ว่าจะมีความคิดเห็นเพิ่มเติมในการให้เพิ่มวิทยากรที่เป็นบุคลากรทางการเมืองและให้เพิ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นนักการเมืองที่มีตำแหน่งเพิ่มมากขึ้น สำหรับการประเมินเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้กลุ่มตัวอย่างให้ค่าคะแนนในเกณฑ์มากและให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าอยากให้สอดแทรกเนื้อหาในเรื่องวิธีการฝึกฝนการเป็นนักการเมืองเพิ่มมากขึ้น สำหรับกิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างประเมินว่าได้รับประโยชน์มากจากการทำกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมผู้นำ 4 ทิศ กิจกรรมขับรถดาบอด กิจกรรมแม่เหล็ก กิจกรรมพรหมสี่หน้า กิจกรรมภาพ 3 ภาพ กิจกรรมแม่น้ำพิชัย กิจกรรมสุนทรียสนทนา และกิจกรรมการถอดบทเรียน ซึ่งก็ตรงกับผลการวิเคราะห์ของกระบวนการและข้อสังเกตจากผู้วิจัยว่า กิจกรรมเหล่านี้สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ในกลุ่มตัวอย่าง

โดยสรุป ขั้นตอนการทดลองในครั้งที่ 2 พบการเรียนรู้ในส่วนที่ 3 หรือการตระหนักถึงสังคมและส่วนรวม แต่การเรียนรู้ในส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ด้วยตนเอง ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งหมด มีผลกับกลุ่มตัวอย่างเพียงบางคนเท่านั้น สำหรับเป้าหมายตัวชี้วัดคุณลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นจากการสังเกตพบว่า คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในเรื่องการมีมนุษยสัมพันธ์นั้นเห็นได้ชัดเจนขึ้นจากกลุ่มตัวอย่างในการพูดจาเป็นมิตรต่อกันไม่ใช้ถ้อยคำรุนแรง สามารถควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองได้เมื่อสื่อสารกับผู้อื่นที่มีความเห็นแย้ง สำหรับคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในเรื่องความรับผิดชอบ สามารถสังเกตได้จากการสะท้อนความคิดเห็นในการจัดบันทึกประสบการณ์ที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับการจัดบันทึกอย่างสม่ำเสมอตามที่ได้รับมอบหมายและเห็นบางท่านลืมนำสมุดมาส่งคืนในวันสุดท้ายก็ขอสมุดจากทีมงานผู้ช่วยกระบวนการในการบันทึกใหม่และนำเล่มเดิมมาส่งใหม่อีกครั้ง

คุณลักษณะด้านจิตใจประเด็นเรื่องการเสียสละ สังเกตเห็นได้จากการสะท้อนความคิดเห็นในการสรุปและถอดบทเรียนว่า กลุ่มตัวอย่างตระหนักถึงการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมในการดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย และเห็นได้จากความตั้งใจในการทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันและเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่น

“เริ่มเปลี่ยนจากตัวเราโดยคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ ยึดมั่นในความดี มีหิริโอตตัปปะ ช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับสมาชิกในครอบครัว”

(กลุ่มนักการเมือง, บันทึกประสบการณ์, วันที่ 28 ตุลาคม 2556)

คุณลักษณะด้านความรู้ในเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดีมีการสะท้อนแลกเปลี่ยนกันเพิ่มมากขึ้น แต่สำหรับความรู้เรื่องการสร้างจิตสำนึกนั้น เป็นประเด็นที่ถูกเอ่ยถึงน้อยที่สุด แม้ว่าบางกิจกรรมจะมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการตระหนักในเรื่องนี้ไว้

“สิ่งที่ได้เรียนรู้ทั้งหมดพบว่ามีความรับผิดชอบ การรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น ความเสียสละ ความหนักแน่น ความประนีประนอม การมีมนุษยสัมพันธ์ มีความคิดเชิงระบบ และมีวิสัยทัศน์”

(กลุ่มนักการเมือง, บันทึกประสบการณ์, วันที่ 28 ตุลาคม 2556)

จากการวิเคราะห์ผลการทดลองในครั้งที่ 2 ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำผลการทดลองช่วงที่ 2 มาปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง โดยนำผลการศึกษาและผลการประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงกระบวนการในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 2

การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 2 ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการศึกษากจากการทดลองทั้ง 2 ช่วง และผลการประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่างจากการทดลองโดยการประมวลผลค่าคะแนนทางสถิติเพื่อหาความแตกต่างระหว่างคุณลักษณะของนักการเมืองก่อนและหลังการทดลอง เพื่อนำมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่าง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่าง

จากการประมวลผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโดยพิจารณาจากความแตกต่างของค่าคะแนนจากแบบทดสอบประเมินตนเองก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการทดลอง (Pre-Test และ Post-Test) ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 18 คน ในคุณลักษณะเป้าหมายในการศึกษา 6 ประเด็น ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ และ 2)

ประเด็นการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ 3) คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีความ
 เสียสละ 4) คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ 5) คุณลักษณะ
 ด้านความรู้ในประเด็นความรู้ความเข้าใจเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดีและ 6) การสร้างจิตสำนึก
 สาธารณะ จากกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในการทดลอง 2 กลุ่มประกอบด้วย 1) กลุ่มนักการเมือง
 ระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่ผ่านการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งมาแล้วอย่างน้อยหนึ่งสมัย 2) กลุ่มผู้ที่มี
 ความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากการพิจารณากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง
 บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง พบว่า ในส่วนของเป้าหมายตัวชี้วัดคุณลักษณะที่
 ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงโดยพิจารณาจากผลการประเมินค่าทางสถิติของแบบประเมินตนเอง
 ก่อนและหลังการทดลอง ร่วมกับการสังเกตและวิเคราะห์โดยกระบวนการและผู้วิจัย พบว่า

คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในเรื่องการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี พบว่า ในภาพรวมค่า
 คะแนนการประเมินตนเองของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักการเมืองมีการเปลี่ยนแปลงน้อยกว่ากลุ่มผู้ที่มี
 ความสนใจอยากเป็นนักการเมืองในอนาคต แต่จากการสังเกตและการประชุมกลุ่มกระบวนการ
 พบว่า กลุ่มนักการเมืองเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมการมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นสูงกว่ากลุ่มที่สนใจจะ
 เป็นนักการเมืองในอนาคตตั้งแต่เริ่มแรกและโดยเฉพาะกลุ่มนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์
 ในทางการเมืองสูงจะมีความสามารถในการเข้าหาผู้อื่นก่อนและมีความเป็นกันเองสูงกว่ากลุ่ม
 นักการเมืองที่มีประสบการณ์ทางการเมืองน้อย เป็นที่น่าสนใจว่าผู้ที่มีค่าคะแนนเฉลี่ย
 เปลี่ยนแปลงสูงสุด คือ ผู้ที่อยู่ในกลุ่มมีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตโดยเมื่อพิจารณา
 จากการสังเกตพฤติกรรมจึงพบว่าเป็นผู้ที่มีบุคลิกเจียบขีริมนิ่งเฉยตั้งแต่วันแรกที่เข้าร่วม
 กระบวนการ แต่เมื่อผ่านการทำกระบวนการอย่างต่อเนื่องในวันที่ 1 จึงเริ่มเปิดเผยตัวตนเพิ่มขึ้นใน
 การทำกิจกรรมการวิเคราะห์ตนเองในกิจกรรมผู้นำ 4 ทิศและการทำกิจกรรมกลุ่มในวันที่สองซึ่ง
 พบความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในที่สุดท้ายเมื่อได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รายงานผลการถอด
 บทเรียนของกลุ่มหน้าชั้นเรียนจึงสังเกตเห็นว่ามีความมั่นใจในตัวเองเพิ่มสูงขึ้นกล้าพูดกล้า
 แสดงออกมากขึ้นจากการได้รับการยอมรับและการให้พื้นที่ในการได้เป็นผู้นำ

คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในเรื่องความรับผิดชอบ พบว่า กลุ่มนักการเมืองและ
 กลุ่มผู้สนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตมีค่าเฉลี่ยคะแนนในการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เท่ากัน
 แต่จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้วิจัยและกระบวนการพบว่า กลุ่มผู้ที่จะเป็นนักการเมืองมี
 พฤติกรรมแสดงออกและการสะท้อนความรู้สึกลึกผ่านการทำกิจกรรมสูง โดยเฉพาะกลุ่มนักการเมืองที่
 มีประสบการณ์สูง

คุณลักษณะด้านจิตใจในเรื่องความเสียดสี พบว่า กลุ่มผู้ที่ต้องการจะเป็นนักการเมืองในอนาคต มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงมากกว่ากลุ่มนักการเมืองจากค่าคะแนนเฉลี่ย

คุณลักษณะด้านความคิดในเรื่องการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ เป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นประเด็นที่มีผู้เปลี่ยนแปลงน้อยทั้งสองกลุ่ม ทั้งกลุ่มนักการเมืองและกลุ่มที่สนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตทั้งที่ในการเข้าร่วมกระบวนการมีผู้สะท้อนถึงการคิดในเชิงการมองการณ์ไกล รู้จักวางแผนล่วงหน้า โดยเฉพาะจากการทำกิจกรรมตัวต่อมหาสนุก ซึ่งกลุ่มที่เป็นนักการเมืองและกลุ่มที่สนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางในประเด็นการทำงานแบบมีวิสัยทัศน์ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ติดตามสอบถามกลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติมหลังเสร็จสิ้นกระบวนการจึงพบว่ากลุ่มตัวอย่างนักการเมืองและกลุ่มที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตต่างมองว่าการมีวิสัยทัศน์นั้นจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่ผ่านการคิดวางแผนสร้างโครงการใหม่ในอนาคตและเข้าใจว่าจะต้องเป็นสิ่งใหญ่โดยมองไม่ได้มองว่าการทำกิจกรรมจำลองการทำงานเป็นทีมนั้นเป็นการเรียนรู้เรื่องการมีวิสัยทัศน์

คุณลักษณะด้านความรู้ในเรื่องเป็นพลเมืองที่ดี เป็นคุณลักษณะที่เกิดขึ้นได้มากที่สุดในการทดลองทั้ง 2 ครั้ง โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างสามารถเชื่อมโยงการทำกิจกรรมในการเรียนรู้ในส่วนการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มเป็นการเรียนรู้ในเรื่องการเป็นพลเมืองดีในสังคม บทบาทหน้าที่ การเป็นผู้นำผู้ตาม และการสร้างความเป็นประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดีทั้งกลุ่มนักการเมืองและกลุ่มที่ต้องการจะเป็นนักการเมืองในอนาคต

คุณลักษณะด้านความรู้ในเรื่องการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ พบว่าเป็นเป้าหมายตัวชี้วัดที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในค่าคะแนนการประเมินตนเองน้อยที่สุด ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างได้มีการกล่าวถึงเรื่องการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมในหลายกิจกรรม เช่น ในการทำกิจกรรมบทบาทสมมุติที่กระบวนการให้กลุ่มตัวอย่างแสดงบทบาทเป็นผู้พิการ การทำกิจกรรมวิเคราะห์การเมืองการปกครองในการพิจารณาภาพ และการทำกิจกรรมชมคลิปวิดีโอ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ตั้งใจให้เกิดการเรียนรู้ผ่านความรู้สึกรู้อย่างใจเพื่อพัฒนาการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ

ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์ตนเองและการสังเคราะห์แนวทางและวิธีการในการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมอบรมแต่ละท่าน พบว่า ส่วนใหญ่ได้เกิดการเรียนรู้ในส่วนที่ 1 การเรียนรู้ภายในตนเองสูงมากที่สุด และนำมาซึ่งการใคร่ครวญทบทวนเข้าใจตนเองและเรียนรู้ความแตกต่างเกิดความเข้าใจผู้อื่นเพิ่มมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ประเด็นคุณลักษณะในด้านอื่นที่พบ นอกเหนือจากคุณลักษณะที่เป็นตัวชี้วัดเป้าหมายแล้ว พบว่ากลุ่มตัวอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงในคุณลักษณะด้านอื่นๆ เช่น คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นการเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่ง

ใหม่ คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการคิดเชิงกลยุทธ์การรู้จักแก้ปัญหาวางแผนและสร้างโอกาส และคุณลักษณะด้านความรู้ด้านการเมืองในประเด็นความรู้เรื่องภาวะผู้นำทางการเมือง

5.2 ผลการติดตามการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่างโดยการประชุมกลุ่ม

หลังจากเสร็จสิ้นการทดลองทั้ง 2 ครั้งแล้ว ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลงหลังจากการเว้นระยะห่างจากการเสร็จสิ้นกระบวนการของกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองและกลุ่มตัวอย่างที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต จำนวน 7 คน และใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองโดยพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงที่พบ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) สังเกตพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มาร่วมประชุมกลุ่มในครั้งนี้มีความตั้งใจและยินดีที่จะมาร่วมการประชุมเนื่องจากมีความรู้สึกผูกพันกับกลุ่มเพื่อน และมีการตั้งกลุ่มทางโซเชียลเน็ตเวิร์คเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารกันเป็นเครือข่ายเฉพาะ กลุ่มที่มาร่วมในการประชุมกลุ่มครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตมากกว่ากลุ่มที่เป็นนักการเมือง

2) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลในเรื่องของการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นว่าเป็นคุณลักษณะเด่นที่ได้รับจากการเข้าร่วมการทดลอง และการวิเคราะห์ใคร่ครวญตนเองเป็นสิ่งที่นำไปใช้ในชีวิตจริงได้มาก รวมถึงการวิเคราะห์ผู้อื่นตามแนวกิจกรรมผู้นำ 4 ทิศ ซึ่งนำไปใช้ในการวิเคราะห์คนในครอบครัวและคนในที่ทำงานเพื่อให้สามารถเข้าใจผู้อื่น ได้มากยิ่งขึ้นก็จะทำให้สามารถปรับเปลี่ยนวิธีคิดที่มีต่อผู้อื่นและวิธีการทำงานให้เหมาะสมราบรื่นมากขึ้น

3) ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง กลุ่มตัวอย่างอยากให้เพิ่มระยะเวลาในการเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงแก่นของแต่ละวิธีการเรียนรู้จริงๆ เช่น การกระตุ้นการเรียนรู้ภายในจำเป็นต้องอาศัยเวลาในการทบทวนตนเองเพิ่มอีกหน่อยเพื่อให้สามารถตกตะกอนความคิดได้ เพราะแต่ละคนอาจจะใช้ระยะเวลาในการตกตะกอนความคิดได้ไม่เท่ากัน อีกทั้งต้องการให้เพิ่มการเรียนรู้เชิงทฤษฎีการเมืองหรือมีการลงพื้นที่เรียนรู้ภาคสนามเพิ่มมากขึ้นจากการเรียนรู้ในห้องปฏิบัติการ ในส่วนของกระบวนการมองว่ามีความเหมาะสมอยู่แล้วแต่ถ้าหากมีวิทยากรที่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางการเมืองหรือเป็นนักวิชาการทางการเมืองมาสลับเปลี่ยนก็จะทำให้มีผู้สนใจเพิ่มขึ้น

4) จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มผู้ที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตนั้นมีการเปลี่ยนแปลงตนเองเกิดขึ้นจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์

เล่าเรื่องชีวิตตนเองพบว่า มีหนึ่งท่านกำลังตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นตัวแทนพนักงานในองค์กรที่สังกัดอยู่เพราะมีความรู้สึกว่าการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับตนเองและองค์กรที่สังกัดหลังจากที่ไม่กล้าตัดสินใจมานานแต่ครั้งนี้มีความรู้สึกมั่นใจมากขึ้นเพราะการเปิดใจเรียนรู้ผู้อื่นมากขึ้นและต้องการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นบ้าง ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการทดลอง แต่อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในบุคคลที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้

5) จากการสัมภาษณ์อย่างเฉพาะเจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างนักการเมืองที่พบว่ามีความเปลี่ยนแปลง พบว่า นักการเมืองที่เปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันในขณะที่ทำกิจกรรมและการอยู่ร่วมในการทดลองกระบวนการเนื่องจากเป็นผู้มีลักษณะพิเศษคือมีความสามารถในการเรียนรู้ได้รวดเร็ว สามารถจดจำและประมวลผลการเรียนรู้ได้เร็ว แต่อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะหน้าไม่ได้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน การนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันมีน้อย แต่สิ่งที่กลุ่มนักการเมืองเกิดการเรียนรู้ได้มากและเกิดการจดจำคือ การเรียนรู้ผ่านการคิด เช่น การชมภาพยนตร์และคลิปวิดีโอที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกโดยตรง จากการสัมภาษณ์พบว่า นักการเมืองสามารถจดจำกิจกรรมนี้ได้อย่างแม่นยำและคิดทบทวนซ้ำอยู่เสมอในการแก้ไขปัญหา แม้ว่าอาจจะไม่สามารถให้คำตอบในการแก้ไขปัญหาได้ แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ที่เกิดผลกระทบโดยตรงและการตั้งคำถามที่ลึกซึ้งนั้นสามารถนำไปสู่การใคร่ครวญภายในตนเองได้

จากการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยจึงได้พัฒนารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีรายละเอียดที่สรุปได้ดังนี้ การกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้คุณลักษณะของนักการเมือง การกำหนดเนื้อหาด้านการเมืองที่ใช้เพื่อส่งเสริมเป้าหมายการเรียนรู้ การออกแบบกระบวนการและกิจกรรมตามแนวคิดปัญญาศึกษาให้มีความสอดคล้องกับเนื้อหา คุณสมบัติของกระบวนการที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ การถอดและสรุปบทเรียนหลังจากการเรียนรู้ และการนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ ในบริบทที่ต่างกัน ในขั้นตอนต่อไป

ตอนที่ 3 การนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

จากผลการทดลองการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้อที่

3 เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยจึงนำการทดลองมาวิเคราะห์กระบวนการและพัฒนาเป็นรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมต่อไป

เมื่อได้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงแล้ว จึงนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาและด้านการเมือง และผู้เชี่ยวชาญด้านทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จำนวน 16 ท่าน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของการนำรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปประยุกต์ใช้ในโอกาสต่อไป โดยพิจารณาจาก การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดเนื้อหา การออกแบบกระบวนการ คุณสมบัติกระบวนการ การสร้างบรรยากาศ การถอดและสรุปบทเรียน และการนำไปใช้ ดังปรากฏรายละเอียดความคิดเห็นจากการศึกษา ดังนี้

1) การกำหนดเป้าหมาย ในการนำกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มนักการเมืองที่มีความหลากหลายทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นในพื้นที่จริงนั้น จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ถึงมีเป้าหมายของการเรียนรู้และการพัฒนาภายในที่ต้องการเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจมีความแตกต่างจากการศึกษาในครั้งนี้ ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องสามารถที่จะปรับเปลี่ยนหรือคัดแปลงกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายของแต่ละหน่วยงานต้องการมากที่สุด

2) การกำหนดเนื้อหา ข้อเสนอจากการสนทนากลุ่มระบุว่า จำเป็นต้องมีการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้เป็นหัวข้อการศึกษาที่น่าสนใจและดึงดูดความสนใจใคร่รู้ของคนที่เป็นักการเมืองแล้ว โดยเฉพาะนักการเมืองที่มีความเชี่ยวชาญในระดับสูงให้มีความสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองได้จะเป็นประโยชน์มาก

3) การออกแบบกระบวนการ ในการออกแบบกระบวนการและวิธีการในการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมเพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่และเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ภายในเพื่อให้เกิดการรู้จักตนเองนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ได้ยืนยันว่าส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน เป็นส่วนที่สำคัญที่จะทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสนใจที่จะเรียนรู้ขั้นตอนต่อไป

ประเด็นที่น่าสนใจอีกหนึ่งประเด็นคือ การดำเนินกระบวนการควรจะต้องมีการทำซ้ำ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการใคร่ครวญตนเองอย่างมีเงื่อนไขสม่ำเสมอ เพราะมนุษย์สามารถ

เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้น ผู้เรียนจะต้องมีความจริงจังในการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะยั่งยืนหรือยาวนานหรือไม่ขึ้นอยู่กับความซื่อสัตย์ต่อตนเองของผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการด้วย

การออกแบบกิจกรรมที่นำเสนอมีความน่าสนใจและเหมาะสมกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เช่น การใช้กิจกรรมสุนทรียสนทนา การใช้กิจกรรมละครหรือบทบาทสมมติ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้กับศิลปะ

4) การกำหนดกระบวนการ คุณสมบัติของกระบวนการนั้นมีความสอดคล้องกับการสร้างบรรยากาศ เพราะถ้ากระบวนการมีความสามารถและมีความเข้าใจในกระบวนการ รู้วิธีการที่จะสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายและสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่จะทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเปิดเผยตัวตนออกมาได้อย่างแท้จริงก็จะทำให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ด้วย

5) การถอดและสรุปบทเรียน ในการเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ การถอดบทเรียนเป็นสิ่งที่สำคัญ จำเป็นต้องมีการล้อมวงเพื่อระดมความคิดในการถอดบทเรียน โดยกลุ่มผู้เข้าร่วมด้วยกันเอง หรือการแลกเปลี่ยนระหว่างกระบวนการและผู้เข้าร่วม ในการแลกเปลี่ยนแบบเป็นกลุ่มนั้นจะช่วยส่งเสริมให้เกิดการคิดออกนอกกรอบเดิม ได้รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอันจะนำไปสู่การเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้มากขึ้นและจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมุมมองและความคิดของตนเองได้

6) การนำไปประยุกต์ใช้ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายได้ให้ความคิดเห็นตรงกันในเรื่องของการนำกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ว่า เป็นความท้าทายของทฤษฎีอย่างหนึ่งว่าหากมีการนำไปใช้กับกลุ่มนักการเมืองในบริบทต่างกันทั้งระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นได้จริง อาจจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงกว้าง

การนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่น เช่น เยาวชนหรือประชาชน ก็ควรจะมีการดัดแปลงไปใช้ได้ โดยเพิ่มเงื่อนไขหรือปัจจัยต่างๆเพิ่มเติม เช่น การกำหนดเป้าหมาย กำหนดเนื้อหา ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลง การสร้างพื้นที่ปลอดภัย การเชื่อมโยงการเรียนรู้ในฐานกาย ฐานปัญญา ฐานใจเข้ากับวิถีชีวิตของผู้เรียน เป็นต้น

7) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม กระบวนการนี้จะเป็นประโยชน์ต่อคนที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคตมากกว่า คนที่เป็นนักการเมืองหรือคนที่มิตำแหน่งทางการเมืองแล้ว เนื่องจากคนที่เป็่นนักการเมืองมักจะมี ความสนใจในสิ่งอื่นและละเลยการสนใจหรือการเรียนรู้ตัวเอง

การเรียนรู้สำหรับนักการเมืองเป็นเรื่องจำเป็น และไม่เฉพาะคนที่อยากจะเป็นนักการเมือง แต่คนที่เป็่นนักการเมืองแล้วก็ควรเรียนรู้ ไม่ใช่การสร้างความรู้ใหม่แต่เป็นการเรียนรู้

เพื่อแลกเปลี่ยนหรือต่อยอดความรู้กัน เพื่อให้เกิดการสะท้อนคิดซึ่งกันและกัน ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นการกลับไปเรียนรู้จากจุดเริ่มต้น คือการเรียนรู้ภายในตนเอง

“เรื่องของการทำงานที่เอาไปใช้จริง มันจะต้องจำกัดเข้ามาที่เรื่องตัวเอง ถ้ามันจะเปลี่ยน ได้จริงมันต้องใช้เวลา เพราะฉะนั้นสิ่งสำคัญมันอาจจะเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัย คุณต้องอาศัยเวลา ในการทำกิจกรรมต้องสามารถจับเชื่อมโยงเรื่องทั้ง หัว ใจ การเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้เข้าร่วม สนทนา ในส่วนตัวคิดว่าการทำงานมันไม่ใช่เรื่องอุดมคติ ..

(ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง, สนทนากลุ่ม, วันที่ 10 เมษายน 2556)

“ทฤษฎีนี้ทางการศึกษามีอยู่แล้ว แต่กระบวนการเรียนรู้และวิธีการมันน่าสนใจ ทั้งการใช้ละครเข้ามาแทรก เพราะเคยมีประสบการณ์ไปลงเรียนละครที่ต่างประเทศและเห็นว่าตัวเองเปลี่ยนแปลงจริง ดังนั้นไม่ใช่เฉพาะนักการเมืองที่จะต้องเรียน เพราะนักการเมืองกับประชาชนก็เหมือนกับ ไข่กับไข่ แยกไม่ออกว่าใครมาจากใคร นอกจากจะใช้ในนักการเมืองได้แล้ว จะต้องสามารถไปใช้กับเยาวชนให้ ตระหนักได้ว่าเราจะเลือกใครไปทำงาน เพราะประชาชนก็คือ นักการเมืองในอนาคต สิ่งนี้จึงค่อนข้างท้าทายและแปลกใหม่..

(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเมืองที่มีประสบการณ์ในการทำงานการเมืองในระดับสูง, สนทนากลุ่ม, วันที่ 10 เมษายน 2556)

“ผมเชื่อว่าในวันนี้ สิ่งหนึ่งที่ได้นำเสนอคือกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้นักการเมืองที่ฟังประสงค์ ผมว่าอันนี้ดีมาก ผมมองว่าประเทศไทยเราย่ำอยู่กับที่มานานมาก ไม่ค่อยได้ก้าวอย่างมาเรื่องของแผนปฏิบัติการหรือการดำเนินการในทางปฏิบัติ พอมาไม่ถึงทำให้เราไม่สามารถแก้ปัญหาที่เป็นปัญหาจริงๆ ได้มากเท่าที่ควร ผมเห็นด้วยในประเด็นว่านักการเมืองต้องทำงานตามความต้องการของประชาชน และจะไม่ค่อยกล้าฝืนความต้องการของประชาชนมากนัก เพราะฉะนั้นถ้าจะเตรียมคนในการเรียนรู้เรื่องของประชาชนเรื่องการทำงานของนักการเมือง ก็จะทำให้เกิดนักการเมืองที่ฟัง

ประสงค์ทางอ้อมได้อีกทาง อีกอย่างถ้าเราใช้สุนทรียสนทนากันในทุกเรื่อง มันก็น่าจะดี”

(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเมืองที่เป็นนักการเมือง, สนนทากลุ่ม, วันที่ 10 เมษายน 2556)

โดยสรุป จากการนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้แนวทางในการพัฒนารูปแบบและการนำกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ในบริบทอื่นที่ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มนักการเมือง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นผลได้ชัดเจนและเป็นรูปธรรม และสำหรับการนำไปใช้กับกลุ่มนักการเมืองจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยเงื่อนไขอื่นๆเพิ่มเติมเพื่อให้การเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน โดยผู้วิจัยจึงได้รวบรวมผลการศึกษานำมาปรับปรุงและพัฒนารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอีกในขั้นตอนนี้ต่อไป

ตอนที่ 4 การสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

จากการนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนที่ผ่านมา ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการศึกษานำมาให้ได้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย วิธีการเรียนรู้ 4 ส่วน ดังนี้ การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม และการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ โดยในแต่ละส่วนของการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ผลการศึกษานำมาเป็น 2 ส่วนคือ 1) กระบวนการเรียนรู้ของนักการเมือง และ 2) กระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยในส่วนผลการศึกษาที่ 1 กระบวนการเรียนรู้ของนักการเมือง สามารถแบ่งการเรียนรู้ในกระบวนการออกเป็น 4 ส่วน คือ การเรียนรู้ส่วนที่ 1 ก่อให้เกิดการรู้ การเรียนรู้ส่วนที่ 2 ก่อให้เกิดการเข้าใจ การเรียนรู้ส่วนที่ 3 ก่อให้เกิดการคิด และการเรียนรู้ส่วนที่ 4 ก่อให้เกิดการเปลี่ยน ซึ่งสามารถจำแนกรายละเอียดของกระบวนการเรียนรู้ได้อีก 4 ขั้นตอน ดังนี้

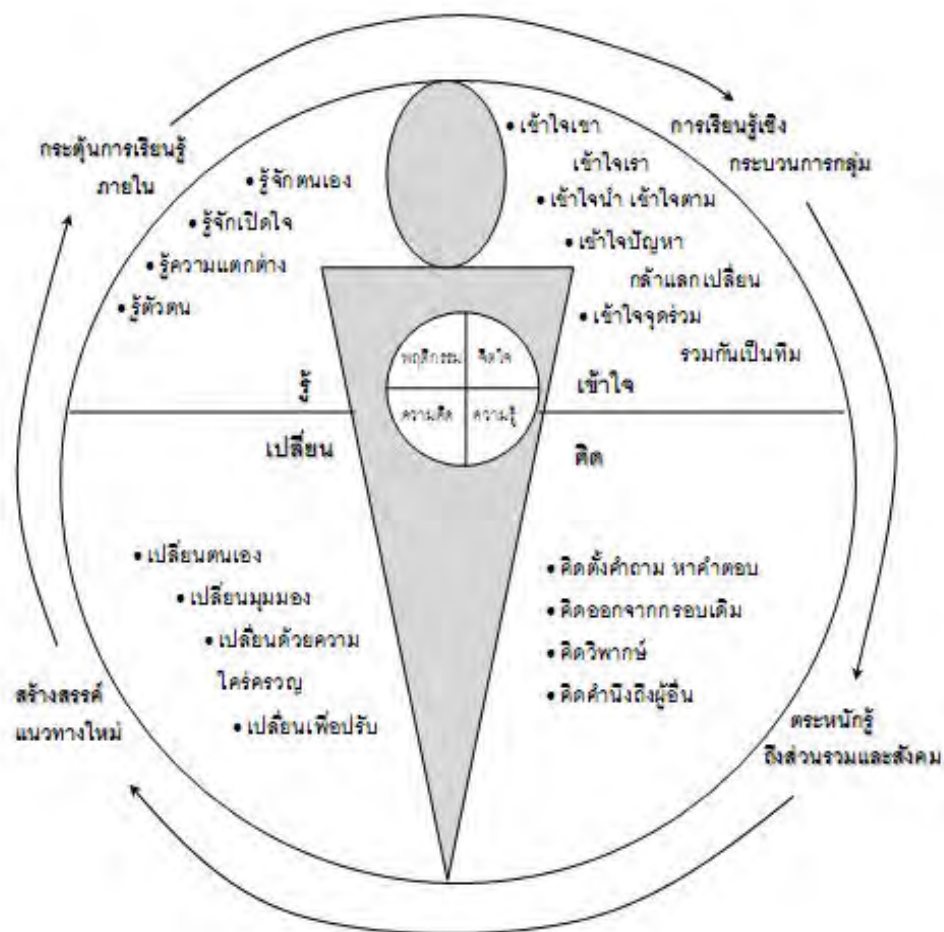
ส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน “รู้” แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1.1 รู้จักตนเอง 1.2 รู้จักเปิดใจ 1.3 รู้ความแตกต่าง 1.4 รู้ตัวตน

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม “เข้าใจ” แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 2.1 เข้าใจเขา เข้าใจเรา 2.2 เข้าใจนำ เข้าใจตาม 2.3 เข้าใจปัญหา กล้าแลกเปลี่ยน 2.4 เข้าใจจุดร่วม รวมกันเป็นทีม

ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงส่วนรวมและสังคม “คิด” แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 3.1 คิดตั้งคำถาม หาคำตอบ 3.2 คิดออกนอกกรอบเดิม 3.3 คิดวิพากษ์ 3.4 คิดคำนึงถึงผู้อื่น

ส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ “เปลี่ยน” แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 4.1 เปลี่ยนตนเอง 4.2 เปลี่ยนมุมมอง 4.3 เปลี่ยนด้วยการใคร่ครวญ 4.4 เปลี่ยนเพื่อปรับ

ดั่งรายละเอียดในรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4 กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้จากองค์ประกอบการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎี การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และแนวคิดการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ร่วมกับการวิจัย และพัฒนาในขั้นตอนที่ผ่านมา ทำให้พบว่า **ขั้นตอน**ของกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการ เปลี่ยนแปลงนั้นมี 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมาย 2) การกำหนดเนื้อหา 3) การ ออกแบบกระบวนการ 4) การคัดเลือกกระบวนการ 5) การสร้างบรรยากาศ 6) การลงมือปฏิบัติหรือ การทดลอง 7) การสรุปหรือถอดบทเรียน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การกำหนดเป้าหมาย ต้องศึกษาความต้องการของผู้เรียน โดยการสำรวจหรือ สอบถามความต้องการของผู้เรียนเอง และความคาดหวังที่มีต่อกลุ่มผู้เรียน โดยในกระบวนการ จัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ในที่นี้ ได้มีการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ในการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองใน 4 ด้าน ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านพฤติกรรม คุณลักษณะด้านจิตใจ คุณลักษณะด้านความคิด และ คุณลักษณะด้านความรู้ ซึ่งเป็นการกำหนดเป้าหมายโดยผ่านกระบวนการคัดเลือกคุณลักษณะจาก การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง และประมวลผลทางสถิติเพื่อให้ได้ประเด็น คุณลักษณะที่จะนำมาใช้ในการทดลอง ดังนี้ 1)คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นเรื่องการเป็นผู้ มีความรับผิดชอบ และ2) ประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ 3) คุณลักษณะด้านจิตใจใน ประเด็นเรื่องการเป็นผู้เสียสละ 4) คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีความคิด แบบมีวิสัยทัศน์ 5) คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดี และ6)ประเด็นเรื่อง การสร้างจิตสาธารณะ

2. การกำหนดเนื้อหา ในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของ นักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในที่นี้ ได้มีการกำหนดเนื้อหาในการ เรียนรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้ในการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง ดังนั้น เนื้อหา ในการเรียนรู้จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เช่น การเรียนรู้ในเรื่องความเสมอภาค เสรีภาพ และภราดรภาพ และการเรียนรู้ในเรื่องการเป็นผู้นำ และผู้ตาม การเรียนรู้บทบาทหน้าที่การเป็นพลเมือง เป็นต้น เพื่อให้เนื้อหาสาระในการดำเนินการ ในขั้นตอนต่อไปสามารถบรรลุถึงเป้าหมายของการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองได้

3. การออกแบบกระบวนการ ในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะ ของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในที่นี้ ได้มีการออกแบบ กระบวนการเรียนรู้ให้อยู่บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยแบ่งการออกแบบ ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.1 การออกแบบกระบวนการ ในการออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ ๆ ใซ้องค์ประกอบของทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยออกแบบการเรียนรู้ให้เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ เช่น การลงมือปฏิบัติการตามที่กำหนดเพื่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่แล้วทบทวนอารมณ์ความรู้สึกที่ผุดเกิดขึ้นเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์และความรู้สึกที่ผุดเกิดขึ้นนั้นกับกลุ่มสมาชิกเพื่อนำไปสู่การใคร่ครวญตนเองและทำความเข้าใจภายในตนเองอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสามารถแบ่งแยกระดับของกระบวนการจัดการเรียนรู้ออกเป็น 4 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม ส่วนที่ 3 การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม และส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ เพื่อให้สามารถเข้าถึงการเรียนรู้ภายในตนเองแล้วค่อยๆขยายออกไปสู่การเข้าใจกลุ่ม เข้าใจผู้อื่นและสังคมต่อไปเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์หรือการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ด้วยตนเองซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายคุณลักษณะที่กำหนดไว้ได้

3.2 การออกแบบกิจกรรม ในการออกแบบกิจกรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ในที่นี้ ใช้กิจกรรมตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ผ่าน 3 ฐานคือ ฐานกายหรือการลงมือกระทำ ฐานใจหรืออารมณ์และความรู้สึก และฐานปัญญาหรือการคิดวิเคราะห์ใคร่ครวญ ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยจึงคัดเลือกกิจกรรมตามแนวคิดจิตปัญญามาใช้ในการออกแบบกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายและสร้างให้เกิดประสบการณ์ที่สดใหม่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยกิจกรรมที่เลือกมานั้น จะเป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมือง และสามารถปรับเนื้อหาให้สัมพันธ์กับการเมืองการปกครองได้ ในการดำเนินกิจกรรมใช้วิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อเน้นประสิทธิภาพในการเรียนรู้และสามารถก่อให้เกิดความตื่นตัว ปลุกพลังความเป็นผู้นำในตนเอง เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

4. คัดเลือกกระบวนการ หรือผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้กระบวนการสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและบรรลุเป้าหมาย โดยกระบวนการในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

4.1 ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารผ่านวงจภาษาได้ดี เพื่อให้สามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างชัดเจนตรงประเด็น มีความสามารถในการจับประเด็น มีไหวพริบที่ดีสามารถคลี่คลายสถานการณ์เฉพาะหน้าได้ และมีความเป็นเหตุเป็นผล

4.2 ต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย เคารพในความเสมอภาคเท่าเทียมกันให้เกียรติผู้อื่น เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม พร้อมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง

4.3 ต้องเป็นผู้ที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการคิดนอกกรอบเดิมได้ โดยสามารถตั้งประเด็นคำถามที่เป็นคำถามนำให้คิดที่ก่อให้เกิดการสะท้อนกลับทางความคิดและการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ

4.4 ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมตามแนวคิดทฤษฎีศึกษามีความสามารถในการอดทนรอ มีสติใคร่ครวญ ไม่ตัดสินผู้อื่น ด้วยความคิดของตนเองต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออกอย่างเท่าเทียมกัน และรู้เป้าหมายของการดำเนินกิจกรรม

4.5 ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเชื่อมโยงจับประเด็นระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

4.6 ต้องเป็นผู้ที่เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยเป็นผู้ที่ยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ และปรับปรุงพัฒนา ใคร่ครวญทบทวนตนเองอยู่เสมอ

5. การสร้างบรรยากาศ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือบรรยากาศภายในกระบวนการ และบรรยากาศก่อนการปฏิบัติการ

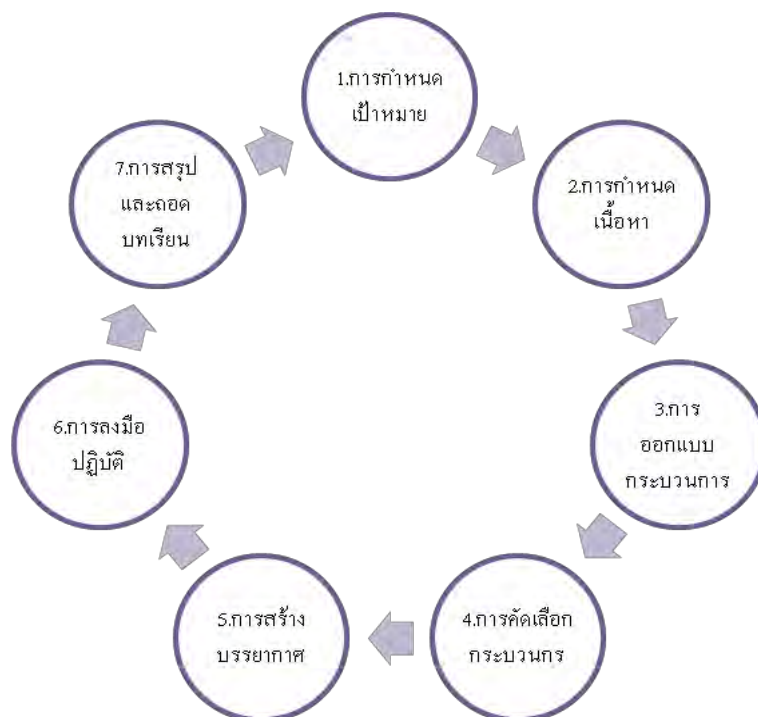
5.1 บรรยากาศภายในกระบวนการต้องเป็นการสร้างให้เกิดความผ่อนคลายเป็นมิตร โดยต้องไม่เป็นทางการให้เกิดความใกล้ชิดระหว่างคณะวิทยากรและผู้เข้าร่วมกิจกรรม สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและผู้เรียนกับกระบวนการ เพื่อให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความคิดที่ประจบประแจงและการกล้าที่จะเปิดเผยตัวตน รูปแบบการสื่อสารในกระบวนการใช้วิธีการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ โดยการใช่วิธีการเรียกชื่อเล่น เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น และสามารถทำให้จดจำชื่อเพื่อนได้รวดเร็ว

5.2 บรรยากาศก่อนการปฏิบัติการ หมายถึง การเลือกสถานที่ หรือห้องเรียนสำหรับจัดกระบวนการ ต้องเลือกสถานที่ที่มีขนาดกว้างเพียงพอรองรับกับจำนวนผู้เข้าร่วมเนื่องจากต้องใช้ในการเคลื่อนไหวร่างกาย ใช้พื้นที่ภายในห้องในการทำกิจกรรมจึงมีความจำเป็นต้องเป็นห้องที่มีพื้นที่โล่งที่สามารถปรับเปลี่ยนสภาพห้องเรียนให้เป็นแบบใดก็ได้ เช่น การจัดวางที่นั่งเป็นวงกลมเพื่อให้สามารถมองเห็นกันได้ครบหมดทุกคน หรือการยกเก้าอี้และโต๊ะออกเพื่อให้นั่งหรือนอนบนพื้นได้ หรือเป็นสถานที่นอกห้องเรียน เช่น ศาลากลางสวนธรรมชาติ เป็นต้น

6. การลงมือปฏิบัติและการทดลอง เมื่อได้เป้าหมาย เนื้อหา กระบวนการ กิจกรรม และกระบวนการเรียบร้อยแล้ว สิ่งสำคัญในการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง คือ การลงมือปฏิบัติ หรือ ทดลองด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ตระหนักจากภายในและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง และจำเป็นต้องมีการทบทวนหรือการปฏิบัติซ้ำอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่าง ยั่งยืน

7. การสรุปและการถอดบทเรียน เป็นส่วนที่สำคัญสำหรับการรวบรวมความคิด หลังจากการดำเนินกระบวนการซึ่งจะใช้วิธีการประชุมกลุ่ม หรือการแลกเปลี่ยนในวงสนทนา หรือ การเขียนบทสะท้อนความรู้สึกร หรือการจดบันทึกการทบทวนตนเองก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียน ได้มี โอกาสสรุปตกตะกอนความคิดจากการทำกิจกรรม และเป็นการต่อยอดความคิดจากการถอด บทเรียนร่วมกันกับผู้อื่น เพื่อให้สามารถนำผลจากการเรียนรู้ไปใช้ในการทบทวนตนเองได้ รวมไปถึง ถึงกระบวนการและผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จะสามารถเข้าใจผู้เรียนและทราบถึงเงื่อนไขปัจจัยที่เป็น ข้อจำกัดของการดำเนินกระบวนการเพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ได้

ขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 7 ขั้นตอนนั้นสามารถแสดงดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ขั้นตอนกระบวนการจัดการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงโดยพิจารณาจากการวิจัยและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทำให้สามารถสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้นำกระบวนการที่ค้นพบนี้ไปปรับใช้กับการพัฒนาคุณลักษณะในกลุ่มตัวอย่างอื่นๆได้ โดยพบว่ามี องค์ประกอบของกระบวนการจัดการเรียนรู้ 9 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. เป้าหมาย ในกระบวนการจัดการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องมีเป้าหมายหรือตัวชี้วัดในการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทางในการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างถูกต้องว่ามีเป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งใด ซึ่งการได้มาซึ่งเป้าหมายนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เรียนด้วย เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะต้องมาจากการเรียนรู้ภายในตัวตนของผู้เรียนเอง ซึ่งในที่นี้เป้าหมายในกระบวนการคือการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะภายในตัวนักเรียนเมือง 6 ประเด็นดังที่กล่าวมาแล้ว

2. เนื้อหา เป็นอีกส่วนที่มีความสำคัญในการกำหนดความเป็นเอกภาพในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยเนื้อหาจะต้องมีความสอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้เพื่อให้การดำเนินกระบวนการเป็นไปอย่างราบรื่นตรงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้เนื้อหาที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการเมืองและเชื่อมโยงกับเป้าหมายคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนเมืองได้

3. กระบวนการและกิจกรรม ในส่วนของกระบวนการและกิจกรรมจะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดปรัชญาศึกษา คือการเรียนรู้ ฐานปัญญา ฐานกาย และฐานใจ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้ในส่วนต่างๆไปพร้อมกันอย่างเป็นขั้นเป็นตอนทั้ง ประสบการณ์ทางกาย ทางความรู้สึก และทางการคิด โดยเน้นให้เกิดการเรียนรู้ภายในจากตนเอง จากการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม และการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ด้วยตนเอง โดยมีกิจกรรมเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การใคร่ครวญทบทวนตนเอง

4. วิธีการ ในการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจะต้องใช้วิธีการตามแนวทางของทฤษฎี ประกอบด้วย การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การเรียนรู้ด้วยการใคร่ครวญ และการเรียนรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งต้องจัดให้มีองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านในการออกแบบวิธีการเรียนรู้ โดยในการวิจัยครั้งนี้ ใช้กิจกรรมตามแนวคิดปรัชญาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ฐานกาย เพื่อให้เกิดประสบการณ์ ใช้วิธีการทบทวนความรู้สึกของตัวเองเพื่อนำมาสู่การคิดใคร่ครวญตนเองแล้วจึงนำความรู้สึกออกมาแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ

5. บรรยากาศในการเรียนรู้ การสร้างบรรยากาศที่ดีที่ผ่อนคลายแบบไม่เป็นทางการ หรือบรรยากาศแบบประชาธิปไตยเป็นบรรยากาศการอยู่ร่วมกันด้วยความเท่าเทียมกันในแนวระนาบจะนำมาซึ่งการเปิดเผยตัวตน การกล้าแลกเปลี่ยนและกล้าเปิดเผยตัวตนที่แท้จริง กล้าแสดงความรู้สึกประการบาง หรือกล้าแสดงความรู้สึกต่อความรู้สึกตนเองและเพื่อนร่วมชั้น จะทำให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยในการปลดปล่อยความรู้สึก ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตัวเอง และการเรียนรู้จากการสะท้อนมุมมองจากผู้อื่น

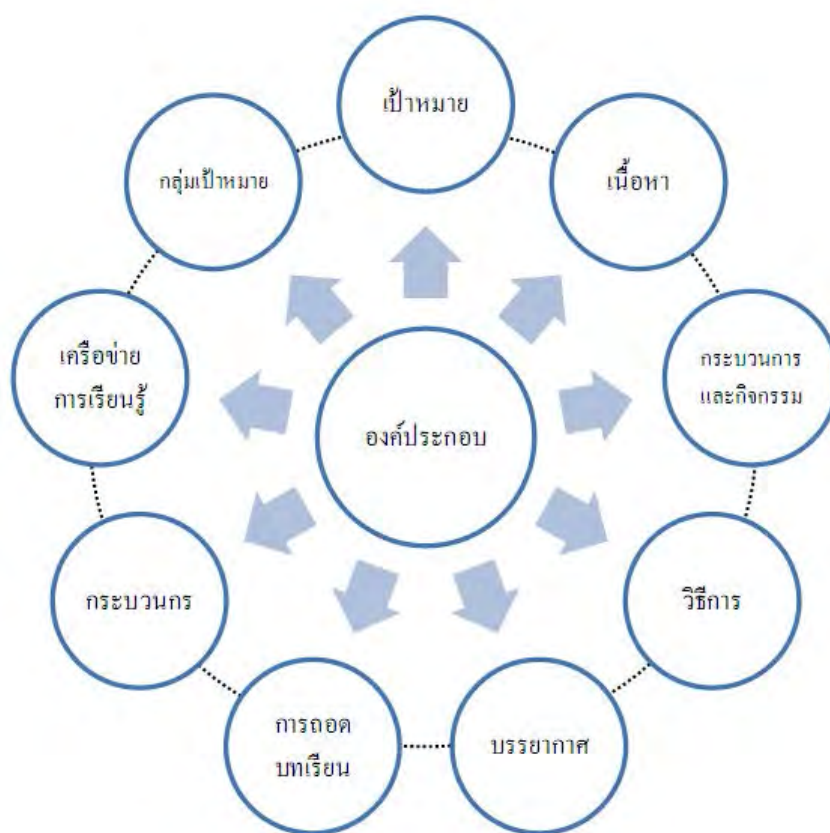
6. การถอดบทเรียน เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญมากในระดับบุคคลที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทุกครั้งที่ทำกิจกรรมจะต้องมีการถอดบทเรียนเพื่อให้เกิดการตกตะกอนทางความคิดและการใคร่ครวญ เกิดความคิดรวบยอด เกิดการวิพากษ์และการแตกหน่อทางความคิดอย่างไม่หยุดยั้งอันจะนำมาสู่การสร้างกรอบโมทัศน์ใหม่ในการเปลี่ยนแปลงหรือการยืนยันกรอบโมทัศน์เดิมที่บุคคลยึดถือไว้

7. กระบวนการ หรือผู้อำนวยการเรียนรู้ เป็นผู้มีบทบาทในการชี้นำการเรียนรู้ซึ่งในที่นี้เป็นการนำความคิดเพื่อให้เกิดการแตกหน่อความคิดใหม่ๆมิใช่การครอบงำทางความคิดหรือการสั่งการ หากแต่เป็นการเชิญชวนให้ร่วมกันคิดร่วมกันทำให้เกิดความรักความเมตตาในกลุ่ม กระบวนการที่ดีจะต้องสามารถปรับเปลี่ยนตนเองและเรียนรู้สิ่งใหม่ไปพร้อมกับผู้เรียนด้วยตลอดเวลา และมีหน้าที่เป็นผู้โอบอุ้มให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้อย่างเป็นมิตร ไม่ตัดสินและชี้แนะพฤติกรรม ความคิด และความรู้สึกของผู้เรียนแต่ต้องเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียนและเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมได้เรียนรู้ร่วมกัน

8. กลุ่มเป้าหมาย หรือผู้เรียนจะต้องมีความสนใจและมีความเข้าใจในการเข้าร่วมกระบวนการ ถ้าหากกลุ่มเป้าหมายเห็นความสำคัญและมีความตั้งใจที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นพื้นฐานอยู่แล้วจะยิ่งช่วยเสริมแรงให้กระบวนการสามารถดำเนินไปได้ อีกทั้งความแตกต่างของภูมิหลังประสบการณ์ของกลุ่มเป้าหมายจะนำมาซึ่งการขยายมุมมองความคิดทำให้เกิดความคิดใหม่ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์อันนำไปสู่การสร้างสรรคแนวทางใหม่หรือการปรับเปลี่ยนโมทัศน์

9. เครื่องมือแห่งการเรียนรู้ จากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า การสร้างเครื่องมือการเรียนรู้เป็นส่วนที่สำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ในกลุ่มแม้ว่าการเรียนรู้ร่วมกันจะจบแล้ว แต่การจัดตั้งกลุ่มเครื่องมือการเรียนรู้ของบุคคลที่ผ่านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาแล้วจะเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระยะยาว และใช้เครื่องมือเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณกับผู้อื่นที่มีใจยินยอมรับฟังได้

องค์ประกอบของกระบวนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 9 ข้อนั้นสามารถแสดงดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 องค์ประกอบกระบวนการจัดการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ในการจัดการกระบวนการ 9 ด้าน คือ 1) เป้าหมาย 2) เนื้อหา 3) กระบวนการและกิจกรรม 4) วิธีการ 5) บรรยากาศในการเรียนรู้ 6) การถอดบทเรียน 7) กระบวนการ 8) กลุ่มเป้าหมาย และ 9) เครือข่ายแห่งการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียด ขั้นตอนในการดำเนินการจัดการกระบวนการ 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมาย 2) การกำหนดเนื้อหา 3) การออกแบบกระบวนการ 4) การคัดเลือกกระบวนการ 5) การลงมือปฏิบัติหรือการทดลอง 6) การสร้างบรรยากาศ 7) การสรุปหรือถอดบทเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้บนฐาน ทฤษฎี อันจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงภายในหรือคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการศึกษาแบบผสมผสานที่มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง 2) เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและ 3) เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำและนักการเมืองที่พึงประสงค์ ร่วมกับการสัมภาษณ์นักวิชาการ ผู้บริหารสถาบันพัฒนานักการเมืองในประเทศและนักการเมืองที่มีความแตกต่างทางความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งพรรคฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล เพื่อให้ได้ข้อมูลคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองมาพัฒนาเป็นแบบสำรวจความคิดเห็นของนักการเมืองและประชาชนทั่วไปทั้ง 4 ภูมิภาคทั่วประเทศ และนำข้อมูลมาประมวลผลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองสำหรับใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดเนื้อหา วิธีการออกแบบและวิธีการบริหารกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม

ตอนที่ 2 เป็นขั้นตอนการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ในขั้นตอนนี้ใช้เทคนิควิธีการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development) แบ่งขั้นตอนในการศึกษาออกเป็น 6 ชั้น ดังนี้ ชั้นที่ 1 การยกร่างกระบวนการและกิจกรรม (R1) ชั้นที่ 2 การพัฒนาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (D1) ชั้นที่ 3 การทดลองช่วงที่ 1 (R2) ชั้นที่ 4 การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 1 (D2) ชั้นที่ 5 การทดลองช่วงที่ 2 (R3) และชั้นที่ 6 การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 2 (D3) เมื่อได้ผลการศึกษาแล้วจึงนำมาวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลเป็นขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ตอนที่ 3 นำผลจากตอนที่ 2 เสนอต่อที่ประชุมผู้ทรงคุณวุฒิในการศึกษาเพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง อันนำไปสู่ตอนที่ 4 คือการสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง อันมีผลสรุป การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1.สรุปผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยออกเป็น 4 ตอนคือ

1.1 ผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

1.2 การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

1.3 การนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

1.4 การสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบน ฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์ทั้งใน และต่างประเทศร่วมกับการสัมภาษณ์นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ผู้บริหารสถาบันพัฒนานักการเมือง ในประเทศไทยและนักการเมืองที่มีความแตกต่างทางความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งฝ่าย ค้านและฝ่ายรัฐบาล ผู้วิจัยนำผลการศึกษาออกมาแบบสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทั่วไปและ นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นถึงการจัดระดับความสำคัญของคุณลักษณะของ นักการเมืองที่พึงประสงค์ โดยผลการศึกษาซึ่งได้จากการสังเคราะห์การศึกษาเอกสารและการ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำมาออกแบบแบบสำรวจความคิดเห็นพบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของนักการเมืองสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้านโดยในแต่ละด้านแบ่งออกเป็นประเด็นย่อยของ คุณลักษณะที่พึงประสงค์จากแบบสำรวจความคิดเห็น ดังนี้

1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรม ประกอบด้วย ประเด็นย่อย 9 ประเด็น คือ 1.1 การ เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ 1.2 การเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ 1.3 การเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต 1.4 การเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ 1.5 การเป็นผู้ที่มีความขยันตั้งใจ 1.6 การเป็นผู้ที่มีความ พยายามใฝ่รู้พัฒนาตนเอง 1.7 การเป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 1.8 การเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่น ในตนเอง และ 1.9 การเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ

2) คุณลักษณะด้านจิตใจ ประกอบด้วย ประเด็นย่อย 6 ประเด็นคือ 2.1 การเป็นผู้มี จิตใจที่รักความยุติธรรม 2.2 การเป็นผู้มีคุณธรรมยึดมั่นความดี 2.3 การเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2.4 การเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่ 2.5 การเป็นผู้มีจิตในหนักแน่น และ 2.6 การเป็นผู้มี ความเสียสละ

3) คุณลักษณะด้านความคิด ประกอบด้วย ประเด็นย่อย 7 ประเด็นคือ 3.1การเป็นผู้มีความคิดแบบเชิงกลยุทธ์ 3.2 การเป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ 3.3 การเป็นผู้มีความคิดแบบสร้างสรรค์ 3.4 การเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ 3.5 การเป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ 3.6 การเป็นผู้มีความคิดแบบประนีประนอม และ 3.7 การเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองและสังคม

4) คุณลักษณะด้านความรู้ ประกอบด้วย ประเด็นย่อย 6 ประเด็น คือ 4.1ความรู้ด้านการเมือง 4.2 ความรู้ด้านกฎหมาย 4.3 ความรู้ด้านนโยบาย 4.4 ความรู้ด้านสังคมและศาสนา 4.5 ความรู้ด้านจิตวิทยา และ 4.6 ความรู้ด้านการสื่อสารและเทคโนโลยี

จากผลการสำรวจระดับความสำคัญของตัวแปรคุณลักษณะทั้ง 4 ด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างประชาชนและกลุ่มนักการเมืองให้ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองในประเด็นย่อยในแต่ละด้านแตกต่างกัน ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างประชาชนให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้มีความรับผิดชอบ คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นการเป็นผู้เสียสละ คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ และคุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นการเป็นพลเมืองที่ดีและการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ กลุ่มตัวอย่างนักการเมืองให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นการเป็นผู้เสียสละ คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ และคุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นการเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งผู้วิจัยจึงนำประเด็นคุณลักษณะในด้านต่างๆ ที่มีค่าคะแนนเป็นอันดับหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มใน 6 ประเด็น ดังนี้ 1) คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ 2) คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ 3) คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีความเสียสละ 4) คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการเป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์ 5) คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นความรู้ความเข้าใจเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดี 6) คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ โดยผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในตอนที่ 1 นี้ ผู้วิจัยได้นำมาพัฒนาเป็นเกณฑ์ตัวชี้วัดในการศึกษาในตอนต่อไป

1.2 การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยแบ่งขั้นตอนในการศึกษาออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

1.2.1 การยกร่างกระบวนการและกิจกรรม (R1) ผู้วิจัยนำผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองที่ได้จากการสำรวจในตอนที่ 1 มาใช้พัฒนาร่วมกับแนวทางบนฐาน

ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมตามแนวคิดปรัชญาศึกษาเพื่อให้ได้ร่างกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการยกย่องดังกล่าว ประกอบด้วยกระบวนการ 8 ประการ ดังนี้ 1) การกำหนดเป้าหมาย 2) การกำหนดเนื้อหา 3) การออกแบบกระบวนการ 4) การออกแบบกิจกรรม 5) การคัดเลือกผู้ดำเนินกระบวนการ 6) การสร้างแบบสังเกตและประเมินผล 7) การลงมือปฏิบัติหรือการทดลอง และ 8) การถอดบทเรียน

1.2.2 การพัฒนากระบวนการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (D1) ผู้วิจัยจึงนำกระบวนการทั้ง 8 ประเด็นเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนเมือง จำนวน 8 ท่าน โดยวิธีการการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้กระบวนการและกิจกรรม ประกอบไปด้วยกระบวนการเรียนรู้ 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม ส่วนที่ 3 การตระหนักถึงส่วนรวมและสังคม และส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ โดยมีรายละเอียดกิจกรรมในแต่ละกระบวนการ ดังนี้ ชื่อกิจกรรม วัตถุประสงค์ของกิจกรรม ลักษณะการจัดกิจกรรม ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน และตัวชี้วัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการประเมินกิจกรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการทดลองในขั้นตอนต่อไป

1.2.3 การทดลองครั้งที่ 1 (R2) การทดสอบกระบวนการและกิจกรรม โดยการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งประกอบด้วย 1) กลุ่มนักเรียนเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่เคยผ่านการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งมาแล้ว 1 สมัย จำนวน 7 คน และ 2) กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจจะเป็นนักเรียนเมืองในอนาคตจำนวน 11 คน โดยกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มมีความแตกต่างหลากหลายทางด้านประสบการณ์ เพศและอายุ เพื่อเข้าสู่งการทดลองในครั้งที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยวิธีการรวบรวมผลการเก็บข้อมูลจากการดำเนินกระบวนการ โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย การสะท้อนความคิดของกลุ่มตัวอย่างจากการสนทนาและการเขียนบันทึก และการประชุมกลุ่มกระบวนการ(Facilitators) ในการดำเนินกิจกรรมของกระบวนการ โดยผลการทดลองกระบวนการในครั้งที่ 1 เรื่องการให้ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้ 4 ส่วน พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกิดการเรียนรู้ ส่วนที่ 1) การกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน การเรียนรู้ส่วนที่ 2 การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ส่วนที่ 3 การตระหนักถึงส่วนรวมและสังคม จากการทำกิจกรรมผู้นำ 4 ทิศ แผนที่ชีวิต การร่างธรรมนูญการเรียนรู้ กลุ่มกิจกรรมอำนาจเหนือ กิจกรรมภาพ 3 ภาพ และกิจกรรมแม่น้ำพิช ซึ่งการเรียนรู้ในส่วนที่ 4 สร้างสรรค์แนวทางใหม่ยังไม่พบในขั้นตอนนี้ การเปลี่ยนแปลงของคุณลักษณะที่พบเพิ่มเติมในขั้นตอนนี้ คือ คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในการยอมรับฟังผู้อื่น รู้จักตนเอง และเข้าใจความแตกต่าง คุณลักษณะด้านจิตใจในการเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่

คุณลักษณะด้านความคิดในการเป็นผู้มีความคิดเชิงกลยุทธ์ในการวางแผน แก้ปัญหาและสร้างโอกาส คุณลักษณะด้านความรู้ในเรื่องการเข้าใจตนเองและผู้อื่นและการสื่อสารต่อที่สาธารณะ

1.2.4 การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 1 (D2) ผลจากประชุมกลุ่มกระบวนการและผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ต้องเพิ่มความเข้มข้นของกระบวนการและกิจกรรม โดยเน้นการเรียนรู้ในส่วนที่ 2 ได้แก่ การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ในส่วนที่ 3 ได้แก่ การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวมเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยนำกิจกรรมเดิมมาทำซ้ำแต่ปรับเปลี่ยนวิธีการตั้งคำถามของกระบวนการและวิธีการแลกเปลี่ยนในกลุ่มตัวอย่างสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่วิถีชีวิตให้เป็นเรื่องใกล้ตัวกับกลุ่มตัวอย่าง อาทิ ประเด็นการเมือง เพื่อให้เกิดการคิดและการตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวมมากยิ่งขึ้นอันจะนำไปสู่การเรียนรู้ในส่วนที่ 4 ได้แก่ การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ หรือการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์

1.2.5 การทดลองครั้งที่ 2 (R3) ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและจากการที่กลุ่มตัวอย่างได้สะท้อนความคิดเห็นและความรู้สึกผ่านการแลกเปลี่ยนในห้องเรียนและการเขียนบันทึกส่วนตัว ซึ่งสามารถแบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวออกเป็น 5 ประเด็น 1) การวิเคราะห์กิจกรรม 2) การวิเคราะห์กระบวนการ 3) การวิเคราะห์บรรยากาศ 4) การวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง และ 5) การวิเคราะห์ผลการประเมินโครงการโดยกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์กิจกรรมพบว่าการทำงานที่เกี่ยวกับความคตินั้น กลุ่มนักการเมืองจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมได้ดีกว่ากิจกรรมที่ต้องลงมือปฏิบัติ เช่น การทำกิจกรรมสุนทรียสนทนา การชมภาพยนตร์ การอภิปรายภาพ และการถอดบทเรียน 2) คุณลักษณะของกระบวนการที่จะสามารถนำกิจกรรมได้ดีนั้น ต้องมีความใจเย็น และเข้าใจความแตกต่างและตัวตนของกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย และต้องมีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน โดยเฉพาะด้านการเมือง ดังนั้น กระบวนการที่มีความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน อาทิ กระบวนการที่มีความรู้ความเข้าใจทางด้านการเมือง กระบวนการที่มีความรู้ความเข้าใจทางด้านการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จะสามารถนำกิจกรรมและควบคุมสถานการณ์ได้แตกต่างกันด้วย 3) การวิเคราะห์บรรยากาศสำหรับการทดลองครั้งที่ 2 นี้กลุ่มตัวอย่างเปิดเผยตัวตนมากยิ่งขึ้นจึงทำให้เกิดบรรยากาศแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ฐานปัญญาเพิ่มมากขึ้น 4) การวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจในการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มมากขึ้นโดยพบจากการสะท้อนความรู้สึกทำกิจกรรมและการบันทึกประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่าง มีสมาธิในการทำกิจกรรมและสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมเข้ากับวิถีชีวิตของตนเองและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้มากยิ่งขึ้น การเรียนรู้ในส่วนที่ 4 การสร้างสรรค์แนวทางใหม่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนร่วมกันและการสุนทรียสนทนา ซึ่งการเก็บข้อมูลจากการเว้นระยะและติดตามประชุมกลุ่มหลังการทดลองพบว่ากลุ่มตัวอย่างบาง

คนสามารถเชื่อมโยงถึงการปรับเปลี่ยนในวิถีชีวิตประจำวันได้ การเปลี่ยนแปลงของคุณลักษณะที่พบเพิ่มเติมในขั้นตอนนี้คือ คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในเรื่องความรับผิดชอบต่อการกระทำและคำพูดของตนเอง การซื้อตรงต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายคุณลักษณะด้านจิตใจในการเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา คุณลักษณะด้านความคิดในการเป็นผู้มีความคิดแบบประนีประนอมรักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่ายและการคิดคำนึงถึงผู้อื่น คุณลักษณะด้านความรู้ในเรื่องการเป็นผู้นำผู้ตาม และ 5) การวิเคราะห์ผลการประเมินโครงการ โดยกลุ่มตัวอย่าง ในประเด็นนี้พบว่ากลุ่มตัวอย่างประเมินความพึงพอใจกับกระบวนการและผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด รองลงมาคือประโยชน์ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมต่างๆอันได้แก่ กิจกรรมผู้นำ 4 ทิศ กิจกรรมขับรถตาบอด กิจกรรมแม่เหล็ก กิจกรรมพรหมสี่หน้า กิจกรรมภาพ 3 ภาพ กิจกรรมแม่น้ำพิช กิจกรรมสุนทรียสนทนา และกิจกรรมการถอดบทเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างมีข้อเสนอแนะให้เพิ่มระยะเวลาในการเรียนและควรเพิ่มวิทยากรทางด้านการเมืองเข้าร่วมในกระบวนการเพื่อสร้างความมั่นใจในเรื่องเนื้อหาทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

1.2.6 การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการครั้งที่ 2 (D3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่ากลุ่มนักการเมืองส่วนใหญ่เกิดการเรียนรู้ในส่วนที่ 1 การเรียนรู้ภายในตนเองมากที่สุด โดยเฉพาะการเข้าใจตนเองและเรียนรู้ความแตกต่างเพื่อเข้าใจผู้อื่น นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงในคุณลักษณะด้านอื่นนอกเหนือจากเกณฑ์เป้าหมาย เช่น คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อการกระทำและคำพูดของตนเอง และความซื้อตรงต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นการเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่ การเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการเข้าใจและคำนึงถึงผู้อื่น คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการคิดเชิงกลยุทธ์การรู้จักแก้ปัญหาวางแผนและสร้างโอกาส รวมถึงการคิดแบบประนีประนอม และคุณลักษณะด้านความรู้ด้านการเมืองในประเด็นความรู้เรื่องภาวะผู้นำทางการเมืองซึ่งในประเด็นนี้จากการทำกิจกรรมและการสังเกตพบว่ากลุ่มตัวอย่างนักการเมืองมีภาวะความเป็นผู้นำสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความสนใจจะเป็นนักการเมืองในอนาคต ซึ่งสรุปได้ว่า รูปแบบการพัฒนากระบวนการจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเป้าหมายการเรียนรู้และการกำหนดเนื้อหาให้สอดคล้องกันและต้องเริ่มที่การกระตุ้นการเรียนรู้ภายในจากการสร้างประสบการณ์ใหม่เพื่อให้เกิดการคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งซึ่งซึ่งระยะเวลามีความสำคัญต่อการตกตะกอนความคิด

1.3 การนำเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องมีขั้นตอนในการดำเนินการจัดกระบวนการ 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมาย ต้องสัมพันธ์กับผู้เรียน เรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง 2) การกำหนดเนื้อหา ต้องสะท้อนถึงเป้าหมายที่ต้องการเปลี่ยนแปลงและเป้าหมายของการเรียนรู้ ซึ่งต้องสะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง 3) การออกแบบกระบวนการ ต้องสร้างให้เกิดประสบการณ์ใหม่เชื่อมโยงประสบการณ์เดิม เกิดการใคร่ครวญและแลกเปลี่ยนเชิงประสบการณ์การเมือง 4) การคัดเลือกกระบวนการต้องมีความรู้เรื่องการเมืองและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง 5) การลงมือปฏิบัติหรือการทดลอง ต้องต่อเนื่องและยืดหยุ่นได้ 6) การสร้างบรรยากาศ ต้องทำเทียมและผ่อนคลาย 7) การสรุปและถอดบทเรียน ต้องแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณและการรับฟังอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสามารถสรุปเป็นองค์ประกอบในการจัดกระบวนการ 9 ประการ คือ 1) เป้าหมาย ศึกษาและกำหนดให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย 2) เนื้อหา สอดคล้องกับเป้าหมาย 3) กระบวนการและกิจกรรม อยู่บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา 4) วิธีการ ต้องเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การใคร่ครวญ และการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ 5) บรรยากาศในการเรียนรู้ ต้องเป็นบรรยากาศแบบผ่อนคลายไม่เป็นทางการ 6) การถอดบทเรียน ต้องดำเนินการทุกครั้งที่ทำกิจกรรม 7) กระบวนการ ต้องมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการคิดได้ด้วยตนเอง 8) กลุ่มเป้าหมาย ต้องมีความสนใจและมีความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ และ 9) เครือข่ายแห่งการเรียนรู้ ควรมีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้จัดและผู้เรียนหรือระหว่างกลุ่มผู้เรียนด้วยกันเอง

2. อภิปรายผล

ในการวิจัยและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง มีประเด็นที่น่าสนใจและควรนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

2.1 การอภิปรายผลการศึกษา

1) การวิเคราะห์คุณลักษณะของนักการเมือง จากผลการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองเปรียบเทียบกับสองกลุ่มระหว่างกลุ่มประชาชนและกลุ่มนักการเมือง เป็นที่น่าสนใจว่า เมื่อพิจารณาค่าคะแนนความสำคัญรายชื่อกลุ่มนักการเมืองให้ค่าคะแนนความสำคัญรายชื่อสูงกว่ากลุ่มประชาชนในสัดส่วนที่มากกว่า สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่ม

นักการเมืองในการศึกษาคั้งนี้ให้ความสำคัญระหนักถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองเองไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าประชาชน

แต่ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าคุณลักษณะที่นักการเมืองปัจจุบันควรมี คือ การยอมรับความเปลี่ยนแปลงเพราะลักษณะสังคมและสถานการณ์ปัจจุบันมีความเป็นพลวัตสูงมากซึ่งมักมีลักษณะที่เกิดขึ้นบ่อยและเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว นักการเมืองจึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่สามารถปรับทัศนคติและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิยังให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าคุณลักษณะด้านต่างๆของนักการเมืองจะเกิดขึ้นและคงอยู่อย่างยั่งยืนได้ต้องอาศัยพลังของกลุ่มสังคมประเภทต่างๆ เช่น ประชาชน สถาบันการศึกษา องค์กรธุรกิจ ฯลฯ ที่ให้ความสำคัญและยึดมั่นในหลักการเดียวกันหรือยึดหลักการค่านึงถึงส่วนรวมเป็นสำคัญ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านความคิดสูงกว่ากลุ่มประชาชน ในขณะที่ค่าคะแนนเฉลี่ยในการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านความรู้ของกลุ่มประชาชนสูงกว่ากลุ่มนักการเมือง

เมื่อวิเคราะห์รายละเอียดในคุณลักษณะแต่ละด้าน พบว่าคุณลักษณะด้านพฤติกรรมนั้น กลุ่มนักการเมืองและกลุ่มประชาชนนั้นให้ความสำคัญในรายละเอียดที่ต่างกัน โดยกลุ่มนักการเมืองให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นเรื่องมนุษยสัมพันธ์สูงที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง เนื่องจากสาเหตุที่ว่าลักษณะการทำงานต้องลงพื้นที่หรือออกพบปะประชาชนในสถานที่ต่างๆเพื่อดูแลทุกข์สุข อีกทั้งยังต้องปรากฏตัวในสื่อสาธารณะ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี พุดจาสุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อนร่วมงานได้ดีจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง ในขณะที่กลุ่มประชาชนมองว่าคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ มีสำนึกดี รู้ผิดถูก และรับผิดชอบต่อในการกระทำของตนเองนั้นเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของนักการเมือง

ในส่วนของคุณลักษณะด้านจิตใจและด้านความคิด กลุ่มนักการเมืองและกลุ่มประชาชนให้ความสำคัญตรงกันในเรื่องของคุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะในประเด็นนี้เป็นประเด็นที่นักการเมืองจำเป็นต้องคำนึงถึงอย่างมากสอดคล้องกันจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ที่ยืนยันคุณลักษณะในประเด็นนี้เช่นเดียวกัน และเมื่อมองจากบริบททางการเมืองในประเทศไทยที่ผ่านมา นักการเมืองถูกตั้งคำถามอย่างมากต่อประเด็นปัญหาทุจริต ดังนั้น คุณลักษณะประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นที่สัมพันธ์และสะท้อนสภาพสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นเรื่องการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือมองการณ์ไกล ผลการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มให้ความสำคัญเรื่องการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในลำดับแรกเหมือนกัน ขณะที่คุณลักษณะด้านความรู้ นั้น กลุ่มนักการเมืองและกลุ่มประชาชนให้ความสำคัญในประเด็นเรื่องความรู้ความเข้าใจเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดีเหมือนกันในลำดับแรกตรงกันแต่ในกลุ่มประชาชนให้ความสำคัญกับความรู้ด้านจิตวิทยาในประเด็นเรื่องการสร้างจิตสาธารณะขึ้นมาเป็นลำดับแรกเช่นเดียวกันด้วยผลการสำรวจนี้ยังสอดคล้องและสัมพันธ์กับผลการจัดลำดับคุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นการเสียสละเพื่อส่วนรวม เพราะการสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะก็เป็นความตระหนักรู้ที่จะนำไปสู่การเสียสละเพื่อส่วนรวมได้

2) การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่างในการทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้

จากผลการทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้สรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะด้านความรู้เรื่องการเป็นพลเมืองที่ดีมากที่สุด ความเปลี่ยนแปลงที่พบนี้เกิดจากการเรียนรู้ฐานกาย ผ่านการทำกิจกรรมในรูปแบบของเกมส์เพื่อให้เกิดความความเพลิดเพลิน และจดจำความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อความรู้สึกจากการปฏิบัติทางกายที่มีต่ออารมณ์ความรู้สึกในฐานใจ ระหว่างการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าด้วยการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เรียนได้นอกเหนือจากรูปแบบการเรียนรู้จากบรรยายเพียงอย่างเดียว

3) กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

จากผลการวิจัยครั้งนี้ได้ข้อสรุปว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบในการจัดกระบวนการ 9 ประการ คือ 1) เป้าหมาย 2) เนื้อหา 3) กระบวนการและกิจกรรม 4) วิธีการ 5) บรรยากาศในการเรียนรู้ 6) การถอดบทเรียน 7) กระบวนการ 8) กลุ่มเป้าหมาย 9) เครือข่ายแห่งการเรียนรู้

องค์ประกอบทั้ง 9 ประการ ของกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีลำดับขั้นและความสัมพันธ์ทั้งกระบวนการเพราะองค์ประกอบแต่ละด้านนั้นส่งผลต่อการดำเนินการในขั้นตอนต่อไปในลักษณะเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เช่น เป้าหมายและเนื้อหา ผู้วิจัยพบว่ากำหนดยุทธศาสตร์เป้าหมายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของนักการเมืองได้นั้น เนื้อหาในการเรียนรู้ต้องเป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้

ความสำคัญกับความหมายทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิต เช่น การเรียนรู้เรื่องการกำหนดกติกาการอยู่ร่วมกัน การเรียนรู้เรื่องบทบาทผู้นำผู้ตาม เป็นต้น หรือความสัมพันธ์กันระหว่างวิธีการกับกระบวนการและกิจกรรมซึ่งเมื่อกำหนดวิธีการเรียนรู้เช่นการเรียนรู้ภายในตนเองก็มีความจำเป็นต้องออกแบบกระบวนการและกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกัน ยกตัวอย่างเช่น วิธีการการกระตุ้นการเรียนรู้ภายในตนเองผ่านการทำกิจกรรมผู้นำ 4 ทิศ หรือการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่มด้วยการทำกิจกรรมพหุสัมพันธ์หน้าเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ฐานจากประสบการณ์ ฐานใจจากความรู้สึกขณะทำกิจกรรม และฐานปัญญาเรื่องความสามัคคีและความเป็นผู้นำผู้ตาม เป็นต้น

องค์ประกอบที่กล่าวมานี้ควรมีการเน้นหนักและให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้โดยในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองในที่นี่ใช้วิธีการสร้างบรรยากาศให้เป็นประชาธิปไตยด้วยการทำให้เกิดความเท่าเทียมกันเน้นความสัมพันธ์ของทุกคนให้อยู่ในระนาบเดียวกันทั้งผู้เรียนและผู้สอน โดยในการวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิควิธีการเรียกชื่อเล่นและการทำกิจกรรมสั้นทนาการละลายพฤติกรรมเพื่อทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้นส่งผลให้เกิดความผ่อนคลายและกล้าที่จะเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงออกมาเพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนได้ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของเปาโล แพร์ ที่ต้องสร้างให้เกิดความเท่าเทียมกันในชั้นเรียนระหว่างครูผู้สอนและนักเรียน เพื่อให้เกิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนและปฏิวัติวัฒนธรรมเจียบอันจะทำให้เกิดปัญหาและการเปลี่ยนแปลงจิตใต้สำนึกในการถูกกดขี่

หัวใจของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง คือ การถอดบทเรียน เป็นส่วนที่มีความสำคัญเพื่อสรุปขบยอดความคิดโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดความรู้สึกที่ผุดเกิดขึ้นจากประสบการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นผ่านการสะท้อนความรู้สึกทำกิจกรรมหรือการบันทึกประสบการณ์การพูดคุยสัมภาษณ์ระหว่างเพื่อนร่วมห้องและกระบวนการ เป็นต้น ซึ่งยังสอดคล้องกับวิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา(2554) เรื่องการสรุปหรือถอดบทเรียน โดยใช้สุนทรียสนทนา การสรุปกลุ่มย่อย การใช้พลังคำถามที่เชื่อมโยงลงลึก เป็นต้นซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดการคิดอย่างไร้ครวญและทบทวนตนเองได้

สิ่งที่ค้นพบเพิ่มเติมจากการวิจัยในครั้งนี้นอกเหนือจากเป้าหมายที่กำหนดไว้คือ เครื่องข่ายการเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่กลุ่มผู้เรียนเกิดการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ขึ้นมาจากผ่านระบบการสื่อสารและเทคโนโลยี เพื่อเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เรียนด้วยกันเองและผู้สอน เพื่อแบ่งปันข้อมูลเชิงวิชาการและเชื่อมความสัมพันธ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามแนวทาง 7 หลักการของจิตตปัญญาศึกษา

4) การนำกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้จำเป็นต้องพิจารณาจากขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนรู้ 7 ขั้นตอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีอื่นจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงภายในหรือคุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาและมีรายละเอียดที่สามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

รายละเอียดขั้นตอนในการดำเนินการกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในที่นี้มี 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย

(1) การกำหนดเป้าหมาย เปรียบเสมือน เข็มทิศ ในการกำหนดทิศทางในการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตามความคาดหวังหรือสมมติฐานที่วางไว้ โดยในการกำหนดเป้าหมายนั้นจำเป็นต้องศึกษาและวิเคราะห์ความต้องการ สภาพปัญหา และบริบทของกลุ่มเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความสนใจในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายคือกลุ่มนักเรียน โดยมีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของนักเรียน ดังนั้น การกำหนดเป้าหมายจึงมีความสำคัญและต้องคำนึงถึงอย่างพิถีพิถันเพราะจะเป็นตัวกำหนดขั้นตอนในกระบวนการจัดการเรียนรู้ต่อไป

(2) การกำหนดเนื้อหา ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ร้อยเรียงมาจากการกำหนดเป้าหมาย เมื่อกำหนดเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ได้แล้วต้องกำหนดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกัน และนำไปสู่เนื้อหาสาระที่สะท้อนถึงคุณลักษณะของนักเรียน ประสพการณ์ด้านการเมืองและความเป็นประชาธิปไตยเพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้

(3) การออกแบบกระบวนการ เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน กระบวนการและกิจกรรมนับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการเหนี่ยวนำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นด่านหน้าในการสร้างให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาจำกัดอีกด้วย ดังนั้น ควรพิจารณาให้เกิดประสพการณ์ใหม่เชื่อมโยงประสพการณ์เดิมเพื่อให้เกิดการใคร่ครวญทบทวนตนเองและเกิดการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านตนเองและผ่านกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเป้าหมายด้วยกัน โดยในการวิจัยครั้งนี้เน้นหนักที่การเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงซึ่งประกอบด้วยการเรียนรู้ 4 ส่วน คือ การกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ภายใน การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม การตระหนักรู้ถึงสังคมและส่วนรวม และการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ ซึ่งการเรียนรู้ทั้ง 4 ส่วนนี้เปรียบเหมือนพื้นที่แห่งการเรียนรู้จากพื้นที่เล็กๆภายในตนเองแล้วค่อยๆ ขยายพื้นที่ให้กว้างขึ้น

(4) การคัดเลือกกระบวนการ ถ้าหากการกำหนดเป้าหมายเปรียบเสมือนเข็มทิศ กระบวนการก็เปรียบเสมือน พารานำทาง เป็นผู้ที่ควบคุมให้เดินไปตามทิศทางของเข็มทิศได้อย่างแม่นยำ ดังนั้น จำเป็นต้องคัดสรรกระบวนการที่มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง มีความสามารถในการจับประเด็นตั้งประเด็นคำถามที่สร้างแรงกระตุ้นภายในให้สามารถเชื่อมโยงกับชีวิตและประสบการณ์ โดยเฉพาะประสบการณ์ด้านการเมืองที่เป็นรูปธรรม และชัดเจนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ มีความตระหนักถึงความเท่าเทียมกันของคนในสังคมไม่ตัดสินผู้อื่นจากฐานความคิดของตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการแสดงศักยภาพ การพัฒนาในตัวตนเองสู่การปลดปล่อยทางความคิดอย่างอิสระ พร้อมทั้งจะยอมรับสิ่งใหม่และปรับเปลี่ยนตนเองได้เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญกระบวนการจะต้องมีความรู้ความเข้าใจด้านการเมืองหรือเป็นนักการเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจในการนำกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงได้

(5) การลงมือปฏิบัติหรือการทดลอง ต้องเน้นความต่อเนื่องหรือการทบทวน เน้นย้ำหรือการทำซ้ำ โดยในระหว่างการดำเนินกระบวนการจะต้องสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติ และยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมของบรรยากาศในการเรียนรู้และความรู้สึกของผู้เรียน ข้อสังเกตที่ได้จากการลงมือปฏิบัติหรือการทดลอง จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบส่วนต่างๆ ไปพร้อมกันด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในขณะที่ดำเนินกระบวนการจำเป็นต้องจับสังเกตอารมณ์และความรู้สึกของผู้เรียนว่าขณะนี้กำลังอยู่ในความรู้สึกแบบใด เพราะหากเกิดอารมณ์และความรู้สึกในแง่ลบ กระบวนการจำเป็นต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือปรับเปลี่ยนสถานการณ์ทันที

(6) การสร้างบรรยากาศ ต้องคำนึงถึงความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันระหว่างกระบวนการและผู้เรียนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และทัศนคติอย่างเป็นประชาธิปไตย และในระหว่างกระบวนการลงมือปฏิบัติจะต้องมีการสร้างให้เกิดความเป็นมิตรและเกิดความไว้วางใจระหว่างกระบวนการและผู้เรียน และระหว่างกลุ่มผู้เรียนด้วยกัน จนผู้เรียนสามารถที่จะเปิดเผยตัวตนได้อย่างปลอดภัย

(7) การสรุปและถอดบทเรียน ต้องเน้นการปฏิบัติที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการแลกเปลี่ยนกันอย่างมีวิจารณญาณ เกิดการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันโดยไม่ตัดสินผู้อื่นจากฐานคิดของตนเอง ในการนี้การจดบันทึกสะท้อนความรู้สึกจากการเรียนรู้ในกิจกรรมจะนำไปสู่การตระหนักรู้ภายใน

จากขั้นตอนและเกณฑ์ในการพิจารณากระบวนการจะนำมาสู่แนวทางในการเรียนรู้ตามวงจรการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและเนื้อหาสาระในการเรียนรู้ที่สอดคล้องกัน 4 ประการ ดังนี้

(1) การเรียนรู้ในการกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน จะต้องมึเนื้อหาที่สะท้อนให้ผู้เรียนเกิดการรู้จักตนเอง สามารถสะท้อนและรู้ทันความรู้สึกภายในตนเอง และกระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามกับตนเองอย่างตรงไปตรงมาได้

(2) การเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม จะต้องมึเนื้อหาที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ในการทำงานเป็นทีมและเกิดการเรียนรู้จากความแตกต่างของกลุ่มผู้เรียน อาทิ เพศวัย การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ เพื่อให้สามารถเข้าใจและเรียนรู้จากความแตกต่างเหล่านั้นอันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและความสามัคคีในการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ

(3) การตระหนักรู้ถึงส่วนรวมและสังคม เป็นขั้นการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และเข้าใจผู้อื่น และตระหนักรู้ถึงความรู้สึกที่แตกต่างและหลากหลายของคนในสังคม

(4) การสร้างสรรค์แนวทางใหม่ เป็นขั้นของการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเกิดภายในตนเอง จึงต้องมีเนื้อหาในการเรียนรู้ที่เป็นการแลกเปลี่ยนทัศนคติและมุมมอง เพื่อให้เห็นความคิดที่แตกต่างอันจะนำไปสู่ความสามารถในการตระหนักรู้และคิดอย่างใคร่ครวญ ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนกรอบแนวคิดหรือมโนทัศน์ใหม่ด้วยตนเอง

จากการเรียนรู้และเนื้อหาสาระในการเรียนรู้ที่กล่าวมาแล้วนั้น จะนำมาสู่ รูปแบบกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้อันจะก่อให้เกิดประโยชน์จากการทำกิจกรรมใน 4 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

(1) รูปแบบกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการกระตุ้นการเรียนรู้ภายในที่ทำให้เกิดการ “รู้” ประกอบด้วย กิจกรรมที่มีวิธีการเรียนรู้ ดังนี้ การเล่าเรื่อง การอภิปรายกลุ่ม การวาดภาพสะท้อนความคิด การสนทนากลุ่ม และการฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม คือ รู้จักตนเอง รู้จักเปิดใจ รู้ความแตกต่าง และรู้ตัวตน

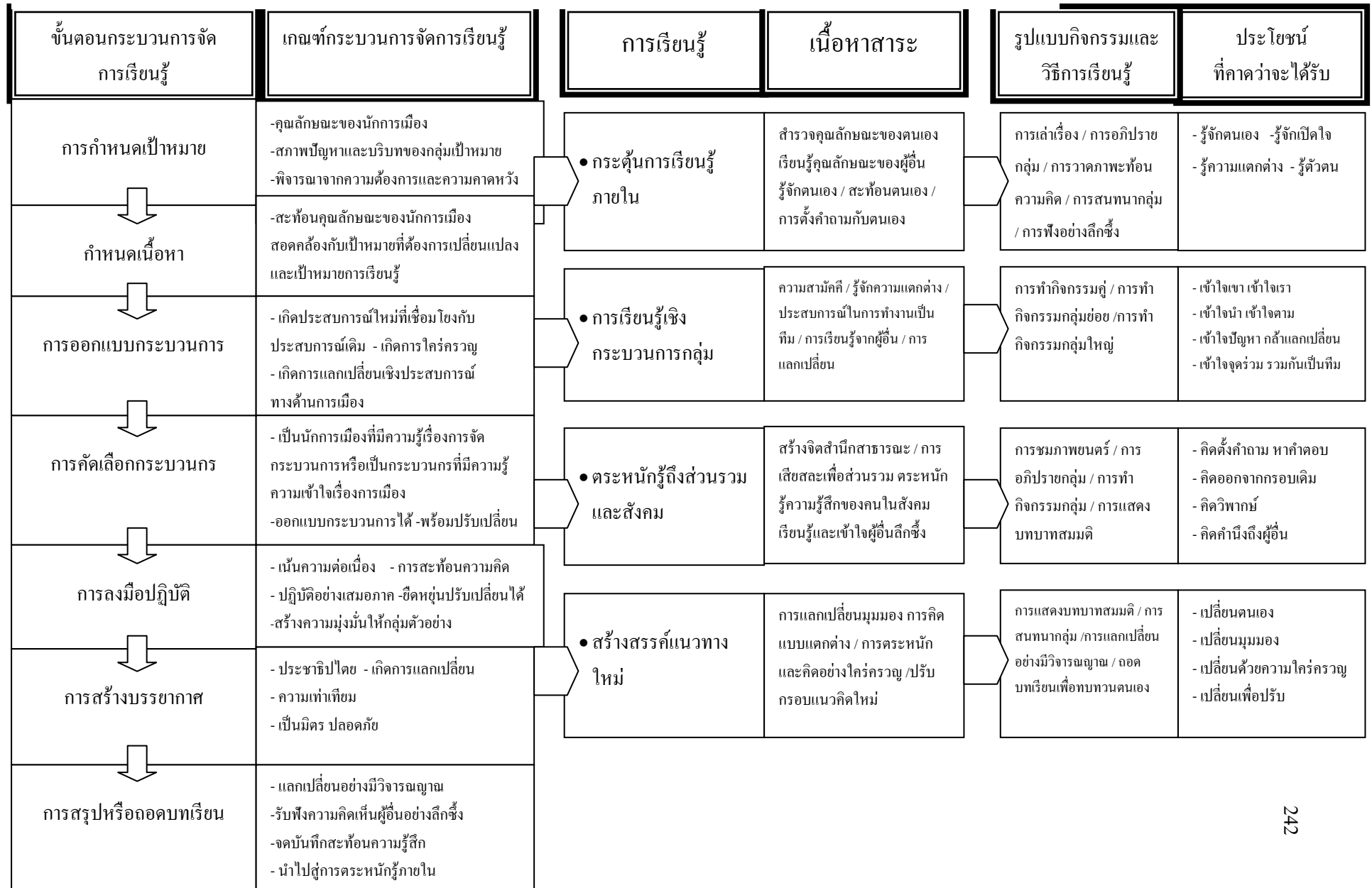
(2) รูปแบบกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงกระบวนการกลุ่ม ที่ทำให้เกิดการ “เข้าใจ” ประกอบด้วยกิจกรรมที่มีวิธีการเรียนรู้ ดังนี้ การทำกิจกรรมเป็นคู่ การทำกิจกรรมเป็นกลุ่มย่อย และการทำกิจกรรมเป็นกลุ่มใหญ่ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม คือ การเข้าใจเขาเข้าใจเรา การเข้าใจนำเข้าใจตาม การเข้าใจปัญหา กล้าแลกเปลี่ยน และการเข้าใจจตุรรวมรวมกันเป็นทีม

(3) รูปแบบกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการตระหนักรู้ถึงส่วนรวมและสังคมที่ทำให้เกิดการ “คิด” ประกอบด้วยกิจกรรมที่มีวิธีการเรียนรู้ ดังนี้ การชมภาพยนตร์ การอภิปรายกลุ่ม การแสดงบทบาทสมมติ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม คือ การคิดตั้งคำถามหาคำตอบ การคิดออกจากกรอบเดิม การคิดวิพากษ์ และการคิดคำนึงถึงผู้อื่น

(4) รูปแบบกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ที่ทำให้เกิดการ “เปลี่ยน” ประกอบด้วย กิจกรรมที่มีวิธีการเรียนรู้ ดังนี้ สุนทรียสนทนา การสนทนากลุ่มย่อย การแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณญาณ การถอดบทเรียนเพื่อทบทวนตนเองซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม คือ เปลี่ยนตนเอง เปลี่ยนมุมมอง เปลี่ยนด้วยความใคร่ครวญ และเปลี่ยนเพื่อปรับ

จากการสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงข้างต้นสามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ภาพที่ 7 แนวทางกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

2.2 การอภิปรายผลเชิงทฤษฎี

จากการศึกษาทฤษฎีทางการศึกษาของเปาโล แฟร์ เรื่องการปลูกมโนธรรมสำนึกโดยการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยผู้เรียนจากการถูกกดขี่จากรูปแบบการเรียนรู้แบบเดิมที่ครูเป็นผู้สอนและนักเรียนเป็นผู้เรียนโดยใช้วิธีการแบบใหม่ที่ก่อให้เกิดการตั้งคำถามในตัวผู้เรียนออกมาและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะกระทำสิ่งต่างๆด้วยตนเองซึ่งบุคคลจะต้องเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาของตนเองบนประสบการณ์และความสามารถของตนเอง โดยใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบของกระบวนการเผชิญปัญหาที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจสิ่งต่างๆด้วยตัวเอง ซึ่งต้องเริ่มจากการเรียนรู้ในชั้นเรียนที่ต้องสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้เกิดความกล้าที่จะแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็น โดยใช้วิธีการเสวนา (Dialogue) ในการสื่อสารกัน การศึกษา หรือกระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) เพื่อให้เกิดการสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคลและการลงมือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกใหม่ โดยผู้วิจัยนำแนวคิดของเปาโล แฟร์ ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกใหม่มาใช้ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ การสร้างความเท่าเทียม การตั้งคำถาม วิภาษวิธี และการลงมือปฏิบัติ มาใช้ในการวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงใน 2 ประเด็น ประกอบด้วย 1) การนำมาใช้ในการวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ และ 2) นำมาใช้ในการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่าง ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ มีข้อสังเกตในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงถึงตัวแปรในการศึกษาของเปาโล แฟร์ ดังนี้

เปาโล แฟร์ได้อธิบายการสร้าง ความเท่าเทียมไว้ว่าเป็นการทำให้ช่องว่างระหว่างครูผู้สอนและผู้เรียนลดลงโดยการที่ครูสร้างให้เกิดบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนที่ผู้สอนและผู้เรียนอยู่ในระนาบเดียวกัน คือ ผู้สอนมีหน้าที่ในการคิดประเด็น คิดโครงการ และอำนวยความสะดวกในการอภิปรายกลุ่มและผู้เรียนมีโอกาสในการคิดประเด็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า กิจกรรมกระบวนการที่จัดขึ้นสามารถสร้างบรรยากาศความเท่าเทียมกันแบบประชาธิปไตยซึ่งมีการสร้างกติกการอยู่ร่วมกัน โดยผู้เรียนเอง และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทุกกระบวนการและทุกกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างให้เกิดการคิดอย่างสร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ความแตกต่าง แสวงหาจุดร่วม และเกิดการคิดเพื่อพัฒนาศักยภาพภายในตนเอง โดยในบรรยากาศแบบประชาธิปไตยนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะระหว่างผู้สอนหรือกระบวนการกับผู้เรียนเท่านั้น แต่สร้างให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มผู้เรียนด้วยกันเองด้วย

เปาโล แฟร์ ได้อธิบายถึงการศึกษาในรูปแบบของธนาคาร (Banking Education) ว่าเป็นการเรียนรู้ที่ครูให้ความรู้แก่ผู้เรียน ซึ่งการครอบงำและการกดขี่จะเกิดขึ้นจากครูที่เป็นผู้ตัดสินใจและเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนต้องยอมรับบทบาทผู้ถูกกระทำ (Passive Role) ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการในการฟังซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่าการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์หรือการทำกิจกรรมนั้น ไม่ได้เป็นการเรียนรู้แบบฝากธนาคารหรือการเน้นให้เกิดการท่องจำแต่เป็นการเน้นให้เกิดการเรียนรู้ที่ใคร่ครวญจากภายในผ่านการกระทำฐานกาย เพื่อให้เกิดสะท้อนความรู้ที่ลึกซึ้งใจและเชื่อมโยงไปสู่การคิดในฐานหัว ซึ่งการเรียนรู้ในรูปแบบนี้ไม่ได้เป็นความรู้ที่ครูเป็นผู้ป้อนให้ แต่เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้จากภายในตนเองด้วยการใคร่ครวญและการแลกเปลี่ยนความคิดความรู้ที่ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง กระบวนการทำหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยการเรียนรู้ที่คอยเชื่อมโยงและตั้งประเด็นคำถามให้กระตุ้นไปถึงการตระหนักภายในอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกตามกระบวนการทางการศึกษาของเปาโล แฟร์ซึ่งจากผลการศึกษาสามารถระบุได้ว่า กลุ่มตัวอย่างเกิดการเรียนรู้คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดี พบได้จากการแลกเปลี่ยนและสะท้อนความคิดทำกิจกรรมรวมทั้งการเขียนบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นการเรียนรู้จากประสบการณ์และการปฏิบัติเป็นกระบวนการที่สามารถนำไปสู่การเรียนการสอนเชิงความรู้ได้เช่นเดียวกันกับในชั้นเรียนระหว่างครูกับนักเรียน

ในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลด้วยตนเองนั้น เปาโล แฟร์ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการวิภาษวิธี (Dialectical Understanding) ในการสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคลโดยในกระบวนการนี้ผู้เรียนจะต้องสามารถเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ด้วยการใช้วิธีการฟังและร่วมอภิปรายในชั้นเรียนถึงประเด็นปัญหาที่เขาสนใจ วิธีการนี้จะทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการสื่อสารในทุกมิติไม่ว่าจะเป็น การพูด การอ่าน และการเขียนนอกจากนั้นยังช่วยให้เข้าใจปัญหาได้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้นำวิธีการแลกเปลี่ยนอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Dialogue) มาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันซึ่งสามารถกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดโดยการสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง และการเขียน ผ่านการทำกระบวนการสุนทรียสนทนา การแลกเปลี่ยนในชั้นเรียน การเขียนบันทึกประสบการณ์ และการเขียนบทสะท้อนเพื่อเป็นการพัฒนาทักษะในการสื่อสารของผู้เรียน ซึ่งการวิจัยและพัฒนาครั้งนี้สามารถทำได้เพียงการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในบุคคลเพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ตนเองและลุกขึ้นมาแก้ไขจัดการกับปัญหานั้นด้วยตนเองได้บ้างแต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินไปถึงขั้นการคิดวิเคราะห์

ปัญหาและลูกขึ้นมาแก้ไขปัญหาทางสังคม ยกตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในบางคุณลักษณะ เช่น คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในการเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ และคุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นเรื่องการเมืองที่ดี และพบการเปลี่ยนแปลงน้อยในบางคุณลักษณะ เช่น คุณลักษณะด้านความรู้ในประเด็นเรื่องสร้างจิตสำนึกสาธารณะและคุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นเรื่องการเมืองเป็นผู้มีความคิดแบบมีวิสัยทัศน์นั้นพบการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มนักการเมืองน้อย อาจจะเป็นเพราะการเรียนรู้ยังไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองในขั้นสูงหรือกระบวนการวิภาษวิธีได้

2) การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่าง มีข้อสังเกตในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงถึงตัวแปรในการศึกษาของเปาโล แฟร์ ดังนี้

การตั้งคำถามตามลักษณะของกระบวนการเรียนรู้เพื่อปฏิวัติวัฒนธรรมเจียบ จะต้องเป็นการกระตุ้นให้เกิดการคิดและการตั้งคำถามที่มีลักษณะของการสร้างความกระตือรือร้นภายในด้วยลักษณะเด่นของวิธีการเช่นนี้ กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงได้นำมาใช้ในขั้นตอนการทดลองในทุกกระบวนการและกิจกรรม เพื่อสร้างให้เกิดการสร้างสรรค์แนวทางใหม่โดยกระบวนการเป็นผู้สร้างประเด็นคำถามที่ได้จากการทำกระบวนการให้กลุ่มตัวอย่างได้อภิปรายกัน ยกตัวอย่างกิจกรรมที่เกิดการอภิปรายอย่างกว้างขวางจากคำถามของกระบวนการ เช่น กิจกรรมการชมคลิปวิดีโอชุด “ขอโทษประเทศไทย” ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงพฤติกรรมการทุจริตของนักการเมืองและผลกระทบจากการฉ้อราษฎร์บังหลวง วิดีโอตั้งคำถามกับผู้ชมในเชิงให้ถูกคิด เมื่อกระบวนการได้ตั้งประเด็นคำถามที่เชื่อมโยงความรู้สึกจากการชมวิดีโอกับกลุ่มตัวอย่างในฐานะนักการเมืองและกระตุ้นบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้สึกที่ได้รับจากการชมคลิปวิดีโอใช้กิจกรรมสุนทรียสนทนาร่วมกัน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการอภิปรายถึงสาเหตุและแนวทางในการแก้ไขกันอย่างกว้างขวาง ผู้ที่ก่อนหน้านี้ไม่ค่อยกล้าพูดหรือแสดงความคิดเห็นกลับสามารถลุกขึ้นมาพูดและกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น จากตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการตั้งคำถามที่เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อความคิดความเชื่อภายในเดิมที่แต่ละท่านมีอยู่จะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกิดขึ้นซึ่งจะเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดที่อาจจะสนับสนุนหรือยืนยันความคิดเดิมและการแลกเปลี่ยนความคิดที่เกิดจากความรู้สึกขึ้นมาเองใหม่ได้ แต่หากบางกิจกรรมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อภายในตัวบุคคลและการตั้งคำถามไม่กระตุ้นให้เกิดการใช้ความคิดและความรู้สึกก็จะไม่เกิดบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนอย่างกว้างขวางมากนัก

ตัวแปรตามแนวคิดของเปาโล แฟร์ที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงภายในบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การสร้างความเท่าเทียมกันโดยการสร้างความสัมพันธ์แนวระนาบ

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ง่ายและรวดเร็วผ่านการแลกเปลี่ยนสนทนาและประสบการณ์ในการทำกิจกรรมฐานกายร่วมกัน อีกทั้งยังทำให้กลุ่มตัวอย่างสามารถสะท้อนคิดในเรื่องของคุณลักษณะ สำหรับคุณลักษณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่น คุณลักษณะด้านความคิดเรื่องการเป็นผู้มีความคิดแบบมีวิสัยทัศน์นั้นอาจจะต้องอาศัยระยะเวลาในการเรียนรู้และการคิดใคร่ครวญที่เพิ่มมากขึ้น โดยการใช้กระบวนการวิภาควิธีตามแนวคิดของเปาโล แพร์เข้ามาใช้ในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการใคร่ครวญด้วยตนเองอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผลจากการทดลองของกลุ่มตัวอย่างสามารถตระหนักถึงคุณลักษณะอื่นที่นอกเหนือจากประเด็นที่กำหนดไว้โดยพบจากการสะท้อนความรู้สึกรับรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการจดบันทึกประสบการณ์ เช่น คุณลักษณะด้านพฤติกรรมในประเด็นการเป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อการกระทำและคำพูดของตนเอง และความซื่อตรงต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย คุณลักษณะด้านจิตใจในประเด็นการเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่ การเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการเข้าใจและคำนึงถึงผู้อื่น คุณลักษณะด้านความคิดในประเด็นการคิดเชิงกลยุทธ์การรู้จักแก้ปัญหาวางแผนและสร้างโอกาส รวมถึงการคิดแบบประนีประนอม และคุณลักษณะด้านความรู้ด้านการเมืองในประเด็นความรู้เรื่องภาวะผู้นำทางการเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในระหว่างการทดลองกระบวนการนี้กลุ่มตัวอย่างได้เกิดการใคร่ครวญและสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้กับวิถีชีวิตประจำวันเองได้ ทั้งนี้ เป็นเพราะปัจจัยเรื่องความแตกต่างทางกายภาพของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้เรียน อาทิ เพศ วัย พื้นฐานความรู้ ทักษะคิดและประสบการณ์ของผู้เรียนที่จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างหลากหลายและกว้างขวางในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด เข้าใจในความแตกต่างและเปิดใจในการรับประสบการณ์ใหม่และใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจอันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกรอบมโนทัศน์เพื่อสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ กระบวนการจัดการเรียนรู้มีปัจจัยเงื่อนไขในการทดลองกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองคือ ปัจจัยตัวบุคคล หมายถึงนักการเมืองหรือกลุ่มตัวอย่าง ในครั้งนี้มีความสมัครใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมและมีความสนใจในกระบวนการอยู่เบื้องต้นแล้ว ซึ่งหากจะนำรูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ค้นพบในครั้งนี้ไปใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงความสำคัญของการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาก่อนเพื่อให้สามารถกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง ในส่วนของขั้นตอนที่มีความสำคัญที่สุดในการ

ดำเนินการคือ ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งหากสามารถกำหนดเป้าหมายที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสมก็จะทำให้สามารถดำเนินตามขั้นตอนต่อไปได้ และควรคำนึงเพิ่มเติมถึงการดำเนินกระบวนการในแต่ละขั้นตอนระหว่างปฏิบัติการซึ่งอาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการใคร่ครวญทบทวนตนเองของกลุ่มเป้าหมายและการทำซ้ำอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากระยะเวลาในการตกตะกอนความคิดเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของแต่ละบุคคลนั้นไม่เท่ากัน เช่น หากนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่มีกรอบโครงสร้างทางความคิดที่แข็งแรงปรับเปลี่ยนยาก จำเป็นต้องเพิ่มความเข้มข้นของกระบวนการในส่วนที่หนึ่ง คือการกระตุ้นการเรียนรู้ภายใน ให้เกิดการรู้จักตนเอง และรู้จักเปิดใจให้ได้ก่อนเพราะจะเป็นกุญแจดอกสำคัญในการเปิดประตูสู่การเรียนรู้ในขั้นตอนอื่นของกระบวนการต่อไปได้

3.2 ข้อเสนอเชิงนโยบาย กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้น จำเป็นต้องมีหน่วยงานกลางทางด้านการเมืองที่รับผิดชอบในด้านการพัฒนานักการเมือง อาทิ รัฐสภา เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ โดยต้องมีต้นแบบ(Role Model) ทางการเมืองที่เป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือ มาเป็นผู้นำหรือผู้จัดกระบวนการจัดการเรียนรู้ เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองไทยยังคงเชื่อมั่นและยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่าสถาบันทางการเมือง และควรให้ความสำคัญถึงการพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองจากภายใน โดยให้ความสำคัญกับคุณลักษณะด้านจิตใจและคุณลักษณะด้านความคิดเพิ่มขึ้นเพื่อให้สามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะภายในตนเองอย่างยั่งยืน

สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักการเมือง พรรคการเมือง หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ควรให้ความสนใจกับการพัฒนานักการเมืองให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นการผลิตกระบวนการที่มีประสิทธิภาพทางการเมืองในการเป็นกระบวนการหรือผู้อำนวยการเรียนรู้ (Facilitators) เพื่อการเปลี่ยนแปลงในโอกาสต่อไป

สถาบันการศึกษา ควรคำนึงถึงการนำแนวทางในกระบวนการจัดการเรียนรู้บนฐานทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มประชาชนหรือเยาวชนเพื่อให้มีคุณลักษณะทางการเมืองที่พึงประสงค์ ซึ่งสามารถพัฒนาได้ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยพัฒนาหลักสูตรที่เน้นเรื่องการเมือง คุณลักษณะของพลเมือง หรือจัดกิจกรรมที่มีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องและสามารถเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้เพื่อเป็นการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการตระหนักถึงการเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับสถานการณ์ การส่งเสริมผ่านระบบการศึกษาเช่นนี้จะนำไปสู่การขยายตัวทางความคิด และอาจนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงภายในบุคคลจากบุคคลหนึ่งสู่อีกบุคคลหนึ่ง ขยายแผ่ออกไปกว้างขึ้นเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาเพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะในกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ เช่น กลุ่มประชาชน กลุ่มเยาวชน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเพื่อเป็นวัดระดับความรู้ความเข้าใจ ทักษะคติและมุมมองที่มีต่อการเมืองและออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตใจ ความคิด พฤติกรรมและความรู้ให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้สามารถตระหนักถึงสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กมล สมวิเชียร. ประชาธิปไตยกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2516.

กรรภัค จ้ายประชูร. การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณศึกษิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

กิตติศักดิ์ เจิมสิทธิประเสริฐ. พรรคการเมืองไทย ผลิตผลวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทย. ใน อรรถยกัณฑ์ และธีรพรรณ ใจมั่น(บรรณาธิการ), การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 เรื่อง วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรมและการปกครอง, หน้า 201-224.
นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2550.

การต่างประเทศสหรัฐอเมริกา, กระทรวง. สำนักงานสารนิเทศ. หลักการแห่งระบอบประชาธิปไตย [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา: https://bangkok.usembassy.gov/root/pdfs/principles_of_democracy_thai.pdf [20 ตุลาคม 2555]

การปกครอง, กรม. จำนวนประชากรปี 2554 [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: http://stat.dopa.go.th/xstat/pop54_1.html [8 ตุลาคม 2555]

การศึกษาต่อเนื่อง, สำนัก. การอภิปรายทางวิชาการ เรื่อง จริยธรรมของนักการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักการศึกษาต่อเนื่อง, 2543.

กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์. ทฤษฎีวิพากย์ในนโยบายและการวางแผนสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2551.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. [ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา: http://www.kriengsak.com/index.php?components=content&id_content_category_main=23&id_content_topic_main=51&id_content_management_main=652, [29 มิถุนายน 2552].

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. การเรียนรู้ชุมชนทรัพยากรในตน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. “ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ” การปฏิรูปการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การสอนแบบ “การทำงานรับผิดชอบร่วมกัน กิจกรรมละครหุ่น” โดย ครูทมลลา วัฒนสิน. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2545.

- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **วิธีการเรียนรู้ของคนไทย: ประมวลสาระจากการประชุม และรวมข้อเขียนนักคิด.** กรุงเทพฯ: โครงการวิธีการเรียนรู้ของคนไทย, 2546.
- จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร. **จิตตปัญญาศึกษา: การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่.** กรุงเทพฯ: สวณเงินมีมา, 2553.
- จุฑารัตน์ สัมฤทธิ์ผล. **กระบวนการสื่อสารของนักการเมืองรุ่นใหม่ในการเข้าสู่อาชีพนักการเมือง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- จุมพล พูลภัทรชีวิน. **จิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. โพลีทัญเดย์ (18 มกราคม 2552): 12.**
- ชนิดา รักษ์พลเมือง. **สังคมวิทยาการศึกษาสาระแห่งแนวคิดและทฤษฎี.** กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- ชนิดา รักษ์พลเมือง. **สังคมวิทยาขั้นนำ.** กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. **คุณลักษณะ 10 ประการสำหรับผู้นำประเทศ [ออนไลน์].** 2549. แหล่งที่มา: <http://www.chaiyongvision.com/politics06-2.htm> [2กรกฎาคม 2553].
- ชาคริต คงแก้วขาว. **คุณลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นที่พึงประสงค์ของประชาชนในจังหวัดพัทลุง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2546.
- ชิดชงค์ ส. นันทนาเนตร. **การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา: การเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์. ใน** วรรัตน์ อภินันท์กุล (บรรณาธิการ), **แนวคิดและทฤษฎีที่นำสู่ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน,** หน้า131-151. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ไชยันตร์ ไชยพร. **Guru Interview Let's talk about politics. นิตยสาร Campus 60 (สิงหาคม 2552).**
- ณรงค์ สินสวัสดิ์. **การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ออเรียนเทิลสกอล่า, 2539.
- ดำรงค์ ฐานดี. **วัฒนธรรมทางการเมืองและการพัฒนาทางการเมืองของเกาหลีใต้.วารสารรามคำแหงฉบับมนุษยศาสตร์ (2546): 84-127.**
- ทวีวัฒน์ บุญจิต. **ความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ประชาธิปไตยกับจิตลักษณะและพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษา.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

- ทิพย์พพร ต้นดิสุนทร. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2554.
- ทิตนา แคมมณี. การวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ทิตนา แคมมณี และสร้อยสน สกลรักษ์. แบบแผนและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ทิตนา แคมมณี. ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์, อติศร จันทร์สุข และวรรณ จารุสมบุญ, บรรณาธิการ. ศิลปะการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง: คู่มือกระบวนการจัดทศปัญหา. นครปฐม: ศูนย์จัดทศปัญหาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.
- ธวัชชัย กฤติยาภิชาติกุล. การสร้างทายาททางการเมืองของตระกูลการเมืองไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ธีระ สลักเพชร. วัฒนธรรมประชาธิปไตยต่างคอร์ปชั่น สังคมเข้มแข็ง. คมชัดลึก 22 กรกฎาคม 2552.
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. นักการเมืองไทย: จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน สภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร, 2549.
- นวกรณ์ อังสาชน. การมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนในชุมชนภูมิจีน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย. ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2550.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. วัฒนธรรมทางการเมืองไทย. ใน orts กักผล และธีรพรรณ ใจมั่น (บรรณาธิการ), การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่9 ประจำปี 2550 เรื่อง วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรมและการปกครอง, หน้า3-22. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2550.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. แนวทางการปฏิรูปโครงสร้างสถาบันการเมืองของไทย: ศึกษากรณีรัฐสภา. เอกสารประกอบการสัมมนาลำดับที่ 1 เรื่อง “รูปแบบและกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญที่เหมาะสม” จัดโดยสถาบันพระปกเกล้า [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา: www.kpi.ac.th/kpith/images/stories/2012/เอกสาร%20อ.บรรเจิด.pdf [16 กรกฎาคม 2555].
- บุญทัน ดอกไธสง. จิตวิทยาผู้นำและมนุษยสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2520.
- ป.มหาจันทร์. สอนเด็กให้เป็นประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2544.

ประทุม อังกูรโรหิต. **ปรัชญาปฏิบัตินิยม รากฐานปรัชญาการศึกษาในสังคมประชาธิปไตย.**

พิมพ์ครั้งที่ 4 ฉบับปรับปรุง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

ประเวศ วะสี. **การเมืองใหม่ที่ไม่ใช่เงินเป็นใหญ่.** กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

ประเวศ วะสี. ระบบการศึกษาที่แก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน. ใน **รวมบทความการประชุมวิชาการประจำปีจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 2 จิตตปัญญาศึกษา: ทางเลือกหรือทางรอดของสังคม?**, หน้า20-63. นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.

ประเวศ วะสี. **ระเบียบวาระแห่งชาติปฏิรูปสังคมไทย ใน ธรรมนูญกับการคอร์รัปชันในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์, 2546.

ประสาน ต่างใจ. **จักรวาลกับสังขารแคว้นจัตติวิญญาณ.** กรุงเทพฯ: กรีนพีซ, 2538.

ปราชญา กล้าผจญ. **คุณธรรมจริยธรรมผู้นำรัฐ.** กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง, 2549.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง(Civic Education).** กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊กพับลิเคชั่นส์, 2555.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) : พัฒนาการเมืองไทย โดยสร้างประชาธิปไตยที่ “คน”** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.fnfithailand.org/node/84> [5 ธันวาคม 2555].

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

ปวีณา อินวษา. **บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการผลักดันการปฏิรูปการเมือง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาคุยฎิบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

พจนาน ททรัพย์สมาน. **การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

พระธรรมปิฎก. **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคณะประชาธิปไตย.** กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2546. (พิมพ์เป็นที่ระลึกนายพร้อม-นางช่วง วาณิชเจริญธรรม 18 ธันวาคม 2546).

พระพรหมคุณาภรณ์. **68 ปี พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พินิจธรรม เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย** [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา:

http://news.sanook.com/scoop/scoop_78694.php. [29 มิถุนายน 2552]

พระพุทธทาสภิกขุ. **การเมืองคือ อะไร?: หนทางรอดของมนุษย์ คือ ธรรมิกสังคมนิยม.**

สุราษฎร์ธานี: กลุ่มศึกษาที่สวนโมกข์, 2549.

พระไพศาล วิสาโล. **สันติวิธีวิถีแห่งอารยะ.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2549.

พระมหากษัตริย์ สุธัชชญาโณ. **กฎหมายประชาธิปไตย คุณสมบัติของนักการเมืองไทยที่ประชาชนต้องการ.**

กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2536.

พระมหาระเบียบ สุธัชชญาโณ. **ธรรมาธิปไตย.** กรุงเทพฯ: พรสิวกการพิมพ์, 2534.

พระสรลช รักพรหม. **การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537.

พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์. **ภาวะวิกฤตของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์และนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 9-10 (พ.ศ. 2545-2554).** กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2544.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. **ความคิดทางการเมืองเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. **เผชิญหน้าการเมืองเรื่องคุณธรรม ความสามารถอย่างมีสติ. คมชัดลึก** (13 สิงหาคม 2552).

พุทธิมน คิงมมานันท์. **วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้บังคับการบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดนครปฐม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ไพฑูริย์ สินลารัตน์. **ผู้นำเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ : กระบวนทัศน์ใหม่และผู้นำใหม่ทางการศึกษา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

ยศ สันตสมบัติ. **อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

รัฐการ มิชเนตร. **ยุวประชาธิปไตยในฐานะองค์กรเสริมสร้างพัฒนาการของพรรคประชาธิปไตย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

รัฐสภา. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา: http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/more_news.php?cid=1841 [8 ตุลาคม 2552]**

รัตนา โตสกุล. **มโนทัศน์เรื่องอำนาจ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสภาการวิจัยแห่งชาติ, 2548.

รูกโรจน์ แก้วอุไร. **การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) [ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา: [http://www.edu.nu.ac.th/techno/rujroadk/research & development.pdf](http://www.edu.nu.ac.th/techno/rujroadk/research%20&%20development.pdf) [10 เมษายน 2556]**

- เรื่องวิทย์ แสงรัตนา และสุนิสา สุธิตานานท์. การเมืองการปกครอง. ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตาม
อัยยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา:
<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc4/index.htm>[5 กรกฎาคม 2551]
- ลิขิต ธีรเวคิน. แนวทางการศึกษาวิจัยในอนาคต:ทางออกสำหรับการเมืองไทย ใน ถวิลวดี บุรีกุล
และสุนีย์ อาภาวุฒิชัย (บรรณาธิการ), รายงานผลการสัมมนาเรื่อง การเมืองการปกครอง
ไทย, หน้า 258-260. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2549.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. สรุปองค์ความรู้จากการอบรม โครงการขับเคลื่อนเครือข่าย
คุณธรรมในระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา: การอบรมภาวะผู้นำทางจิตตปัญญาศึกษาผู้
มหาวิทยาลัย หลักสูตรที่ 1 การเรียนรู้ด้วยหัวใจใคร่ครวญ. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการ
สภาการศึกษา, 2552.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. สรุปองค์ความรู้จากการอบรม โครงการขับเคลื่อนเครือข่าย
คุณธรรมในระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา:การอบรมภาวะผู้นำทางจิตตปัญญาศึกษาผู้
มหาวิทยาลัย หลักสูตรที่ 4 การศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง. กรุงเทพฯ :
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552.
- วรรัตน์ ชัยชนะ. ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมประชาธิปไตยของเยาวชนในโครงการฝึกอบรม
วิทยากรเผยแพร่ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา:
http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22721&Key=news_research
[8 ตุลาคม 2555]
- วสันต์ ทองไทย. การวิจัยและพัฒนา [ออนไลน์]. 2543. แหล่งที่มา:
[http://www.bpcd.net/new_subject/library/research/document/sopida/research/ku/develop/
04.pdf](http://www.bpcd.net/new_subject/library/research/document/sopida/research/ku/develop/04.pdf) [22 เมษายน 2556]
- วิชัย ต้นศิริ. วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป. กรุงเทพฯ: พี.เพรส, 2539.
- วิชัย ต้นศิริ. วัฒนธรรมการเมืองและระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- วิทยากร เชียงกุล. แนวทางปราบคอร์รัปชันอย่างได้ผล:เปรียบเทียบไทยกับประเทศอื่น. กรุงเทพฯ:
สายธาร, 2549.
- วิทยากร เชียงกุล. ปัญญาชน: ชนชั้นนำในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร, 2538.
- วิศิษฐ์ วัชวิญญู. สุนทรียสนทนา. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา, 2548.

- วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. การจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง. ใน ญัตถุรักษ์ ศรีมีชัย (บรรณาธิการ), รวมบทความทางวิชาการเรื่องความเป็นผู้นำทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, หน้า88-107. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- วันชัย วัฒนศัพท์. ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2547.
- ศรีเพ็ญ ช่วงไรสง. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสสในทศวรรษหน้า [ออนไลน์]. 2540. แหล่งที่มา: http://www.tkc.go.th/thesis/abstract.asp?item_id=2273 [3 กรกฎาคม 2552].
- ศศิลักษณ์ ขยันกิจ. การพัฒนากระบวนการให้การศึกษาสำหรับผู้ปกครองของเด็กปฐมวัยที่มีความต้องการพิเศษโดยใช้แนวคิดการศึกษาบำบัดและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานปฐมวัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ศรีศักดิ์ คัมภีร์ญาณ. แรงจูงใจในการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนักการเมืองไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540. ศึกษาธิการ, กระทรวง. แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: การศาสนา, 2538.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. แผนยุทธศาสตร์นโยบาย 3D [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา: <http://www.academic.hcu.ac.th/qahcu/files/3d/policy%203%20d.pdf> [25 มิถุนายน 2553]
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์(นิด้า). ศูนย์สำรวจความคิดเห็นของประชาชน. นิด้าโพลเผยคน 77% มองคอร์ปชั่นทำลายชาติ แต่อีก 23% เห็นเป็นเรื่องธรรมดา [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา: <http://www.ryt9.com/s/iq02/1451359>. [23 กรกฎาคม 2555]
- สภาพพัฒนาการเมือง. แผนยุทธศาสตร์ สภาพพัฒนาการเมือง [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา: <http://www.pdc.go.th/>[25 มิถุนายน 2553]
- สมบัติ ชำรงชัยวงศ์. การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม, 2542.
- สวนดุสิตโพลล์. “ปัจจัยสำคัญ” ที่มีต่อ ความรู้สึกนึกคิดทางการเมืองของประชาชน [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: <http://www.ryt9.com/s/sdp/1198002> [29 มิถุนายน 2552]
- สุจิต บุญบงการ. การพัฒนาทางการเมืองของไทย: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: วิรัตน์ เอ็ดดูลักษณ์, 2537.

สุพัตรา ชาติบัญญัติชัย. **กระบวนการเรียนรู้: แนวคิด ความหมายและบทเรียนในสังคมไทย.**

กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2549.

สุภาวดี จันทวานิช. **ทฤษฎีสังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

สุภาวดี มิตรสมหวัง. **ทฤษฎีทางสังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

สุริยะใส กตะศิลา. **บทบาทกลุ่มทุนธุรกิจในบริบทสังคมการเมืองไทย ในธรรมชาติกับการคอร์รัปชันในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์, 2546.

เสงี่ยม บึงไธย์. **บทบาทของล่ากลอนในด้านการเมือง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขา

วิชาเอกไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.

เสน่ห์ จามริก. **ความคิดทางการเมืองจากเปลวไฟถึงปัจจุบัน.** กรุงเทพฯ: วิถีทรรศน์, 2555.

หฤทัย อนุสรราชกิจ. **การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาเด็กอย่าง
ใคร่ครวญ เพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครูการศึกษาปฐมวัย.** วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาหลักสูตร และการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2549.

อภิวุฒิ พิมพ์แสงสุริยา. **วัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วมศึกษากรณีนักศึกษาคณะ
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.** สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการ
ปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.

อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. **การจัดความสำคัญของประชาธิปไตยไทย** [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา:

http://www.hongsakul.com /law01/th/law_ abhisit01_ th.html [29 มิถุนายน 2552]

อมร รักษาสัตย์ และคณะ. **ประชาธิปไตย: อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างการปกครองหลาย
ประเทศ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อังกรณณิ สามีภักดี. **พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วม
ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนทั้งในระบบ/นอกระบบการศึกษา.**
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2539.

อานันท์ ปันยารชุน. **ประชาธิปไตย ธรรมชาติ และคอร์รัปชัน ของอานันท์ ปันยารชุน**
[ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา: <http://www.nidambel1.net/ekonomiz/2006q3/>

2006september18p7.htm. [29 มิถุนายน 2552]

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. **สองนคราประชาธิปไตย.** กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2550.

- เอแบค โพลล์. ความคิดเชิงประเมินผลของประชาชนต่อสังคมไทยและคุณลักษณะของ
นายกรัฐมนตรีคนใหม่ที่ประชาชนต้องการ [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา:
<http://www.ryt9.com/s/abcp/85111>. [29มิถุนายน 2552]
- เอแบค โพลล์. บรรยากาศการเมือง รัฐธรรมนูญ และคุณลักษณะนายกรัฐมนตรีที่ประชาชนอยากได้
[ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา: <http://www.ryt9.com/s/abcp/111549> [29 มิถุนายน 2552]

ภาษาอังกฤษ

- Aronowitz, S. **C. Wright Mills**. London: Sage, 2004.
- Burby, R. J. **Fundamentals of leadership: A guide for the supervisor**. Readings,
Massachusetts: Addison-Wisley, 1972.
- Covey, F. **The four roles leadership**. USA: Frankin Covey , 1999.
- Covey, S. R. **Principle-Centered leadership: Strategies for personal and professional effectiveness**. New York: Simon & Schuster, 1999.
- Cranton, P. Teaching for transformation. In J. M. Ross-Gordon (ed.), **Contemporary viewpoints on teaching adults effectively**, pp.63-72. San Francisco: Jossey-Bass, 2002.
- Dahl, R. A. **A Critique of the ruling Elite model**. New Haven: The American Political Science Review, 1958.
- Dahl, R. A. **Who governs?: Democracy and power in an American city**. New Haven: Yale University Press, 1961.
- Finkel, S. E. Can tolerance be taught?: Adult civic education and the development of Democratic values. **Paper Presented at the Conference on “Rethinking Democracy in the New Millennium” University of Houston** [online]. 2000. Available from: www.uh.edu/democracy/finkelp.pdf [2012, November 2]
- Hart, T. Interiority and education: Exploring the neurophenomenology of contemplation and its potential role in learning. **Journal of Transformative Education** 6, 4 (2008): 235-250.
- Howe , G. D., and Marshall, D. D. **Citizenship education, democracy and global shifts: Rethinking caribbean social studies**. UNESCO: The Office of the UNESCO Representative in the Caribbean, 1999.

- Jaffa, H. V. "**Aristotle**" In J.Cropsey and L.Strauss (eds.), **History of political philosophy**, p.75. Chicago: Rand McNally, 1972.
- McLaughlin, C. **Spiritual politics** [Online]. 2005. Available from : http://www.visionarylead.org/articles/sp_approaches.htm [2010, August 3].
- McLaughlin, C., and Davidson, G. **The practical visionary: A new world guide to spiritual growth and social change** [Online]. 2010. Available from : <http://www.thepracticalvisionary.org/#/excerpts/4539162851> [2010, August 3].
- Mezirow, J. Contemporary paradigms of learning. **Adult Education Quarterly** 46, 3 (1996): 158-172.
- Mezirow, J. Transformative dimensions of adult learning. San Francisco: Jossey-Bass, 1991.
- Mezirow, J. Transformative learning: Theory to practice. **New Directions for Adult and Continuing Education** 74 (Summer 1997): 5-12.
- Mezirow, J. Transformative learning as discourse. **Journal of Transformation Education** 1, 1 (January 2003): 58-63.
- Mills, C. Wright. **The power elite**. New York: Oxford University, 2000.
- O'sullivan, E. **Transformative learning : Education vision for the 21st century**. Canada: University of Toronto, 1999.
- Taylor, E W. Building upon the theoretical debate: A critical review of the empirical studies of Mezirow's transformative learning theory. **Adult Education Quarterly** 48 (Fall 1997): 34-59.
- UNESCO.The General Conference.**Declaration of the 44th session of the International Conference on Education (Geneva, October 1994)** at its twenty-eight session. Paris, November, 1995.
- UNESCO. Institution for Education. **Nurturing the treasure-vision and Strategy of the UNESCO Institution foe Education 2002-2007**. Hamburg, Druckerei, 2003.
- Wilber, K. **Integral spirituality: A starting new role for religion in the modern and post modern world**. Boston: Integral Books, 2007.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะบุตร วานิชพงษ์พันธุ์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา สมไพบูลย์
3. ดร.ประเสริฐ พัฒนผลไพบูลย์
4. ดร.ธนชาติ ประทุมสวัสดิ์
5. นาวาตรี วรวิทย์ เตชะสุภากร
6. คุณสมชาย แสงชมพูเพ็ญ
7. คุณวัฒน์ โน โตะแก้ว
8. คุณอรุณี ปริศนานันทกุล
9. คุณฟารีดา จิราพันธุ์
10. คุณไพบูลย์ โสภณสุภาพ
11. คุณสุมณฑา สวนผลรัตน์
12. คุณโพธิพันธ์ มุขสมบัติ
13. คุณวิทวัส ตั้งสะกิจ
14. คุณวรกมล วงษ์สถาปนาเลิศ
15. คุณธนัช ถิ่นวัฒนากุล

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาร่างกิจกรรมการเรียนรู้

1. นางสมพร คุรุภัสร์ สถาบันขวัญแผ่นดิน
2. นายพฤษ หลกลบุตร มูลนิธิมะขามป้อม
3. นายสายฟ้า ตันธนา สถาบันปริทัศน์มยงค์
4. นางสาวสุนิศา ชูคทอง สถาบันพระปกเกล้า
5. นางสาวนฤมล อินทรลักษณ์ สถาบันพระปกเกล้า
6. ดร.ประภัสสร จันทร์สถิตย์พร คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. ดร.อัฉรี พิพัทธกุลกุล คณะพัฒนาศาสตร์พยาบาล มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
8. ดร.พรณชฎา ศิริวรรณบุศย์ คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

1. ๑พณฯ ชวน หลีกภัย อดีตนายกรัฐมนตรี
2. รศ. ดร. ไชยันต์ ไชยพร อาจารย์ประจำภาควิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. รศ. นิยม รัฐอมฤต ผู้อำนวยการวิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า
4. พลตรี จำลอง ศรีเมือง ผู้ก่อตั้งโรงเรียนผู้นำ
5. นายกฤษ เอื้อวงศ์ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง
6. นายศิริวัฒน์ ขจรประศาสน์ ผู้สืบทอดเจตนารมณ์พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ และศิษย์เก่าโรงเรียนการเมือง
7. นายวัชระ วรรณิการ์
โฆษกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และโฆษกพรรคชาติไทยพัฒนา
8. นายนิกร จำนง อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัย
9. นายณัฐพล ทีปสุวรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรุงเทพมหานคร เขต 26
10. นายสุริยะใส กตะศิลา ผู้ก่อตั้งกลุ่มการเมืองสีเขียว
11. นายจาตุรนต์ ฉายแสง อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัย
12. นายพร้อมพงษ์ นพฤทธิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อพรรคเพื่อไทย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ

1. ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิษณุ เครืองาม
2. คุณวีระศักดิ์ โควสุรัตน์
3. ดร.พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์

ภาคผนวก ข

สำหรับนักการเมือง

แบบสอบถามการวิจัย

เรื่อง กระบวนการจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน
ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

คำชี้แจง: แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จัดทำโดย นางสาวปอรัญม์ ยอดเนตร ซึ่งผลที่ได้จะนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล โปรดทำเครื่องหมาย ในช่อง และตอบคำถามในช่องว่าง ที่กำหนด

- 1.1 เพศ ชาย หญิง
- 1.2 อายุ 25-34 ปี 35-44 ปี 45-54 ปี 55-64 ปี 65 ปีขึ้นไป
- 1.3 ภูมิลำเนา ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้
- 1.4 ระดับการศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
- 1.5 ตำแหน่งทางการเมืองของท่าน ระดับชาติ ส.ว. ส.ส.
 อื่นๆ(โปรดระบุ).....
 ระดับท้องถิ่น อบจ. อบต. เทศบาล
 อื่นๆ(โปรดระบุ).....
- 1.6 ท่านมีประสบการณ์การทำงานด้านการเมืองมาแล้ว จำนวน .....ปี (โปรดระบุ)
- 1.7 ท่านเข้าสู่วิถีการเมืองจาก การเลือกตั้ง การแต่งตั้ง
- 1.8 เหตุผลในการเข้าสู่การทำงานทางการเมือง (โปรดระบุ).....
.....
- 1.9 ท่านเรียนรู้วิธีการทำงานทางการเมืองจากแหล่งใด (กรุณาเลือกตอบเพียงข้อเดียว)
 เรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากครอบครัว เรียนรู้จากสถานศึกษา เรียนรู้จากเพื่อน
 อื่นๆ.....
- 1.10 ท่านเคยมีประสบการณ์เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักการเมือง
 เคย ไม่เคย
ถ้า “เคย” จากสถาบัน/หน่วยงานใด(โปรดระบุ).....
- 1.11 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการจัดหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น.....
- 1.12 ถ้าจะมีการจัดหลักสูตรอบรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักการเมืองควรจะทำให้ความสำคัญในเรื่องใด เพราะ
อะไร .....
.....

1.13 ท่านชอบเรียนรู้ด้วยวิธีการใด (กรุณาเลือกตอบเพียงข้อเดียว)

- เรียนรู้จากการอ่านหนังสือ   เรียนรู้จากการฟังบรรยาย   เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ
 เรียนรู้จากผู้อื่นที่มีประสบการณ์   อื่นๆ(โปรดระบุ).....

1.14 นักการเมืองในดวงใจของท่านคือ (โปรดระบุ).....

1.15 ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทำงานการเมืองของท่านคือ (กรุณาเลือกตอบเพียงข้อเดียว)

- ตนเอง   บิดา-มารดา   สามเณร-ภรรยา   เครือญาติ   อาจารย์-นักวิชาการ
 หัวหน้าพรรคการเมือง   เพื่อน   ผู้ให้การสนับสนุน   อื่นๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์

คำชี้แจง: โปรด กาเครื่องหมาย เพื่อระบุระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. คุณลักษณะด้านพฤติกรรม					
1.1 เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ : ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่าง ครบถ้วน					
1.2 เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ : มี สำนึกดี รู้ผิด-ถูก และรับผิดชอบใน การกระทำของตนเอง					
1.3 เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต : ไม่ปกปิดซ่อนเร้น พูดจริงทำจริง ใช้ อำนาจและงบประมาณอย่างชอบ ธรรมเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เป็นคน คดโกงต่อหน้าที่หรือนักโกงเชิง นโยบายและเชิงปฏิบัติ					
1.4 เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ : พุดจา สุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและ อารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อน ร่วมงานดี					
1.5 เป็นผู้ที่มีความขยันตั้งใจ : มีความ อดทน มีความเพียร					
1.6 เป็นผู้ที่มีความพยายามใฝ่รู้ พัฒนา ตนเอง					

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.7 เป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น					
1.8 เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง					
1.9 เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ : มีความน่าเคารพ มีเหตุผล มีน้ำใจ กิริยาดี วางตัวได้เหมาะสม พุดจามีเหตุมีผล ไม่ใช่อารมณ์					
1.10 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
2.คุณลักษณะด้านจิตใจ					
2.1 เป็นผู้ที่มีจิตใจที่รักความยุติธรรม : มีจิตใจที่เป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ชัดหลักความถูกต้อง					
2.2 เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ยึดมั่นความดี : ไม่โลภ ไม่โกรธโมโห ไม่หลงอำนาจ มีความกตัญญู					
2.3 เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่					
2.4 เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวางยอมรับสิ่งใหม่					
2.5 เป็นผู้ที่มีจิตใจหนักแน่น : ไม่เขินอาย มีเหตุผล มีวิจารณ์ญาณ ไม่ใช่อารมณ์หรือความรู้สึกตัดสิน					
2.6 เป็นผู้ที่มีความเสียสละ : เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม					
2.7 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
3.คุณลักษณะด้านความคิด					
3.1 เป็นผู้ที่มีความคิดแบบเชิงกลยุทธ์ : รู้จักแก้ปัญหา-วางแผน-สร้างโอกาส					

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
3.2 เป็นผู้มีความคิดเชิงระบบ : การคิดเป็นขั้นตอน และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน					
3.3 เป็นผู้มีความคิดแบบสร้างสรรค์ : มีความคิดริเริ่มในทางที่ดี					
3.4 เป็นผู้มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์: มีความฉลาดที่จะมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มองการณ์ไกล					
3.5 เป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ : การคิดแบบองค์รวมไม่แยกส่วนและสามารถคิดสอดประสานปัจจัยต่างๆ ได้					
3.6 เป็นผู้มีความคิดแบบประนีประนอม: รักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่าย ไม่เผด็จการ					
3.7 เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมือง สังคม : มีหลักการเมืองการปกครอง และยึดมั่นหลักการประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข					
3.8 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4. คุณลักษณะด้านความรู้					
4.1 ด้านการเมือง					
4.1.1 ความรู้เรื่องระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย					
4.1.2 ความรู้เรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง					
4.1.3 ความรู้ความเข้าใจสภาพปัญหาการเมืองไทย					
4.1.4 ความรู้เรื่องหลักธรรมาภิบาลกับการการเมือง					

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
4.1.5 ความรู้เรื่องจรรยาบรรณ นักการเมือง					
4.1.6 ความรู้เรื่องหลักปรัชญา อุดมการณ์ทางการเมือง					
4.1.7 ความรู้เรื่องภาวะผู้นำทาง การเมือง					
4.1.8 ความรู้เรื่องการศึกษา เปรียบเทียบการเมืองในต่างประเทศ					
4.1.9 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.2 ด้านกฎหมาย					
4.2.1 ความรู้เรื่องกฎหมายการเลือกตั้ง					
4.2.3 ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและ กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ					
4.2.4 กฎหมายมหาชน					
4.2.5 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.3 ด้านนโยบาย					
4.3.1 ความรู้เกี่ยวกับนโยบาย สาธารณะ					
4.3.2 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.4 ด้านสังคมและศาสนา					
4.4.1 ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมือง พลเมืองที่ดี					
4.4.2 ความรู้ความเข้าใจบริบทสภาพ สังคม					
4.4.3 ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง					

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
4.4.4 ความรู้เรื่องหลักศาสนากับการดำรงชีวิต					
4.4.5 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.5 ด้านจิตวิทยา					
4.5.1 จิตวิทยาการเข้าใจตนเองและผู้อื่น					
4.5.2 การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ					
4.5.3 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.6 ด้านการสื่อสารและเทคโนโลยี					
4.6.1 ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย					
4.6.2 ความรู้ในการสื่อสารต่อที่สาธารณะ					
4.6.3 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3.1 ท่านมีความคิดเห็นเพิ่มเติมในเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักรการเมืองในด้านอื่นๆอย่างไร(โปรดระบุ).....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

สำหรับ
ประชาชนทั่วไป

แบบสอบถามการวิจัย
เรื่อง กระบวนการจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักการเมืองบนฐาน
ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

คำชี้แจง: แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จัดทำโดย นางสาวปอรัรัมย์ ยอดเนตร ซึ่งผลที่ได้จะนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล โปรดทำเครื่องหมายในช่อง และตอบคำถามในช่องว่าง ที่กำหนด

1.1 เพศ ชาย หญิง 1.2 อายุ 25-34 ปี 35-44 ปี 45-54 ปี 55-64 ปี 65 ปีขึ้นไป

1.3 ภูมิลำเนา ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้

1.4 ระดับการศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

1.5 อาชีพ รับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานเอกชน ประกอบธุรกิจส่วนตัว
 รับจ้างทั่วไป ประกอบอาชีพอื่นๆ (โปรดระบุ) .....

1.6 ท่านมีความสนใจทางการเมืองมากน้อยเพียงใด

มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

1.7 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อ นักการเมืองระดับท้องถิ่นของท่าน(โปรดระบุ).....

.....

.....

.....

1.8 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อ นักการเมืองระดับชาติ (ส.ส.,ส.ว)(โปรดระบุ).....

.....

.....

.....

1.9 ท่านเคยมีประสบการณ์เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องการเมือง เคย ไม่เคย

ถ้า “เคย” จากสถาบัน/หน่วยงานใด(โปรดระบุ).....

1.10 นักการเมืองในดวงใจของท่านคือ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

คำชี้แจง: โปรด กาเครื่องหมาย เพื่อระบุ ระดับความสำคัญ ของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมือง

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. คุณลักษณะด้านพฤติกรรม					
1.1 เป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ : ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างครบถ้วน					
1.2 เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ : มีสำนึกดี รับผิดชอบ และรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง					
1.3 เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต : ไม่ปกปิดซ่อนเร้น พูดจริงทำจริง ใช้อำนาจและงบประมาณอย่างชอบธรรมเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เป็นคนคดโกงต่อหน้าที่หรือสื่อโกงเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ					
1.4 เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ : พูดจาสุภาพ เป็นมิตร ควบคุมจิตใจและอารมณ์ได้ เข้ากับผู้อื่นและเพื่อนร่วมงานดี					
1.5 เป็นผู้ที่มีความขยันตั้งใจ : มีความอดทน มีความเพียร					
1.6 เป็นผู้ที่มีความพยายามใฝ่รู้พัฒนาตนเอง					
1.7 เป็นผู้ที่ได้รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น					
1.8 เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง					
1.9 เป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ : มีความน่าเคารพ มีเหตุผล มีน้ำใจ กิริยาดี วางตัวได้เหมาะสม พูดจามีเหตุมีผล ไม่ใช้อารมณ์					
1.10 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
2.คุณลักษณะด้านจิตใจ					
2.1 เป็นผู้ที่มีจิตใจที่รักความ ยุติธรรม : มีจิตใจที่เป็นกลาง ไม่ เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ยึดหลักความ ถูกต้อง					
2.2 เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ยึดมั่นความดี : ไม่โลภ ไม่โกรธโมโห ไม่หลง อำนาจ มีความกตัญญู					
2.3 เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อต่อแม่					
2.4 เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวางยอมรับ สิ่งใหม่					
2.5 เป็นผู้ที่มีจิตใจหนักแน่น : ไม่เชื่อ คนง่าย มีเหตุผล มีวิจารณญาณ ไม่ ใช้อารมณ์หรือความรู้สึกตัดสิน					
2.6 เป็นผู้ที่มีความเสียสละ : เห็นแก่ ประโยชน์ส่วนรวม					
2.7 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
3.คุณลักษณะด้านความคิด					
3.1 เป็นผู้ที่มีความคิดแบบเชิงกล ยุทธ์ : รู้จักแก้ปัญหา-วางแผน-สร้าง โอกาส					
3.2 เป็นผู้ที่มีความคิดเชิงระบบ : การ คิดเป็นขั้นตอน และเชื่อมโยง สัมพันธ์กัน					
3.3 เป็นผู้ที่มีความคิดแบบสร้างสรรค์ : มีความคิดริเริ่มในทางที่ดี					
3.4 เป็นผู้ที่มีความคิดที่มีวิสัยทัศน์: มี ความฉลาดที่จะมองเห็นความจริง ของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่จะเกิดขึ้น ในอนาคต มองการณ์ไกล					

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
3.5 เป็นผู้มีความคิดแบบบูรณาการ : การคิดแบบองค์รวมไม่แยกส่วน และสามารถคิดสอดประสานปัจจัย ต่างๆ ได้					
3.6 เป็นผู้มีความคิดแบบ ประนีประนอม: รักษาผลประโยชน์ ของทุกฝ่าย ไม่เผด็จการ					
3.7 เป็นผู้มีอุดมการณ์ทางการเมือง ตั้งคม : มีหลักการเมืองการปกครอง และยึดมั่นหลักการประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข					
3.8 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4. คุณลักษณะด้านความรู้					
4.1 ด้านการเมือง					
4.1.1 ความรู้เรื่องระบอบการเมือง การปกครองแบบประชาธิปไตย					
4.1.2 ความรู้เรื่องวัฒนธรรมทาง การเมือง					
4.1.3 ความรู้ความเข้าใจสภาพ ปัญหาการเมืองไทย					
4.1.4 ความรู้เรื่องหลักธรรมาภิบาล กับการการเมือง					
4.1.5 ความรู้เรื่องจรรยาบรรณ นักการเมือง					
4.1.6 ความรู้เรื่องหลักปรัชญา อุดมการณ์ทางการเมือง					
4.1.7 ความรู้เรื่องภาวะผู้นำทาง การเมือง					
4.1.8 ความรู้เรื่องการศึกษา เปรียบเทียบการเมืองในต่างประเทศ					

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
4.1.9 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.2 ด้านกฎหมาย					
4.2.1 ความรู้เรื่องกฎหมายการ เลือกตั้ง					
4.2.3 ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ					
4.2.4 กฎหมายมหาชน					
4.2.5 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.3 ด้านนโยบาย					
4.3.1 ความรู้เกี่ยวกับนโยบาย สาธารณะ					
4.3.2 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.4 ด้านสังคมและศาสนา					
4.4.1 ความรู้ความเข้าใจเรื่องการ เป็นพลเมืองที่ดี					
4.4.2 ความรู้ความเข้าใจบริบท สภาพสังคม					
4.4.3 ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง					
4.4.4 ความรู้เรื่องหลักศาสนากับการ ดำรงชีวิต					
4.4.5 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.5 ด้านจิตวิทยา					
4.5.1 จิตวิทยาการเข้าใจตนเองและ ผู้อื่น					

ประเด็นคุณลักษณะ	ระดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
4.5.2 การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ					
4.5.3 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					
4.6 ด้านการสื่อสารและเทคโนโลยี					
4.6.1 ความรู้ด้านเทคโนโลยี สารสนเทศที่ทันสมัย					
4.6.2 ความรู้ในการสื่อสารต่อที่ สาธารณะ					
4.6.3 อื่นๆ (โปรดระบุ).....					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

- 1.2 ท่านมีความคิดเห็นเพิ่มเติมในเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักการเมืองในด้านอื่นๆอีกหรือไม่ อย่างไร (โปรดระบุ).....
.....
.....
.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก ค

แนวประเด็นคำถามการสัมภาษณ์

1 แนวประเด็นคำถามสำหรับผู้บริหารหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนานักการเมืองในประเทศไทย

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับการจัดหลักสูตร

1. ความเป็นมา ความคาดหวังและวัตถุประสงค์ของการจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนานักการเมือง
2. ผลที่คาดว่าจะได้รับ และผลที่ได้รับจากการจัดหลักสูตร
3. หลักเกณฑ์ในการออกแบบหลักสูตรและทฤษฎีสันับสนุน
4. หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคลเข้ารับการฝึกอบรม
5. รูปแบบหรือกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดหลักสูตร
6. วิธีการเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน
7. การวัดผลสัมฤทธิ์จากผู้เข้ารับการฝึกอบรม
8. การประเมินผลการตอบรับที่ได้เมื่อสำเร็จหลักสูตร
9. แนวทางการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในอนาคต

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับทัศนעותนักการเมือง

1. ท่านคิดว่าการศึกษามีความสัมพันธ์กับการพัฒนานักการเมืองอย่างไร
2. ทัศนעותนักการเมืองไทยในปัจจุบัน
3. ท่านคิดว่านักการเมืองควรมีคุณลักษณะอย่างไร
4. ท่านคิดว่านักการเมืองควรมีความรู้ มีความคิด มีจิตใจ และมีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง
5. เปรียบเทียบ คุณลักษณะของนักการเมืองในประเทศต่างๆ
6. ข้อเสนอต่อแนวทางในการพัฒนานักการเมืองไทย
7. ข้อเสนอต่อแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักการเมืองให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

แนวประเด็นคำถามการสัมภาษณ์

2 แนวประเด็นคำถามสำหรับนักการเมือง

คำถามเกี่ยวกับทัศนעותนักการเมือง

1. ทัศนעותคุณลักษณะของนักการเมืองที่พึงประสงค์
2. ทัศนעותนักการเมืองไทยในปัจจุบัน
3. ท่านคิดว่านักการเมืองควรมีคุณลักษณะอย่างไร
4. ท่านคิดว่านักการเมืองควรมีความรู้ด้านใดบ้าง
5. ท่านคิดว่านักการเมืองควรมีความคิดอย่างไรบ้าง
6. ท่านคิดว่านักการเมืองควรมีพฤติกรรมอย่างไร
7. ท่านคิดว่านักการเมืองควรมีจิตใจอย่างไร
8. เปรียบเทียบ คุณลักษณะของนักการเมืองในประเทศต่างๆ
10. ข้อเสนอต่อแนวทางในการพัฒนานักการเมืองไทย
11. ท่านคิดว่าการศึกษามีความสัมพันธ์กับการพัฒนานักการเมืองอย่างไร
12. ความคิดเห็นต่อหลักสูตรฝึกอบรมนักการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน
13. ข้อเสนอต่อแนวทางในการพัฒนานักการเมืองไทย
14. ข้อเสนอต่อแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักการเมืองให้มีคุณลักษณะที่

พึงประสงค์

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว ปอรรษม์ ยอดเนร เกิดวันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2521 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ตะวันตก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2542 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขา วาทยุทธศาสตร์และสื่อสารการแสดง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2545

ประวัติการทำงาน อดีตโฆษกกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สมัยรัฐมนตรีฯ วีระศักดิ์ โควสุรัตน์ และพิธีกรนักแสดงทางรายการโทรทัศน์ ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งอาจารย์พิเศษ คณะ นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และครูสอนวิชาบัลเล่ต์และแจ๊สแดนซ์ สถาบันบางกอกแดนซ์